This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

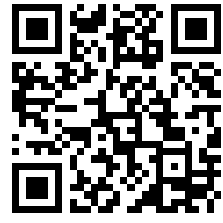

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

Digitized by Google

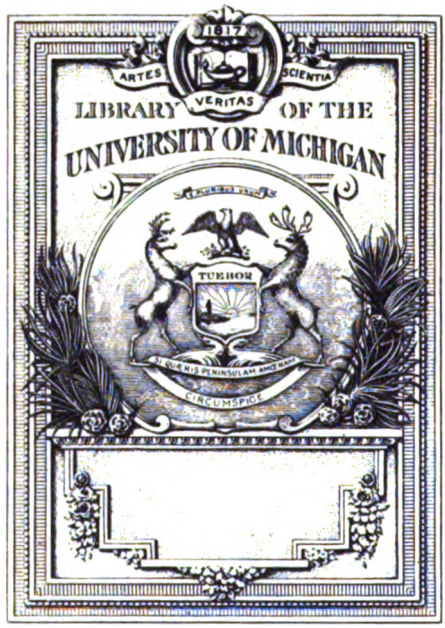

Digitized by Google

839.76
S19

Digitized by Google

Digitized by Google

Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

Ny följd. Årgång 1

1920

UPPSALA 1921

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

INNEHÅLL

Sid.

ANTON BLANCK, Om allvaret i Fru Lenngrens diktning . . . 1

OLLE HOLMBERG, Några motiv i Amorina 71

AGNE BEIJER, Abbé Domenico Michelessi 92

SVEN CEDERBLAD, Correggios San Sebastian och änglakören i Stagnelii drama Riddartornet 141

ANTON BLANCK, En okänd Strindbergsöversättning från H. C. Andersen 167

JONAS L:SON SAMZELIUS, Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1919.

Redogörelse för sällskapets årsmöte.

Digitized by Google

Digitized by Google

OM ALLVARET I FRU LENNGRENS DIKTNING

NÅGRA SYNPUNKTER

AV

ANTON BLANCK

Fru Lenngren har i sin glada, livliga mänsklighet den klassiska fulländningens sobra förnämitet, som håller oss på en mycket bestämd och väl avmätt distans från sitt eget innersta. Och därtill har hon ironikerns förmåga att graciöst slingra sig ur kommentatorernas bastanta grepp. De olika meningarna om råden till Betti äro betecknande. Var och en känner att både det ena och det andra i Skaldeförsöken är "äkta fru Lenngren", men vill man koncentrera ihop dragen till en bild, så blir resultatet lätt att man till sist stannar inför det karakteristiska leendet, som gärna får en liten gäckande bismak. Hon har alltför väl lyckats att bibehålla den anonymitet hon så högt älskade. Lika klar som bilden av hennes konstnärliga läggning och verk kan bli, lika tafatta stå vi inför hennes känslo- och tankevärld. Man kan knappast säga att det gjorts ens ett försök att komma innanför hennes diktade värld. Likväl måste fru Lenngren med sin i hög grad intellektuella läggning ha varit något mer än en konstnär av Gautiers typ, och hon hörde hemma i kretsar, som bestämde Sveriges intellektuella öden. Allting talar för att hon i sin frihet från passioner, med sitt mer indifferenta äktenskap, sitt lugna liv och sin otvetydigt harmoniska läggning var en av de diktare, som äro mycket sensibla för tidsatmosfären och vad som händer. Och dock veta vi ytterst litet om hennes idéer och hennes förhållande till sin tid, om hennes utveckling. Det är betecknande för tidlösheten i hennes konst, att vår

Digitized by Google

främste Lenngren-kännare, Warburg, när han behandlade henne i sin litteraturhistoria, förde henne till gustavianernas och Kellgrens tid, medan han dock måste framhålla, att hennes egentliga alstring kommer just efter Kellgrens tystnad och bortgång, vilket innebär att det dock är den eftergustavianska tidens känslor och idéer hon ger uttryck åt. Warburg kommer icke heller längre i sin bestämning av fru Lenngrens ställning till sin epoks rörelser än att säga att hon avgjort tillhörde den voltaireanska förståndsupplysningsriktningen, "även om man i hennes prisande av lyckan i det stilla, obemärkta kan finna en genklang av den från Rousseau utgångna idylliska tidsstämningen" (Anna Maria Lenngren, 2 uppl. s. 304). Uppgiften att komma några steg längre är avskräckande svår, och den försvåras ytterligare därigenom, att vi veta så utomordentligt litet om fru Lenngren ur andra källor än hennes diktning, fullkomligt sakna memoarer och nästan alldeles brev från hennes hand. Vad som här följer vill endast vara några observationer.

* * *

Den så att säga förhistoriska fru Lenngren, "Thékonseljens" och de små tillfälliga StockholmsPost-bidragens författarinna, har knappast annat intresse än som bakgrund till den klassiska fru Lenngren. Hon börjar såsom en ganska oförblommerad realistisk satiriker i Dalins och Bellmans stil — särskilt är den kvinnliga skvallerkakofonien i "Thékonseljen" mycket bellmansk, i sin skrikiga mångstämmighet starkt erinrande om roddartrappsgrälet i 33:e episteln. Men redan den mer pretentiösa omarbetningen av ungdomsdikten visar henne på ett konventionellt högre litterärt plan; hon offrar friskheten åt den creutz-gyllenborgska skolans abstrakta korrekthet, och nästan all hennes vers fram till de första åren på 1790-talet är relativt färglös och även konturlös, osjälvständig. Vad som försiggått under denna rätt tysta mognadstid veta vi mycket litet om, men allt tyder på att skaldinnan i hög grad spelat den receptivas roll. Små lustigheter i epigramform, små anekdoter, som berättas för att få tillfälle till detta för tiden så typiska skälmska, eleganta

Digitized by Google

moraliserande, vari Kellgren och Leopold excellerade och åt vilket fru Lenngren skänker en viss kvinnlig grace. Hur olik hela denna epikureiska och problemfria värld är den som nästföljande årtiondes realist och idylliker rör sig i, visar sig bäst, när man läser hennes erotiska småberättelser och epigram. Även här böjer den herrnhutiskt uppfostrade blåstrumpan från landsorten sig för huvudstadens seder och bruk. I Kellgrens StockholmsPost finner man under 1780-talet ständigt prov på den allra lättaste poesien, ett litet epigram av chevalier de Boufflers eller något dylikt, vilket i våra dagar skulle stämpla tidningen såsom mindre lämplig familjeläsning. Mästaren själv gjorde ju märklig konst i denna genre, och det väcker ingen förvåning hos oss att se fru Lenngrens försök av samma art. Den voltairska "Andarne" har ju ännu contens elegans och kvickhet, som försonar med några högst drastiska rader, men en sådan sak som översättningen av De Pezay: "Til min tilkommande älskarinna", är ren boudoarlitteratur med urgamla, ovidianska anor:

Och då dit bröst jag ömma kyssar ger,
Låt slöjan det förborgat göra,
At jag det knapt til hälften ser.
För ögats kittslighet du bör din täckhet agta,
Min kärlek kunde snart i ledsnad bli förbytt etc.

Bettis mamma hjälper också vid denna tid till med att göra Evariste Parny, genrens erkände mästare, känd för Stockholms-Postens säkert tacksamma publik. Hennes syn på äktenskapet och kärleken är, såvitt vi kunna se, fableauernas, Boccaccios, contediktarnas och Kellgrens. Oftast spetsar hon till någon av de outslitliga gamla hanrej-anekdoterna, såsom när hennes Dorilla förklarar sig ämna respektera sin äkta säng, men ingenting lovar om "sin ägta Kanape".

Man kan, som Warburg, ha rätt att diskutera hur mycket detta lättsinne i vers harmonierade med fru Lenngrens egen personlighet. Hennes tydligen mycket anonyma produktion under 1780-talet måste dock giva oss en ungefärlig föreställning om andan och tonen i hennes miljö dessa år. Den är säkerligen ett oreflekterat

Digitized by Google

uttryck för vardagslivet under lättsinnets och l'ancien régimes sista år, för vardagslivet i salongerna och boudoarerna. Alla fönster äro ännu ordentligt stängda, luften mellan sidentapeter och draperier är varm och parfymerad, människorna ha oförkränkt rättighet att vara så lättjefulla, eleganta och glada som de kunna och vilja. Det är med ett ord förvånande hur lugn och problemfri Anna Maria Lenngrens värld ter sig, ända fram till Gustav III:s död och revolutionens anarkiska period.

Omslaget i fru Lenngrens diktning kommer icke plötsligt. Man har ett intryck att hon trevar sig fram. En sådan sak som "Den mödosamma verlden", från början av 1790, är fullgod realistisk konst och ett värdigt motstycke till vad hon gör under sina bästa år. I "Till Sophie", från 1792, framträder första gången hennes nya kvinnoideal, den borgerliga flickan med enkla dygder, såsom vi känna henne från de engelska romanerna och Rousseau.

Men bidragen i StockholmsPosten under 1793 äro mindre märkliga, med undantag av "Vintervisa" och "Anders och KöksCaisa", och även under större delen av 1794 möta vi blott relativt obetydliga ting och mycket av den gamla stilen. Först mot slutet av detta år börjar den jämna strömmen av oförglömliga saker; "Biographie" i andra numret av årgången 1795 är den stora milstolpen. De fem första åren av 1790-talet bilda sålunda den avgörande utvecklingstiden. Efter dem står fru Lenngren fullt färdig som konstnär, som överlägsen realist och människokännare, som idylliker på verklighetens säkra grund, som skildrare av borgerligt liv, som samhällssatiriker med sikte särskilt mot adeln. Hon kommer allt längre bort från l'ancien régimes lättfärdiga epikureism, gäckeriet med äktenskapet tystnar småningom. Den nya tidens moral drar konsekvenser med sig, och fru Lenngren kan rent av ibland bli sentimental. Till sist höra vi djupt allvarliga, religiösa toner i hennes sång. Frontförändringen är i själva verket fullständig.

Fru Lenngren har under dessa år upplevat en väldig världshistorisk kris, som icke lämnade någon av hennes samtida oberörd.

Digitized by Google

Få av dem gingo igenom den så vackert som hon och vunno så mycket, konstnärligt och personligt. Hennes viktiga utvecklingstid faller mellan franska revolutionens utbrott och dess kulmination i Robespierres regemente. I Sverige störtade också, fast med mindre dån och brak, l'ancien régime genom Gustav III:s död. En intellektuellt och överhuvud andligen så mottaglig människa kan icke ha undgått att känna allt detta med hela sin varelse. Atmosfären var fullkomligt ny — detta faktum framträder tydligt vid det uppmärksamma studiet av författarinnans nya diktning, även om man icke kan åberopa några egentliga inlägg i dagsdebatterna från hennes sida. Hennes fasa för manliga manér hindrade detta, och hon nöjde sig, lyckligtvis, med att ge konstnärliga symboler.

Fru Lenngren följde hela sin samtids väg fram mot ett allt allvarligare livsideal, och hon stod som medlem av det intellektuella högkvarteret i Stockholm händelserna mycket nära. Oavsett hur personligen nära hon stått mannens medredaktör i Stockholms-Posten, måste likväl krisen i Kellgrens liv och diktning under dessa år, då han gick före och lade grunden till det kommande århundradets idealism i dikt och känsla, ha berört henne på det allra intimaste. Kellgren är fru Lenngrens mästare, både när han skapar den levande klassiska stilen i svensk litteratur, när han slår de stora slagen för upplysningsliberalismen och när han genom "Den nya skapelsen" blir vår förste store romantiker. Kellgren sätter sin prägel på hela årtiondet, och de krafter, som verka i hans omvändelse, tvinga in hela hans samtid på de nya banorna. Franzén, fru Lenngrens parhäst, för den kellgrenska idealismen och poesien vidare. Även Leopold blir en annan man under detta årtionde, då han grubblar på det stora problemet om gott och ont och söker en uppgörelse med filosofiens och revolutionens sekel. Han tvingas också att taga ställning till en för samtiden fullständigt ny filosofi, som oemotståndligt tränger fram och snart har erövrat hela tidens ungdom. Också i den glada, harmoniska fru Lenngrens värld, som hon själv ville hålla så fri från männens angelägenheter, tränger allt detta allvar in. Det är hennes storhet, att hon förmår alldeles personligt tillägna sig det nya utan att ett ögonblick behöva för-

Digitized by Google

lora balansen, utan att inför oron och olyckan mista ett uns av sin vackra optimism. Tvärtom växer hon stark först i dessa oroliga tider, hennes personlighet blir rikare, mänskligare och hennes skratt mycket gladare. Hon behövde icke som Schiller fly undan revolutionsdecenniets stormar för att kunna rädda sin harmoni. Den var medfödd och blev endast rikare ju mer hon såg och lärde av livet. Vid fyrtioårsåldern var hon färdig mästare.

I det följande skall det bliva ett huvudintresse att söka studera hur fru Lenngren reagerade för och tillägnade sig det nya i tiden, som ledde fram till romantikens genombrott, i vad form allvaret tränger in i hennes dikt.

Till allvaret i fru Lenngrens dikt räknar jag i första rummet dess realism. Sinnet för verkligheten är det centrala i hennes väsen under blomstringstiden. Hon för det med sig i sin satir lika väl som i sin idyll. Hon låter oss tydligt förstå hur kärleken till verkligheten är hennes patos, när hon hånar fru Nordenflycht och ger sin egen karakteristik i de klassiska orden

Och hon — är nästan aldrig borta.

Det är icke fråga om att icke fru Lenngrens konstnärliga realism är både programmässig och tidsenlig. Den reagerar mot omskrivningsretoriken och den menlöst bräkande idyllflepigheten, den är nödvändig för hennes avsikt att ge en bild av sin alltmer borgerliga samtid. Hon ställer sig resolut inför verkligheten. I viss mån är hon även här lärjunge till Kellgren, som kunde "dra till" ganska drastiskt, vare sig han, då det gällde ett polemiskt syfte kallade Swedenborg "helt rätt och slätt — en fåne" eller det gällde att göra en rolighet som i Dumbom. Men fru Lenngren är målmedveten och konsekvent. Det finns icke tillstymmelse till retorik i hennes stil, knappast en omskrivning; hon skyr det "granna", som man ser av den lilla lustiga och för fru Lenngrens sätt att även "dra till" betecknande parentesen i "Caricature", där det talas om den gamla damens minspel och om

dess synliga bemödande
vid något större leende,

Digitized by Google

vid skämtet och skalkaktigheten,
at icke dessa märken te
af tiden och af vanskligheten.
(Jag målar något grant kanske;
jag mente Kärngens fallna tänder).

Fru Lenngren skapar under intryck av den nya, hänsynslösa tiden sin egen rakt på sak gående realism. Hon vill skildra verkligheten och hon har i sin hand ett språkligt instrument, som nu, tack vare i främsta rummet Kellgrens insats, tillåter ett fullkomligt precisionsarbete.

Hennes observationsförmåga är fulltygad, hennes sinne för det aktuella i livet slående. Hon hör till alla tiders bästa realistiska impressionister, och det skulle vara utomordentligt intressant att på andra vägar känna den verklighet hon levat i, att få ett begrepp om hur denna geniala stockholmsreporter fångade sina snapshots. Läser man hennes dikter under de bästa åren kronologiskt i StockholmsPosten, får man deras aktualitet ganska tydlig; årstiderna växla och stadens liv passerar revy även i fru Lenngrens dikt, som i första hand förefaller så klassiskt höjd över tid och rum. Man undrar ofta, när hennes småsaker dyka upp i mannens tidning, hur aktuella de äro, hur länge de legat otryckta. Det har nog varit olika i det avseendet. Ibland kommo hennes vers in genast, ibland ha de tydligen legat minst några veckor. Att hon ibland både skrivit och publicerat dem, direkt inspirerad av dagens händelser, i allra friskaste och färskaste skick, kan man se av exempelvis den överdådiga skildringen av stockholmsvintern i "Vintervisa":

Drifvan knarrar under skon,
Vädret vildt från Norden ryter,
Strömmen stelnar under bron,
Vandrarns näsa flyter
— — — — — — — — —
Frusna öron, kylda tår,
Snabba pälsade personer;
Rimfrost uti skägg och hår
Fluss och Emulsioner.

Digitized by Google

Gikt och Febrar hvart man går,
Mänskjor oförtänkt på bår,
Lik och Keridoner.

Kan man taga en stockholmsk influensa-vinter bättre på kornet? Dikten är också en ögonblicksbild. Den trycktes i Stockholms-Posten 17 december 1793, och de meteorologiska tabellerna förvara minnet av några ovanligt bistra vinterdagar just då; den 9 och den 13 sjönk termometern till —16 grader, vilket är betydligt för årstiden.[1] Fru Lenngren gjorde sig som vi se till tolk för ögonblickets stämning i staden, och man kan förstå vad ett sådant litet inlägg skulle innebära för människor, som icke voro så bortskämda med att känna igen sitt eget liv och se det träffande och pregnant "avritat". Steget från Gyllenborgs "Vinterkväde" är avsevärt. Icke heller den ryktbara skildringen av stockholmsvåren (21 mars 1796) med sin drastiska bild av tö och väta och smutsiga gator har något av klassicismens avlägsna förnämitet, utan är gjord av en som nyss känt

. . . . vandrarns bryderi på gatan i sit val
Emellan högarne och pussen.

Hur mycket assessorskan-kommerserådinnan sett av världen veta vi icke. Hennes huslighet är ju allom känd, och vi tänka oss henne helst delande tiden mellan köket, linneskåpet och tebordet, såsom medelpunkten i ett idealiskt hem, någon gång stjälande en stund för versen från bestyren. Men fru Lenngren måste varit mycket nyfiken på livet för att ha kunnat lära sig så mycket av det, och utsikten från fönstren vid Beridarebansgatan kan ej ha räckt till för att skapa en stockholmsbild, som kommer Bellmans nära i sanningsintensitet och är mindre ensidig.

[1] Måhända skulle man kunna vinna ett eller annat litet roligt resultat för lyrikens historia, om man ifråga om till dagen säkert daterade dikter toge reda på de meteorologiska omständigheterna. Jag har många gånger undrat hur solen sken den aprildag, då Geijer skrev *Vikingen*. För fru Lenngren har jag här, utom välvilliga upplysningar av prof. Filip Åkerblom, haft att tillgå i *Dagligt Allehanda* publicerade observationer.

Digitized by Google

Fru Lenngrens kvinnliga receptivitet för yttre intryck har ju varit utomordentligt livlig, och den förenades med en savoir faire, som icke föraktade de minsta smulor. Hennes husmoderliga instinkter ha sin motsvarighet i dikten; hon fräser upp ett stycke enkel skåpmat och sätter till en lustig krydda. Den beundrade strofen i "Biografi" om den från rikedomens höjder nedstörtade äventyrarens fru:

> Nu gör hon risgrynskorf, gunås:
> god och välsmaklig det förstås,
> så väl at genom hämtning fås,
> som ock at spisa uppå stället,

är en behändig omstuvning av en vanlig annons från den tiden. Jag finner en dylik i Dagligt Allehanda 14 dec. 1793: "I dag lördag finnes färsk Korn- och Risgryns-korf uti fru Nyvarts Hus wid Österlånggatan . . . så wäl til hämtning som at spisa på stället." Så nära verkligheten har hon gått.

På en punkt åtminstone kunna vi konstatera, hur hon kom åt att "studera folklivet", som termen löd i våra mormödrars och de första järnvägsresornas tid. Sommaren 1793 öppnades i den gamla orangeribyggnaden i bakgrunden av Kungsträdgården en "Vauxhall" efter mönster av de stora tivoliartade trädgårdar med dans och musik, som vid denna tid funnos i alla huvudstäder.[1] Det var offentliga baler, där man kunde gå in och dansa för en ringa entré (här 12 sk.), nästan som man gick och stod, i varje fall utan all den stass och högtidlighet, som fordrades på börssalens assembléer. Publiken var blandad, ståndsskillnaden upphävd för några glada timmar. Fru Lenngren var tydligen mycket road av dessa tillfällen att se och

[1] Annons i *Dagligt Allehanda* 23 juli 1793: »Med Höga Wederbörandes tilstånd blifwer alla Torsdagar och Söndags eftermiddagar ifrån kl. 5 til 9, uti Kongs-Trädgårdens Orangeri Concert för Blås-Instrumenter, samt Dans-musique för dem af den Respective Allmänheten, som däraf wilja profitera. Alla Cavalierer betala wid ingången til Orangeriet 12 skill. Billetten, men alla Fruntimmer hafwa fri Entrée. Hammer, Concert-Trumpetare wid Kgl. Operan och Directeur öfwer Musiquen wid Kgl. Swea Lif-Gardet.» Vauxhallen inrättades sålunda redan 1793, ej 1796 som Elers och efter honom alla följande uppgiva. Jfr även annons 3 aug. samma år, dikten »*Vauxhalliaden*» (1794) samt kommentaren till Vitterhetssamfundets upplaga.

Digitized by Google

träffa hela Stockholm. Vauxhallen, som genast synes ha blivit populär, hörde till sommarens nöjen, men när det började bli kallt och mörkt fram i september, stängde man portarna. Fru Lenngren skyndade sig emellertid redan före första säsongens slut att tacka arrangören i en liten versstump (St.P. 24 aug. 1793), som är mycket sympatisk mot den nya tanken:

Den månskjovän må heder ske
som visligt eftertänkte
vår lefnads tröga skickelse,
och Trädgårdsbalen skänkte!
Hvar menlös själ i caracau
Båd qväll och morgon sjunger så
— — — — — — — —
Må det gå fort som nu begynt
med mycken ro för litet mynt!

Hennes borgerliga jämlikhetsidealism kommer henne till och med att se Vauxhallen i ett något arkadiskt ljus:

Så njutom då vårt nöje här
till upphofsmannens ära!
som vet at glättigt lynne är
den bästa sedolära.
Om verlden ginge mer i dans,
helt säkert mindre ondska fans.[1]

Det lenngrenska organet var också tydligen intresserat av Vauxhallen. Kanske är det fru Lenngren själv som i Postens nummer för den 27 september, sedan Vauxhallen stängts för säsongen, ivrigt och intresserat diskuterar, om man icke skulle kunna bygga om orangeriet så, att det bleve användbart även på vintern. "Vauxhallen har nu uphört", heter det. "Sista dagen war Samlingen af Dansande och Spectateurer lika stor som de förra dagarne. Något hwar tycktes med saknad anse mistningen af det nöjet som, i anse-

[1] I nästa nummer finna vi Franzéns »*Til en ung flicka*»:

— — — — — — — —
Dansa medan du det får
Snart är du ur dansen.

Digitized by Google

ende till årstiden, icke längre kunde fortfara. En och annan trodde at Vauxhallsinrättningen skulle besörjas på annat ställe" etc. Mot Stora Börssalen, som bl. a. diskuterades, anfördes, att där skulle arrangemangen bli dyrare — "och då alla betala, följer at alla wilja synas i fullkomlighet. Ingen enda Caraqueau [kort lif eller kappa], blir der synlig: och Surtouter och Stöflor wisst icke Cavalliers Drägten." Det sista är karakteristiskt. Vauxhallen symboliserar den nya borgerliga tiden, den är på sätt och vis sansculotternas och den nya tidens balsalong, och StockholmsPostens intresse för detta demokratiska liv är betecknande. Hochschild (Memoarer III, 52) uppger också 5 aug., att man var missnöjd därmed på högsta ort. För fru Lenngren smakade det t. o. m. litet av "den forna gyllne tidens skick", hon gör en halv idyll av ett folknöje, som av andra källor att döma ännu hade kvar rätt mycket av den bellmanska krogbalen. Det är måhända icke för djärvt att antaga, att hennes kärlek till Vauxhallen just berodde på de många tillfällen den gav att få se litet mer av verkligheten, av stockholmstyper och stockholmsliv. Fru Lenngren blev också sin kärlek trogen. Nästa år under Vauxhallsäsongen finna vi i tidningen (18 juli) det roliga, åskådliga epigrammet om köttbristen, som ger hela atmosfären av dans och svett och damm så mästerligt:

> När på vår Trägårdsbal, der jag är med ibland,
> Jag Drusa såg i tackt sin digra massa gunga;
> Så tänkte jag härvid: visst är det Ondskans tunga
> som sprider ut i stan at köttbrist är för hand.

Följande säsong märka vi inga spår av dansandet i Kungsträdgården i fru Lenngrens vers, men 1796 kommer, visserligen tryckt först i december, den allbekanta, klassiska "Vauxhallen". Trädgårdsbalen, som började rätt improviserat som ett slags välgörenhetsfest, tycks nu ha blivit ett förlustelseställe av mera permanent art. Man hade 1795 inrättat en restaurant i ena ändan av salen,[1] vilket tyder på ökad frekvens och popularitet. Vauxhallen var så-

[1] Annons i *Dagligt Allehanda* 4 juni 1795: »Bakom Orangeriet är ett Rum inrättat att spisa uti portions-wis alla Vauxhallsqwällar.» Jfr St. P. 29 juni.

Digitized by Google

lunda nu en viktig ingrediens i stadens nöjesliv, och fru Lenngrens dikt var tydligen återigen högst à propos. Hon försummar mycket riktigt inte heller att omtala, hur det går ett "os af kortletter" genom balsalen. Skildringen är för övrigt, trots farten och de lätta konturerna, minutiös. Den börjar:

Vauxhallen börjas, min bror,
mängden är talrik och stor;
— — — — — — — —
jämnlikhet, qvalm och musik.

Men de unga damerna stå otåliga och vänta:

skal då den balen ej börjas en gång.

Vauxhallen inleddes nämligen med en mindre uppskattad musikprestation av Svea livgardes barnhusbarn, som blåste trumpet på denna välgörenhetsfest för dem själva.

Balen kommer emellertid igång, men om en stund inträffar en scenförändring:

Himmel nu mörknar vår sal!
skumrasket skymmer vår bal;
— — — — — — — —
ändlig et månsken af ljus . . .

Balen öppnades nämligen redan kl. fem eller sex på eftermiddagen. Vilken lantlig aftonstämning möter oss ej här mitt uppe i huvudstadens centrum — Stockholm en tyst sommareftermiddag utan bilar och spårvagnar, allting är slut — man dansar i klara solljuset, tills det skymmer och några klena dankar i kronorna börja konkurrera med sommarnattens opaldager. Matos, kvalm, dålig musik, frihet och jämlikhet, grandseigneurer med "sprattlande wador" i silkesstrumpor, drängar i stövlar och

Frillor och Fruar och fri republik.

Den sista versen med sin tunga alliteration låter oss höra det taktfasta stampet av hela den vaggande, svängande massan. Fru Lenngren känner sig ett ögonblick litet besvärad av trängseln:

ledsnad, utdunstning, behof utaf snus.

Digitized by Google

Men hon finner sig, gör en sens-moral och slutar med en förtjusande verklighetskär och hjärtegod fabelvisdom:

Vauxhall! du liknar vår verld
mänskjan der fiker
och svettas otroligt;
väsnas och skriker
och tror sig ha roligt;
tråkar i stoj och besvär,
knotar, fronderar och svär,
men ej dess mindre så gerna är der.

Denna sens-moral-strof är fru Lenngrens sigill. Hon njuter av människovimlet och finner sig till och med i damm och matos och trängsel, men hon upphör aldrig att vara observatören, att göra "små reflexioner". När hon slutar, är hon på sitt både hjärtliga och försmädliga sätt ganska belåten, men hon underlåter framför allt inte att dra sitt facit, att ge oss sin filosofi (såsom redan i "Trädgårdsbalen"). Där kryper moralisten och förståndsmänniskan fram. Vi kunna icke tänka oss fru Lenngren som Fredman, när balen med vita ben i ljus och lampors sken är slut och han till sist utbrister:

Full och våt
Står jag i Charons båt.

Därför känner hon heller ingenting av sommarnattens poesi över Stockholm, när hon på hemvägen, några lustiga erfarenheter rikare, vid Carl Lenngrens arm vandrar Hamngatsbacken uppför.

Och likväl är fru Lenngrens nya realism på 90-talet otänkbar utan Bellmans. Vauxhallen är den fredmanska krogbalen litet modifierad under offentlighetens vassare ögon, skildrad med en kräsnare smaks val av effekter och uttryck, men ändock så lik originalet:

Hej Musikanter ge Valdthornen väder,
Spotta ut Tuggbussen, blås . . . .
Här mellan kistor och byttor och bräder
Kärlekens förlåt uppslås. . . .

Digitized by Google

Blås edra hundar så ska ni få Vin,
Änglar och Hjärtan och Bränvin och Buska;
Nu Valdthornen ruska;
Stå inte och fuska,
Men håll utom fenstret Valdthornet, dit Svin.

Bland allt det märkliga, som hör till vändpunkten mellan 80- och 90-tal, då fru Lenngren blev färdig, är också upplagan av Fredmans epistlar 1790, tryckt av hennes svåger Åhlström (vilken f. ö. satt musik till "Vauxhallen") och publicerad under skyddet av hennes vän Kellgrens företal, den svenska kritikens oupphunna mästerstycke. Bellman fick genom detta sin rang som en av Parnassens väldige, och säkerligen har den förnyade bekantskapen med Bellman, som hon haft känning av sedan sin tidigaste ungdom, gjort ett mycket starkt intryck. Förnyelsen i fru Lenngrens dikt, som visar sig på allvar först mot slutet av 1794 och början av 1795, men låter märka sig redan 1790 i en sak sådan som "Den mödosamma verlden", denna förnyelse kommer främst ur hennes verklighetsstudium, och mycket talar för att Bellman härvidlag givit henne en stark stöt.

Bellmans Stockholm var icke fru Lenngrens. Bellmans stad är 1770-talets, hennes 1790-talets, och däremellan ligger hela den gustavianska tiden; Bellmans är bohêmens stad, hennes är i huvudsak den mycket väl situerade borgerlighetens och byråkratiens. Och dock känna vi igen oss, när vi komma från fru Lenngren till Bellman. Det kan heller icke råda någon tvekan om att fru Lenngrens suveränt säkra tecknarhand har den store målaren att tacka för oändligt mycket av sin teknik. Både till motiv och stil är nattbilden i "Anders och KöksCaisa" ganska bellmansk. Jeppe som tutar tolv är en gammal bekant från Fredmans tid, ehuru han nu på 90-talet, sedan vårdtornet på Brunkeberg rivits ner, fått flytta till Klara kyrktorn. Stockholmsgränden är just den, som Bellman först av alla sett:

Och mörk var natten, blåsten röt,
Mot väggen luckan smälde;

Digitized by Google

Och Katten skrek, och Hunden tjöt,
Och rägnet stridt ur rännan flöt,
Och Syrsorna de gnälde.

Det är så nära taget på kornet man kan begära av en som aldrig varit med om nattlivet. Men så hade balladsångerskan också hört Fredmans tjuguförsta epistel:

Skyarna tjockna
Stjernorna slockna,
Stormarna tystna, som örat upfylt,
Staden i dimma,
Tornen glimma,
Månen försilfrar hvad solen förgylt,
Hundarna skälla
Portarna smälla;
Spänn nu din bas.
Hvart man sig vänder
Pottor i gränder
Klinga i gatan, hej lustigt Calas.

Hon hade också, medan Jeppe försökte blåsa i tornet, men inte lyckas mer än att kackla som en gås, fått titta in i Kolmätargränden vid det ryktbara eldsvådetillfälle, då Movitz — en Aeneas lik vid Troja — går till nästa krog:

Skådom nu Kolmätar gränden
Smal och smutsig, full med grus;
Rådstu-taket syns vid änden,
Sen blott krog och Jungfruhus.

En annan stockholmsbild, där frändskapen med Bellman sticker i ögonen, är skildringen från Skeppsbron i "Skepparn och Skeppsredarn". Skepparn sitter i sin kajuta och tänker på sin ensamhet, men

Vid det han grubblar så, han skådar från sitt däck
En mö som trippar fram vid bryggan,
Så pirrögd, ung och smärt och täck.

Digitized by Google

Han ordnar lätt affären och snart är den sköna hans brud

Förmedelst näsdukar och Nankins flera slag,
Samt litet vin ifrån Madera.

Den gamla anekdoten har här lokaliserats och fått en novellfärg, som fru Lenngrens mönster saknade, men som för tanken till episteln nr 77 med dess bild av hamn och sjömanskrog:

Kling klang! mina flickor, slå i för Contant.
Eljest den dära Capten vid sin flaska,
Ska ni veta Flickor, är från Alicant,
Om han er vinkar och lockar åt strand,
Och slår i fönstret med knogen på rutan,
Tre fyra Mösstyg med spetsar och band,
Ligga på stoln i Cajutan.

"Salig fruns begrafning" och "Kalaset" höra till fru Lenngrens bästa borgerliga snapshots, men båda ha bellmanskt tycke, trots klasskillnaden. Det finns i båda stockholmska gatubilder, där fru Lenngren nästan visar den speciellt bellmanska förmågan att pressa in sensationer av alla slag i versen:

Se den dubbla fackelraden
Kring den svarta likpaulun;
Hör hur klockorna i staden
Pingla efter Salig Frun.
Drängar och kuskar,
Kerngar och sluskar
Hvimla tätt på denna stråt,
Anförvanter utan gråt
Fot för fot i sorglig stråt.

Det är mindre stråt vid Corporal Bomans begravning, men icke förty äro likheterna stora, och i fru Lenngrens dikt finnes till ock med ett burleskt element, som för tanken dit:

Nu som en galning,
För sin betalning
Skrålar kantorn till som bäst.

Digitized by Google

Denne kantor gör här samma effekt som hans ämbetsbroder i Bomans "process":

Tätt framför vakten
Lunkar Klockarn röd och full
Bär efter takten
En skofvel mull.

"Kalasets" introduktion ger också tillfälle att jämföra de båda konstnärernas grepp på ett liknande motiv. Visserligen äro samtliga gästerna bjudna på kort, men deras ankomst är skildrad så, att vi genast påminna oss upptakten till en bellmansk krogscen:

Herrar och fruar, Matronor, Mamseller
Trippa så lätt in i Herrskapets port
Värden är trumpen, contanter det gäller —
Helsning och nigning, som aldrig ta slut;
Gällt man i dörrarne klappar och smäller,
Knärackan skäller
Frun ropar idligt: välkommen! — vet hut!

Vi kunna för jämförelsen närmast taga den trettonde episteln "Nå äro alla församlade här", där det ju heter:

Piskorna smälla och kuskarna slåss,
Nu komma vagnar och chaisar och tråss,
Herrskapet stimma vid lychtor och blåss,
Och kuskarna slåss.
Slägter och anförvanter,
Nympher och musikanter,
Balen öpnad är.

Exemplen kunde bliva fler, men det anförda må vara nog för att visa hur den verklighet, som låg de bägge diktarne allra närmast, livet i deras egen stad, utöver vilket båda sett mycket litet, träder oss till mötes på ett sätt, som är alltför överensstämmande, för att man skulle kunna avvisa tanken, att den äldre och originellare varit den yngres lärare i sättet att se och teckna. Jag har hittills blott tagit exemplen ur fru Lenngrens stockholmsskildringar.

Digitized by Google

Som den moralist hon trots allt är, ser hon för skarpt på stadens liv för att få fatt i poesien över det. Därför är hon tydligen alldeles döv för den bellmanska diktens lockelser och för den smutsiga, mörka gränsens idyll. Bellman hör sannerligen icke till dem som skilja på idyll och satir, men fru Lenngren är rousseauan, hennes hjärta veknar icke, förr än hon kommer utanför tullbommarna. Även därute, även i "Den glada festens" värld känna vi dock igen de bellmanska tongångarna. Prästgårdsidyllen har otvetydiga anor hos Goldsmith och Voss, men hur svensk är den icke och var ha vi först känt detta strålande svenska, Carl-Larssonska sommarsolsken om icke på den fredmanska världens utflykter till stockholmstraktens torp och källor "straxt utom tullen", med "rödaste smultron", "en sprittande ruda" och allt det pastorala tillbehöret. Själva Ulla blir huslig, när hon skall framställa sin lilla frukost:

Nymphen se hvar hon klifver,
Och så beställsam i sin ifver,
Än Ägg och än Oliver,
Uppå en rosig tallrik bär.
Stundom en sked hon öser,
Och öfver Bunken gräddan slöser;
Floret i barmen pöser,
Då hon den Mandeltårtan skär.
En kyckling där,
Af den hon vingen rifver,
Nyss kallnad är.

Läckerheterna äro bastantare på den lantliga födelsedagsfesten, och det kan vara hädiskt att göra jämförelsen, men den blir slående:

Gamla Prestmor sågs beställsamt trippa,
hade mycket at bestyra om;
tummade sin blanka nyckelknippa,
nickade så fromt åt hvem som kom.

Vandrade i nattyg, nätt och struken,
ifrån köket ömsom och i saln,
bredde ut den fina korndrällsduken,
och tog fram den refflade pocaln.

Digitized by Google

Hvarför då den myckna ståtligheten,
detta fäj och fjäsk i Kyrherrgåln?
Denna tårtan och högtidligheten,
fricadeller, korf och krams i kåln?

Bellman och fru Lenngren äro de svenska författare, som först lärt oss se och älska vår egen värld, de första stora konstnärer (med all respekt för Stjernhielm och Dalin), som varit fullt svenska i sitt sätt att skildra, och som kunnat skildra det svenska utan att tryckas av för trångt skurna litterära kostymer. Att Bellman varit fru Lenngrens lärare just i detta synes obestridligt, och det förefaller framför allt mycket sannolikt att hon, denna borna realist och människokännare med sitt skarpa intellekt och sina tydliga samhälleliga intressen, blir verskonstnär och populär vissångerska, icke novellist eller romanförfattare, just emedan hon står under intrycket av Bellmans stora bragd, när han i sång ger en bild utan motstycke av sin egen värld. Hon har lärt av honom, om också utan att kunna eller ens kanske vilja försöka lära hans största hemlighet, gåvan att bryta tillsammans allt i en poetiskt skimrande och strålande helhet. Grundskillnaden dem emellan är att Bellman icke har ett uns av det slags ordningssinne, som leder fru Lenngren i hennes observationer. Hennes borgerliga allvar från revolutionstiden, som alltid finnes på botten trots livslusten och det glättiga humöret, kontrasterar skarpt mot bohêmens benådade laissez-aller. Hon lever i den nya tiden, han drömde och sjöng i den gamla. Hans dikt är sång och melodi, hennes visor bli tonsatta.

*

Fru Lenngrens diktning har under 1800-talet fått röna samma öde som de antika klassikernas under århundraden. Dess allmänmänsklighet och den inneboende odödliga komiska kraften ha bevarat den så fullt levande, att vi ännu icke riktigt ha sinne för dess tidstypiskhet. I huru hög grad den fanns där framgår bäst av Franzéns ord, när han talar om "den trogna målningen af tidens seder och det inhemska så väl i ton som i ämnen" och håller före

Digitized by Google

att "ingen af våra skalder är mera svensk än fru Lenngren". Warburg framhåller starkt, att hon skildrar "den högre medelklassens lif", enligt hans mening till och med mer realistiskt än Bellman målar sin bohémevärld. I själva verket ge hennes små dikter vår enda konstnärliga bild av de högre klassernas liv under 1700-talet, och det skulle dröja länge, innan det följande århundradets roman kunde bjuda på någonting likvärdigt. Tvivelsutan ha vi i henne förlorat vår största romanbegåvning, någonting mitt emellan Thackeray och Dickens. Hade romanen inom den lilla — fastän så oändligt distingerade — svenska klassiska litteraturen varit en verkligt erkänd genre med traditioner, så hade hon säkerligen fyllt den gapande luckan i vår prosalitteratur med mästerverk, som satt oss i stånd att tränga ännu bättre in i tidens liv. Våra kunskaper om det slutande 1700-talets borgerliga värld äro ju tyvärr utomordentligt små. Det intryck litteraturhistorikern får, att tiden efter Gustav III:s definitiva brott med aristokratien och under revolutionen måste ha varit en period av tydlig uppmarsch för borgardömet, politiskt, socialt och ekonomiskt, kan han tyvärr icke verifiera, då vår historieforskning ej ens berört detta problem. (Tiderna voro dock mycket goda fram till 1797.) Hur ovärderligt för vår kunskap om hennes miljö hade det exempelvis icke varit, om fru Lenngren blott lämnat efter sig memoarer jämförliga med dem, vari Mme Rolland ger en så ypperlig skildring av en ung borgarflickas utveckling till en märklig kvinna under denna tid. Vid sidan av Per Hilleströms dock icke alltid konstnärligt så betydande målningar ge fru Lenngrens dikter de bästa interiörerna ur borgarklassens liv under 1790-talet, och hon har som kvinna alldeles särskilda möjligheter att lyckas i försöket att återgiva hemmets värld.

Fullt förutsättningslös verklighetsteckning i modern mening, utan alla bihänsyn, finna vi emellertid endast sällan hos fru Lenngren. Klassiker som hon var till temperament har hon ännu så mycket av de gamla doktrinerna kvar, att hon icke ofta vågar ta i den alldagliga verkligheten annat än som satiriker. Någon gång, såsom i "Vauxhallen", tillåter hon sig ett ordentligt avsteg i "holländsk" smak, men även då drar hon till sitt försvar ut en lär-

Digitized by Google

dom ur tavlan. Likväl har man ett intryck, att det satiriska moraliserandet oftast blott är en lätt maskering och att hon har en verkligt levande målarglädje inför de komiska motiven. Hennes sätt att behandla den traditionella idyllen visar oss även samma sinne för det reala och dess konstnärliga möjligheter.

Om man vill ha en stockholmsinteriör från 1790-talet, så som fru Lenngren såg den, direkt utan allt satiriserande eller egentligt idylliserande, så som hon ville ha ett vackert och fint hem, där hon kunde känna verklig trevnad, tror jag knappast att man kan finna någon av hennes dikter som är bättre för ändamålet än "Mor och dotter" (1796). Där svävar emot oss den unga flickan "med band och blomsterkransar", en aning stiliserad som "grace" av shaftesburyskantik Tanagra-art, men i första rummet en liten borgarflicka med omedelbarhetens okonventionella charme:

Hon är ej glad för det hon dansar.
Hon dansar för det hon är glad.

Men

Från Soffans lugn, som det så väl sig skickar
För Mammas värdighet och hull,

följer modern med förtjusta blickar sitt glada barn. Hon är vacker som moder, trots "sin dubbla haka", hon har varit klok nog att i tid lämna de ungas nöjen och finner sin förnöjelse i "hushåll, barn och maka". Bilden är förtjusande i sin varma, godmodiga, borgerliga enkelhet och den får ännu mer relief genom slutstrofen, där fru Lenngren låter själva sprätten i sina trånga skor,

Lik Bromsen spetsad uppå stickan,
Med aktning skåda denna Flickan,
Med vördnad nalkas denna Mor!

De sista utgivarne av fru Lenngrens skrifter ha placerat "Mor och dotter" bland hennes idyller. På visst sätt berättigat, men allt det med begreppet idyll förknippade overkliga är dock här försvunnet. Det är nog fru Lenngren själv, som sitter i soffan, och sannolikt är det väl den 42-åriga assessorskans egen filosofi vis-à-vis

Digitized by Google

dansen som ger fabelns mening. Spörsmålet lika väl som motivet intresserade henne i varje fall livligt, ty samma år (aug. 1796) kommer "Contrasten", också en borgerlig balscen, men sedd i starkt satirisk belysning och, som titeln antyder, utformad i en kontrast. Den unga flickan är här en typisk representant för borgerlighetens graciösa ingenue, en syster till Julie, Virginie, Dr Primrose's döttrar, Lotte och Selma. Hon svävar fram, menlös som en blomma, inkarnationen av ett nytt eteriskt skönhetsideal med liljans blyga vithet och

Liten fot, et lif som vidjan,
Spänsligt, vekt och täckt;
Gracers gördel omkring midjan,
Stegen som en flägt.

Det är direktoartidens kvinnoideal i den lätta, lösa kiton-liknande dräkten. Idealiseringen är för kontrasten driven ett stycke längre än i "Mor och dotter", men Hilda hör dock gott hemma i en stockholmsk balsal 1796, även om hon inte gör samma påtagliga intryck av verklighet som hennes goda tante, vilken "fullt sex qvarter tjock" om halsen

Stånkar andfådd med i valsen,
Ovig som et block.

Även hon är "idealiserad", men endast för att fru Lenngren skall få slå ifrån sig med händerna, ropa sitt: "Skona oss, jag ber!" och bedja henne att i allt förnuft sänka "dessa breda rona" vid ett spelbord eller "i den vida Soffan" för att snusa och döma sin nästa.[1]

Situationer av denna art överflöda i dikterna från glansperioden, ehuru vi icke alltid ha samma direkta känsla av att fru Lenngren själv är med vid tillfället ifråga. "Engelska vagnen" gjorde hon på ett prosautkast av en insändare i tidningen och lyckas på ett förbluffande enkelt sätt få med dennes vardagsspråk i versen.

[1] Den i *Tiden* 1847 framkomna traditionen om att fru Lenngren snusade kan ha vissa stöd i hennes diktning. Detta stället är ett; ett annat är den bekanta raden i »*Vauxhallen*», där hon mycket naturligt talar om »behofvet utaf snus». Jfr också »*Moster Agnetas klagan*».

Digitized by Google

Dikten ger ett hastigt tvärsnitt av livet i ett av Skeppsbro-adelshusen. Fru von Grossens ringning på klockan sätter än i dag fart på betjänter, stalldrängar och kuskar. "Herrns och Fruns Morgon-Conversation" hör till samma motivkrets. Dåvarande kommerserådinnan umgicks säkerligen i den elegantare köpmansvärlden. Åtminstone tyder Carl Lenngrens bouppteckning på intima ekonomiska relationer med de stora stockholmska handelshusen, och det är ju inte omöjligt att dikten kan ha någon anledning. När hon ville ha hjälp i sitt välgörenhetsarbete från dessa matadorerna, kunde hon också appellera till den borgerligaste av alla egenskaper, känslosamheten, och i rätta ögonblicket publicera en sentimental julberättelse — de första i sitt slag hos oss — såsom "Et ord för den fattiga", där vi från den hungriga proletärkvinnans oeldade rum genom den frusna rutan få se "den stora Rostbeefen svänga sig framför stenkolsbrasan" i den rike mannens kök — en väl engelsk interiör likväl, som synes skvallra om litterärt ursprung. Till denna borgerliga miljö höra också sällskapsvisorna in corpore. De giva ju också då och då små goda glimtar av den värld de skapades för.

Även när fru Lenngren samlar sig till ett stort försök att teckna ett människoöde och i "Biographie" gör en novell eller en liten koncentrerad filosofisk roman på vers, icke utan vissa beröringspunkter med Voltaire, rör hon sig inom den borgerliga världen, ehuru denna gång i de utkanter, som under våra kristider fått sitt särskilda namn. "Biographie" hörde till de dikter Franzén särskilt pekade på, när det gällde att utföra den av samtiden älskade jämförelsen mellan fru Lenngren och Hogarth. Man skulle nästan våga framkasta tanken att hon själv haft någon andel i jämförelsens tillkomst. Dikten är enastående i sin genomfördhet och moraliska konsekvens, den har verkligen, för att begagna Franzéns ord, "samma sinnrikhet i de minsta drag, samma moraliska betydelse [innebörd], samma sanning och effekt" som en av dessa genomstuderade hogarthska sviter, vilka i sin tur så starkt påminna om medeltidsmoralitetens och det borgerliga dramats halvt allegoriska värld. Om man emellertid kan säga att "Biographie" i viss mån

Digitized by Google

ger intrycket av en "Pilgrim's progress" i omvänd riktning och att hjälten blir alltför typisk för att vara direkt sann, så äro dock de pärlbandsaktigt hopknutna situationerna ovanligt präktiga exempel på hennes förmåga att teckna sin omgivning, bäst kanske i den fullkomligt idyllfria barndomsskildringen, där hennes substantiviska brio firar sina triumfer:

> Jag utslag, snask och sjelfsvåld fick,
> Skreks ut för öfvermåttan qvick,
> Red käpp och skrälde med trumpeten.

Stadens borgerliga liv — naturligtvis i första rummet Stockholms — ger sålunda som vi se det huvudsakliga stoffet för fru Lenngrens skildringar. Understundom stiger hon ner till en värld, som åtminstone tangerar Bellmans (Cornelius Tratt), och i två av sina ryktbaraste dikter (Den glada festen, Grefvinnans besök) hämtar hon sina motiv från svenska prästgårdar, säkerligen under litterär påverkan, men även i känslan av att här röra sig i en värld, som socialt låg hennes egen rätt nära.

* * *

Men vi möta icke blott det borgerliga livet i fru Lenngrens diktning. Den fylles och uppbäres även av borgerliga känslor och idéer, och ett studium av hennes produktion ur denna synpunkt visar oss något om arten och graden av hennes sensibilitet. Fru Lenngrens årtionde är ju ett av de oroligaste och händelserikaste i Europas och Sveriges historia. Knappast någon gång undgår hon att känna dallringarna i den intellektuella och politiska atmosfären, vars ständigt skiftande lufttryck influerar på hennes produktion och gör den till en mycket känslig barometer.

Vi ha icke många direkta "uttalanden" i tidens frågor från fru Lenngren. Hon älskade icke att göra sådana. Men hennes små konstverk säga oss, sedda mot bakgrunden av tidens händelser och i förhållande till hennes miljö, oändligt mycket om hennes idéer och känslor. Den dominerande frågan var naturligtvis det tredje

Digitized by Google

ståndets revolution, dess innebörd och berättigande. Detta problem tillspetsades i Sverige ytterligare genom de inre förhållandena, Gustav III:s mord och den despotiska reuterholmska regimen, säkerligen en av de mest nervfrestande som vi någonsin genomlevat. Fru Lenngren hörde genom mannen till den lilla, intellektuellt så överlägsna, girondistgruppen omkring Kellgren, och hela hennes läggning gjorde henne i all hennes anonymitet och huslighet till dess Mme Rolland. Den ljusa, förtröstansfulla optimismen hos Kellgren, som grät "som ett barn — som en man" vid underrättelsen om de första revolutionsveckornas stora segrar för frihet och förnuft, var också hennes. Upplysningen sådan den fattades av Kellgren och Rosenstein — Hans Järta har på gamla dagar fint anmärkt, att den var vad man på en nyare tids språk kallade kulturen — var hennes hjärtesak, och hon hörde till dem som trodde på "dess lika stridande kraft mot Sjelfswåld och Synwillor, som mot Tyranni och Okunnighet" (Kellgren i ingressen till Carl Lenngrens aktionerade recension av "Om upplysningen", StP. 1793, 26 juli). Hon hade samma egenskaper som Kellgren tillskriver sin vän Rosenstein: "denna upphöjning öfwer fördomar och alla låga och små passioner; denna ständigt framlysande kärlek för människjorne, för Fädreneslandet, för ordning, lag, lugn; detta Taciti sine ira et studio: med et ord, dessa Hjertats och Caracterens egenskaper, som, ej mindre än Förståndets tilhöra begreppet af *en sann Philosoph*". Denna oförfärade, varmhjärtade idealism, för vilken friheten var allt samhällslivs väsen och som icke, likt Thorilds, ryggade tillbaka i sin tro på friheten vid vad terreuren uppenbarade av mänsklig råhet och oförnuft, den utgör grunden i hennes människouppfattning, när hon skapar sina mest harmoniska konstverk. Men idealismen balanseras också, som vi veta, alltid på det mästerligaste sätt av hennes kunskap även om medmänniskornas "låga och små passioner". Fru Lenngren var ju icke någon menlös natur. Ett av hennes få direkta uttalanden om revolutionstidens problem äro de inledande raderna till "Den glade sansculotten", som i sin helhet ger så mycket av hennes egen människoälskande, muntra livsfilosofi. Hon börjar emellertid dikten med några kallt ironiska ord om den

Digitized by Google

tidens bolsjevism, som ännu i våra dagar ha något av den aktuella replikens snärtkraft:

> Det hände i Paris, förstås uti de dar,
> Då detta folk ännu så högst olyckligt var
> At äga Ordning, Kung, och Mänsklighet och Lagar
> Och bara en Bastille, Mat, Husfred, samt hvad mer
> Af dylikt lappristyg, som hvar en lätt af er,
> I gode läsare, mins grant om han behagar.

Fru Lenngren är emellertid även i denna kosmopolitismens och förnuftsfilosofiens tid aldrig ett ögonblick den abstrakte didaktikern. Hennes inlägg i debatterna när "hela Europa tvistar och skrifver"[1] äro konkreta, levande mänskliga gestalter, och hennes tidsbilder med politisk innebörd äro icke blott utomordentligt svenska i karakterisering; de stå i ett mycket omedelbart förhållande till det dagliga livet, samhället här hemma; hon är ständigt aktuell, alltid också en god journalist i sin konst och fyller den geniale karikatyrtecknarens för både huvud och hjärta så viktiga kall.

De franska revolutionsidéerna, "jakobinismen", hade i Sverige huvudsakligen till effekt, att den gamla ståndsstriden från frihetstiden och Gustav III:s dagar tog ny fart och strängt taget kom in i sitt definitiva skede. "Jakobinismen" blev en borgerlig rörelse, icke minst bland de orepresenterade, såsom Värmlands bruksägare. När Thorild stod under åtal för sitt radikala och demokratiska angrepp på ståndssamhället, var det "en välklädd hop" som demonstrerade utanför hovrätten, och hur spänningen mellan adel och ofrälse tog sig ut i vardagslag får man en livlig och kvick bild av, om man läser den skildring av det bekanta "ebelska upproret" några dagar senare, som vi ha från Ulric Francs hand i ett brev till Armfelt:

»Fredagen den 4 Januari (1793) om aftonen utgår Capitainen vid Götha Gardet De Frese på så kallad *Morkullsjakt,* Hornsgatan uppföre. En Jägare har gärna jagthundar. De Frese lät tvänne af sina soldater gå förut. De råkade på ett godt ställe, ge anvisningen åt deras Capitaine och denne

[1] Rosenstein i företalet till *Om Upplysningen.*

Digitized by Google

stiger in. Olyckeligtvis voro andra amateurer där förut, nemligen en Fabriqeur Hongelin och en d:o vid namn Gregorius. De ville ej lemna sina rof åt den nykomne, de borde derföre tvingas dertill. De Frese drar sin pallach. De bägge obeväpnade draga sig undan, sedan den ena blifvit stucken i handen och den andra äfven i handen blifvit skadad då han med handen parerade undan De Freses svärd. Hittills var det blott en h... husbataille som ej bordt hafva några följder. Men h...t förvandlades till politiskt gräl, då De Frese, segervinnaren, säger åt de öfvervunne: *om jag gjorde rätt borde jag köra värjan i lifvet på er, edra Borgarrackare.* Denna epitet väckte upp animositeten mellan Adel och Borgare och en usel h... incident förbyttes i en affaire mellan tvänne Riksstånd. De tvänne blesserade Borgarna gingo omkring till deras medborgare och beklagade sig. Händelsens vidlöftighet hindrar mig berätta alla biomständigheter, men rysligt upprakte hafva varit och äro Borgarne.» (Ridderstad, Gömdt är icke glömdt, VII, s. 66.)

Sådan var stockholmsluften, när Kellgren publicerade "Ljusets fiender" och Reuterholm tog tillbaka sin tryckfrihetsförordning, då Upsala studenter började oroa de makthavande och den unge baron Hierta gjorde sina första försök i den glada revolutionära visans genre ("Sansculott-visan" är från slutet af 1792). Fram på hösten fick StockholmsPosten känning av maktmissbruken, när recensionen av den hatade, men tyvärr oangriplige Rosensteins bok föranledde åtal. Fru Lenngrens första adelssatir, "Caricature", publicerades den 13 dec. 1794, mitt uppe i denna period av "mörker, tystnad och bojor". Förmodligen är den åtminstone något äldre. I slutet av december, när prenumerationen stod för dörren, tog fru Lenngren tydligen i allmänhet fram vad som blivit liggande.

"Caricature" är, som Warburg påpekat, en skiss till "Portraiterne" två år senare. Den hör till fru Lenngrens allra bästa etsningar. Där förekomma bland annat de ohyggligt karakteriserande raderna om

> De rika diamanterne,
> Förmängde bland gicktknölarne
> På hennes blå välborna händer.

Denna skröpliga högvälborenhet, som avslöjas med hänsynslös kvinnlig sakkunskap och elakhet, ger oss ju nästan ett vidrigt in-

Digitized by Google

tryck av skramlande benrangel; hon hånas ut, visserligen också för "dum högfärd", men först och främst för sin enfald att vilja synas ung och skön. Och fru Lenngren ger till slut "Kärngen den och den" — och skrattar.

Helt annorlunda är "Kärngen" behandlad i "Portraiterna". Visserligen kommer själva poängen i dikten när den enfaldiga Susanna icke förmår igenkänna den skinntorra grevliga änkan som originalet till det ståtliga ungdomsporträttet och sålunda ger hennes kvinnliga fåfänga en dödsstöt, men huvudintresset i dikten knyter sig dock till gummans långa predikan om anorna. Fröet till denna lysande retrospektiva vy över svensk ancien régime fanns i "Caricature". Den goda tanten, "af gammal börd och gamla gicktpassioner", som sitter där med diamanterna mellan giktknölarne och med

— — — de ägta pärlorne
Förskaffade från Orienten
Af hennes salig man den fromma Presidenten
År Sjuttonhundra femtitre

är en personlig symbol för en hel tradition, som håller på att gå i graven och därför också fått så mycket av förgängelsens anskrämligaste förebud i sin ännu trots tandlösheten leende och jollrande apparition. "Portraiternes" grevliga änkenåd, som dricker fläderte och har ben som spå väder, är icke så nålskarpt ritad, men det kommer till ett nytt betecknande drag: hon sitter i ett gammalt slott på landet, "et arf af gamla Fäder", i sin stora gyllenläderstapetserade sal, övergiven och ensam. Hon är på detta sätt ännu bättre socialt karakteriserad genom det lilla feodala inslaget i miljöbilden. Hon är kanske inte fullt så nära förgängelsen som sin syster presidentskan, men i stället är hon, representanten för den gångna tiden, isolerad och glömd ända därhän, att hon måste ta upp sin fina grande-dame-konversation med den "dumma flundran" Susanna, som gapar enfaldigt inför all den aristokratiska härligheten. Sen kommer hela den kända genealogien, så innerligen elakt tillspetsad av ett borgerligt spjuvergemyt. Där ha vi presi-

Digitized by Google

denten som gav Academien en metmask från Orienten, fänriken med de sju slags stångpiskorna, den sköna grevinnan, som halp drottning Kirstin att häckta ihop understubben på kröningsdagen och sist grevinnan själv, som var så "fasligt fiere" mot kung Fredrik en kväll, då han försökte lägga sina krokar. Vilket genomsnitt av svensk historia sedd ur en adlig och högförnäm familjetraditions egen lilla speciella synvinkel. Det är verkligen ett stycke tradition intuitivt fångad och återgiven, men utan allt medvetande av att skapa "tidsstämning" à la rokokonovell. Man kan njuta av allt detta som konst av högsta rang och njuta så, att man glömmer tendensen, som givetvis ligger under. Det är dock bördsproblemet som tagit form i dikten, därom råder ju intet tvivel, och vill man ha en parallell i tidens litteratur, så finns ett verk av alldeles samma andas barn i Hans Järtas "Några tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien". Järta hade samma muntra temperament som fru Lenngren och f. ö. alla dessa frihetsentusiaster med sina dryckesvisor och glada paskiller; man jämföre deras båda sansculottdikter. I hans ironiska mästerstycke finna vi samma karakteristiska, låtsade ömma omsorg om och kompletta tro på l'ancien régime, samma genomförda allvar i satiren, samma sätt att göra sig till tolk för den gamla tidens tradition. Järtas aristokrat, som återställer allt, som vill göra tryckerierna till regala verk, ställa akademien och filosoferna under regeringens uppsikt, är en fullständig pendant till fru Lenngrens änkenåd. Han talar om "den vördnadsvärda franska adeln, som, af kärlek till sin Gud, sin konung och sin ära, öfvergivit sitt fädernesland och sina egendomar" och nu bör "hjelpas att uppbygga sina slott och bruka sina gods samt sättas i tillstånd att med heder visa sig vid hofvet och i publiken". Fru Lenngren, lika fulländat maliciös, är så säker på genomskinligheten i sin ironi, att hon koketterar med den i slutraderna:

> Grefvinnan fick på stund en ny attaque af gikten,
> Och det är altihop som lärs af denna Digten.

Digitized by Google

"Portraiterna" är dock ännu relativt oförarglig i sin satir. Den lenngrenska godmodigheten tar ut sin rätt trots allt. Den alldeles samtida "Hans nåds morgonsömn" är emellertid av mycket farligare art. Här skymtar ett socialt problem. Den beskedligt dumma Susannas roll som kontrastfigur spelas här av uppretade borgare. Dikten är även den ett av författarinnans ovanskligaste konstverk — hon har tydligen lagt in allt vad hon kunnat av konstnärlig intensitet i alla adelssatirerna. Bathyllus sover, fastän middagssolen redan smyger sig in i hans alkov,

— — — modelen för alçover,
Som blef med dammast klädd och starkt förgylld i fjol.[1]

Där ligger han drömmande med "en dagg af fina gårdagsviner" på pannan, drömmer om "suckande Cousiner". "En Lurk i stolt Livree" ordnar för frukosten med mocca i japanska koppar. Men nu kommer kontrasten, förmedlad av "lurkens" figur. Han måste snäsa till en björn, som trängt sig för långt in. Där ute i salen och tamburen står en "hisklig svärm af slika djur", som kommit från "gränd och gata", och nu utan försyn för andras vila knota och knorra och ropa på betalning: skräddarn för en fyra år gammal galadräkt, vagnmakarn som gjorde racken åt hans nåds mamsell, målarn för arabesken, skomakarn som mumlar

om fattigdom och barn och om det dyra lädret.

Hans Nåd vänder sig visserligen

— — — uppå sin idderbädd
Och slumrar än en tima roligt,

fru Lenngren försummar inte sin komiska sluteffekt, men kvar står ändå minnet av de föraktade hantverkarnes mummel. De höra

[1] Detta var enligt 1794 års överflödsförordning (kaffeförbudet) otillåtet: »måge ej Wäggfaste Meubler, samt Sängar, Soffor och Stolar förses med äkta Förgyllning. Äfwen är ej någon tillåtit, at med Hel- och Half-Sidentyger samt Silkes-Sammet bekläda sådane Husgeråd samt Wäggar» etc. Bathyllus' vällustiga modellalkov, starkt förgylld, »en sluten borg af atlas och crepiner» är mycket olaglig sålunda.

Digitized by Google

till den nya tiden, de voro med i den "välklädda hopen", som ropade "Lefve Thorild" och komma om några år att skocka sig kring galavagnen, när Marie-Antoinettes gunstling vid "bondeprinsens" begravning 1810 kör sin sista färd över Stockholms gator. Även då voro de "välklädda", medelklassen, i rörelse. Bathyllus är en ännu mer innehållsrik, historisk symbol än de båda löjliga änkenåderna.

I "Fröken Juliana" (1798) möter oss en rent burlesk satir. Här är det mjuka greppet borta. Det finns ingen hycklad vördnad för den gamla härskande klassen. Tonen är burdus, allting rakt på sak. Den välborna fröken Juliana har fått den dumma Susannas apparition, det finns inte ett uns af aristokrati i hennes tölpiga person, med den klassiska vindögdheten och tårna inåt. Hon dras obarmhärtigt ner till oss andra, hur mycket hon än sätter sin trubbiga näsa i vädret, och

> Omsider, när hoppet den nådiga tröt,
> Beskrattad och hädd omkring landet,
> Hon, ätten till fasa, med Länsmannen knöt
> Det heliga äktenskapsbandet.

Déclassée! Därhän gick det icke för de anstolta änkenåderna. Den nya tiden har tryckt sin platta fots sigill på den frälse härligheten. I "Det högtförnäma ägta paret" (1800) går den ännu omkring med väldig geist och fädrens stolta ättelängd, men vad är detta annat än

> — två Mumier uti granna klutar,
> Fordna tiders murkna återstod.

"Vanskligheten dom" är mycket nära, men också tidens nyfödelse. "Slottet och kojan" (samma år) ger demokratiens program i idyllens form:

> Palatsen åt de höga,
> Och glädjen åt de små.

Herremannen från det skyhöga slottet smyger sig tankfull och melankolisk bort, när han hört sin fattiga granne i kojan prisa Himlens Herre för lugn och sinnesro.

Digitized by Google

Fru Lenngrens adelssatir blir sålunda med åren alltmera målmedveten. Sedd mot bakgrunden av hela den samtida starka frihetsrörelsen både i Stockholm och Upsala äro hennes tendenser och partitagande omisskänliga. Redan hennes popularitet hos representationsstridernas tredje stånd under 1800-talet röjer också, att det i dessa dikter fanns en åder av borgerlig opposition. En omständighet av egendomlig art bestyrker detta ytterligare. Några av de märkligaste adelssatirerna blevo icke tryckta under författarinnans livstid. Dit höra "Fröken Juliana", som var färdig, när hon i april 1798 uppsatte första förteckningen på sina dikter, "Det höggrefliga (högtförnäma) ägta paret" från 1800 samt den lilla epitafen "Fänrik Spink", färdig 1798 och närmast en spåna från arbetet med "Portraiterne". Till och med den oskyldiga "Rådmansvalet" blev undanstoppad blott därför att bröderna på Storkällaren i Trosa våga fråga:

Säg oss något om din slägt.
Fast hvad hedrar det personen?
Du är dock en ofrälst man. —
»Mycket sann,
Kära bror, är reflexionen;
Låt oss klinga med hvaran».

Sättet att uttrycka den ofrälse solidariteten är obetalbart i sin humor. Dikten trycktes först 1810. — "Slottet och kojan" (1800) med sin demokratiska tendens såg icke dagens ljus förrän 1819.

Det fordrades en så opartisk fördelning mellan frälse och ofrälse som i den halva idyllen "Grefvinnans besök", för att man skulle våga publicering. Två av de allra elakaste dikterna, bland dem en så fullfärdig och konstnärligt otadlig sak som "Fröken Juliana", fingo sålunda icke komma fram. De voro tydligen alltför farliga. Fru Lenngren fortsatte att odla genren, men hennes dikter fingo tillhöra den hemliga och anonyma, oftast både kvicka, glada och elaka litteratur, som växte upp under Reuterholms och Gustav IV Adolfs dystra dagar. "Fröken Juliana" var sålunda färdig, när fru Lenngren någon gång i april

Digitized by Google

1798 gjorde upp sin diktförteckning, men att den ej publicerades i StockholmsPosten vid den tiden är icke mycket att förvåna sig över. Den 26 mars utfärdade Gustav IV Adolf den första av sina tryckfrihetskungörelser, vilken innebar en kännbar skärpning av censuren och en inskränkning av den lilla pressfrihet, som fanns kvar. Det gällde tydligen för en tidningsägare med så pass stora ekonomiska intressen som Lenngren att se upp. Ett flertal organ vägrades privilegier. Motiveringen för dessa drastiska åtgärder. som förebåda de kommande årens långt gående envälds- och undertryckningspolitik, framhöll att tryckfriheten missbrukats "genom obehörige utlåtelser och reflexioner, dels om utrikes hof och makter, dels om enskilte personer och *stånd*". Det sista syftar tydligt på den ständiga striden om adelns ställning. "Fröken Julianas" tragiska men välförtjänta messallians med länsmannen var icke något lämpligt ämne att behandla just dessa dagar i en tidning, som försökte hålla sig lojal. Lenngren, Kellgrens medhjälpare, vän och efterträdare, intog i sitt organ icke längre någon oppositionsställning dessa år. Tvärtom gick han ganska långt i sina bemödanden att undvika strid, så långt att de, som räknade sig som den kellgrenska traditionens egentliga representanter, i honom helt enkelt sågo en avfälling. Höijer och Hans Järta, ännu baron Hierta, diskutera redan på sommaren 1796 behovet av en ny daglig tidning i Stockholm för kampanjen mot ancien régime och envälde. Höijer motiverar sitt förslag med starka ord om det lenngrenska organets förfall: "Det är nödvändigt at något blad gifves som contrabalancerar den til äckel dumma och despotiska Posten efter sin skapares död. Postens ensidighet är et förderf för vår litteratur" (10 juli, U. B. F. 857 c). Man hade ett ögonblick tänkt kalla sin nya tidning "Posten" helt enkelt. Men Järta varnar; det kunde oroa vederbörande, "som tro att namnet 'Posten' är jakobiners parole eller lösen, ehuru Lenngren, sednare tider, sökt ta dem ur den tron" (Crusenstolpes Karakteristiker, sid. 152). De unga, kosmopolitiska republiksvärmarna och girondisterna från juntan voro sålunda missbelåtna med Lenngren. Järta med sin heta lever var oförsonlig och lät misstämningen komma till offentligt

Digitized by Google

uttryck på hösten följande år. I skriften om franska monarkiens upprättande ger han Lenngren en ordentlig släng och låter sitt reaktionära alter ego i slutorden skriva: "Ett bifallsord uti det blad, som lärt oss att i våra barns ledare igenkänna hemliga jakobiner — —, som undfängnat oss alla rättänkande med den lifligaste målning på det republikanska franska sedefördärfvet, ett enda bifallsord i detta numera uppbyggliga blad, säger jag, skulle smickra mer än det grannaste beröm i en skrift" etc. (hänsyftning på Läsning i blandade ämnen). "Det uppbyggliga bladet" är Stockholms-Posten, som bl. a. den 14 febr. s. å. innehållit en liten, för övrigt högst osedvanlig ledarebit om informatorer, som lyder: "Opinionen är nu för tiden den kraftigaste magten; den fås småningom genom upfostringssättet, som meddelas Folk-Classerne. När det medlet är i en öm Regerings wård, rigtas opinionen til ordning; men denna wård eftersträfwas ouphörligt af Jacobinismen, under Jesuitismens larf, i de länder som äro för obeqwäma at genom fanatiska Krigshärar kunna tildelas revolutionering. Må då hwarje ärligt sinnad med farhåga och största upmärksamhet granska lynnet hos den som han ämnar til sit barns handledare, samt hafwa ögat noga fästadt på upfostringen."[1] Man kan förstå, att dylika uttalanden icke passade de kretsar som samtidigt i general Bonapartes segerrika härar hälsade mänsklighetens befriare och betraktade kosacken Suvorof som reaktionens legodräng. I själva verket stämma de ej heller riktigt väl överens med den gängse bilden av den demokratiske Carl Lenngren, Kellgrens vän. Men tiderna voro hårda, och Lenngren hade sin ställning att tänka på. Mot slutet av detta år, 1799, blev han utnämnd till kommerseråd.

Lenngrens försiktighet gick sålunda ut även över hans frus bidrag i tidningen. De äro efter 26 mars 1798 alldeles ofarliga. Den sista publicerade adelssatiren var den socialt betonade Bathyllusdikten, som trycktes den 27 maj 1796. Det var under reuterholmska tidens sista månader. Måhända vågade man icke fortsätta. Efter den 1 nov., då Gustav IV Adolf själv tillträdde regeringen och

[1] Det var för en sådan »farhåga» Geijer fyra år senare gick miste om informatorsplatsen hos Malte Ramel.

Digitized by Google

småningom gottgjorde Reuterholms övergrepp mot gustavianerna, hade man i den lenngrenska kretsen en tid framåt intet intresse att ställa sig alltför oppositionellt. Familjevännen och vapenbrodern Nils von Rosenstein fick genast ett stort inflytande över sin gamle elev, och det har tydligen genom honom gått en kanal från slottet till Posten. Fru Lenngren hyllar kungen med sin svenska bondeidyll "Den 1 november 1796", särskilt gjord för att tilltala den unge spartanskt uppfostrade monarken, som sökte införa den nya tidens enklare borgerliga vanor i hovlivet. Ännu märkligare är emellertid, att fru Lenngren tydligen blir hans språkrör i en mycket speciell sparsamhetsangelägenhet. Gustav IV Adolf bestämde nämligen att till julen 1796 skulle inga julklappar få förekomma vid hovet, "emedan sådant orsakar kostnad" (Hochschilds Memoarer III, s. 232). Själva julaftonen finna vi i StockholmsPosten egendomligt nog — det kan knappast vara en tillfällighet — fru Lenngrens drift med den nya tidens påfund i form av julklappar, "Moster Agnetas klagan". Den ger som bekant en livlig och rörlig bild av det gamla svenska julfirandet med mat och dryck och lekar i halmen, men den slutar målmedvetet:

Nu man hvarandra Julklapp sänder
I askar utaf trä och papp,
Och mången obetald atrapp,
Presenten dyr och lönen knapp,
Jo, jo, nog vet man hur det händer.
Atrapper fås nu i hvart hus —
Min blir som förr — et skålpund snus.

StockholmsPosten har helt hastigt blivit regeringsorgan, och Gustav IV Adolf har fått en bundsförvant av rang. Tidningen vidhåller sin lojala karaktär för all framtid, men med fru Lenngrens lojalitet är det icke hela tiden riktigt välbeställt. Kungens smekmånad med svenska folket avlöses efter ganska kort tid i början av 1798 av en mycket dyster period, med ekonomisk depression och politisk reaktion. Fru Lenngren börjar åter att vässa sin penna till satirer mot det gamla samhälle, som nu går in i sitt sista de-

Digitized by Google

cennium, men hennes dikter få ligga otryckta. Det föreligger ju en möjlighet att hon och mannen icke haft alldeles samma åsikter om dagens och Europas stora frågor vid denna tid, då man, för att begagna Rosensteins ord, kände det som om man bodde i Paris. Sannolikt ha väl båda böjt sig för den anryckande reaktionen för att icke riskera för mycket. Fru Lenngren var aldrig "jakobin" eller revolutionsentusiast. Vi erinra oss inledningsorden i "Sansculotten". I december 1798 — i prenumerationstiden — publicerar hon också den måhända äldre fabeln "Katten och Papegojan" med sin rent antijakobinska sensmoral om "lagens heliga band". Men ännu så sent som i december 1797 hade hon opåtalt kunnat låta den avisläsande Mars i "Kärleken och dårskapen" förtjust ropa "Bravo, bravo, Bonaparte", en otvetydig applåd åt generalen för den "fanatiska krigshär", som lyckats "tilldela" Italien dess "revolutionering". Det nya året kom med svårigheter av alla slag, politiska missräkningar och växande reaktion och dessutom med en allvarlig ekonomisk kris, deprecierad svensk valuta och ockeraktigt agio på gångbart mynt (jfr sedermera fru Lenngrens svidande satir av fru von Agio i "Det blef ingen julgröt", från julen 1799). Man skymtar en avsmak för politik redan i Bettidikten (från de första månaderna av 1798), som sannolikt ger uttryck åt en rätt djupt känd fastän harmonisk resignation i de ryktbara orden:

> Försigtigt äfven undanvik
> Al brydsam forskning i gazetten:
> Vårt hushåll är vår republik,
> Vår politik är toiletten.

Men som vi sett hade fru Lenngren icke alldeles kunnat hålla sig ifrån

> at Staters styrselsätt ransaka

trots den hotande "skäggbrådden" på hakan. Hennes livliga ingenium följde tydligen händelserna ute och hemma med verklig spänning. Hon är ständigt aktuell — ibland på ett så förtjusande sätt som i "Kärleken och dårskapen" med dess livliga familjeinteriör,

Digitized by Google

vilken ger oss en ypperlig föreställning om konversation och vardagsliv i hennes krets. Men hon är dock framför allt och alltid konstnären i vad hon gör. Ingenting visar detta bättre än att eftervärlden så lätt glömt tendensen eller störs så litet av den. Den gamla nåden i "Portraiterna" är visserligen en blodig satir på ståndsfördomarna, men först och främst är hon fullt levande, pittoresk och komisk gammal änkenåd, kvarglömd på en svensk herrgård någonstans långt bortom all ära och redlighet. Med denna konstnärlighet i grundsynen harmonierar också hennes ställning till tidsidéerna. Hon har en öppen blick för det berättigade i sin tids borgerliga opposition mot det gamla, men hon har icke en Hans Järtas målmedvetna handlingslust. Hon agiterar knappast för sina åsikter, men hon, lika väl som hennes diktade figurer, har dem i blodet och hullet. Vi besväras icke av dem, de bli självklara genom hennes stora komiska konst.

Någon gång händer det, att hon tar direkt parti. Den från fru Lenngren otvivelaktig härrörande prosaskissen "Det blef ingen julgröt men ändå en glad julafton", som fanns införd i Stockholms-Posten 15 jan. 1800, saknar ingalunda mycket roliga konstnärliga detaljer, men hedrar mera hennes goda hjärta. Hon har inte heller själv erkänt detta lilla dagsjournalistiska inlägg, som helt nyligen framdragits av indiskreta forskare. Det bär i hög grad ögonblickets drag och är ytterst typiskt för författarinnans impulsiva natur. Kärnan i denna lilla sentimentala julnovell, där alla senare julpublikationers rika farbror, som kommer tillbaka på själva julafton, första gången visar sig, är uppträdet hos den pösigt rika och fräcka fru von Agio, när den stackars änkan kommer och vill ha pengar för sitt broderi:

Fru von Agio betraktade hastigt den broderade Slöjan som skulle utgöra en av de 18 surpriser, ämnade åt äldsta dottren i huset. Kors, hvad ni är långsam! utbrast fru von Agio; Hvad är er arbetslön? säg fort, jag har brottom — 5 Riksd. svarade Clara — 5 Riksdaler! Ni är altför modeste! hvarför icke 50?

Hon får 2 riksdaler, som slitas ifrån henne på hemvägen av en handlande, hos vilken hon står i skuld.

Digitized by Google

Den omedelbara anledningen till att fru Lenngren skrev denna tendensnovell var de hårda tiderna. Den ekonomiska situationen var förtvivlad. Efter två missväxtår voro brödprisen mycket höga; nöden under vintern var stor i huvudstaden, Dagligt Allehanda hade satt igång en stor insamling till julen, och de första dagarna på nya året kom det till oroligheter även i Stockholm (tidigare och allvarligare i Göteborg och Malmö). Det var den genomusla ekonomiska situation, som till sist framtvang Norrköpings riksdag. Folket vände sig särskilt mot köpmännen. Man talade om att storma bagarbodarna, och agiotörerna, som nu togo 56 à 59 proc. på de i oerhörda mängder cirkulerande riksgäldssedlarna, voro alldeles särskilt hatade.[1] Fru Lenngren med sitt livliga välgörenhetsintresse gjorde sig till folkets röst. Det är förklaringen till att hennes novell blev ett populärt skillingtryck och gav Envallsson stoff till ett rörande tendensdrama, där man för övrigt kan se en glimt av den lenngrenska realismens betydelse. Men novellen och dess historia ger oss också en liten inblick i författarinnans sätt att se på livet.

"Det blef ingen julgröt" är borgerligt sentimental, alldeles för mycket söndagsskolemässig och dygderik. Sentimentaliteten har annars föga att göra med fru Lenngrens öppna, ganska manliga sinne. Hon kan självbehärskningens konst och är strängt taget alldeles främmande för den småborgerliga känslofullheten i en richardsonskt instängd liten hemvärld; hennes utpräglat intellektuella läggning och uppfostran räddar henne från att skatta åt de osmakliga överdrifterna hos den specifikt borgerliga känslo- och gråtlitteraturen. Under hennes första decennium i Stockholm finna vi ej den minsta ansats till sentimentalitet i hennes dikt och den blir sällsynt även under 90-talet. Men någon gång tränga dylika känslor fram och det just vid tillfällen, som hedra hennes hjärta. Fru Lenngren var ju enligt alla vittnesbörd mycket välgörande, utan all ostentation. Man märker också, att hon vid vissa tillfällen, särskilt vid jularna, inte kan behärska sitt goda hjärtas rörelse, utan impulsivt griper till pennan för att hjälpa stadens fattiga genom

[1] Jfr C. Hallendorff i *Sveriges Riksbank*, Sthlm 1920, Bd 3, s. 207 ff.

Digitized by Google

en rörande skiss. Första gången vi möta en sådan social sentimentalitet är också i "Den lilla Tiggarflickan", som trycktes i tidningen 19 dec. 1794 och är en tydlig pendang till "Ett ord för den fattiga" vid nästa års jul. Motivet i "Den stackars Nelli satt och grät" (observera det engelska flicknamnet) är av alldeles samma art som i julnovellen från det dystra års- och sekelskiftet 1799—1800: den rikes hårdhet mot den oförskyllda fattigdomen, och fru Lenngren skaffar sig tillfälle att säga sanningen åt hela samhället, som på gatan får passera revy, representerat av typer, vilkas sätt att reagera mot den lilla moderlösas elände vittnar om författarinnans långvariga erfarenhet i ett praktiskt välgörenhetsarbetes vanskligheter — fru Lenngrens kunskap om livet förnekar sig aldrig. Där ha vi den andlige mannen, som ber trasungen läsa sin katekes, den rike med sin hårda blick, den känslofulla damen, som gråter på teatern, men snäser det frysande barnet. Inte minst tagen på kornet är den glade världslige sällen, som dock gjorde mer än prästen och

> . . . gaf sin slant och gret sin tår
> På detta sorgsna ställe.

När det börjar mörkna över gatan och en dunkel lykta redan brinner, kommer till sist en "christmild qvinna", fattig med många barn, och tar hand om den lilla stackarn. Dikten slutar med en fridfull hemidyll i den ringas koja; barnen läsa sin aftonbön och där råder till sist

> En sällhet som i gyllne Slott
> Än ingen Mägtig nådde.

Detta är den nya, borgerliga tidens känslofulla ideal förverkligat. Lyckan finnes hos "de små". Gör gott, så kan du bli delaktig av samma välsignelse.

Men det är som sagt blott sällan vi märka en så långt gående känslofullhet hos den glada och manligt intellektuella Anna Maria Lenngren, och hon har då också praktiska mål i sikte, det rör hennes eget välgörenhetsarbete. På ännu en annan punkt komma emellertid ibland hennes egna känslor fram i denna litet alltför

Digitized by Google

veka form. Det är när hon tecknar den unga flickan, ingenuen, som under 90-talet iögonenfallande ofta är föremål för hennes intresse. Finnes månne icke också här en särskilt stark personlig känsla som förklarar mycket. Fru Lenngren fick själv aldrig någon dotter. Äro icke alla dessa flickgestalter, Betti inbegripen, drömgestalter från "många längtans år"? "Till min kära dotter — ifall jag hade någon". Skämtet i den rubriken har säkerligen en djupt melankolisk underton, förklarlig delvis även genom sorgen över fosterdotterns obotliga sjukdom. Det kanske också kan vara tillåtet att bakom dikternas flickgestalter se dennas drag. Hennes ålder passar i varje fall in på huvudgruppen av dessa dikter, som datera från 1796 och däromkring.

Första gången borgerlighetens unga flicka, oskyldig, trohjärtad, glad, men fri från hovens och herderomanernas medvetna, föga oskuldsfulla koketteri, träder in i fru Lenngrens dikt är i "Til Sophie på hennes födelsedag", som trycktes i StockholmsPosten 28 juli 1792, straxt före Kellgrens egen översättning av Baggesens "Lydia". Måhända hade detta arrangemang av redaktionen någon särskild innebörd; i varje fall ligger det en fingervisning i sammanställningen. Sophie är en ung grace likaväl som Lydia. Båda dessa flickgestalter — Baggesen-Kellgrens i högre grad — äro trots all sin ungdomliga, luftiga lätthet och fägring även personifikationer av ett filosofiskt begrepp, Shaftesburys och de skotska moralfilosofernas "moral grace", Schillers "Anmuth". "Lydia" har ännu tillräckligt mycket kvar av klassisk och mytologisk stil för att vi ögonblickligen skola inse sammanhanget. Hos fru Lenngren har den unga flickan fått så mycket av en vanlig enkel svensk flickas drag och utstyrsel, att vi måste besinna oss och komma ihåg att den unga kvinnan i århundradets borgerliga familjeroman — som betytt så mycket för fru Lenngren — på samma gång hon är realistiskt skildrad och insatt i sin rätta omgivning, rör sig och svävar fram med gratiens lätthet och omedelbara behag. Vi behöva endast ett ögonblick tänka på Julie, Virginie, Lotte eller Goldsmiths Sophia. Det är nästan samma alltför eteriska, alltför veka, alltför "söta" flickideal, som inom svensk litteratur får sin glanstid

Digitized by Google

i Fredrika Bremers romaner. Fru Lenngrens Sophie är väl den första i raden, och hon har i sin tur varit mönstret för Franzéns Selma-gestalt, den mest utpräglade typen för denna borgerliga, lätt sentimentala rokoko inom vår poesi. Uppslaget i "Til Sophie":

Gläd dig i din ungdomsvår,
Unga, ystra flicka, gläd dig!
I de blomsterkransar kläd dig
Som man strör i dina spår,

har ju ännu hela friskhetens behag och gratiefilosofien är väl undanskymd och uppvägd av huslig realism och visdom i diktens slut, men i "Contrasten" har fru Lenngren kommit den söta franzénska stilen mycket nära:

Hilda sväfvar lätt i dansen,
Glättig i sin vår;
Menlös sjelf som blomsterkransen
Flätad i dess hår.

Ungdom ur dess ögon strålar;
Späd är hennes arm;
Liljans blyga hvithet prålar
I en nyfödd barm.

Liten fot, et lif som vidjan;
Spänstigt, vekt och täckt;
Gracers gördel omkring midjan,
Stegen som en flägt.

Romantikens och efter-romantikens, Atterboms och Fredrika Bremers flickgestalter äro icke egentligen skapade av annan materia. Samma Hilda är i "Dygden och visheten" den levande symbolen för de vackra dygderna — the moral grace:

Jag i Hildas änglaskick
Dygdens gudaursprung kände;
Evigt den min dyrkan fick.

Men det finnes också ett par dikter, "Häckburen" och "Bouquetten", där det ömma, känslofulla draget kommer fram ännu be-

Digitized by Google

stämdare och där man nästan har en känsla av ett mycket varmt personligt intresse för de båda flickgestalterna, som kanske egentligen äro blott en. Hon bevakar dem litet på avstånd med en kärleksfull, moderlig blick. Det finns i dem något av samma förtroliga ton som i "Gumman" — ett av de vackraste exemplen på vad Shaftesbury kallar "inward form", ett förandligat uttryck, en människovarelses själ i fullt levande, harmonisk kroppslig gestalt:

Se i hennes milda anletsdrag
Goda tycket hjertats målning göra,
Fina vettet skrynkan ge behag,
Ädla känslans uttryck ännu röra.

Denna så vackert åldrade "grace" var ju fru Lenngrens egen farmor, "älskad, ärad, Kronan ibland Slägten". I "Häckburen" är det Nanna som sköter om sitt lilla fågelpar och ser med ett oskuldsfullt intresse på de smås kärleksbestyr. Hon vet inte varför hennes kinder brinna, men

Nanna pysslar om de små,
Hackar ägget med persilja.

Nella i "Bouquetten" är kanske ännu mer rörande, och här predikar fru Lenngren på ett förtjusande idylliskt sätt den största kristliga dygden, att ge i tysthet åt den ensamme, fattige ("Källan"). Hennes lilla herrgårdsflicka plockar trädgårdens vackraste blommor åt sin gamla barnjungfru, som bor "from och enslig på en vind" och förnöter sin ålders dag "med sin psalmbok och sit garn". Sedan hon gjort sin lilla kärlekstjänst, springer hon glad och yster därifrån, men

Änglarne i hennes spår
Gladdes öfver deras syster.

Nella är litet för änglalik för att gå direkt till vårt hjärta.

När fru Lenngren tar sig motiv ur barnens liv — det är icke så ofta — ger hon betydligt mindre känslofulla bilder än när hon sysslar med unga människor. Hon har ju i "Biographie" givit den

Digitized by Google

klassiska målningen av barnkammarvärldens dagliga liv, koncentrerad i frasen:

Min barndom sedermera gick
Förbi i vanligt fuktigt skick.

Men även i de ryktbara barndomsidyllerna tecknar hon barnen själva alldeles friskt och naturligt, med den rätta tonen av vildmarksliv à la indianer och vita mitt uppe i äldre folks välordnade samhälle, även om hon själv känner ett "sorgligt ljuft" styng i hjärtat, när tanken återgår till denna evigt flydda vår. Barnidyllen är årtiondets specifika metamorfos av den gamla paradisdrömmen. Lamm har (Upplysningstidens romantik II, s. 466 ff.) behandlat detta, och jag kan tillfullo instämma med honom. "Pojkarne" och "De små på landet" visa slående enkelt hur fru Lenngrens realism tränger in i rousseauismens idyllvärld. Möjligheten att skapa en fullt naturlig, verklighetstrogen idyll, fri från genrens nedärvda fadda konventionalism accepteras begärligt. Man får i realismen ett skydd för sin kärlek till den gamla drömmen. Hela denna diktarts psykologi finnes för övrigt mycket klart framlagd i en liten uppsats om idyllen i Silfverstolpes Litteraturtidning 1795 (Bd I, s. 353). Den avtrycktes in extenso i StockholmsPosten och förtjänar att läsas:

Den egenteliga Idyllen är et af de Skaldeslag, hvari til och med verklige Poëter sällan lyckas, och som, oaktadt den grad af fullkomlighet, hvartil en och annan af dem förmått bringa det, dock minst af alla kunnat göra anspråk på et allmännt bifall. För att njuta de mäst fullkomnade målningar ur en arcadisk verld, fordras en viss sinnesförfattning, en viss stämmning, hvilken hos en bildad menniska sällan infinner sig. Man må här ej skjuta skulden på vår tiltagande aflägsenhet ifrån Naturens Enfald; själar af en högre odling hafva återvändt til den. Snarare ligger orsaken dertil i sjelfva detta skaldeslags beskaffenhet, sådant som det hittils vanligen visat sig. För det första är det ganska svårt, at föreställa sig verkligheten af en verld, hvari de handlande personerne i Idyllen upträda, och hvari de kännslor utveckla sig, som de röja. Verkligheten af en sådan verld kan aldeles icke så förstås, at de yttre förhållanden, sådana t. e. som den älskvärdaste af alla Idyllskrifvare, Gessner, upgifver dem, någon gång i sjelfva verket måst finnas; men en poëtisk verklighet i dem äger man at fordra:

Digitized by Google

emellan den grad af odling, hvari Herdarne äro, och deras läge måste vara en öfverensstämmelse. De menniskor, hvilka här föreställas oss, leva i et visst herdestånd, som lemnar dem i okunnighet om alla de förhållanden, som upkomma genom den borgerliga sammanlefnaden; men deras kännslor äro det oaktadt ganska mycket utvecklade och förfinade. Man må föreställa sig den natur, hvaraf de äro omgifne, aldrig så romantisk skön, den himmel, hvarunder de andas, aldrig så klar, så kan man dock ej deraf visa möjligheten af deras odling. Af denna obestämmdhet, af denna stridighet emellan deras förmögenheter och deras förhållanden, upkommer ännu en annan vigtig svårighet. Vid målningen af menniskor, hvilka känna med så mycken finhet och ömhet, vill man gerna komma til rätta med deras individualitet; men då Idylldiktaren ej äger något bestämmdt begrep om deras verld, så blifver det honom nästan omöjligt, at bringa sig utom kretsen af de allmänna känslorna, som ej äga något visst föremål. I Gessners ömaste herdedikter finne vi väl en flicka med mycken oskuld, en yngling med mycken kärlek; men huru hennes oskuld, huru hans kärlek skilljer sig ifrån de öfriga herdarnas oskuld och kärlek, derom sakne vi all underrättelse. Han tyckes sjelf hafva märkt detta, då han alltid lånar af naturen den individualitet han ej kunde finna hos sina personer. De olika trakter, hvari han förlägger sina scener, blifva af honom individualiserade, och det är af landskaps poësien, som hans Idyller hämta sina förnämsta behag. Dessa svårigheter skulle man lyckas at öfvervinna, om man i stället för den vanliga oskulds verlden för Idyllen valde en annan, hvari visserligen hvarje ömt kännande menniska åtminstone någon gång i sin lifstid befunnit sig, och hvilken hon sedan alltid med en viss saknad så gerna erinrar sig; och om man ur den lifligare åldern, våra kännslors vår, sökte ämnen för den pastorala Sånggudinnan och omkransade den med blommor, hvilka man derifrån hämtar. Hvilken verld full af de ljufvaste phantasiens skapelser! hvilka anledningar för den djupt forskande menniskokännaren til de interessantaste caracterer och belägenheter. Den som sjelf ännu är villad af känslornas värma och fullhet i denna vår, borde just icke försöka några sådana Idyller; han låte denna fullhet framströmma i lyriska dikter. Men den som ännu blott i åtankan njuter dessa dagar, den som redan märker sig hafva öfvergått ifrån inbildningsverlden til den verkliga, den kunde beskrifva för oss handlingar ur denna det menskliga lifvets mäst känslofulla period, hvilka förenade alla de vanliga herdedikternas retelser med det höga interesse, som den Dramatiska Skaldekonsten medför. I dem skulle vi också finna menniskor, som skulle komma oss at glömma alla borgerliga förhållanden, emedan de icke känna eller icke vårda dem, som lefde i sina egna kännslor och bilder, och som dock derunder kännde någon annan verksamhet, än den at valla sina hjordar och fläta kransar; vi skulle finna menniskor, som up-

Digitized by Google

kallade alla sina förmögenheter och yttrade den högsta grad af menskliga krafter, under sit bemödande, at bringa tingen i öfverensstämmelse med deras sätt at se. Våra ungdomskännslor äro efter vårt läge och våra egenheter så skillda, at de derigenom redan tillåta individualitet i målningar af dem; men hvilken blandning af caracterer skulle ej denna epok af vår lefnad erbjuda, då kännslorna småningom bilda sig til maximer! Vid ingen annan ålder är caracterernas och sinnelagens individualitet så synbar; i samma mån åter som de bildat sina maximer til et system, antaga dessa en allmän prägel af förnuft, och vid denna tid vidtager den gräns vi utsatt för Idyllens gebit.

Uppsatsens författare (den angives vara hämtad ur en tysk journal) ger lugnt resonerande programmet för en idylldiktning, mot vilken ingen av de sarkastiska invändningar skulle kunna riktas, som fru Lenngren så bitande kvickt formulerat, när hon tillät sig att driva med de bräkande herdakvädena. Hon har själv övergått från inbillningens värld till verkligheten, och hon har i hög grad förmågan att ge "individualitet" åt sina barnbilder.

Trots den sällsynt lyckade verklighetsteckningen — tänk blott på en rad som "frisk aptit och nötta klackar" — skimrar likväl filosofien igenom även i dessa barndikter. Lamm har påpekat, att "Pojkarne" har en avlägsen likhet med Gyllenborgs "Ungdomens försvar". Det förefaller mig, som om denna dikt, vilken i omarbetat skick ingick i Creutz' och Gyllenborgs "Vitterhetsarbeten" 1795 och då särskilt uppmärksammades i StockholmsPosten, spelat en ganska stor roll för fru Lenngrens barndikter, kanske mest för "De små på landet". Jag skulle vilja säga, att denna är det lyriska extraktet ur Gyllenborgs stora retoriska dikt, som emellertid även i sina alexandriner rymmer mycket av känslofullhet, nästan sentimentalitet. Vissa partier i diktens början påminna oss i stämningen om fru Lenngrens "Rosen utan törnen" och "Häckburen". Gyllenborg, som ser på sin egen och Creutz' ungdomstid, är just "en känslig vis", som skådar "lifvets korta paradis", och han har en avundsvärt lycksalig tro på "naturens milda magt" att ställa allt till rätta. Han är ännu mycket yngre än fru Lenngren, som hör till en senfödd och i mångt och mycket desillusionerad generation; och han utbrister trosvisst:

Digitized by Google

Vi unga, vi, min Vän! om nöjet böra tala:
Vår oskuld vare pris! hon ger oss rätt dertil.
Förgäfves lastens träl vår glädje härma vill.
Med helsans guda kraft, för oss at andan draga
Et nöje redan är — hvad kan oss det betaga?

Fru Lenngren, själv "med fyrti år på nacken", ser hur hennes gamla ungdomsvänner streta i den branta backen till Lyckans Tempel och pressar ihop alla de rousseauanska discours-deklamationerna om den falska kulturens synder i de enkla orden om slutresultatet för dem som glömt barndomstidens "menlösa", naturliga lag:

Kallt hjerta under stjernan,
Gul hy och granna band.

Vad som närmast i "Pojkarne" erinrar om "Ungdomens försvar" är skildringen av de glada lekarna i barndomens fria republik, där bondpojkar och baroner voro lika och den

Som gaf den längsta lyran
Var den förnämsta karln.

Tvivelsutan har fru Lenngren gjort svenska pojkar av Gyllenborgs spartanska, och det kan möjligen betyda något, att Stockholms-Postens recension just innehöll i avtryck en lång passage ur skildringen av den antika idealrepubliken i "Ungdomens försvar":

De fria Sparters stad af annan ungdom blänkte,
Der inga vanors tvång de första nöjen kränkte.
Utmed en Konungs son gick borgarns lika stor,
Et land var deras far, en frihet bådas mor.
Den skilnad okänd var af födsel, namn och titlar,
Som sårar fria bröst och dårens högmod kittlar.
En yngling hos en ung sin like fann igen,
En trogen fosterbror, en öm och älskad vän.
— — — — — — — — — — — — — —
Den troddes mest om vett som kortast kunde svara.
Man der naturens son, ej konstens docka såg,
Ej någon inbilsk hög, men ock ej någon låg.

Digitized by Google

Den tidens ålderdom en yngling ej berömde,
Som i sin bästa tid all tidens förmon glömde:
En ynglings hufvudbry var ansedt med förakt,
Som vågat lägga band der ej naturen lagt.
Af dagens fakla lyst i ädla hjelte-lekar
Han skymdes ej af gräl som kropp och sinne vekar.
En ungdom växte op, som gladlynt, rask oeh djerf
Ej smilig upsyn tog, ej trälars låga värf.

Fru Lenngren säger ut med den "hastighet, ledighet och enkelhet i uttrycken, egentlighet i val af ord", som hennes vän Rosenstein beundrade hos henne, just det som Gyllenborg icke kunde få fram. Hans lacedemoner äro för stela i sina klassiska ben för att kunna skala omkring i berg och backar så som fru Lenngrens svenska pojkar, och det är detta, som den förnäme gamle skalden på sitt sätt bekänner i sin hyllningssång till "vår sånggudinna":

Fåfängt skalden i sin yra
svingar sig i gudars sal:
harmsen fäller han sin lyra
vid ett eko från din dal.[1]

Vad som skiljer de båda representanterna för två generationer är den poetiska konsten och tekniken. Men de förenas i sin övertygelse om att människan måste så länge som möjligt söka bevara sin ursprungliga barndomsoskuld och följa "naturens milda magt", som i samhället nästan alltid blir "misskänd och förtydd". Båda äro rousseauaner, och det egendomliga inträffar, att om man går till Rousseau själv, den gemensamma ursprungskällan för deras stämningar av denna art, så finner man, att fru Lenngren i stilen kommer Rousseau mycket närmare än Gyllenborg. Det finns i hans ryktbara brev till D'Alembert om teatern i Genève ett parti, som är

[1] Vill man se en klassisk epigons imitation av Gyllenborgs barnskildring, kan man taga Wallins i *Första Uppfostringen* (Saml. Vitterhetsarb., St. 1863, I, s. 22 f.), där det bland annat sjunges om de små »språng kring blommornas emalj»! Förhållandet mellan Wallin och fru Lenngren erbjuder f. ö. mycket av intresse. Jfr Liedgren, *Kyrkohist. årsskr.*, 1910, s. 79.

Digitized by Google

överraskande likt "Pojkarne" i både stil och motiv och ger en bild av barn-liv, som är mycket mer lenngrenskt "sann och mänsklig" än Gyllenborgs, för att ännu än gång begagna hans egna ord om henne i hyllningsdikten. Rousseau börjar med en teckning av "kultur"-barnen, som uppfostras till allsköns färdigheter, men sluta med att blott bli impertinenta i sin vishet, som försiktigt skyddas för sol, vind, regn och damm, men blott bli veklingar. "On était plus grossier de mon temps", fortsätter han och gör en målning av sin egen ungdom i det då spartanska Genève. "Les enfants, rustiquement élevés, n'avaient point de teint à conserver, et ne craignaient point les injures de l'air, auxquelles ils s'étaient aguerris de bonne heure. Les pères les menaient avec eux à la chasse, en campagne, à tous leurs exercices, dans toutes les sociétés. Timides et modestes devant les gens âgés, ils étaient hardis, fiers, querelleurs entre eux; ils n'avaient point de frisure à conserver; ils se défiaient à la lutte, à la course, aux coups, ils se battaient à bon escient, se blessaient quelquefois, et puis s'embrassaient en pleurant. Ils revenaient au logis suant, essoufflés, déchirés: c'étaient de vrais polissons, mais ces polissons ont fait des hommes... (ed. Musset-Pathay, vol. II, s. 157).

Jämförelsen med "Pojkarne" ger sig själv. Kontrasten mellan den stjärnbehängda, gulbleka världsmannen och barnen med hälsan i blodet och löjet på munnen är äkta Rousseau. "Pojkarne", den glada visan (till en melodi av Gluck) med sin dansande rytm är, så pedantiskt och tråkigt det än kan låta, också ett stycke programdikt — det är över huvud taget sällan fru Lenngren skriver något utan "mening". Även i detta är hon borgerlig. Hon är sällan eller aldrig en fri poet, som sjunger sin melodi utan avsikter. "Pojkarne" är borgerligt oppositionell mot ståndssamhällets ofrihet och sätt att värdera människor efter rangrullan. Hon kommer fram med sina demokratiska idéer, men här i idyllen, i motsats mot i satirerna, positivt. Satirerna äro konstnärligt lika goda, men rent mänskligt står en idyll som "Pojkarne" mycket högre genom sin lyckliga älskvärdhet, genom sättet att fånga naturen och livet i hela dess behag och soliga, unga friskhet. Under dessa år når fru

Digitized by Google

Lenngren mästerskapet och det samtidigt i både idyll och satir, om man skall begagna dessa kategorier för hennes kärnsanna bilder av svenskt liv, ibland färgade av det spjuveraktiga, ibland av det hjärtegoda i hennes alltid harmoniska temperament. Den föregående undersökningen synes mig ha ådagalagt hur typiskt borgerlig i 1700-talets mening hela hennes poetiskt-sociala gärning var: "Idyllerna" visa oss vid en närmare granskning vilken betydelse den rousseauanska samhällsfilosofien och människouppfattningen har för hela hennes livssyn. Rousseau är ju också borgardömets filosof och diktare framför alla andra. Innan jag går vidare för att söka visa hur denna rousseauism kommer igen i den mest förädlade form i hennes bästa svenska bilder och mest personliga dikter, skall jag söka belysa ännu en av idyllerna, som med sitt otvetydigt praktiska syfte i varje fall för samtiden måste ha framstått såsom en programdikt, trots den poetiskt novellistiska utformningen av motivet.

Jag tänker på hennes med "Pojkarne" nära samtida idyll "Den 1 november 1796", skriven den första veckan då man åter kunde draga andan efter den reuterholmska regimens fall. Vi ha redan kunnat konstatera, hur fru Lenngren, tydligen i samförstånd med sin vän Rosenstein, söker stöda den unge kungen i hans strävan att driva en försonlig politik, och hon har ju lyckats utomordentligt att ge ett intryck av att hon har hela folket, det trogna, simpla folket bakom sig i sin hyllning av den unge monarken, som själv nu ville förverkliga sina idéer om enkel ärlighet i liv och politik. Gustav IV Adolfs Karl XII:s-dyrkan måste ha funnit ett gensvar i fru Lenngrens dikt, om han hade något sinne för poesi. Hennes bonde-koja, där kring spisen sitta

> Gubben grånad, from och vis,
> Gumman god som gamla dygden

har så mycket som påminner om den klassiska uppfattningen av Kung Karls tid, Franzéns och Tegnérs. Fru Lenngren skapar naturligtvis en äkta svensk huslig idyll med hela bondgårdens dag-

Digitized by Google

liga liv, men där finnas också elementen till en halvt karolinsk romantik, Gamla Lustig, "Husets vän, Soldat af roten", som

Finska Fejden minde på,

och framför allt "husbondfar" själv, som plötsligt reser sig, knackar pipan mot spisen, går till den stora bibeln och tar fram almanackan. Han har kommit ihåg, att det är kungens födelsedag:

Lät oss be til Gud för Kungen;
Det hans dyra högtid är!
— — — — — — — —
Kungars Kung, som allt förmår
Gif hans ungdom mod och lycka,

ropar han, och sedan komma alla hushållets medlemmar med sina välgångsönskningar, individuella och karakteriserande. Gumman önskar, att han skall skydda lag och rätt för de ringa. Lustig har i Stockholm sett sin kung i spetsen "för de flinka blåa gossar":

Han är rask som han är ung,

Karl XII upp i dagen tydligen. "Doter Karin" önskar honom "en kärlig kunglig Brud" — efter den uppslagna förlovningen och sommarens misslyckade expedition till Petersburg. Allas röst förenas till sist, vackert och fromt som i kyrkan, i en välgångsönskan för "Gustaph Adolph, Sveriges tröst", och så kommer fru Lenngren med sin sens-moral: Låt de stora fira kungen med kanoner, stoj och dån, men

Då Palatset uplyst står,
Glindrande i lustbarheten
Blott en suck från kojan går;
Högre dock än fröjd-raketen
Detta tysta offer når.

Samma vackra religiöst-demokratiska känsla för de små således som i "Slottet och Kojan" och framförd med en så hjärtefrom älskvärdhet, att man känner sig skamsen över att vilja söka någon

Digitized by Google

undermening. Men jag tror icke, att jag säger för mycket, om jag vågar påstå, att fru Lenngren dock, när hon gjorde denna lilla lantliga och äkta idyll, också hade en lättförklarlig avsikt att "lägga an" en smula på den unge monarken och uppmuntra hans folkliga tendenser. Hans kärlek till enkla seder voro väl kända, och fru Lenngren har säkerligen, när hon gör sin hyllning så utsökt enkel och spontan, velat tala ur hjärtat på den som själv vid aderton år sökte få bukt på lyx och överflöd, som några veckor senare förbjöd dyrbara julklappar i sitt hov och snart i sin spartanism klädde sig själv i Karl XII:s-dräkten. Gustav IV Adolf var också säkerligen glad att på detta vis bli hyllad av sina enkla undersåtar. Under reuterholmska tiden hade man på högsta ort framhållit landsbygden som mönstret för stadsborna, som skulle reformeras med överflödsförordningar och förbud. 1794 års överflödsförordning har en mycket välskriven ingress, som i själva verket är den bästa kommentar till fru Lenngrens dikt och dess syften. Jag kan icke neka mig nöjet att här återgiva detta för vår praktiska svenska rousseauism typiska dokument:

Öfwertygade at det onda, hwaröfwer Wi klage, icke har sin grund i Nationens werkeliga lynne, utan i en flygtig förwillelse, den tid och omständigheter förorsakat, kunne Wi ej lemna rum för den tankan, at det Folk, som, altid wärdigt des Göthiska ursprung, funnits i farans stund willigt at uppoffra lif och blod för Fäderneslandet, skulle draga i betänkande, at, för des bestånd, upoffra några fåfängans och weklighetens inbillade behof. Wi böre ej föreställa Oss, at detta Folk, så widtfrägdadt för des ädla och manliga alfwarsamhet, skulle framhärdeligen wilja låta sig öfwerwäldigas af utländska Moder, och af dem föras från de rena och oförfalskade Seder, som stadgat Wåre Förfäders ära och lycksalighet. Wi styrkas så mycket mera uti denna öfwertygelse genom de hedrande wedermälen af Nationens urgamla böjelse til tarfweligit, sparsamt och ärbart lefnadssätt, som Wi, med Nådigste wälbehag, igenkändt uti de fleste ifrån Landsorterne redan inkomne Sokne-Föreningar, och förwänte at den nyttiga täflan, detta Wår trogne Allmoges berömlige efterdöme lärer werka, at upmuntra samtelige Rikets Inbyggare til at otwungit främja den allmänna wälfärden . . . icke må stadna blott hos den Menige Allmogen etc.

Digitized by Google

Det officiella dokumentets "trogne Allmoge" uppträder i fru Lenngrens dikt och hyllar sin unge landsfader.

"Den glada festen" (1796) och "Grefvinnans besök" (1800) äro fru Lenngrens bästa svenska idyller, där realismen och idyllen ingått den mest fullständigt harmoniska förening, där tendensen är nästan omärklig och hon skapat en odödlig objektiv konst. I båda har hon tagit den typiska svenska prästgården till scen. Hon tycks ha med förtjusning kastat sig över detta poetiska fynd. Fragmentet "Älskarens besök" är lokaliserat till samma miljö och ger på flera sätt en stark förkänsla av "Hanna". Man frågar sig varifrån fru Lenngren fått denna kärlek för prästgårdar. Hennes skämt med pastor Fadd, Trälund och andra prästtyper smakar mer av den kellgrenska kretsens respektlösa drift med andans män, och någon särskild sympati för statskyrkan får man väl ej förutsätta hos den förföljde herrnhutiske kättaren Malmstedts dotter. Ingenstädes ha vi några uppgifter om att hon gästat svenska prästtjäll. Däremot hade ju Kellgren under sina senare år njutit en idyllisk sommarvila hos sin broder i Skatelöf. Visserligen störde han någon gång av "talföra prostar med bukar af resonans", men malörer av den arten synas endast ha kommit honom att se dess mer humoristiskt på denna ursvenska värld. Hans skildringar i brev ge oss just samma note därav som fru Lenngrens dikter. Tag t. ex. bilden av brodern Jonas: "Kyrkoherden är en liten fet och rund bondprest, röker sin pipa, dricker sitt öl, räknar öfver sina inkomster, läser någon gång sin Benzelius, predikar och messar, som det sägs, ganska väl och fördömer i afgrunden alla kättare och tänkare, exegeter, filantroper och Sensus Communis". Hans hustru, som enligt traditionen var "rundlig i sin gästfrihet", skildras som "en liten vettig, beskedlig och småtäck människa . . ."[1] Hon erinrar oss om "Gamla Prestmor" i "Den glada festen" som

> Vandrade i nattyg, nätt och struken
> Ifrån köket ömsom och i saln.

[1] Schück, *Kellgrens bref till Clewberg*, Helsingfors 1894, s. 100, samt Ljunggren, *Sv. Vitt. Häfder*, I: 403 f.

Digitized by Google

Och herr Pastorn i "Besöket", som de förnäma gästerna betrakta med förstulna små inbördes leenden,

Med knifven i steken och svetten i pannan,

lär nog kunna vara gjord med brodern Jonas som modell. Det har säkerligen sagts en och annan rolighet även kring det lenngrenska tebordet, när den gamle fribrytaren återvände efter sina ovana utflykter till så menlösa och lantliga orter. Lenngren fick för övrigt i augusti 1789 "en omständelig beskrifning" av första Skatelöfresan.

Incitamentet till att behandla denna svenska verklighet har nog emellertid varit av litterär art. Warburg har med all rätt hänvisat på Voss' "Der siebzehnte Geburtstag", som försvenskats icke blott till språket av Franzén. Hans översättning trycktes först i Åbo Tidning och sedan i StockholmsPosten 1 nov. 1794. Fru Lenngren har tagit ett bestämt intryck av denna översättning. Motivet har hon fått härifrån, och med klassikerns vanliga likgiltighet för originalitet ifråga om uppfinningen har hon arbetet ut det efter sitt eget temperament. Det utpräglat småborgerliga i Voss' dikt, kaffeoset så att säga, har redan i Franzéns omarbetning rätt mycket försvunnit. Det älskvärt naiva, solitt hederliga finnes kvar och igenkännes även delvis i fru Lenngrens dikt, men nyanserna äro ganska skilda. För det första komma vi hos Voss in i en klockargård, ett trappsteg längre ned socialt sett. Med detta sammanhänger väl, att fru Lenngrens skildring gör ett så mycket mer överlägset intryck. Hon rörde sig ju också här i skildringen av festförberedelserna på sin egen mark. Säkerheten i tonen beror nog på sakkunskapen, som måste vara så mycket större hos henne än hos Voss och Franzén. Hennes egen berömda förmåga att sköta ett hus och hålla reda på alla pigorna, som svänga sig i helgdagskjortlar, sätter liv och fart i taflan; hennes eget "kokvett" har satt smak på anrättningen, och det är assessorskan själv, som

Frögdar sig at tårtan velat lyckas,
Blir så nöjd när någon vil ha mer.

Digitized by Google

Denna säkerhet, dessa förträffliga husliga chefsegenskaper tränga också ut den sista resten av idyllmakeri ur dikten. Voss' dikt har ett drag av fridfull ljuvlighet över sig; han slutar, när klockarfar vaknar upp från sin lilla gammalmanslur och den glada festen skall börja. Hans harmoniska födelsedagsdikt är en idyll. Fru Lenngren har passerat igenom idyllen och kommit ut i verkligheten, fastän hon bibehållit tillräckligt av idyllvärldens stämning för att idealisera sin verklighet.

Men det finns en litterär behandling av prästgårdslivet, som hittills blivit förbisedd i detta sammanhang. Jag syftar på Goldsmiths "The Vicar of Wakefield", den första och ryktbaraste prästgårdsromanen, om vars konstnärliga kraft och popularitet Goethes intensiva intresse för den bäst vittnar. Han har ju avsiktligt skildrat sin Sesenheim-idyll med goldsmithska färger, och "The Vicars" betydelse för både "Werther" och "Herrmann und Dorothea" ligger ju i öppen dag. Även fru Lenngrens båda realistiska prästgårdsidyller bära märken av den engelska romanen. Hos Goldsmith fann hon just denna överlägsna humor i betraktelsesättet, som harmonierade så väl med hennes eget lynne. Engelsmannen har samma förtjusning som hon för den lilla prästgårdsvärlden, men han skämtar alltid friskt med den, blir aldrig duperad eller gråtmild. "The Vicar of Wakefield" blev mycket populär i Sverige och hade, när "Den glada festen" trycktes, nått sin tredje upplaga i svensk översättning. Under 1795 (då dikten väl tillkom) spelades också i Stockholm fr. o. m. 8 jan. som en ständigt återkommande repertoarpjes en dramatisering av romanen. En utförd jämförelse mellan dikterna och romanen kan här icke göras. Jag skall blott med citat visa, hur stora överensstämmelserna i både ton och motiv äro. Början av romanen lyder i Westés ganska goda översättning, som ger oss innehållet på fru Lenngrens tids svenska:

Jag har altid warit af den tankan, at en hederlig man, som gifter sig och upföder en talrik familie, gagnar mer, än den som lefwer ogift och blott talar om folkökning. Bewekt af detta skäl, hade jag knapt warit et år prestwigd, när jag började at med alfwar tänka på giftermål, och walde mig en hustru, äfwen som hon sin brudstubb, ej för et prunkande utseende,

Digitized by Google

utan för egenskaper som klädde hänne wäl. At säga sanningen, war hon en flink hustru, hade et godt sinnelag och en upfostran som få fruntimmer på landet kunde skryta af. Hon läste utan mycket stafwande hwilken Ängelsk bok hon wille; men uti syltning och matlagning öfwergick hänne ingen. Hon skröt ock af at för öfrigt wara en förträffelig hushållerska, ehuru jag aldrig kunnat finna at vi genom hännes bemödande blifwit rikare .... Wi hade et wackert hus, beläget på en behagelig ort och omgifwit af godt granskap. Wår tid deltes emellan moraliska tidsfördrif och Landt-nöjen: wi gjorde wisiter hos wåra rika grannar, och understödde de fattiga. Wi hade inga hwälfningar att befara, lifwet kostade oss ingen möda, wi hade inga äfwentyr utan wid spiselden, och flyttade ej längre än ifrån förmaket til sängkammaren. Som wi bodde nära wid Landswägen, hade wi ofta besök af främmande, som smakade på wårt krusbärswin, hwilket wunnit almänt loford och jag kan med all historisk sanfärdighet försäkra, at jag aldrig känt någon som klandrat det .... Uti denna lyckliga ställning tilbragte wi flera år. Små motgångar sände oss Försynen wäl då och då, at öka wärdet af wår lycka: min trägård blef ofta plundrad af Skolpojkar, och min hustrus ostkakor af kattor och barn! Sockenherren somnade ibland wid de mäst rörande ställen i mina predikningar, och hans Fru betalte min hustrus höfligheter med stympade complimenter ....

Sammanställningen är givande även ur den synpunkten, att man åtminstone en gång kan säkert konstatera fru Lenngrens förhållande till den realistiska engelska familjeromanen. Hela hennes stilriktning utgår givetvis från veckoskrifternas och familjeromanens litterära värld, men jämförelserna äro svåra att utföra ovedersägligen. En romanart av exempelvis miss Burneys erinrar i sitt lätta handlag och sina motiv i högsta grad om vissa sidor av fru Lenngrens konst. Den engelska romanen var också under denna tid mycket flitigt läst här hemma. Böök har (Samlaren 1910) framhållit ett engelskt drag i fru Lenngrens realistiska stil, och han har också beträffande hennes av honom supponerade prosabidrag i StockholmsPosten på 1780-talet gjort sammanställningar med Dalin, Swifts och Addisons lärjunge och grundläggaren av vår moderna realistiska prosa, sammanställningar som — oavsett den ståndpunkt man kan intaga till den rätt lockande hypotesen om prosabidragen — alltid ha betydelse för hennes produktion i övrigt.

Digitized by Google

Hos Goldsmith fann hon den lantliga prästgårdsidyllen behandlad med verklig "humorous tenderness", som Phelps träffande karakteristik lyder, men utan falsk sentimentalitet. Hans kvickhet räddade honom och hans naiva värld från att beles af förnuftsmänniskorna, och han hör till de diktare, som lyckas bäst att rädda det livsdugliga i vad vi kalla rousseauismen, för vilken han själv dock kände avoga känslor. Man får ett begrepp om vilken lycklig och om fru Lenngrens påminnande mellanställning han kom att intaga, när man ser, att Stenhammar i sitt inträdestal räknar upp honom i raden: Voltaire, Goldsmith, Wieland, Kellgren och att Franzén samtidigt har "The Vicar" till sin förtrognaste älsklingsbok i sina sentimentalaste ögonblick, ja, rent av rör sig som barn i huset hos Dr Primrose (Castrén, Franzén, s. 80).

Beroendet av Goldsmith förminskar dock i ingen mån det rent svenska i fru Lenngrens prästgårdsdikter. I det fallet är hon över allt beröm och behöver inga utläggningar. Sammanställningen med Bellman här ovan synes mig tillräckligt styrka svenskheten i tonen. Kulmen kanske nås i "Den glada festens" näst sista strof, som ger en svensk sommarstämning av egen och typisk art:

> Uppå gåln från löfsaln folket hurrar,
> Ingen glöms af Matmor vid kalas;
> Ölet strömmar, nyckelharpan surrar,
> Pålskan går vid oafbruten bas.

Strindberg och Zorn ha icke lagt till mycket nytt utöver detta.

I dessa sina bästa idyller har fru Lenngren med en allting besegrande, fullt svensk konst harmoniskt förenat känslorikedomen och verklighetssinnet hos den borgerliga tidsålder hon tillhörde. Hon tar ut det äkta och livsdugliga i rousseauismen och kläder det i en klassiskt klar och fast realistisk form. — Det återstår mig att söka uppvisa hur djupt personligt hon fattat sin tids känslor och tankar.

Vid början av år 1797 uppträda ett par mycket allvarliga dikter i StockholmsPosten, den 3 jan. "Hymn" och den 28 "Kyrko-

Digitized by Google

gården". Den 16 september möter oss "En blick på Grafven". Warburg har framkastat tanken, att dessa dikter, som äro så isolerade i fru Lenngrens produktion, tillkommit under intryck av en personlig sorg. Genom ett brev av den 16 oktober 1797 från henne till brorsdottern Lisa Maja Malmstedt få vi för en gångs skull en liten upplysning om hennes privatliv. Hon är djupt upprörd över de olyckliga förhållandena i fädernehemmet. "Min lilla Jeannas fortfarande sjukdom bedröfvar mig altid", skriver hon också (Vitterhetssamf. uppl. II, 462). Jeanna var den äldre brorsdottern, som fru Lenngren tagit till sig för att uppfostra som eget barn. Hon hade vid denna tid blivit obotligt sinnessjuk, som vi veta genom Franzén, vilken tillägger: "Minnet af den olyckliga stod sedan alltid som en mörk skugga i Fru Lenngrens glada åsigt af lifvet" (Sv. Akad. Handl. fr. 1796, d. VIII, s. 352). Hur starkt detta intryck varit, ha vi inga möjligheter att se. I varje fall har hennes sorg blivit djupare och personligare i "En blick på Grafven" än i "Kyrkogården". I den senare, som har kända litterära motsvarigheter — Silverstolpe översatte samtidigt Grays "Elegy" — går hon lugn över de dödas vilorum:

Utan bäfvan, utan smärta
Ser jag dödens strödda spår.

Men i den förra dikten är det tanken på dödens smärta, som pinar henne, och hon talar som om hon bar på en gammal sorg:

Snart döden skal det öga sluta
Som länge sorgens tårar göt.

Vi få likväl icke förglömma, att en vecka senare Stockholms-Posten införde hennes glatt hånfulla "Den elaka drömmen" och inom kort två sådana komiska studier som den geniala "Toaletten" och "Mirza". Trots vanskligheten att nalkas ett sådant problem, skulle jag vilja framkasta den möjligheten att fru Lenngren egentligen vid denna ålder var relativt litet mottaglig för dessa smärtsamma intryck. Hon hade redan lidit många förluster, och jag kan icke fria mig från intrycket, att det trots all hjärtevärmen också fanns på något

Digitized by Google

ställe i hennes personlighet ett drag av kyla. Det nyss citerade brevet till brorsdottern kvarlämnar, trots att man tager med i beräkning hennes indignation, en sådan känsla. Hon "drar till" ganska eftertryckligt: "För öfrigt tillstår jag at jag så högst ogärna går in i discours med min far om hans hemordningar och smältan af kärngar och ungar at jag nestan aldrig frågar der om. Ty jag kommer i kallsvett bara vid åtankan af alt det onda som min salig mor och Syster båda lidit af sådant elende". Detta mycket mänskliga dokument, som på ett för tiden högst ovanligt sätt ger oss en ypperlig föreställning om brevskriverskans vardagsspråk, skvallrar knappast om någon utpräglat känslig natur. Några månader senare avled fadern genom en hemsk olyckshändelse. Han gick en mörk kväll ner sig vid en kaj i Stockholm. Mindre än fjorton dagar senare, innan man ännu visste någonting säkert om faderns död, trycktes i StockholmsPosten dotterns "Testamentet", ett obesvärat skämt med en döende faders sätt att fördela sina ägodelar. Det överensstämmer knappast med våra begrepp om pietet. Utan att tillmäta dessa omständigheter någon större vikt — de kunna ju ha sin särskilda förklaring — vill jag endast betona, att fördjupningen och allvaret hos fru Lenngren visa sig redan långt före dessa års sorger och ha sin grund i en personlighetsutveckling av genomgripande art. Den idealism, som var hennes, behövde icke några yttre incitament och uppenbarar sig allra starkast i hennes glada diktning.

Fru Lenngrens religiösa uppfattning, sådan den visar sig i den mer didaktiska "Hymn" och den milton-franzénska "Adams och Evas morgonsång", är också ljust harmonisk, en verklig oskuldens religion även när den försöker röra vid de filosofiska problemen. "Hymn" är filosofiskt sett i pope-leopoldsk stil, men dess varmare känsloton är tydlig. För fru Lenngren var det ett behov, ett religiöst behov att uttrycka sin känsla. Hon rör sig visserligen med de deistiska teodicé-dikternas välkända tankar och bilder, men hennes dikt blir faktiskt en hymn till den kärleksrike Fadern,

> Hvars magt är evigt uppenbar
> För alla Folk och Religioner.

Digitized by Google

Vida betydelsefullare och personligare än dessa filosofiska och religiösa dikter är emellertid "Några ord till min k. dotter", där fru Lenngren tolkar hela sin levnadsvisdom på ett sätt som fullständigt är hennes eget.

Dikten har enligt min mening en förhistoria, vilken ger mycket av förklaringen till det som varit omtvistat. Svenska akademiens avsikter att giva skaldinnan ett offentligt vedermäle av sin aktning för hennes diktning strandade definitivt i början av december 1797 på hennes bestämda önskan att få behålla sin anonymitet. Men på högtidsdagen den 20, då Franzén fick sitt stora pris för sången över Creutz, bragte henne Gyllenborg alldeles oförberett och impulsivt en hyllning i sitt "Ode til Fru Lenngren". Hennes namn var sålunda för första gången nämnt inför offentligheten. Vi ha svårt att till fullo sätta oss in i vad detta betydde för henne, men säkert är, att hon tog saken mycket djupt och svarade med två märkliga dikter. Den första är "Dröm". Det tycks bli en tradition, att akademiens kvinnliga medlemmar, "osynliga" eller synliga, välja en novellistisk form för sina akademiska inlägg. "Dröm", som en aning påminner om Sinclairsvisan, är ett försvar i dubbel ironi för hennes önskan att leva okänd av världen, men dikten innehåller också hennes egen ståndpunkt, mångdubbelt inlindad. Hon vill rikta en skälmsk förebråelse till Gyllenborg, som handlat så alldeles emot hennes önskningar, när han drog henne fram i dagsljuset. Genom en anspelning på att Creutz blivit hyllad och dessutom hon själv, den ovärdiga kvinnan, kommer hon helt naturligt över på den glömda fru Nordenflycht, som får beklaga sig över vännens tilltag. Ironien blir här dubbel, ty den drabbar dels den okvinnligt lärda och anspråksfulla svenska Uranie med hennes hjältedikt och herde-idyller, döda ting, som blott spritt löje över kvinnosläktet, men dels också fru Lenngren själv, vilket i hög grad mildrar det fräna i hennes ton mot föregångerskan. Det ligger, trots skämtets ovanligt konsekventa huller om buller, en allvarlig tanke i vad fru Lenngren säger om att hon behöver sitt köns försvar, när hon nu står där avslöjad såsom den, som — och det utan fru Nordenflychts lärda utrustning — givit sig in på männens egna

Digitized by Google

marker. Hon har inte ens tillräckliga gåvor för att tacka Gyllenborg på ett värdigt och tillbörligt sätt:

Med hvilket fruktlöst hufvudbråk
I nitet at sin känsla lyda
Hon söka skall en ton, ett språk,
För at en tacksam vördnad tyda.

Sena tiders barn, som beundra fru Lenngrens genialt lätt funna ton och språk, ha haft svårt att förstå, att det kunde finnas någon verklig känsla av osäkerhet hos henne just i detta ögonblicket. Det är sant, att vi nog se åtskilligt av självkänslan under skämtet, men att dikten också tyder på ett för fru Lenngren förbryllande problem, framgår ganska tydligt genom de följande veckornas poetiska händelser.

Gyllenborgs "Ode" och fru Lenngrens "Dröm", vilken senare upplästes i Svenska akademien av Leopold den 8 eller 11 januari 1798, trycktes båda i "Läsning i Blandade Ämnen" nr 9 och 10. Det var första och enda gången en dikt av fru Lenngren publicerades med utsatt namn under hennes livstid. Den 28 mars annonseras häftet första gången i StockholmsPosten. Sex dagar tidigare hade fru Lenngren skrivit ett brev till Leopold (S. Skr. II, s. 464), vilket nästan uteslutande handlar om dikten till Betti. Brevet är högst självironiskt och poängterat och icke fullt begripligt utan det förlorade brev av Leopold, på vilket det är ett svar. Så mycket framgår dock säkert, att Leopold på något sätt brytt henne för dikten. Det förefaller också ytterst sannolikt, att Leopold haft djärvheten att rent av föreslå någon liten ändring, ty fru Lenngren skriver: "Sådan hon nu är, och med det namn hon en gång fått [fru L. hade själv skämtsamt proponerat att flickan bort heta Ingeborg, i analogi med den gamle pekoralisten Liljestråles Ingemund] skall hon väl innan kort i all blygsamhet framträda i stora världen

Som en tärna gauche och ny,
Från Provinsen arriverad,
Simpelt klädd — med solbränd hy,
Menlös upsyn, tät fichu,

Digitized by Google

Fromt och sedigt educerad;
Uti sällskap brydd och skrämd,
Hastigt första da'n Lorgnerad
Och den andra mer ej nämnd.

Mor och dotter recommendera sig i herr E. Secreterarns Indulgance". Den sannolikaste tolkningen synes mig vara, att Leopold velat, som så många efterföljande kritici, opponera sig mot det alltför ovittra i dikten. Fru Lenngren svarar med att hennes tärna skall vara gauche och landsortsaktig. Med detta försvarar hon, ganska varmt trots ironien, sin egen livsfilosofi. "Några ord" frambär i samma gäckande form som "Dröm" hennes kvinnlighetsfilosofi. Dikten varierar, fortfarande novellistiskt, hennes svar till Gyllenborg. Temat är detsamma, och utgångspunkten är fortfarande hennes instinktiva avsky och kvinnliga blyghet för att bli dragen in i offentligheten. "Fruntimmer, som syntes vilja bilda sig efter det andra könet, voro för henne motbjudande", säger Rosenstein. Warburg har redan antytt sammanhanget mellan "Några ord" och händelsen vid akademiens högtidssammanträde. Brevet till Leopold synes bestyrka detta. Att Betti-dikten publicerades så snart (25 april) efter det häftet av "Läsningen" utkommit, tyder också på att hon vill ge ett ännu klarare besked.

Om detta försök att rekonstruera händelseförloppet är riktigt, så förstår man också bättre den svensk-akademiska traditionen om "Några ord". Rosenstein, som är auktoriteten par préférence ifråga om fru Lenngren, skriver uttryckligen i företalet: "Råden till Betti teckna med sanning hennes tänkesätt och voro hennes egen lefnads regel". Om Rosenstein varit medveten om diktens karaktär av självförsvar främst gentemot akademien, så förklaras dessa ord liksom diktens placering i spetsen för "Skaldeförsöken" på ett mycket naturligt sätt. Man ville genom detta även efter döden respektera hennes anspråkslöshet. Leopold, som hade en annan mening om diktens värde, opponerade sig mot redaktionen och hade önskat samlingen inledd av "Invocation". Ljunggren, som i så hög grad vårdade just de akademiska traditionerna inom den svenska litteratuhistorien, upptog Rosensteins mening, och det är också han som kon-

Digitized by Google

sekventare än någon annan använt dikten som basis för analysen av fru Lenngrens idévärld och konsekventare än någon annan reagerar mot emancipationstidens oförstående kritik av de "ovittra" stroferna,[1] ivrigast sedermera upptagen av Warburg mitt under brinnande åttiotal och Ibsen-Strindbergsdiskussioner.

Warburgs mening att fru Lenngren skrivit orden "med läsning öd ej tiden bort" etc. "par dépit" såsom uttryck för "hvad världsklokhet bjöd" synes sålunda icke ha stöd av vad den bästa traditionen säger oss. Diktens tillkomsthistoria torde tvärtom ge vid handen, att dessa ord, trots det ironiska pirouetterandet, hade en mycket bestämd personlig innebörd, att hon med dem avsett ett energiskt försvar för att vitterheten blott hörde till nipperna hos henne. Att hon spetsade till sin mening så skarpt, berodde på att hon kände sig anfallen och mot sin vilja framsläpad. Förmodligen spelade här in vissa omständigheter, som gjorde att hon ansåg offentligheten oläglig just då. Jag har redan framhållit, att tidsläget var på en gång dystert och farligt. Gustav IV Adolfs olyckliga despotiska period tog sin början under dessa månader. Det offentliga omnämnandet av hennes diktning kunde ju icke undgå att ställa hela hennes uppträdande i klarare ljus. Alltför kraftiga påminnelser om hennes mer oppositionella produktion voro knappast önskvärda, då Lenngren nu sökte hålla en så moderat kurs som möjligt, och det förefaller icke osannolikt att olustkänslor av denna anledning bidragit att ytterligare stärka hennes kärlek för och längtan efter ett anspråkslöst privatliv långt borta från all vitter ära. Jag har redan påpekat, att hennes vers i tidningen efter tryckfrihetsinskränkningen i mars 1798 blir alldeles inoffensiv och att hon låter tendentiösa saker, gamla eller nya, bli liggande. En blick på hennes förteckning över sin produktion visar, att regressen tager sin början just från våren 1798, även om de båda följande åren medföra några utomordentliga "mästerbitar". Av vad hon skrev 1799 synes knappast någonting annat än den nästan heineska "Björndansen" ha kommit fram före 1819.

[1] »Icke utan skäl», skriver han, »har man i spetsen för fru Lenngrens Skaldeförsök stält *'Några ord'* etc. Denna dikt innehåller i sjelfva verket hennes program.» II: 349.

Digitized by Google

Den personliga erfarenhet och känsla, som låg bakom de omdebatterade strofer, där hon desavouerade sin ungdoms frejdiga emancipationsidéer, möttes emellertid enligt min mening av filosofiskt-litterära idéer, som väl stämma samman med hela hennes läggning. Vad jag tillåtit mig att kalla rousseauismen hos fru Lenngren täcker ju ingalunda allt eller ens allt det centrala hos Genèvefilosofen. Fru Lenngren har föga av hans politiska radikalism, ingenting av hans dyrkan av passionen eller av hans romantiska sensibilitet. Rosensteins väninna med det goda, klara förståndet borde ju icke heller kunna misstänkas för någon rousseauansk upplysningsfientlighet. Och likväl äro nog dessa omdebatterade strofer i viss mån även de ett eko av Rousseaus kulturkritik och antiintellektualism. Jag tror att vi här stå inför ett av de många fall, då Rousseau hjälper till att driva en människa tillbaka till traditionerna. Fru Lenngren älskade "äran af at vara qvinna", och det fanns starka personliga, inre och yttre krafter, som bestämde hennes ställningstagande. Hon vill vara kvinna helt och fullt av personlig övertygelse, hon har gjort sitt "rön" om faran av att vara en lärd i stubb, men hon finner ett stöd för sin kärlek till den traditionella kvinnligheten, till kvinnan som hemvarelsen, just i det ideal av kvinna, som Rousseau tecknar i "Émile" och i skildringen av Julies husliga liv i "La nouvelle Héloïse". Hon accepterar icke så litet till och med av den rousseauanska upplysningskritiken — för kvinnan, som hon vill bevara i ett åtminstone relativt intellektuellt oskyldighetstillstånd. Hon kunde finna Rousseaus som alltid expressivt formulerade tankar om kvinnans förhållande till den intellektuella kulturen, när han i "Émile" ger sina föreskrifter för idealflickan Sophies uppfostran och far ut ifråga om damernas litterära försök: "Toute cette charlatanerie est indigne d'une honnête femme. Quand elle aurait de vrais talents, sa prétention les avilirait. Sa dignité est d'être ignorée, sa gloire est dans l'estime de son mari; ses plaisirs sont dans le bonheur de sa famille. Lecteur, je m'en rapporte à vous-même; soyez de bonne foi: lequel vous donne meilleure opinion d'une emme en entrant dans sa chambre, lequel vous la fait aborder avec plus de respect, de la

Digitized by Google

voir occupée des travaux de son sexe, des soins de son ménage, environnée des hardes de ses enfants, ou de la trouver écrivant des vers sur sa toilette, entourée de brochures de toutes les sortes et de petits billets peints de toutes les couleurs" (ed. Musset-Pathay II, s. 322 f. Jfr min Geijers göt. diktning, Sthlm 1918, s. 262). Där ha vi ju i det allra närmaste bilden av fru Lenngrens eget sybord.[1]

Man har med rätta i denna fråga även erinrat om klassicismens traditionella kvinnouppfattning såsom den framträder i "Les femmes savantes". Ännu riktigare vore kanske att söka parallellerna i Fénélons utomordentligt vackra "De l'éducation des filles". Där finna vi en uppfostringslära för de aristokratiska unga damer, som skulle göra sin entré i världen under Ludvig XIV:s och Racines glanstid. Samma reserverade hållning till litterära studier möter oss där som hos Rousseau, samma betonande av hemmet som kvinnans värld. Men ett hem som för sin goda ekonomiska skötsel fordrade icke blott "kokvett" utan också insikter i vad som menas med "fiefs, seigneur dominant, vassal, hommages, rentes, dimes inféodées, droit de champart ..... et autres choses semblables".

I konstnärlig form har Rousseau uttryckt sina idéer om kvinnans sanna bestämmelse i "La nouvelle Héloïse". Hela den utförliga skildringen av Julies hem i de senare böckerna av romanen är en enda exalterad hymn till hemmet. Fru Lenngren med sitt sens-commun kan icke ha undgått att finna mycket löjligt i dessa brev, som till och med ge recept på vissa bakverk, men faktiskt fann hon där en skildring av det husliga livets välkända realiteter, som vid denna tid var enastående genom sitt oförskräckta ingående i detaljer. Över det hela vilade dessutom en oförliknelig stämning av idyll och natur. Julie själv utvecklade här i kretsen av de sina som matmor i ett minutiöst välordnat hem med betagande grace och förfining alla de sant kvinnliga dygder, som fru Lenngren önskar sin dotter. "Ce qui m'a d'abord le plus frappé dans cette maison, c'est d'y trouver l'aisance la liberté, la gaieté, au milieu de l'ordre et de l'exactitude", skriver St. Preux till Milord Edouard (V: 2) om sin älskades idealhem. Man kan knappast

[1] Drar man emellertid ut dess låda, syns där en stor fläck efter bläckhornet.

Digitized by Google

koncentrera hela hans långa skildring bättre än med fru Lenngrens ord om den värdiga modern och makan:

Se ordning, mildhet, treflighet,
Med blomster hennes fotspår hölja,
Och heder, kärlek, tacksamhet
Dess lefnad och dess minne följa.

Fru Lenngren konkurrerar icke med Rousseau i hans omständliga husliga realism. Hon nöjer sig med några lätta impressionistiska antydningar, som ännu bättre ge det borgerliga hem, där hon med vardagsspråkets naturliga tonfall talar kvinnlig visdoms ord till sin dotter. Det är nog med ett par rader som dessa:

Blif vid din bågsöm, dina band,
Stick af dit mönster emot rutan.

Även den resignerade och ångrande Julies så stillsamt och vackert framförda mening om att inför hemmets stora uppgift frågan om passionernas rätt blir liten, har troligen fått ett humoristiskt eko hos fru Lenngren i de så förkättrade orden:

Den maka som dig blir beskärd
(Märk denna stora hemligheten!)
Var huld, om han är huldhet värd,
Om ej — så var det i förtreten.

Jag tror att de böra ses mot bakgrunden av Julies ord om nödvändigheten av kärlek inom äktenskapet: "Mon ami, c'est une erreur; l'honnêteté, la vertu, de certaines convenances, moins de conditions et d'âge que de caractères et d'humeurs, suffissent entre deux époux; ce qui n'empêche point qu'il ne résulte de cette union un attachement très-tendre, qui, pour n'être pas précisement de l'amour n'en est pas moins doux et n'en est que plus durable" (III: 20).

Klarare än på något annat ställe i dikten framträder dess rousseauiserande grundtendens i de strofer, där fru Lenngren efter att ha avfärdat den löjliga lärdomskvinnan målar hennes ljuva kontrast, hemmets själ och skyddsande:

Digitized by Google

Lyd, Betti, lyd bestämmelsen,
Sök ej at mannabragder hinna;
Och kän din värdighet, min vän,
I äran af at vara qvinna.

Se denna mor i huslig krets,
Som vet sit sanna kall bevaka,
Fullt med den ärelust tilfreds
At vara värdig mor och maka.

Se ordning, mildhet, treflighet
Med blomster hennes fotspår hölja,
Och heder, kärlek, tacksamhet
Dess lefnad och dess minne följa.

Behaget är med Fliten slägt:
I nyttig snällhet sätt din heder;
Lät ärbarheten i din drägt
Bli sinnebild af dina seder.

"Bestämmelsen", som Betti bör lyda, det är ingenting annat än naturen. Kvinnan bryter mot naturen, om hon söker tävla med mannen. Hennes "sanna kall" är att vara värdig mor och maka. Denna lära om kvinnans rätta värdighet är typiskt rousseauansk, men här framträder också den shaftesburyska känslofilosofien, som även Rousseau var förtrogen med. Kärnan i senare delen av "La nouvelle Héloïse" är just ett sådant förhärligande av kvinnan som maka och mor. Rousseauism i Betti-dikten kommer kanske klarast i dagen här. Så mycket har fru Lenngren gemensamt med den stora rörelse, som i allt yrkade på natur och sanning, och hennes idealbild av det borgerliga, enkla, lugna hemmet har lika mycket av denna tro på naturens hjälpande kraft som — för att taga en samtida parallell — Schillers harmoniska idealbild av den hellenska världen, mutatis mutandis väl att förstå.

Fru Lenngren representerar samma välbalanserade förening av rousseauansk naturfilosofi och intellektuell klarhet, upplysning i dess vackraste form, som Schiller under sin klassiska period kämpade för att nå. Hos henne, som synes ha saknat alla tragiska

Digitized by Google

drag i karaktären, var denna förening av känsligt hjärta och klar tanke naturens hulda skänk.

Schück har också (Hufvuddragen af Sv. Litt. II, s. 237) antytt likheten mellan fru Lenngrens humana, harmoniska livsideal och den samtida tyska klassicismens, särskilt Goethes. De nyss återgivna stroferna vittna, enligt min mening, om att väsentliga gemensamma drag finnas, beroende på gemensamma historiska förutsättningar, möjligen även på en viss beröring. Betti har mycket av den shaftesburyska gracen i blodet.

Behaget är med Fliten slägt

sjunger fru Lenngren. Hon omplanterar i sin borgerliga hem-miljö med ett förtjusande lätt handlag grace-begreppet, idén om en naturligt skön själ, som spontant tar sitt uttryck i sköna seder. Denna mor, som lyder "bestämmelsen", som "vet sitt sanna kall bevaka", får för ett ögonblick något av en själsligt och kroppsligt subtilt förfinad grace's lätta, dansande väsende:

Se ordning, mildhet, treflighet
Med blomster hennes fotspår hölja.

Resonemanget synes mig få ett starkt stöd genom en jämförelse med Schiller, Shaftesburys störste lärjunge, som i "Würde der Frauen" är inne på alldeles samma banor, när han sjunger:

Ehret die Frauen! Sie flechten und weben
Himmlische Rosen ins irdische Leben,
Flechten der Liebe beglückendes Band,
Und in der Grazie züchtigem Schleier
Nähren sie wachsam das ewige Feuer
Schöner Gefühle mit heiliger Hand.

Som motsats till den kvinnliga gracen sätter Schiller i de jämna stroferna "des Mannes wilde Kraft" liksom fru Lenngren mannabragderna. För jämförelsen vill jag ytterligare citera följande ur de kvinnliga stroferna:

Digitized by Google

In der Mutter bescheidener Hütte
Sind sie geblieben mit schamhafter Sitte,
Treue Töchter der frommen Natur.
— — — — — — — — — — — —
Aber, zufrieden mit stillerem Ruhme,
Brechen die Frauen des Augenblicks Blume,
Nähren sie sorgsam mit liebendem Fleiss,
Freier in ihrem gebundenen Wirken,
Reicher als er in des Wissens Bezirken
Und in der Dichtung unendlichem Kreis.

"Würde der Frauen" trycktes 1796 i "Musenalmanach". Fru Lenngren kan mycket väl vid denna tid ha gjort bekantskap med Schiller, som bland annat genom Leopolds översättningar då var rätt känd i Sverige. Det är i alla händelser påfallande, att fru Lenngren gör kvinnans "värdighet" och "värde" till en så central punkt i dikten. Tankar och känslor av denna art ha vi ju emellertid träffat tidigare hos henne, bland annat i de båda parallellstyckena "Mor och Dotter" samt "Contrasten". Icke minst erinras vi om den åldriga gracen i "Gumman" (1795) genom Bettidiktens ord:

Lät ärbarheten i din drägt
Bli sinnebild af dina seder.

Och till slut — denna tanke om den sköna själens egna och därför naturliga ton har fru Lenngren, sedan hennes egentliga produktion var avslutad, givit en mer reflekterad form i sitt lätt, även metriskt, antikiserande ode "Invocation" (1809). Också i sången vill hon följa "bestämmelsen":

Hänför min inbillning, elda min blod,
Gif mina tankesprång syftning och styrsel;
Gif mig étheriska Sångarens mod,
Icke hans yrsel.
— — —
Icke den Bardens som färdig och snar
Sporrar sin vingade fåle till Pinden,
Osar och viftar ett rökelsekar,
Styr efter vinden.

Digitized by Google

Gif mig, Apollo, den ädlare lott,
Styrka och lenhet i växlande blanning;
Tonen egentlig för koja och slott,
Klarhet och sanning.

Måtte min sång, i vår stojande verld,
Väcka förfinade känslor för nöjet.

Denna estetik är motsvarigheten till hennes husliga etik i "Några ord". Leopold fann "Invocation", som han ville hava i spetsen för "Skaldeförsöken", vara "en skaldelära af det yppersta värde". Han hade anledning. Vissa strofer, såsom den om "Barden", äro poetiska omgestaltningar av hans satser i talet över akademiens valspråk "Om Snille och Smak". Hos båda dessa akademici finna vi sålunda bevis på frändskapen mellan samtida svensk och tysk estetik med neo-klassisk läggning.

Men fru Lenngren är dock, all denna älskvärda grace-filosofi till trots, icke någon vek och subtil Franzén-natur. Hon står fast och stadigt på marken och försvinner icke i rymden. Hennes humor och det kvicka skämtet övergiva henne aldrig. "Invocation" är intet pindariskt ode. Hon anropar även Apollo på sitt vanliga spefulla språk:

Gif af din skyddande godhet ett rön,
Bifall en ifrig Försökares yrkan.

Hon lyder alltid sin bestämmelse, och därför kom hon med "Råden till Betti" icke i en högtidlig predikan eller en lärodikt, "utan, såsom det anstår qvinnan, i raskt utkastade, skarpt pointerade erfarenhetssatser" (Ljunggren). Hon vågade vad ingen av hennes samtida vågade eller kunde: hon sade sitt hjärtas mening rent ut på sitt eget språk, talade som en kvinna, som en mor till sin dotter. På samma sätt hade hon direkt och utan omsvep med ett strålande rikt och glatt humör och en oförneklig brio tecknat sina medmänniskor så att de i hennes dikt kunde känna igen sig själva och förstå det vanliga livet, som fanns där omedelbarare och sannare än hos någon före henne. Däri ligger hennes storhet. Genom detta vann hon

Digitized by Google

sin ställning som en av den svenska litteraturens mest älskade gestalter,[1] genom detta vann hon sitt utomordentliga inflytande på efterföljarne. Och detta var också allvaret i hennes glada och mänskliga dikt, som Runeberg kände vara framsprungen "ur naturens djup".

[1] Genom Carl Lenngrens bouppteckning (i Stockholms Rådhusarkiv) synes man kunna få ett visst begrepp om storleken på de första upplagorna av hennes »Skaldeförsök». Det heter: »Af Herr Commerceråds aflidna Frus å trycket utgifna arbeten under Titul Skaldeförsök: 13 exemplar inbundne i Välske och andra Band a 24 sk. Exemplaret. — 42 d:o inbundne i Pappersband a 18 sk. Exemplaret. — 1401 oinbundne Exemplar dels af första dels af andra upplagan a 16 sk. — 75 ej sammanlagda Exemplar a 16 sk. — 16 d:o till försäljning hos Bokhandlaren Wiborg a 16 sk. — 9 d:o hos Bokhandlaren Probst a 16 sk.» Lenngren dog i nov. 1827. Andra upplagan utkom 1825.

Digitized by Google

NÅGRA MOTIV I AMORINA

AV

OLLE HOLMBERG

Ett av de mest bekanta partierna i Almquists Amorina är skildringen av hovmarskalkinnan Ocrantz' orden. Den ingick i 1822 års inhiberade upplaga i de avdelningar, som kallats Tredje och Fjerde Tiden, och blev år 1839 vid bokens första publicering omtryckt med endast den skillnaden mot förut, att ordens direktris fick sitt namn ändrat till Olivelantz.

Om denna dam berättas det, att hon från det tomma och lysande hovlivet hade dragit sig tillbaka till sitt slott på landet för att där ägna sina krafter åt sitt köns förädling. På förslag av den kringdrivande Henrika-Amorina beslutar hon att stifta en orden för detta ändamål. Den skall ha sin verksamhetskrets i trakten av hennes egendom, dess uppgift skall vara att bekämpa den "usla sedeslöshet", vari det kvinnliga könet sjunkit, dess medel utdelandet av

> Belöningar och Titlar, Band och Stjernor
> Åt alla af vårt kön, som utmärkt kämpa
> Mot tidens laster.[1]

Ordens grader skola bli tre. Den lägsta kallas *La Diligence* och är avsedd för varje bondflicka i trakten, som utmärker sig genom sin flit.

[1] Citaten ur Amorina äro, där icke annat angives, hämtade från 1822 års tryck (Kungl. Bibliotekets exemplar).

Digitized by Google

Hon straxt i Graden intags, svära
Hon vid en spinnrock skall en evig Flit, och bära
Som Grad-decoration två nystan och en nål.

Den andra graden nämnes *La Chasteté,* och om den som däri intagits heter det:

Hon till Decoration skall på sitt hufvud föra
En furstlig Kronas glans: i kronan synas böra
Så många Taggar jemnt, som plumpa älskare
Hon med sin skarpa blick har vetat afslag ge.

Den tredje graden omfattar *Les Protectrices,* senare även kallade "Protectrices du Sexe", och beskrives av hovmarskalkinnan så:

Den Graden är för mig
Och några andra få, som ifrån villans stig
Till eftertankans lugn och ädla känslor hunnit.

Noga räknat är det emellertid endast denna grad, som verkligen kan sägas fylla anspråken på en orden, eftersom de föregående graderna utan någon organisation omfatta alla dem, som av Les Protectrices blivit dekorerade för flit och dygd. I den senare beskrivningen av ordens verksamhet upprätthålles också en tydlig skillnad mellan ordensmedlemmarna i egentlig mening, beskyddarinnorna, och alla de bondflickor, som deras protegerande och belönande verksamhet gäller.

Lysander har i sin Almquist-monografi (s. 310) trott sig veta, att Almquist med hovmarskalkinnan Ocrantz' orden åsyftat en år 1816 på Hellefors' järn- och silverbruk i Västmanland av fröken Magdalena Charlotta Heijkensköld stiftad s. k. fruntimmersförening av ett under 1800-talets senare lopp mycket vanligt slag. Stiftarinnan var en då 35-årig dotter av Hellefors' ägare, bergsrådet Detlof Heijkensköld, och även han synes ha varit intresserad av sällskapets verksamhet. Dess mest originella drag var, att det inom Hellefors' församling sökte införa en speciell kvinnlig dräkt, som på en gång skulle vara praktisk, vacker och billig. Bärarin-

Digitized by Google

norna skulle själva förfärdiga den med undantag av ett silverspänne, som skänktes dem från bruket; vid anordningen var emellertid i föreningens stadgar det villkoret fäst, att dräkten icke finge bäras av sådana fästmör, som gjort sig oförtjänta av hedern att prydas med krona och krans.[1] Ehuru Almquist icke upptagit detta karakteristiska drag i sin ordensskildring, är det möjligt, att han haft denna Fruntimmersförening i tankarna, då han låtit hovmarskalkinnan Ocrantz dra sig tillbaka från huvudstadens vimmel för att verka för dygdens utbredande på landsbygden. Säkert är i varje fall, såsom Lamm i sina Studier i Almquists ungdomsdiktning[2] och Böök i sin uppsats om Amorina och Manhemsförbundet[3] med flera exempel styrkt, att Almquist på åtskilliga ställen i detta sammanhang haft en satirisk baktanke på Manhemsförbundet; särskilt tydligt blir detta, då Almquist (Am. III: 2) låter hovmarskalkinnan förklara ordens syfte vara det att ånyo sprida "Chevalleriets glans" över tiden; samma uppgift förelåg nämligen Manhemsförbundet, enligt Almquists "Handlingar" till upplysning i dess historia (se t. ex. s. 38, 72). Gradindelningen och ordensdekorationerna i hovmarskalkinnans stiftelse ge också ett visst intryck av de liknande i Manhemsförbundet.

Den förnämsta inspirationskällan för Almquists satir torde emellertid vara att söka på annat håll, och då saken sålunda tidigare varit föremål för diskussion, må den här något närmare behandlas. Frågans detaljerade undersökning har ju i sig själv föga mer än kuriositetsintresse; dess besvarande kan emellertid också bidra att ge en viss belysning av Almquists orientering i sin samtids svenska vitterhet under de år, han arbetade på det bisarra och gåtfulla verk, som är Amorina.

Samma år, som Amorina första gången trycktes, publicerade nämligen en av Almquists förtrogna stockholmsvänner ett satiriskt skådespel, som så mycket liknar den här behandlade episoden i

[1] Se *Historiskt-Geografiskt och Statistiskt Lexikon öfver Sverige,* artikeln Hellefors. Jfr även den av Lysander angivna källan, P. G. Berg, *Svenska ordnar, sällskaper och föreningar*, s. 64.

[2] *Samlaren* 1915, s. 168.

[3] *Essayer och kritiker 1915—1916,* s. 145 ff.

Digitized by Google

Amorina, att de båda författarna måste antas inte endast ha haft samma verklighetsintryck att bygga på, utan också ha varit direkt beroende av varandra. Det var C. F. Dahlgrens "Rosenfesten. Ett Phantasispel i Tre Akter", tryckt i sommarhäftet 1822 av Opoetisk Calender för Poetiskt Folk.

Rosenfesten är på det hela taget ett uppkok på A Midsummer Night's Dream och Sanct Hansaften-Spil med starka inslag av Bellman i detaljerna. Vad Dahlgren åsyftade att stinga med satiren gjorde han ingen hemlighet av, och det har heller inte varit fördolt för eftervärlden[1]: det var ett av en i Stockholm bosatt fransman vid namn Louis Paban d. ä. framlagt och ivrigt förordat förslag om att på den svenska landsbygden införa en motsvarighet till en på ett ställe i Frankrike årligen förekommande folkfest till dygdens pris, den s. k. Fête de la Rose, som gick ut på att med en rosenkrans offentligen hedra den blygsammaste och flitigaste flickan i en trakt. Någon orden är det i detta sammanhang inte tal om, ehuru dygdedekorationerna såväl enligt Pabans förslag som i Dahlgrens lustspel utdelas av ett konsilium av honoratiores i socknen, men detaljer visa, att Almquist fått sin ordensidé genom att, antingen avsiktligt eller av bristande kännedom om förhållandena, sammansmälta Pabans i sedeförbättrande syfte framlagda förslag till den s. k. Rosenfesten med en likaledes av honom bildad välgörande förening eller orden, den i början av år 1816 stadfästa De nödlidandes vänner.

Louis Paban gjorde sig känd i det nya fosterland, där han efter franska revolutionens stormar hade hamnat, inte endast genom sitt dygdesvärmeri och sina filantropiska företag utan också som föreståndare för en guterad fransk språkpension för unga flickor ur stockholmssocieteten och inte minst för alla de broschyrer och böcker, han utgav till sina planers främjande. För stiftandet av sitt stora välgörenhetssällskap redogjorde han i lätt beslöjade ordalag i en liten fransk roman, som utkom 1815 i Stockholm under titeln "Cygnius le riche et le pauvre Gaulois". Den sönderfaller i

[1] Se Carl Fredrik Dahlgren, *Samlade skrifter* I, Stockholm 1875, anmärkningarna.

Digitized by Google

två delar. Den förra skildrar en sjöresa, som författaren säger sig ha företagit från Marseille, sin födelsestad, till Neapel i sällskap med en engelsk lord N. och en fransk dam "la célèbre Corinne". Paban anger visserligen inte direkt, att dessa skola föreställa lord Nelson och madame de Staël, men det är uppenbarligen hans mening. Den senare delen utgör en fransk översättning av ett gammalt latinskt manuskript, som det illustra sällskapet funnit i Siciliens jord, och vilket berättar om, huru en fattig galler efter en blodig revolution i sitt fädernesland under Brennus' tid o. 300 år f. Kr. slår sig ner i Rom och där beslutar att söka göra sig nyttig dels genom att undervisa unga romarinnor i galliska språket, dels genom att bilda en stor filantropisk orden, där människor av alla stånd och åldrar skola kunna samlas utan annat syfte än det att göra gott. Den rike Cygnius är en mäktig plebej, som med mer än lovlig kyla ställer sig i vägen för den fattige gallerns varmhjärtade planer till mänsklighetens välfärd.

Oaktat den sålunda biktade motgången fortsatte Paban sitt arbete, och samma år som romanen om Le riche Cygnius, 1815, utgav han en broschyr med en detaljerad redogörelse för sina planer. Den hade titeln "Till mina ordensbröder, i fall jag hade några; eller välment förslag till en öm fattigvård" och innehåller först och främst ett tal, som Paban tänker sig hålla vid ordens stiftande, därefter ett stadgeförslag. Genom denna broschyr fick emellertid Paban verkligen till stånd ett konstituerande sammanträde av de för saken intresserade och kunde samma år utge sin broschyr utvidgad och under en förändrad titel: "Den lidande menskligheteńs vänners samfund, eller förslag till en öm fattigvård".

För Almquists Amorina har denna lilla skrift ett direkt intresse därigenom, att den på ett ställe i boken otvetydigt åsyftas. Det måste nämligen vara på detta samtidigt med sällskapets stiftande utgivna program som Almquist har tänkt, då han vid en 'soupé hos Krigs-Rådet Anfelt" låter en hovpredikant på tal om 'den Institution, som nu väcker så mycket uppseende bland alla menniskoälskande" förklara: "En årsberättelse öfver Ordens fram-

Digitized by Google

gång har redan (nemligen vid begynnelsen af första årgången — innehållande Ordensreglorna och en beskrifning på första upphofvet) blifvit hit insänd[1].“ Denna redogörelse för skriftens innehåll och för dess publiceringstid motsvaras nämligen fullständigt av Pabans broschyr. Hovmarskalkinnans ord om “Planer till menskligheten sällhet“ (Am. III: 1) överensstämma med Pabans förslag att ge orden namnet “Den lidande menskligheten vänners samfund“. Liksom de almquistska ordensmedlemmarna utmärkas genom “dekorationer“, föreslog Paban i sin första broschyr (Till mina ordensbröder, s. 14) sådana för medlemmarna av sitt samfund. I Almquists orden håller Henrika såsom dess förslagsställerska ett tal på ordens första “Stordag“. Pabans stadgeförslag använder samma ord i bestämmelsen, att “en pligt för den Ordförande i Samfundet blifver, att, på Samfundets Stordag, hålla ett Christligt, ömt, uppbyggligt och till välgörenheten uppmuntrande tal“ (a. skr. s. 13). Almquists orden, som i början endast avser att uppmuntra dygden, ombildas längre fram i Amorina till ett rent välgörenhetssällskap, framför allt ägnat åt pauvres honteux (Am. IV: 3); med dessa, samt med änkor och föräldralösa, skulle också enligt Pabans tanke hans orden i första rummet komma att sysselsätta sig (a. skr. s. 13).

Pabans orden av “menskligheten vänner“, eller, som den efter sitt stiftande kom att kalla sig, samfundet De nödlidandes vänner, var emellertid, då Amorina skolat utkomma, redan några år gammal och hade f. ö. då förvärvat sig en stark ställning. (Bl. a. understöddes den av Pabans landsman på den svenska kungatronen, som den franske språkmästaren ägnade en oförtruten hyllning.) Mera aktuella och mera inbjudande till förlöjligande voro emellertid Louis Pabans pompösa förslag till dygdens befrämjande, dem Dahlgren tog fasta på i “Rosenfesten“, och dem den stockholmska allmänheten helt säkert skulle ha igenkänt också i Amorina, om boken fått komma ut i sin ursprungliga upplaga. Hovmarskalkinnans orden hade ju nämligen ursprungligen inte ett filantropiskt, utan ett sedeförbättrande syfte, nämligen det att genom högtidligt utdelade

[1] Så i 1839 års upplaga, s. 144. 1822 saknas senare hälften av parentesen, efter tankstrecket.

Digitized by Google

dekorationer uppamma dygden hos de unga flickorna i trakten kring hennes slott. Det var för planer av liknande art, som också Paban i främsta rummet gjorde sig känd och satiriserad.

Pabans första skrift i detta ämne utkom redan 1808 under titeln "La Rosière de Stockholm, ou la fête de la rose, imitée de celle de Salency et dédiée aux cœurs sensibles". Den börjar med att skildra, huru i en ort vid namn Salency i det franska landskapet Picardie varje sommar sedan 1200-talet firats en fest, varvid den flicka i trakten, som genom allmän omröstning blivit förklarad för den dygdigaste och duktigaste, högtidligen i närvaro av platsens överhetspersoner bekrönes med en rosenkrans och andra dekorationer och får titeln La Rosière de Salency. Samma fest hade nu Paban infört i sitt språkinstitut för unga flickor i Stockholm, och han beskriver utförligt det ceremoniell han följer. Festen äger rum i närvaro av alla eleverna och deras föräldrar, med tal, uppläsning av bl. a. en pjes av madame de Genlis med titeln La Rosière de Salency, högtidligt dekorerande av de två dygdigaste av de unga flickorna och slutligen utmarsch ur festsalen i procession och efter musik.

I hovmarskalkinnan Ocrantz' orden går det till på ungefär samma sätt, med uppförande av pjeser på franska (Am. III: 2), tal, dekorationer och processioner (III: 5), och möjligen har Almquist tagit del även av denna lilla skrift.

Ett allmännare uppseende väckte emellertid Paban, då han ville utsträcka Rosenfestens giltighet från sitt institut till hela Sverige. Det skedde i en år 1818 utgiven skrift, "La vertu couronnée, ou moyen infaillible pour encourager les jeunes filles à la sagesse", översatt på svenska s. å. under titeln "Förslag till en Folk-Fest på Landtbygden". Paban skildrar där i entusiastiska ordalag upphöjdheten och fördelen av den franska Rosenfest, han vill införa i Sverige, och i några till den svenske ärkebiskopen riktade slutord utropar han: "Det finnes således ännu ett ställe på jorden, hvarest en törnroskrans anses som den ärofullaste och mest smickrande belöning, som man kan erbjuda åt dygden. Ni kan ej tro, min Herre, huru denna inrättning i Salency uppväcker täflan i dygd

Digitized by Google

och seder. Alla köpingens innevånare äro fredliga, dygdiga, måttliga och arbetsamma. Man försäkrar att det ej ges ett enda exempel på ett brott begånget i Salency af en infödd innevånare, ej en gång på en aldrig så litet vanhedrande handling; ännu mindre på någon svaghet hos könet, medan alla bönder i omliggande orter äro ohyfsade och lastfulle." I ljuset av dessa upplysningar te sig den förut nämnde hovpredikantens i Amorina lovord åt hovmarskalkinnan Ocrantz' orden inte så oväntade: "I nejden kring Hofmarskalkinnans slott har en undransvärd Flit vaknat i de ungas bröst. Linskötsel och Väfnader, som, efter Tabellverket sistledne år, ej steg öfver 50 R:dr för hela socknen, uppgår redan för dessa veckor till öfver 100.... Och i synnerhet med afseende på Religionen... hvilka skördar af dygd har icke denna Orden redan födt?... Förr måste man ofta gråta vid anblicken af sexton års flickor, som för andra gången stodo på pall. Men, tror Ni,... att när jag sist var derute i kyrkan —".

Pabans förslag, riktat till "dygdiga och känslofulla sinnen", väckte så stort uppseende och så livlig diskussion i pressen, att förf. följande år, 1819, kunde utge en ny broschyr, under den hoppfulla och påminnande titeln "Månne den föreslagne Folk-Festen på Landtbygden, blifver i Sverige införd eller ej?", där han upptar alla erhållna kritiker till bemötande och ånyo verkar för sitt moraliska projekt. Samma år, d. 2 dec. 1819, skrevs det en välvillig artikel om hans förslag i Stockholms-Posten, och ännu det år Paban dog, 1823, ansåg han icke tiden förbi att göra en ny ansats mot de obotfärdiga, detta i en slags fransk läsebok med titeln "Marie et Julie".

Under de år, då Almquist arbetade på Amorina, stod således den dygdesamme fransmannens projekt i aktualitetens flor, och hade boken utkommit, då ämnat var, hade sannolikt lika litet hans som Dahlgrens satir blivit oförstådd, ehuru den hos Almquist blir mindre tydlig genom att också ha fått omfatta Pabans filantropiska ordenssällskap.

Dahlgrens Rosenfesten skildrar huvudsakligen själva den festliga högtidligheten och är således närmast att jämföra med "stordagen" hos Almquist, i Tredje Tidens 5:e tavla. I Amorina ut-

Digitized by Google

delas belöningarna av ordens stormästarinna i närvaro av de förnäma "protectrices du sexe" och alla de dygdiga bondflickorna i trakten, hos Dahlgren bäres rosenkransen på ett hyende av stormästaren i Innocence-Orden (den kända stockholmska sällskapsorden) och högtidligheten bevistas av såväl denna orden som ett liknande sällskap för nöjen och välgörenhet, Idka Dygden i Gävle, av en del andra kårer, flera överhetspersoner och en massa bondflickor. Ordföranden för Rosenfestens kommitterade inleder högtidligheten med ett tal:

I döttrar i vår Nord! den dagen redan strålar,
Som i sitt klara sken skall ställa fram er dygd,
Till ära för er sjelf och eder fosterbygd.
Jag ser, hur purpur'ns brand de täcka kinder målar
Med blygsamhetens färg: vid tanken häruppå,
Jag ser ju oskulden der borta stå på tå,
Vid åsyn af den lön, som tinningen skall sira
Och i en blomsterkrans kring pannans hår sig vira.

Strofen ger, i versmått och ton, en anklang av fröken Angeliques inledningsalexandriner i hennes mors, hovmarskalkinnan Ocrantz', orden:

Sen denna sköna krets, der hvar och en är Vän
Af blygsam Arbetsdrift, af Vett och vackra seder!
— Ni goda! hvar och en jag manar hit af Eder,
För att i Ordens namn och inför Dessas blick,
Som vårdat edra fjät och danat Er till skick,
Belönas: stigen fram — Se, Mödans äng nu grönskar,
Decorationerne på Er jag fästa önskar.

De dygder, som uppmuntras i de båda syskoninstitutionerna, äro desamma. Hos Dahlgren sjunges det:

Lastens vän
Ingen krans må hoppas:
Endast den,
Som i dygder knoppas,

Digitized by Google

Som i seder
Visar heder
Och i flit sin bana går,
Segerlotten blygsamt får.

Häckla lin,
Spinna, sy och märka,
— — — —
Se deri
Edra pligters lära.

Det är de två graderna hos Almquist: La Diligence, vilken skall omfatta

hvar Flicka, som vi se
Med spånad natt och dag, och söm och väfnad ge
Godt hopp för sig,

och La Chasteté:

Hvar Flicka der tas in, som kufvat sitt begär,
Som blott med själens lust, med hjertats ljufva tjusning
Tillhöra vill en vän, fri från all sinnes-rusning;
Och om hon något vill, dock tyglar det hon vill,
Med sedigt skick, så att det icke als syns till.

För övrigt är att märka, att ceremoniellet hos både Almquist och Dahlgren försiggår, för tydlighetens skull, under ett överflöd av franska fraser. Alla ordenstermerna hos Almquist äro franska, hos Dahlgren få ordföranden och den prisbelönta flickan t. o. m. hålla en hel dialog på Louis Pabans modersmål, och då Dygden själv uppträder som allegorisk person, konverserar hon så bra på detta tungomål, att en av åhörarna utbrister: "Åh, hon talar, som hon vore en infödd Fransyska."

Den väsentliga likheten mellan Dahlgrens och Almquists behandling av ämnet ligger emellertid däri, att båda ha vänt satiren på samma sätt. Hos den förre blir Rosenfesten ett fiasko därför, att varje flicka, som blir påtänkt till prisbelöning, befinnes ha någon otrevlig fläck på sitt rykte. Om den vackra Beata Ollonfeldt t. ex.

Digitized by Google

komma sådana saker i dagen, att en av de vid Rosenfesten assisterande barnmorskorna måste ingripa med ett försvarstal för henne: "Hon har råkat litet galet och fått en dotter, men det har skett caché och efter min tanke bör saken anses såsom caché och sålunda på intet sätt såsom någon kränkning af Dygden."

Hovmarskalkinnans företag råkar ut för ungefär samma malör, så att stiftarinnan måste helt och hållet ombilda sin orden. Av graden La Diligence gör hon i Fjerde Tidens 3:e tavla en förplägnadsanstalt för pauvres honteuses och La Chasteté, den andra Graden

> Förbytes nu till ett Hôtel caché med femton
> Till tjugu Cabinets, der tillflygt gifs för arma,
> Hvars oskuld känslan öfverumplat, hvilka *skämmas*
> Att visa Frukten af den Blomma, som de älska
> Så högt.

Som orsakerna till den dygdiga ordens sammanstörtande anger hos Almquist en av les protectrices, friherrinnan Hedvig, följande:

> Bondflickorna ha låtit Gossarne (så rygtet
> Förmäler) röfva Ordensteknen bort. De hånfullt
> Gjort spe af kronorna och nystanen. På grytor
> På spjäll, på hönshus och på boskapshorn de hängt dem.
> Tre vreda påbud har Stormästarinnan gifvit,
> Men ålderstegna Gummor kommo hit och svarte
> »Vi vilja bedja Gud och sy förutan fjäs.»

Det ligger en liten antydan av lantlig burlesk i dessa rader, och ehuru situationen icke utföres, skymtar man genom dem en litterär miljö av den art, däri Almquist skulle komma att skörda sina största lagrar som författare: den friska folkliga realismens. På andra ställen i Amorina träder emellertid denna motivkrets öppet i dagen som enstaka inslag av raskt och brokigt liv i den trånsjuka eller skurrila inramningen. Ett sådant är den scen i Tredje Tidens 11:e tavla, där herrskap och bondfolk kommit tillsammans vid stranden av Mälaren intill Sturehof för att fördriva sommardagen med dans och lek och för att vänta på att Amorina

Digitized by Google

skall komma dit. Det finns i den dåtida svenska litteraturen inte många motstycken till humöret och sakligheten i dessa folklivsbilder, men några av dessa motstycken lämnar just Dahlgrens här behandlade lustspel. Också där äro de lantligt burleska inslagen avsedda som en kontrast mot ordenssatirernas fransk-klassiskt färgade spiritualitet. Almquists notis om bondpojkarnas upproriska hån mot de förnäma damernas tillställningar utföres av Dahlgren till en hel drastisk scen. Just som den högtidliga rosenkröningen skall börja och de hopsamlade unga flickorna förberedelsevis undergå examination i dygdens och huslighetens teoretiska elementer, inrusar en massa bondpojkar på skådebanan, ställer till ett stort tumult och drar sina fästmör och systrar och alla deras medaspiranter på rosenkransen därifrån. På ett annat ställe i pjäsen är hela denna muntra skara samlad till en fest av samma art som den nyss nämnda hos Almquist — enda skillnaden är egentligen den att lokalen hos Dahlgren är Lovön i Mälaren, hos Almquist Björkön och den sörmländska stranden mitt emot. En av ynglingarna hos Dahlgren heter Jerker, och vid de festligheter, som skildras i 1:a akten av Rosenfesten, är det han, som är anföraren. "Gossar, kom med!" ropar han, "nu ska vi gå åt skogen och leta oss ut en dugtig midsommarsstång och kanka hem den. Snabba er nu, flickor, och plocka bra med rosor och lilconvaljebla'n." I 1839 års Amorina har bondpojkarnas ledare vid de av Almquist beskrivna upptågen i det gröna samma namn, och också 1822 (då personerna endast kallats Den förste, Den andre o. s. v.) är han lika danslysten och lika folkligt munvig som hos C. F. Dahlgren. "Jag vill och jag skall dansa", förklarar han. "Hm, det vore väl ock fan, jag har lejt fyra Spelmän, och får inte dansa."

Hos Almquist äro dessa första scener av hurtig realism i natur- och folkskildringen direkt förbundna med ett patriotiskt patos, och då man finner detsamma hos Dahlgren, är sambandet mellan de båda författarna tydligt: båda voro ledande män i Manhemsförbundet. Då folket begär under av Amorina svarar hon (i en strof som även Böök i anförda uppsats citerar):

Digitized by Google

Så säger Herren, — Du mitt Svea Folk,
Gå hem nu snarligen i dina bylag
Och hör min röst: Jag gaf dig jern, var stark;
Jag gaf dig dalrik nejd, var kysk och skön;
Jag gaf dig berg, var högsinnig och klar:
Till tält-tak åt dig gaf jag stjernfrisk Himmel,
Fördenskull fri och rolig sof! — Nu lyssna,
Gör detta, du mitt Folk, ty det är offret,
Det Undret är, som jag hos dig vill skåda.

Såvida man kan jämföra denna sköna strof med en harmlös bordvisa, påminner den onekligen rätt mycket om, vad en av de oumbärliga barnmorskorna sjunger hos Dahlgren:

Bland alla land på denna jord
Det bästa är Norden, vår Svenska Nord,
Så rik på himlens håfvor.
Der finns ej söderns öfverflöd,
Men jern och karlar, malt och bröd,
Och flickor se'n, Guds gåfvor.

Önskar man fullständiga förteckningen över de satiriska, realistiska eller ideella inslag i Dahlgrens lilla pjes, som också i Almquists författarskap spela en roll, kan det anmärkas, att Dahlgren så tidigt som i detta "phantasispel" av 1822 haft företagsamheten att i litteraturen införa den sedermera genom "Det går an" berömda ångbåten Yngve Frey, som redan då uppehöll Mälartrafiken. I verkligheten understöddes den häri av ångbåten Uppsala, i Dahlgrens pjes därjämte av en tredje båt, som till minne av en av Louis Pabans ovan nämnda broschyrer fått namnet "La vertu couronnée".

Att finna några centralare likheter mellan Dahlgrens och Almquists verk är naturligtvis dock ogörligt. Mellan den enes sorglösa komik och den andres elektriskt laddade ironi kunde det inte finnas någon verkligt rotfäst gemenskap, frånsett att det i Amorina fanns djupare och väsentligare partier, till vilka den gemytlige stockholmskomministern saknat allt tillträde. Det är emellertid nästan otvivelaktigt, att de i de här påpekade fallen måste ha

Digitized by Google

stått i rapport med varandra, och det är inte alldeles givet, att det därvid varit den större diktaren, som varit den givande och den obetydligare, som tagit emot. Ehuru allting hos Dahlgren är tunnare och teateraktigare än hos Almquist, hade han i sin natur mer än denne av det harmlöst uppsluppna från en lantfest kring en midsommarstång, och i hans pratsamma yra hittar man verkligen här och där några stoftkorn av naturbetagenheten från "Fjäriln vingad syns på Haga". Det är således möjligt, att då man ser ungefär samma scener av folklighet och glädje hos Dahlgren som hos Almquist, kan man anse dem genuinare hos den förre diktaren; detsamma gäller satiren mot Paban, som i Almquists svärmiskt sentimentala ungdomsverk inte ens faller sig helt naturlig eller är med full konsekvens genomförd. Hela det dramatiska bisarreriet i Amorina har f. ö. något av Dahlgrens manér att ställa allting på huvudet, den bjärta växlingen av romantiskt klingklang och grell parodi, där man ibland inte riktigt vet, vad som är det ena och vad det andra, har ett svagt släkttycke av författaren till Mollbergs Epistlar, och den ohejdade talförheten hos de komiska figurerna i Amorina kunde mer än en gång ha haft Nahum Bergströms alter ego till upphovsman; ja, medan alla de hithörande mer eller mindre meningslösa ordramsorna hos Almquist verkligen användas i parodiskt syfte, smälta de hos Dahlgren ofta nog samman med hans naturliga uttryckssätt.

Även i de mera upphöjt romantiska partierna i Amorina finner man emellertid vissa inslag av det dahlgrenska maneret. Första tavlan i boken ger i en dialog mellan några målare och jägare en typiskt romantisk naturbild, men dess färger ha långt mindre av Atterboms Blommor än av Dahlgrens Mollbergs epistlar. Morgonens solstrimmor ha stigit upp ur "deras mjuka Vagga, de östra purpurmolnen", valthornen blåsa "secund åt Foglarnes prim", "kullarne höja sig såsom bröst af glädje" och tallarnes barr likna "styfva leder af bajonetter" — hela detta halvt antropomorfiserande bildergalleri skulle trots sin relativa behärskning inte sticka av i sistnämnda diktverk, och åtminstone en av liknelserna, den om "kullarnes bröst" förekommer där också. Lika oförtydbart dahl-

Digitized by Google

grenska äro humoristiska tirader sådana som denna av Rudman Falkenburg (Am. II: 4): "Ach den der Hjertungen, Prestungen, Flickungen: på dig vill jag tänka, du mina tankars silfverkälla: du ömma, du goda, du feminina Ting; du fylliga, finskinniga, aptitliga gestalt." En scen längre fram i Amorina (Andra Tidens 13:e tavla), som skildrar Henrikas tidiga morgonbad i Edsviken, verkar fullständigt som en kliché ur Dahlgrens "Skönhetslinjer tecknade på en klippa nära Brunnsvikens strand, vid åsynen af en englaskön, badande Flicka" (i Mollbergs epistlar).

Frånser man tills vidare, hur mycket av dessa likheter mellan Almquist och C. F. Dahlgren, som får betraktas som arv från gemensam förebild, så ha beröringspunkterna mellan de båda författarna sin förklaring i den liknande ställning de intogo i sitt lands litterära liv vid denna tid. Ingendera av dem hade en gnista av Tegnérs klassicism eller Geijers götiska pondus, men inte heller i den vittra miljö, de stodo närmast, fosforismens, kunde de någonsin helt växa in, och trots energiska försök från bäggedera, Dahlgren i sin ungdomslyrik, Almquist t. ex. i sina nyromantiska sagor, Guldfogel i Paradis och Rosaura, där han enligt kritikens förmenande framträdde som "en verkligen potentierad Atterbom",[1] finns det till slut alltid något, som skiljer dem från det nyromantiska högkvarteret i trängre mening. Tillsammans med Livijn, också han från början en nyromantisk epigon, konstituera sig i viss mån Almquist och Dahlgren till ett litterärt parti för sig i dessa års svenska vitterhet, då de gemensamt utgåvo Opoetisk Calender till skillnad från Atterboms Poetiska, men klarare än i Almquists bidrag till denna framträda i den samtidiga Amorina de drag, som förenade honom med de båda förnämsta av hans medredaktörer. Likheterna mellan Amorina och Dahlgrens skrifter, framför allt Rosenfesten, äro ovan visade, och vad Livijns förnämsta verk, Spader Dame, beträffar, har den kanske, vad Warburg delvis påpekat (Ill. sv. litt.-hist. III, s. 353), i hela sin oanalyserbart blandade stämning mera intim likhet än någon annan svensk bok med det bisarra element i Amorina, som åtminstone för samtiden fram-

[1] *Argus* 1822, s. 320.

Digitized by Google

trädde som det synligaste draget i boken.[1] Det mått av skedvatten, som den dahlgrenska ironien behövt för att bli giftig, fanns hos Livijn liksom hos Almquist, och hos dem båda framträdde parodisten under en mask av sårad idealitet, som den godmodige Nahum Bergström inte hade någon motsvarighet till. Zachäus Schenander, hjälten i Spader Dame, är på en gång en förföljd och misskänd Henrika, en rå Johannes och en gemytligt pratsam doktor Libius. Skildringen av hans snöpliga färd till landskansliet, av hans med övermänsklig styrka utförda bravader mot vaktmanskapet i rådstuguhäktet och på hospitalet, av skvallret om honom i bruks-patronssocieteten skulle kanske heller aldrig blivit till, om inte Henrika blivit förd på en fångskjuts till Danviken, Johannes med jättearm brutit sina fjättrar på Smedjegården och det förnäma Stockholm vid krigsrådet Anfelts supéer med ett minimum av delikatess och sanningskärlek kalfatrat huvudpersonerna i Amorina.[2]

[1] Som prov på de den bildade opinionens åsikter om Amorina, vilka icke alltid nådde pressen, må anföras vad dåvarande akademiadjunkten Abr. Cronholm i ett brev av den 6 sept. 1839 (i Lunds universitetsbibliotek) skrev till rektorn G. M. Sommelius: »Almquist har skrifvit ned sig på den liderliga och i ordets egentliga mening grymma piècen, Amorina. Karakterna äro ordentliga abstraktionsskeletter, utan minsta motsvarighet i vår sublunariska verld. Humorn endast en spasmodisk sträckning, ett igenom förfeladt bemödande med ordlekar i Ben Jonsons manér. Här och der torde likväl i den vägen finnas något genialiskt. Äfven ett par vackra erotiskt svärmande partier. Tidningarna conspirera ordentligt i att berömma ett arbete, som för sin dåliga syftning är lika klandervärdt som utförandet är onaturligt och misslyckadt. Jag har ej funnit någon ting särdeles imponerande i skildringarna af själssituationer och vyer, uti hvilka författaren annars är stark.»

[2] Skildringen av vad Schenander utför under sitt slutliga vansinne har på flera ställen en detaljerad likhet med vad Almquist berättar om Johannes, särskilt i slutet av Amorina. På ett ställe tycks Livijn själv ha varit medveten om denna likhet. Han omtalar (S. S. I, s. 440) följande om den sinnessjuke och våldsamme Schenander: »Med ett dårhjushjon, som föreger sig vara Jungfru Maria, skall han ej sällan hafva hållit så rörande samtal, att, ehuru de ej innehöllo annat än uppenbar galenskap, kunde dock vaktmästaren och andre förnuftige menniskor, hvilka åhörde dem, derunder ej afhålla sig från tårar; och hade samma vanvettiga qvinna, som kallade Schenander Johannes Döparen, efter hans död försjunkit i en djup sorg och talade nu mera icke med någon.»

Det är icke sannolikt, att Livijn skulle ha skrivit detta utan att erinra sig huru Johannes tränger in till den vansinniga, helgonlika Amorina på Danviken och av henne tilltalas med dessa ord (Femte Tidens 7:e tavla): »Heter

Digitized by Google

Vad som på detta sätt förenade Almquist, eller en sida av Almquist, med författare sådana som Dahlgren och Livijn var samma egenskaper, som i längden skilde honom från den genuint fosforistiska falangen: verklighetssinnet och ironien. Det var dessutom en tredje sak: beundran för Jean Paul. Det utomordentligt djupa och vidsträckta inflytande, denne författare utövat på dåtidens svenska litteratur var naturligtvis inte inskränkt inom denna trånga krets av diktare, utan har, som ofta påpekats, nått de mest olikartade andar: Törneros i hans milt ironiska levnadsfilosofi, Fredrika Bremer i hennes mest naivt skimrande kvinnofigurer, ja, t. o. m. Tegnér i det överrika bildspråk, som av varje stilistisk liknelse gärna utformade en hel situation att ställa för läsarens ögon.[1] Vad de här närmast berörda författarna hämtat från Jean Paul var emellertid just det drag, som ansågs som hans väsentliga: det humoristiska bisarreriet, den oupphörliga växlingen mellan högt och lågt, romantiskt och realistiskt. Det är för denna stilblandning Almquist prisar Jean Paul i ett av Warburg citerat brev till J. A. Hazelius från den 1 okt. 1819[2] (a. a. III, s. 415), således strax innan eller kanske samtidigt med arbetet på Amorina, och på samma ställe förklarar han honom vara "den ende nye tysk som också [d. v. s. jämte Shakespeare, vilken i själva verket i denna krets betraktades genom Jean Paul som medium och av både Almquist,

---

du Johannes? har du det namnet af Christus-föregångaren Johannes, den store Döparen?» Att Livijn läst Amorina, då den var ny, kan man ta för givet; Almquist nämner, som Warburg påpekar, i ett brev från Värmland av den 27 april 1825, att han under sin stockholmstid läst Spader Dame i manuskript.

[1] Det kan anmärkas att en bild i Frithiofs saga: »Stark ström med egna vågor går genom hafvet», är hämtad ur Jean Pauls Titan (1:a cykeln), där det heter om en person att han »zog immer als ein Strom mit eignen Wellen durchs Weltmeer». — Ännu vid 1800-talets mitt fanns det åtskilliga Jean Paul-imitatörer i Sverige. En av Henrik Bernhard Palmærs berömdaste kvickheter t. ex., i »En liten lustresa, skildrad i bref», är så gott som en översättning från Jean Paul. Palmær skildrar hur han av Linnés bekanta »blomsterur» fått idéen att konstruera ett »Zoologiskt ur», där timmarna skulle anges av gummorna som piskade mattor på gården och dylika regelbundet inträffande dagliga händelser. Samma uppslag beskrives på ungefär samma sätt i Jean Pauls Siebenkäs, band III, kap. 13.

[2] I Nordiska museets samling, liksom alla i det följande citerade brev.

Digitized by Google

Dahlgren och Livijn medvetet imiterades] har humor". Det är denna sida hos Jean Paul som Dahlgren och Livijn vetat tillgodogöra sig, och liksom det i deras verk inte finns många sidor, som skulle ha fått samma form utan Jean Pauls inverkan, så vore åtskilligt i Almquists författarskap omkring år 1820 otänkbart utan den tyske mästaren. Det gäller den groteskt svulstiga stilen i Murnis och i sagorna för Opoetisk Calender, och det gäller framför allt, som Warburg på senast anförda ställe påpekat, flera partier i Amorina. En figur som doktor Libius skulle t. ex. icke ha blivit skapad, om inte Almquist i Jean Pauls rika galleri av mer eller mindre cyniskt ordrika grovhuggare, en doktor Sphex i Titan och framför allt en Katzenberger i Dr. Katzenberger's Badereise, lärt sig att röra till färgerna. Lika litet skulle Almquist utan detta föredöme ha förmått eller vågat blanda det patetiska och parodiska om vartannat med sådan objektivitet och så skärande uttrycksfullhet, som dem han ofta når, och just för dessa scener i Amorina finner man ofta hemul i Jean Pauls romaner. Henrikas dialoger med styvfadern ha i sina grälla stämningsomslag en viss likhet med dem, den änglalika Liana i Titan håller med sin far, ministern; Lisen Fyrings utklädnad till att föreställa Henrikas mor (Fjerde Tidens 1:a tavla) har i situation om inte i stämning en tydlig överensstämmelse med den scen i Titan, där den unga prinsessan Idoine spelar den döda Liana för hjälten, Albano (Titan, 98:e cykeln), och då Almquist fick mod att teckna den bisarra och effektstarka tavla i Amorina, där Rudman Falkenburg under broderns mask förför hans älskade, Henrika, har han sannolikt, som Berg förut påpekat,[1] erinrat sig motsvarande scen inte endast i Lafontaines Das heimliche Gericht, som Lamm (a. a. s. 188 ff.) visat vara en huvudkälla för Almquist utan också några detaljer i Titan, där den vilde och brottslige Roquairol utför samma list mot sin väns och kamrats trolovade, Linda de Romeiro (Titan, 128:e cykeln). Skådeplatsen i Titan och Amorina är densamma: en trädgård om natten. Också det starka intresset för vansinnets problem erinrar om Jean Paul, och i Rud-

[1] I uppsatsen *C. J. L. Almquist och Amorina*, Aftonbladet 11/7 1908.

Digitized by Google

man Falkenburgs sjukdom äro flera drag identiska med Schoppes i Titan.[1] Båda ha blivit vansinniga av fruktan för att bli det, vartill en spådom hänvisat dem, hos båda tar sig vanvettet uttryck bl. a. i en personlighetsklyvning, vari de se på sig själva som främmande personer, hos båda spelar slutligen in i deras sinnestillstånd samvetskvalen för ett mord, som de inte ens äro säkra på att ha begått. Lägger man härtill, att Amorina är indelad i "Tider", liksom Titan i perioder, närmare bestämt "Jobelperioden", samt en viss bildlikhet i en detalj (då Johannes i Tredje Tidens 8:e tavla stöter Rudman i marken för att få pengar av honom, förklarar han: "Du sjelf är min prägel. Jag stöter dig i jorden, och då gör du mynt åt mig"; Schoppe i 1:a cykeln av Titan förklarar om sin lärjunge Albano: "ich bin die Rändelmaschine und der Prägstock, der ihn münzt"), så äro de väsentliga skälen anförda för den av flera författare förfäktade åsikten om en likhet mellan Amorina och Jean Pauls mest lästa verk.[2] Också i avseende på inflytandet från denne romanförfattare bestyrker således denna tids Almquist sin släktskap med inhemska diktare sådana som C. F. Dahlgren och Clas Livijn.

Emellertid var det icke allt för länge Almquist stannade i den krets av Jean Paulianer, som i Opoetisk Calender hade sitt officiella organ, och med de djupast liggande dragen i Amorina, Henrikas extatiska hinsidestro och de moraliska problemens tvedräkt i Johannesgestalten, hade hans kamrater ingen beröring. Det är också med ett mycket klart medvetande av sin egen naturs djupare och mera splittrade läggning, som Almquist en gång teoretiskt tar ställning till den av de båda nämnda författarna, som han i umgänget stod närmast och litterärt mest beundrade, Dahlgren. Utom i ett brev från den 27 april 1825, där han nämner honom som den

[1] Detta gäller också, som Mortensen påpekat (*Clas Livijn*, s. 305), Zachäus Schenander i Spader Dame; Livijn har emellertid vida mera osjälvständigt än Almquist kopierat förebilden.

[2] Ännu på äldre dagar, i Amalia Hillner, har Almquist erinrat sig sin ungdomslektyr av Jean Paul. Motivet om mannen som låtsas dö för att undkomma sin hustru är i denna roman format efter ett liknande i Jean Pauls Siebenkäs. Även dubbelkärleken i Almquists roman återfinnes delvis hos förebilden.

Digitized by Google

egentlige svenske representanten för en mot Atterbom reagerande "ironisk förundransvärd makt, som är god, djup och förträfflig och är verkligen den positiva Konstens bästa Vän, ehuru den syns negativ", således för den romantiska ironien, som själv är engagerad i vad den vänder sig mot, och i kraft av vilken också Almquist hade vänt upp och ned på det extremt romantiska maneret, talar Almquist om Dahlgren i ett längre brev till J. A. Hazelius av den 24 maj 1822. Där berättar han, att "under sista opoetiska Comitteer hafva vi mycket arbetat med D—n, att få något dylikt af honom, som Ulla W" [d. v. s. Ulla Winblads Död i 1:a häftet av Opoetisk Calender 1822], prisar "denna Naturharpa" för "de herrl. Mollb. Epistlar" och tror, att Dahlgren kanske skall bli "en herrlig Skald i annan än Naturpoesiens mening".

Det är till uttrycket "Naturpoesi" den vidare tolkningen av Dahlgrens verk anknytes i Almquists brev, och man ser, hur författaren av Rosenfesten och Mollbergs Epistlar för Almquists inbillning växer ut till representant för en hel sida av diktningens innersta väsen, en sida som brevskrivaren med en blandning av tvekan och beundran söker ta ställning till. Almquist kallar den "Naturlifvet", och man behöver inte vara mycket inne i hans uttryckssätt för att veta, dels att han skall kontrastera detta mot "Himlalifvet", dels att han skall finna idealet i bådas förening.[1]

För den första av dessa principer är emellertid Dahlgren en fulländad representant. "Lika med dig", skriver Almquist till Hazelius, "hade jag längesedan öfvergifvit den vanliga Slarflecturen, och med gränslös förtjusning kastat mig i armarna på de *friska* Naturtaflorna. Vi hafva flera compositioner i detta slag (ehuru sins emellan ganska olika) såsom Homerus, Ariosto — Bellman och nu nyast den älskade bror D—n; samt framför alt sjelfva anblicken af den omgifvande Naturen, och ens egen Inbillning, spelande med alla dessa ting."

Men denna naturpoesi är, som naturen själv, hednisk och polygamisk. "Ända ifrån den blida rena Blomman och den guldvingade

[1] Om den närmare innebörden av detta brev och dessa begrepp hos Almquist, se Lamm, a. a. s. 151 ff.

Digitized by Google

lycksaliga Flugan, ända upp till de herrligaste Hjeltar och Hjeltinnor hos Homeros, Ariosto, Bellman — D—n (jag nyttjar samma exempel) äro alla subjecter till sin princip polygamiska." Man kan förmoda, att det är just Rosenfesten Almquist här har tänkt på, vilken ungefär vid denna tid måste ha varit dryftad på de "opoetiska Committeerna" — den infördes som förut nämnts i sommarhäftet 1822 av Opoetisk Calender. Emot denna princip står emellertid Kristi, som fordrar "*en* Gud" och "*en* Flicka", och med all avundsam beundran för naturskalderna känner sig Almquist icke kunna komma loss från detta högre krav. Det är den splittringen i hans natur, som Amorina praktiskt uttrycker, och det är också den som gör, att han i det ovan behandlade specialfallet tydligen inte helt haft klart för sig, vilken ställning han skulle inta till "hofmarskalkinnan Ocrantz's orden". Sannolikt under intryck av Rosenfestens författare har han visserligen låtit den ädla och upphöjda idén misslyckas i verkligheten, men han har dock inte kunnat utan vidare dela C. F. Dahlgrens ohejdade glädje över det dygdesamma projektets haveri, och genom att ha låtit Henrika-Amorina själv vara dess upphov har han i princip visat det sina sympatier.

Digitized by Google

ABBÉ DOMENICO MICHELESSI

NÅGRA ANTECKNINGAR OM HONOM SJÄLV OCH HANS VERKSAMHET I SVERIGE

AV

AGNE BEIJER

"I våra dagar har Italien lämnat en man af första rangen i Snillets värld. Men döden bortryckte honom förr än hans odödlighet var säker. Sverige förvarar hans aska, och vårt språk en del af hans snille. Han beundrade vår konung, och älskade vår nation. Sjelf född för det behagligaste språk, fann han vårt förträffeligt. Han har lämnat vår vitterhet tvenne ypperliga stycken."

Citatet är hämtat ur det tal, varmed Nils Lorens Sjöberg den 13 maj 1787 tog sitt inträde i Svenska akademien. Som han ingen företrädare haft på sin stol, ägde han att själv välja ämne. Han valde då att tala "om de stora Snillen, som bragt Vitterheten till sin höjd hos åtskilliga Nationer". Homerus, Virgilius och några till av de gamle, Tasso, Racine, La Fontaine, Rousseau, Milton och Pope av de nyare äro utom den nyss antydde italienaren de enda som rönt hedern av ett särskilt omnämnande i hans onekligen vackra vältalighetsprov. Vem denne store son av, som han säger, "Italiens til Vitterhet och öma känslor förledande klimat" var, det ansåg sig Sjöberg icke behöva närmare angiva varken inför den illustra församling, där han den gången talade, eller tio år senare i den för den stora allmänheten avsedda editionen av sina vitterhetsarbeten.

Hur många ens bland männen av facket skulle i dag vara i stånd att utan vidare identifiera föremålet för hans super-

Digitized by Google

lativa lovord? Det kan emellertid inte råda något tvivel om att han åsyftade den 14 år därförut i Stockholm avlidne abbé Domenico Michelessi. Ha litteraturhistorikerna, både de italienska och de svenska, skamligt svikit honom, torde dock hans namn icke desto mindre klinga bekant i de flestas öron, och att så är, är i främsta rummet Bellmans förtjänst. Bellman har ägnat honom tvenne dikter, en större, upptagen i fjärde delen av Carléns upplaga, och en mindre, omtryckt endast i Eichhorns tillägg till hans skrifter.[1]

Redan Bellmans allusioner äro emellertid ganska svårtolkade — Carlén har också delvis missförstått dem — och de sparsamma upplysningar, som nu kunna hopsamlas om Michelessi från olika håll, låta sig icke så alldeles lätt sammanfoga till en enhetlig och klar bild av mannen. Som så ofta ifråga om dem, hos vilka just personligheten mer än det skrivna ordet varit det, varigenom de verkat och gjort en insats, gäller det i hög grad om Michelessi, att han gäckar eftervärldens försök att tränga sig närmare in på livet. Redan vid hans död voro hans levnadslopp och på olika håll kringströdda skrifter så föga kända, att Vetenskapsakademien måste avstå från tanken att hedra honom med ett minnestal.

En vitter främling i vårt land, som lika förtroget rörde sig i änkedrottningens och Gustav III:s hovkretsar som i Fredmans och Ulla Vinblads värld, som under sin icke fullt tvååriga vistelse här kom att knyta lika intima och efter vad det förefaller lika fasta vänskapsband med den svenska Anakreon och den svenska Tacitus — Bellman kallar honom "bästa vän mitt hjärta känner" och den sträve Höpken blir helt varm om hjärtat vid tanken på "hans vett, lärdom, hans svenska hjärta" och är otröstlig vid hans död — en arbetare i vingården, vars rykte flammade upp till den höjd, varom Sjöbergs ord bära vittne, för att sedan lika hastigt slockna, kan dock redan därigenom göra anspråk på en smula uppmärksamhet.

Och att rikta uppmärksamheten på honom är också enda avsikten med efterföljande meddelanden, som alls icke göra anspråk på att vara definitiva — därtill är det material som kommit i mina händer alltför njuggt. Säkerligen skall ännu åtskilligt rörande

[1] *Skrifter af Bellman.* Ny samling. Sthlm 1877. II: 60.

Digitized by Google

Michelessi kunna framdragas ur arkiv och bibliotek. Men innan den slutgiltiga domen över honom fälles, kan ju även en Michelessi-hypotes göra någon tjänst[1].

Domenico Michelessi föddes den 4 aug. 1735 i det lilla kastellet Spinetoli strax utanför staden Ascoli — det gamla Asculum Picenum — i den likanämnda provinsen vid Adriatiska havet, då en del av Kyrkostaten, en av Italiens rikaste trakter, berömt för sitt milda klimat och sina härliga sydfrukter. Han skall, enligt de uppgifter hans vän och beskyddare Buonomini Algarotti i brev meddelat Simmingsköld, ha tillhört en gammal adelsfamilj, som säkerligen dock vid denna tid sett sina bästa dagar och i varje fall icke betungade sin ättelägg med någon överflödig barlast av denna världens håvor. Rik blev Michelessi aldrig — han fick från början göra till sina Bellmans ord:

Sist sannfärdigt till ditt lof sjelf din Apollo talar:
Granna möbler, bord och salar
Saknas på min jord.
Michelessi, minns, Corneille til verldens smak och tycke
Skref sitt största mästerstycke
Vid ett krassligt bord.
Guldet ofta hos personen
Skämmer skaldetonen,
Men en stråle ifrån thronen
Gör poeten qvick.

Han var med andra ord hänvisad till den obemedlade och ärelystna begåvningens vanliga lott förr i världen — att söka höga

[1] Till grund för efterföljande anteckningar ligga, utom nedan cit. arbeten och Michelessis egna skrifter och brev (de senare alla i UUB. med undantag av ett i V.A:s bibl.): ett par korta artiklar om Michelessi i *Biographie universelle* och Tipaldi, *Biogr. degl' Italiani illustri*, T. I, Venedig 1834 (förf. av G. C. Carboni), vidare samtida recensioner och notiser i in- och utländska tidningar, särskilt talrika vid hans död 1773; några uppgifter av intresse, som hans minnestalare i Utile Dulci, Simmingsköld, erhållit genom efterfrågningar hos hans vän Buonomini Algarotti, meddelas i *Hwad Nytt?* för 1777, 21 maj. Bibliografiska notiser — ehuru långt ifrån uttömmande — erhållas dessutom genom Salvii *Lärda Tidn.* 1773 s. 110, Warmholtz' *Bibl. hist.* och Rosenhanes *Ant. rörande Vet.-Akad:s historia.*

Digitized by Google

herrars protektion. Hans begåvning gjorde sig också redan tidigt bemärkt, särskilt väckte han sina lärares uppmärksamhet genom sitt ovanligt goda minne, om vi få tro hans eljest tyvärr alltför summariske levnadstecknare i Tipaldis Biografia degl' italiani illustri. Han skall också ha beklätt åtskilliga hedrande ämbeten i sitt hemland, enligt vad Algarotti skriver till Simmingsköld. Allt vad vi därom veta är, att han under någon tid bestred lärarbefattningen i det vagt begränsade ämnet retorik vid en skola i den lilla staden Montalvo nära Ascoli — en föga lysande ställning — och att han sedermera blev sekreterare hos den påvlige nuntien i Venedig. Om hans närmare förhållande till kyrkan veta vi heller inte mycket. Sannolikt innebar väl det "abate", som sattes före hans namn, föga mer än en titel som ansågs lämplig för nuntiens sekreterare. Att han uppfostrats i ett prästseminarium är väl också troligt, ehuru vi dock måste antaga, att han på egen hand förvärvat huvudparten av sin bildning — sin för den tiden ovanliga förtrogenhet med antikens författare, de grekiska såväl som de latinska. I Stockholms katolska församlings böcker är han förd som "le Sieur Michelessi" rätt och slätt. Att han emellertid ansåg sig ha ett visst anseende att upprätthålla vid den påvliga stolen framgår dock bl. a. av ett brev till Wargentin i Vetenskapsakademiens arkiv, där han ber denne icke göra för stort nummer av hans små poetiska eskapader, då det kunde skada honom att bli känd i Vatikanen som något så frivolt som poet — en rätt så egendomlig ömtålighet i detta de vittra abbéernas gyllne århundrade, kunde man tycka. Man förstår honom emellertid bättre, då man erinrar sig, att han i inspirationens yra låtit förleda sig att i hänförda ordalag besjunga både den ene och den andre av protestantismens hjältar. I sina brev skämtar han eljest gärna med de rika nådevedermälen han skulle slösa på sina vänner i Norden, när han själv en gång blev påve. Inte heller med läran tog han det så särdeles allvarligt, tvärtom; även därom vittna fragmenten av hans brevväxling tydligt nog. De misstankar, att han under sin svarta sammetsrock skulle dolt en farlig jesuit och konspiratör, som Fischerström

Digitized by Google

ger uttryck åt i sin dagbok[1] och som nog delades av många ängsliga sinnen i Stockholm, voro säkert synnerligen obefogade.

Venedig synes emellertid ha blivit hans andra fädernesland; här hade han sina flesta vänner, och även sedan omständigheterna fört honom i främmande monarkers sold, erinrar han gärna om sina republikanska förbindelser, om inte för annat så för att ge sitt kungasmicker en kraftigare relief. När Rousseau i sin första Discours drog upp konturerna till sin idealrepublik, var det dock näppeligen på minnena från sina år i Venedig som han byggde; med Fabricius' Rom hade Casanovas födelsestad endast föga gemensamt. Däremot hade den unge preceptorn från Montalvo här rikt tillfälle att på åtskilliga punkter komplettera sitt vetande om denna världens ting, lärdomar som för hans karriär blevo icke mindre fruktbringande än hans kunskaper i de döda språken, och dem han inhämtade med samma naturliga fallenhet som de senare. Venedig erbjöd under dessa årtionden, då den stolta republiken levde upp de sista resterna av sitt kapital, en sällsynt givande miljö för den som ville lära känna människorna, i all deras fåfänglighet må vara, men också i all den umgängeslivets förfining, med den rikt nyanserade känsla för sinnelivets valörer, som så ofta utmärker en döende kulturepok. Ingenstädes skjuter rokokon så friska och omedelbart intagande blom som i denna förvildade trädgård — jag behöver blott erinra om namn som Tiepolo och Carlo Gozzi. Gozzi hörde f. ö. med stor sannolikhet till Michelessis bekantskaper. I varje fall veta vi, att han intimt umgicks med Gasparo Gozzi, Carlos broder, utgivaren av tidskriften L'Osservatore och författare till en mängd skrifter av vittert och moralfilosofiskt innehåll, en litterär förgrundsfigur i den tidens Italien. Gasparo Gozzi ombesörjde nämligen på sin tid en upplaga av Michelessis Operette composte in Suezia — typografiskt sett ett litet mästerverk för övrigt — och i företalet till denna anspelar han på deras inbördes vänskap som allom bekant — palese ad ogni uomo nella patria mia. Under sin Stockholmstid stod han i skriftlig förbindelse med åtskilliga andra

[1] Hdskr. å Kungl. Biblioteket.

Digitized by Google

litterära namn i Venedig, bl. a. med Signora Caminer, känd som det borgerliga dramats pioniär i Italien.[1]

Ha vi sålunda bevis på att Michelessi var förtrogen med Venedigs vittra kretsar, är det å andra sidan klart, att han som attacherad vid en diplomatisk beskickning även hade tillfälle att se den eleganta världen på nära håll. Om hans levnadsförhållanden under dessa år veta vi dock så gott som ingenting, och om jag icke desto mindre uppehållit mig vid denna okända period av hans liv, är det därför att varken han själv som typ eller hans karriär kunna förklaras utan de avgörande intryck han då måste ha mottagit. Av allt att döma ägde Michelessi en enastående medfödd begåvning som charmör, och här i denna raffinerade och kanske en smula dekadenta miljö fingo nu dessa anlag sin skolning och avslipning. Det lönar sig inte att förneka, att Michelessi under hela sitt liv var och förblev en oförbätterlig smickrare, något som man på sina håll icke försummade att lägga honom till last hos oss, där butterhet så gärna gäller för rättframhet.[2] Och inte heller drog han sig för att utnyttja de chanser hans talanger på detta område gåvo honom — han helt enkelt baserade sin ekonomi på den saken. Ändå ha vi nog inte rätt att fördenskull se egenrättfärdigt på honom, sydländingen, för vilken älskvärdheten i grunden endast var ett naturligt sätt att vara, en funktion av hans väsen. Och någon svindlare av den Cagliostrotyp, som vid denna tid genomsvärmade Europas hov, var Michelessi visst inte. Hans solida kunskaper satte honom i stånd att erbjuda reala tjänster där han kom, och i sitt ovanligt klara intellekt — vir sagacis et elegantis ingenii, kallar honom en landsman[3] — hade han en garanti mot faran att bländas och flyga alltför nära ljuset.

Av Michelessis litterära produktion från denna tid har jag tyvärr endast haft tillfälle att se tvenne specimina, en längre bröllopsdikt, till vilken jag återkommer, och hans egentliga huvudarbete, *Memorie intorno alla vita ed agli scritti del Conte Francesco Algarotti,*

[1] Se härom hans brev till Gustav III (Gust. saml. i UUB.).
[2] Se Fischerströms dagbok.
[3] Fabroni i sitt nedan anf. arb.

Digitized by Google

tryckt i Venedig 1770 och författat på uppdrag av Algarottis broder, den redan som Michelessis vän och gynnare omnämnde Buonomini Algarotti, med tillgång till i dennes ägo befintliga brev och personliga minnen.

Algarotti, Fredrik II:s och Voltaires vän, hade som bekant varit en av sin tids mera bemärkta vittra dilettanter, mest berömd för sin i ett otal upplagor och översättningar utgångna Newtonianismo per le dame — så typisk för sitt århundrade — och för övrigt författare till en mängd skrifter i de mest skilda ämnen, alla utmärkta av om icke vetenskaplighet i modern mening så dock av allvar och vaket intresse för det intellektuella upptäckararbete, som nu beredde marken för nya tider icke minst i hans eget land. Michelessis biografi över honom består utom de viktigaste personalia huvudsakligen av sammanfattande analyser av innehållet i hans många olika arbeten, utförda med en överskådlighet och saklighet, som förutsätter en verkligt omfattande bildning hos Michelessi själv och som vida skiljer hans verk från de retoriska äreminnen, som så ofta stå emellan oss och den tidens män. "Ein einziger Michelessi ist zehn gemeine Biographen werth", förklarade också en recensent i Allgemeine historische Bibliothek (Th. XVI, s. 163). Michelessis prosa är sober och genomskinlig, och han har en utomordentlig förmåga att luckra upp sitt material och befria det från varje tyngd. Mest utförligt dröjer han kanske vid Algarottis förhållande till den bildande konsten. Algarotti hade varit en framstående kännare och samlare av både äldre och nyare italiensk konst. Det samtida Italiens utövande konstnärer kände han till stor del personligen — Michelessis biografi innehåller rätt så intressanta utdrag ur hans brevväxling med både Giam-Battista Tiepolo och andra stora namn — och han har också författat flera Saggi sopra le belle Arti av stort historiskt intresse. Det har sin betydelse att finna hur initierad Michelessi var även på detta område, då det belyser vissa sidor av hans egen poetiska stil. Klassiker som han var till hela sin bildning, låg det nära till hands för honom att sympatisera med och starkt framhålla de tendenser hos Algarotti, som peka mot en strängare antikimitation, tendenser som hos denne hämtat sin nä-

Digitized by Google

ring i praktiska arkeologiska studier. Men på samma gång märker man, hur lätt han förs på avvägar från den snörräta klassicismens stig, så snart fantasien och sinnena få sitt ord med i laget. Ingen målare har nog legat hans hjärta närmare än just Tiepoletto, trots de snubbor han anser sig böra ge honom i förbigående för en alltför otyglad fantasi.

Michelessis Algarottibiografi kom för övrigt inte till utan sitt lilla dramatiska intermezzo. Angelo Fabroni, som i femte bandet av sitt stora verk Vitæ Italorum Doctrina Excellentium (Pisa 1782) meddelar en kort levnadsbeskrivning över samme man, berättar i sin inledning till denna, att innan Buonomini vänt sig till Michelessi, hade redan en viss Farsetius erbjudit sig att ombesörja en biografi och till den ändan fått låna "quidquid esset fraternis in scriniis monumentorum". Detta lån återkrävdes dock, sedan Buonomini väl träffat överenskommelse med Michelessi, och när nu Farsetius infann sig med den lilla skrift han låtit författa i all välvilja, blev Buonomini så uppbragt över dess tarvlighet vid sidan av Michelessis, att han låste in den "prope in carcerem" och aldrig tillät att någon talade om den och ännu mindre läste den. Anekdoten är i och för sig obetydlig, men ger dock i brist på andra dokument bevis på den respekt Michelessi lyckats tillvinna sig även bland sina landsmän.

Michelessis Memorie rönte även i pressen ett mycket gynnsamt mottagande och refererades utförligt i många lärda tidningar Europa runt. De omtrycktes även upprepade gånger som inledning till Algarottis skrifter och översattes till franska av J. de Castillon (Berlin 1772); ännu i dag utgöra de den utförligaste Algarottibiografi som finns.[1] En dedikation till Fredrik den store inleder arbetet. Enligt Fabroni var det meningen att Michelessi personligen skulle överräcka ett exemplar till denne, och efter dess fullbordande begav sig också Michelessi mycket riktigt till Tyskland. I Tipaldis lexikon uppges, att han även skulle ha besökt Frankrike, om i samband med denna resa eller tidigare vet jag icke. I tyska boklexika

[1] Jfr Wellesz, *Fr. Algarotti und seine Stellung zur Musik. Sammelbde der* Internat. Musikgesellsch. XV. H. 3, 1914.

Digitized by Google

dyker hans namn upp redan fr. o. m. 1769, då han begynte dedicera latinska tal och italienska oden om vartannat till tyska furstar och prinsessor, väl i hopp om fastare engagemang hos någon av dem, och att han också besökt flera hov bekräftas av Buonomini Algarottis uppgifter. En längre tid vistades han i Berlin i och för redigerandet av en fransk upplaga av Algarottis skrifter. Att han därunder trädde i förbindelse med Fredrik II är väl sannolikt — han har skrivit flera smådikter till olika medlemmar av dennes familj — ehuru han ingenstädes, såvitt jag kunnat finna, omnämnes i dennes tryckta brevväxling. 1770 utkom i Berlin en liten samling tillfällighetsdikter av hans hand,[1] var och en försedd med översättning antingen till tyska eller franska, en av dem t. o. m. två olika franska översättningar. Det lilla häftet fann många beundrare och fick bl. a. en ytterst lovordande recension i Journal encyclopédique (1771, T. IV p. 75), vars författare dock icke når upp till samma grad av entusiasm som J. Wegelin, hans tyske översättare, vilken i ena ögonblicket kallar honom en poesiens Michelangelo och i det andra dess Correggio. Det för oss icke minst intressanta med boken är att den visar oss, i vilket kotteri Michelessi denna tid hört hemma. Det mest bekanta och signifikativa namnet bland hans vänner var Sulzer, den tysk-schweiziske estetikern, vilken han tillägnat några latinska disticha. En annan var den ovannämnde Jacob Wegelin († 1796), professor i historia och liksom alla inom kretsen medlem av l'Académie Royale de Berlin och flitig medarbetare i dess Mémoires. Han var i synnerhet intresserad av historiefilosofiska frågor och har bl. a. i en studie "Sur l'art psychologique de Tacite" givit sig på ett ämne, som med rätta mycket intresserade samtiden. Vidare hörde dit J.-B. Mérian, död 1807 efter att i över 50 år ha tillhört akademien; han var en av dess mest betrodda medlemmar och länge dess sekreterare; hans uppsatser i handlingarna (46 nr) röra huvudsakligen teoretiskt-filosofiska problem. Slutligen kan nämnas Diedonné Thiébault († 1807), infödd fransman (Mérian var schweizare) och författare på det grammatiskt-stilistiska området.[2]

[1] *Poësies de M. L'abbé Michelessi.* Berlin 1770.

[2] Om dessa se *Allg. Deutsche Biogr.*; Denina, *La Prusse Littéraire sous*

Digitized by Google

Alla dessa, särskilt Mérian, åtnjöto även förmånen av konungens personliga förtroende och vänskap, vilket visst icke var regel med ledamöterna i hans akademi, där han tvärtemot vad man skulle tro aldrig brukade sätta sin fot. Och vad mera är, de voro enligt samtidas enstämmiga vittnesbörd synnerligen redbart och aktningsvärt folk. Detta senare är en icke oväsentlig omständighet i vårt sammanhang. Så litet som vi veta om Michelessis rätta karaktär, måste vi taga fasta på den rekommendation detta innebär även för deras vän.

Från just samma krets få vi en hälsning ett par år senare i Lovisa Ulrikas brev till Beylon;[1] hon sammanträffade med dem regelbundet ett par gånger i veckan under sin vistelse i Berlin och kan icke finna ord nog för att uttrycka vilken vederkvickelse samvaron med dessa snillen berett henne.

Michelessi hade alltså haft tillfälle att se och lära åtskilligt av denna världen, då han i Braunschweig sammanträffade med Gustav III på dennes hemresa från Paris, om Algarottis uppgift är riktig, — alltså i april 1771 — och fram på sommaren befann han sig i Stockholm. Om arten av den överenskommelse, som träffades dem emellan, veta vi ingenting; förmodligen frapperades den unge konungen av hans älskvärdhet och livliga intellekt och tänkte sig att ackreditera honom som en den lärda republikens envoyé extraordinaire i Stockholm, liksom Fredrik II och Katarina vid sina hov hade hela beskickningar från samma stormakt. Sannolikt bands dock ingendera parten med något verkligt kontrakt; Michelessi sades hela tiden resa för studier (jfr nedan s. 111), och hur länge han skall stanna i Sverige förblir alltjämt obestämt. Gyllenborg[2] uppger att Michelessi i Sverige skulle ha pensionerats av änkedrottningen; varför har man svårt att förstå, då det hela tiden var konungens ärenden han gick, om han också lyckades stå väl med alla parter. Hur som helst skötte Michelessi sin post med både

---

Frédéric II, 1790; Harnack, *Gesch. d. k. preuss. Akad. zu Berlin*, 1900, m. fl. arbeten.

[1] Gust. saml. i UUB.

[2] *Mitt lefverne*, utg. av Frunck, 1885, s. 118.

Digitized by Google

nit och talang, och Gustav hade allt skäl att vara nöjd med sitt val. Men även Michelessi förefaller att ha funnit sig väl tillrätta med omplanteringen i detta Nordens en smula blåfrusna Venedig, och de planer han haft att omedelbart fortsätta härifrån till Ryssland (se Scheffers hälsningstal till honom i Vetenskapsakad.) blevo aldrig satta i verket. Efter långt kringdrivande hade han ju nu äntligen funnit den hamn han sökte i furstegunstens solbelysta vik. Därtill kom att Gustav III, trots all den förfarenhet i intrigen som han onekligen redan besatt, trots sin medfödda spelarnatur ännu var ett stycke politisk idealist av just det slag, som filosoferna denna tid drömde om att få se på tronen, och det smicker, varmed Michelessi fick betala sin ställning, bör icke ha stått honom alltför dyrt. För övrigt var han nog beredd på litet av varje; inte för intet var det väl han i sitt lilla resebibliotek medförde ett exemplar av Machiavellis Principe.[1]

Sedan Michelessi väl kommit till Sverige, blev en av konungens angelägnaste omsorger att socialt och litterärt nobilisera sin protegé genom att låta välja in honom i Vetenskapsakademien. Invalet skedde på sammanträde den 6 maj 1772, och någon tid senare förvånade Michelessi världen genom att hålla sitt inträdestal på flytande svenska, en bragd som sedermera gick genom hela pressen, både den svenska och den utländska, och verkligen är värd sin beundran. Talet innehöll utom en del annat, vartill jag återkommer, en elegant utförd analys av det svenska språkets estetiska art såväl ur akustiska som stilistiska synpunkter, bakom vilka låg ett helt nytt språkligt ideal, det som såg ett språks förnämsta värde mindre i dess förmåga av logisk abstraktion än i dess bildrikedom och konkretion. Även om icke alla uppfattade det nya häri, träffade han dock genom sitt entusiastiska lovprisande av vårt språk sitt patriotiska auditorium rätt i hjärtat. Som ett slags morceau de réception bifogade han en svensk prosaöversättning av Musaios' Hero och Leander jämte Ovidii Heroid med samma motiv, även det ett för svenska förhållanden märkligt grepp. Talet väckte som sagt utomordentlig anklang och utkom i ett par upplagor.

[1] Se boupptecknigen efter honom i Rådhusarkivet.

Digitized by Google

Emellertid hade Gustav redan tidigare satt honom till mera direkt propagandaarbete. För det första fick han underhålla livlig korrespondens med sina litterära vänner i utlandet,[1] där kungen framställdes i de ljusaste färger. Vidare utövade han en livlig översättarverksamhet, ett värv som den tiden med sitt utpräglade sinne för den språkliga formens detaljer skattade högre än vår. Han översatte sålunda till franska och italienska *Handlingar rörande H. K. H. Kron-Printzens, Wår nu Regerande Allernådigste Konungs, Gustaf III:s upfostran,* sammanställda av C. F. Scheffer och innehållande dennes brevväxling med kronprinsen, Klingenstjernas memorial m. m. (tryckt Sthlm 1773 samman med den franska översättningen; den italienska versionen, *Carteggio del Principe Reale di Suezia,* trycktes s. å. i Venedig tillsammans med Michelessis nedannämnda Bref till Visconti och konungens tal.). I *Gustavi Sueciae Regis Orationes e sueco in latinum conversae,* tryckt i Berlin 1772, har han iklätt Gustavs politiska tal och hans åminnelsetal över sin fader en väldraperad romartoga. De föranledde t. o. m. en fråga i Nya Almänna Tidningen "om de icke kunde af den swenska ungdomen i skolorna läsas med mera rättighet och lika nytta som tal utur Justinus och Cicero". Samma tal översatte han även till franska och italienska; de trycktes som bilagor till Brefvet till Visconti, stundom utökade med en översättning av den nya regeringsformen. Sin vän Höpken biträdde han med en översättning av dennes Äreminne öfver C. G. Tessin: *Elogio al Conte Tessin;* den befordrades emellertid först efter hans död till trycket (Venedig 1775, jfr nedan s. 114).

Alla dessa små broschyrer, vilka ofta redan genom sin typografiska utstyrsel vittna om det avseende man fäste vid dem, försågos med ytterst soignerade dedikationer till utländska förnämiteter, en genre i vilken Michelessi här i Sverige beundrades som

[1] Dock icke alltid i enbart politiska syften. Han fungerade sålunda — liksom senare Piranesi — som ombud vid inköp av konstverk, enligt vad en bland hans brev till konungen (UUB.) förvarad utförlig promemoria rörande ett dyrbart gravyrverk över Rafaels loggior utvisar. En annan gång finna vi hans namn på ett kvitto å från utlandet införskrivna teaterrekvisita, o. s. v.

Digitized by Google

den oförliknelige mästaren; dessa dedikationer avtrycktes samvetsgrant i olika tidningar, understundom i svensk översättning av Michelessi själv. Orationes Gustavi III äro tillägnade ingen mindre än den lärde och konstälskande påven Clemens XIV, med många devota underdånighetsbetygelser.

Sitt stora slag slog han med sitt redan nämnda *Lettre á M:gr Visconti,*[1] *Archévêque d'Ephèse et Nonce Apostolique auprès de L. L. M. M. J. J. R. R. et A. A. sur la révolution arrivée en Suède le 19 Août 1772*, tryckt i Stockholm 1773. Samtidigt utkom i Uppsala en svensk översättning därav. Brevet trycktes i stor upplaga och översattes till de flesta europeiska språk, varförutom det utförligt refererades i tidningar Europa runt. Vanligtvis medföljde som bilaga översättningar av Gustavs tal och utdrag ur den nya regeringsformen.

Någon politisk roll i egentlig mening har Michelessi naturligtvis aldrig spelat hos oss. Han saknade icke intresse för historiefilosofiska spörsmål av det slag som Montesquieu och Rousseau väckt till liv, och som livligt diskuterades i Wegelins och Mérians krets, och han har även försett sitt brev med en ganska intressant teoretisk inledning, som avser att historiskt-psykologiskt motivera den inskränkta monarkiens hemortsrätt i Sverige. Men i praktiskt politiska frågor ha vi anledning frukta, att han med sin rent litterära läggning och i sin beroende ställning gärna höll med den siste ärade talaren.

Å andra sidan har han tydligen vid tiden för revolutionen rört sig inom de allra innersta politiska kretsarna och kommer därigenom också i tillfälle att i sitt brev mycket nära återge flera av de synpunkter, som där gjorde sig gällande. Hans brev till Visconti visar sålunda, att han t. o. m. någon gång fått del av den kungliga familjens privata brevväxling ("Une chose qui me surprit à cette occasion, ce fut une lettre que le Prince Frederic écrivit à la Reine sa Mère quelques jours avant la déposition de Sénat", etc. skriver han på ett ställe; franska uppl. s. 26). En annan gång berättar han en anekdot från ett besök, som han gjort riksrådet Rudenschöld under dennes sjukdom, längre ner citerar han politiska uttalanden ur sin

[1] Antonio Eugenio Annibale V., kardinal i april 1773, död 1788.

Digitized by Google

egen förtroliga brevväxling med Höpken o. s. v. Alldeles särskilt torde han emellertid ha verkat som intermédiaire mellan konungen och franske ambassadören, vilka båda visade honom mycken ynnest; om Vergennes talar han i sina brev i förtrolig ton, och denne hade ju även gjort honom en så hedrande tjänst som att översätta hans verser till franska.[1] I denna egenskap kom han ju att nära tangera Beylons speciella diplomatiska verksamhetsområde, och säkerligen ha vi just däri att söka förklaringen till att just Beylon är en av de få, som sett en smula snett på honom; han lär enligt Fischerström ha kallat honom "en vis smickrare", och även ett av Michelessis egna brev till Beylon låter oss förstå, att denne själv direkt gjort honom liknande förebråelser, vilka Michelessi med en anspelning på Beylons egenskaper av reformert lika spirituellt som ineffektivt avvisar.[2] Att han verkligen varit djupt inne i de hemliga underhandlingar, som fördes mellan konungen och franska beskickningen, därom vittnar den omständigheten att Vergennes vid hans död lät genom slottskansliets förmedling försegla hela hans bo. När sedan boupptecknings förrättades — i närvaro av bl. a. den från dessa affärer kände legationssekreteraren Barthélémy — undantogos beklagligt nog för oss alla hans papper och manuskript, vilka lades i en särskilt förseglad säck och bortfördes.[3]

Detta om Michelessis förhållande till politiken. Om den utomordentliga égard konungen själv visade främlingen från Ascoli talar bättre än något annat en liten episod ur hans brev till Visconti. Omedelbart efter underrättelsen om rådets konsignering på slottet begav sig Michelessi till artillerigården, där som bekant nästa scen i

---

[1] För Vergennes' värdesättning av Michelessi jfr nedan s. 111.

[2] Vous partez, et mon cœur vous suit. Mon cœur n'est pas l'encensoir, dont vous avez peur. Avouez qu'à Losanne on ne sait pas bien distinguer entre l'idolatrie et le culte raisonnable. C'est au docte Vergennes de vous l'apprendre . . . UUB., F 525.

[3] Samma förfarande iakttogs sedermera med Beylons papper. Det mera ofarliga av Michelessis efterlämnade skrifter synes däremot ha överlämnats till hans närmare vänner; åtminstone förklarar sig Simmingsköld »bland Herr Michelessis paper» ha funnit de smådikter han under loppet av april och maj meddelar i Hwad Nytt?.

Digitized by Google

det spännande dramat utspelade sig. "Le Roi m'avoit trop honoré de ses bontés pour que mon cœur ne fût pas vivement allarmé de sa situation." Konungen gav befallning att han skulle släppas in, och sittande till häst gav han nu Michelessi "avec une précision admirable" en sammanfattande redogörelse för vad som passerade, vilka mått och steg han redan tagit och vilka som ännu återstodo. Mitt i brinnande revolution hade han sålunda sinnesnärvaro nog att lugnt posera för sin historiograf.

Naturligtvis ha vi inte i Michelessis Bref att vänta en historisk källskrift i vanlig mening, trots författarens egenskap av ögonvittne. Brevet ger just vad dess upphovsman åsyftade — den efter vederbörandes höga önskningar tillrättalagda, så att säga officiösa skildringen av revolutionen, och är värdefullt nog som sådan. Att en historieskrivare som Fryxell — en av de få senare historiker, som omnämner hans brev — visat sig allvarligt uppbragt över författarens brist på objektivitet är blott vad man kunde vänta. En viss kritik gjorde sig verkligen redan från början hörd, så t. ex. i den eljest erkännsamma notis Grimm har därom i sin Correspondence, och för övrigt t. o. m. i svenska tidningar. Michelessi ger också prov på nästan moderna publicistiska metoder i sådana drag som en genomförd parallell mellan guelfernas och ghibellinernas Florens och frihetstidens Sverige; åt förträffligheten av 1721 års författning *på papperet* gör han dock full rättvisa.

Eljest har han genomgående så att säga antikiserat Gustav III. Liksom han en gång i ett brev till Algarotti (utg. dedikation till Carteggio del Principe Reale di Suezia) skildrat kronprinsens liv på Ekolsund som en episod ur Xenophons Cyropedi, så är hans brev till Visconti som ett kapitel ur Livius eller Sallustius. Han späckar sin framställning med klassiska citat, men med en helt annan teknik och i ett helt annat syfte än en gång 1600-talets tungbeväpnade lärde. Citaten fylla hos honom uteslutande en dekorativ uppgift, och han kastar fram dem med ytterligt lätt hand. Denna hans esprit d'arrangement i förening med en verkligen bestickande dialektisk talang kommer ofta även på andra punkter än den nyssnämnda hans skrivsätt att med all sin retorik verka nästan modernt.

Digitized by Google

Vid sidan av dessa allvarligare ämbetsplikter ägnade han sig också åt den glada vetenskapens smärre uppgifter och strödde omkring sig latinska stenstilar, franska epigram och italienska kantater med samma generositet. Åtskilliga av dem trycktes sedermera i olika tidningar, särskilt i Hwad Nytt? för 1773, och ha därigenom bevarats, ett par stycken återfinnas i dedikationsexemplar av hans böcker i Kungl. Biblioteket o. s. v. Vi ha till och med en liten dikt på svenska av honom,[1] riktad till direktören i Ostindiska kompaniet Nils Sahlgren med anledning av dennes donation till Vetenskapsakademien; det var f. ö. den sista han skrev.

Dessutom författade han också några större, för hans poetiska skaplynne mera belysande italienska oden. Det första var en *Canto per il funerale d'Adolfo Frederico,* kallad *La Bontà.* Det trycktes första gången i Stockholm 1771 med fransk översättning och andra gången med både fransk och tysk sådan (den senare av Moritz von Brahm; jfr nedan) i Berlin 1772. Författaren uppger själv att han författat det vid Lovisa Ulrikas hov. Därmed förfaller ett påstående av hans nekrolog i Neue Critische Nachrichten, T. IX, s. 150, att han skulle skrivit det redan under Berlinvistelsen.

Hans andra stora ode var: *Per l'Ordine Reale di Wasa, instituito da S. M. Gustavo III, Re di Suezia, il giorno della sua Incoronazione, per l'Avvaloramente dell' Agricoltura, del Commercio, delle Mine, e delle Arti. Canto,* tryckt i Stockholm med fransk och svensk översättning 1772; den franska var av Comte de* [Vergennes]. Båda dessa dikter ingå även jämte hans inträdestal i Vetenskapsakademien i *Operette in prosa, ed in verso composte in Suezia dal Signor Abate Domenico Michelessi,* utan år och tryckort, men säkerligen tryckt i Venedig 1773. Slutligen har han i Stockholm anonymt utgivit en mindre *Cantata per l'anniversaria della nascità di S. A. R. la Principessa Sofia Albertina,* säkerligen underlag för en sångkomposition och i motsats till de föregående skriven på rimmad vers.[2]

[1] Tryckt bl. a. i *Nya Alm.Tidn.* 1773 s. 87.

[2] Michelessis författarskap till denna Cantata bestyrkes av Salvii Lärda Tidn. 1773, s. 110. — Carlén, *Bellmans samlade skrifter*, Del IV, s. 295, not 2, har en uppgift att Michelessi även skulle ha skrivit ett ode vid konungens kröning. Han avser väl därmed odet över Vasaorden; någon direkt kröningsdikt

Digitized by Google

Slutligen ha vi att bland hans vittra värv anteckna ytterligare ett, som tyvärr aldrig slutfördes, men som icke dess mindre har sitt intresse, då det visar till vilken grad av lättsinnig optimism Gustav redan nu hunnit i sina stormaktsdrömmar. Han hade nämligen föresatt sig ingenting mindre än att vinna utländsk publik för svensk vitterhet, och till den ändan skulle nu Michelessi översätta ett lämpligt urval därur. Uppgiften är Gyllenborgs, som själv skulle bli representerad med sitt tal i Vitterhetsakademien (se Mitt lefverne, s. 118). Michelessis död avbröt tyvärr detta arbete, och det skulle dröja länge innan tanken ånyo upptogs.[1]

Eljest synes Michelessi ha delat sitt liv mellan studier och flitigt sällskapande. Vad han läste framgår till någon del av bouppteckningens lista på hans efterlämnade boksamling, som ingalunda uppnådde något imponerande volymantal och dessutom till drygt halvparten var hoplånad från vänner eller lånbibliotek. Där fanns nu framför allt de latinska poeterna, Michelessis närmaste förtrogna, och även en och annan grek — Michelessi hörde till de icke alltför många i Sverige denna tid, som vågade närma sig Homerus och Hesiodus på originalspråket. Av italienska klassiker voro Ariosto och Tasso representerade, av renässanshumanisterna som nämnt Machiavelli och dessutom Poliziani med sina Epistolae och Castiglione med Orationes — man märker att Michelessi med urskillning valde sina mästare i scientia elegantiarum. För övrigt fanns där

---

med Michelessis författarnamn finnes icke bland den rika skörden av tryckta versifierade hyllningar vid detta tillfälle. Däremot finner man en längre italiensk kantat, som på titelbladet uppges författad av ingen mindre än ryske ambassadören, greve Osterman själv. Att denne, som icke ens förefaller ha varit i Italien, verkligen skulle vara författaren, torde väl kunna betraktas som uteslutet, och omöjligt är ju ingalunda att han vänt sig till den mest kände härvarande vittre italienaren med sitt uppdrag; inre kriterier tala i varje fall icke emot saken. Italienska kantater voro dock annars ingen sällsynthet hos oss — italienska var ju det språk, varpå dylika kantater vanligen utfördes, och flera sådana finnas tryckta i Stockholm både från åren närmast före och efter den tid, då Michelessi verkade här.

[1] En annan av de planer, som likaledes stäcktes av hans plötsliga död, var att skriva ett större poem över Trollhättan, som han ämnat bese i samband med en resa till Göteborg och Götaland i april 1773 (jfr *Hwad Nytt?* d. 8 april 1773).

Digitized by Google

en Rousseau-upplaga och åtskilliga andra franska böcker, Richelet's rimlexikon och ett Breviarium — den enda teologiska litteratur vår abbé medförde — och bland den svenska vitterheten observerar man tre ABC-böcker och Lilliestråles Fideicommiss til min son Ingemund. Om hans musikaliska intressen vittna slutligen en tysk upplaga av Alexanderfesten (sannolikt Ramlers övers.) och ett symfonipartitur med stämmor. Vi måste emellertid ihågkomma, att Michelessi dessutom ständigt hade tillgång både till konungens och andra större bibliotek.

Det enda bohag som Michelessi besatt utom sina böcker och sina skrifter utgjordes av — fyra gipsbyster, av kung Gustav, tsar Peter och ett par till. Eljest fick han nöja sig med vad hans hyresvärd, bokhållaren Hjort, bestod honom för en hyra av 60 daler kmt i månaden. Han höll sig emellertid med egen betjänt, och förteckningen på hans garderob skvallrar t. o. m. om en viss elegans i uppträdandet.

Detta är vad bouppteckningen låter oss veta om hans yttre varelse. I det umgängesliv han levde få vi glimtvis en inblick genom hans brev — de som jag lyckats komma på spåren äro tyvärr blott alltför få, tyvärr, ty Michelessi var en charmant brevskrivare. Hans stil är visserligen här jämnt så preciös som gärna kan ursäktas med tidssmaken, men man förlåter honom detta för hans spelande fantasi och kvicka infall. Bäst till sin fördel är han kanske i ett par brev till Beylon, vilken han f. ö. konsekvent tilltalar som "la douce Aménité", ett lika älskvärt som träffande epitet på denne vänsälle och en smula maklige man. Vid hovet umgicks han som nämnt i de allra trängsta kretsarna. Där var han helt rokokoabbén med insinuanta komplimanger och överraskande bonmots på läpparna och därtill en medfödd hjärtlighet, som gav hans ordlekar en egen och ovanlig charm.

För övrigt räknade han halva det litterära Sverige om inte mer som sina personliga vänner. Jag har redan nämnt, hur han tjusat till den allt annat än lättillgänglige Höpken — det samma gäller Carl Scheffer, Wargentin och andra av de ledande i Vetenskapsakademien. Närmast var det väl dock i Utile Dulci's kretsar

Digitized by Google

han fick tillfälle att för en begärligt lyssnande skara utveckla de idéer, som lågo honom om hjärtat, och här var han som en frisk fläkt utifrån det levande Europa. Andlig högfärd är det sista man kan beskylla honom för, han var bästa vän med alla, Parnassens store likaväl som dess tallriksslickare och drängar, de båda senare grupperna tyvärr i överväldigande majoritet. På dem alla verkade han fullkomligt fascinerande, inte bara genom sin förfining och sin överlägsna bildning, utan ännu mer genom sin sydländska livlighet och lättrördhet. Och här fann han också en entusiastisk publik för sin diktning.

Landets sånggudinnor möta dig med larm och yra,
Le och tystna vid din lyra
Prisa dina slag

sjunger Bellman till honom.

Och i fortsättningen av sin dikt för Bellman vår abbé in i en krets, där denne kunde låta sitt impulsiva temperament spela ännu mera tvångsfritt, där nordbo och sydlänning voro landsmän och där finkelns och fantasiens genius i sitt spruckna trollglas lät venetianaren skymta som en förvirrad spegelbild av sin hemstads skönhetsdruckna karnevalsfester med deras vimmel av uppsluppet groteska masker och klirr utav förföriskt ljuv musik — med ett ord i sitt eget bacchanaliska Elysium:

Ax och blommor i vår bygd nog Bacchi vänner sira:
Vill du glad hans högtid fira,
Njut hans olja varm!
Ja, vill du din skönhet se bland Cyperns söta lustar,
Straxt vestalen för dig pustar,
Öppnar dig sin barm.
Till en vällust för ditt öra,
Våra spel vi röra.
Hör la Hay, så får du höra
All Olympens fröjd.
Ljuft med oss ditt öga ömmar
Uti sömn och drömmar:
Ej Vesuvi svafvelströmmar
Sluka här din höjd.

Digitized by Google

Emellertid beredde sig Michelessi att utbyta detta sitt verksamhetsfält mot ett större och mera lockande om också mera osäkert. Vad som närmast förmådde honom därtill veta vi icke — kanske konungen icke mer behövde honom, kanske Beylon intrigerat bort honom, kanske blåste helt enkelt för honom ännu en gång "den vind, som drifver ungdom ut att söka lyckan annorstäds än hemma".

Det enda vittnesbörd om dessa planer vi äga äro tvenne av Bonneville de Marsangy[1] publicerade brev i svenska utrikesministeriets arkiv, båda riktade till Ludvig XV:s utrikesminister, hertigen av Aiguillon. Då de båda utgöra en den vackraste orlovssedel Michelessi gärna kunde önska sig och samtidigt för en gångs skull tillåta oss att lämna de självgjorda hypotesernas mark i vårt omdöme om honom, anför jag dem här in extenso.

Konungen skriver:

Stockholm, le 11 janvier 1773.

Mon cousin, je vous recommande infiniment l'abbé Michelessi, dont les qualités personnelles, les travaux littéraires, le mérite et les espérances vous seront rapportées en détail par le comte de Vergennes, que j'ai chargé particulièrement de vous en rendre compte.

La religion qui est établie dans mon pays me défend de le récompenser comme je voudrais. Ainsi je dois me flatter que le roi votre maître m'acquittera de cette dette. Certainement il acquerra en lui un sujet très capable de célébrer sa gloire. M. de Vergennes vous fera passer, de ma part, un exemplaire de son dernier ouvrage. Je suis, comme vous le savez bien, mon cousin, votre très affectionné ami.

Gustave.

Vergennes brev lyder:

Stockholm, 12 janvier.

Monsieur Le Duc,

Le roi de Suède, en me faisant remettre la lettre ci-jointe, m'a chargé de vous faire connaître plus particulièrement M. l'abbé Michelessi, qui en est le sujet, et le degré d'estime et de bonté dont il l'honore,

La protection d'un prince aussi éclairé est le plus beau des éloges, et ne peut manquer de vous donner de M. Michelessi toute l'opinion qu'il mérite: celle d'un homme vertueux, doué d'une grande capacité et du plus vrai mérite.

[1] I hans arbete *Le Comte de Vergennes. Son ambassade en Suède 1771—1774.* Paris 1898, s. 248.

Digitized by Google

Cet abbé est un gentilhomme italien de l'État du Pape, très versé dans les belles-lettres et possédant à fond la savante antiquité. Son génie est vif, heureux, fécond et brillant. Il voyageait en Allemagne pour son instruction; c'est là qu'il a eu l'honneur d'être connu du roi de Suède. Ce prince, l'ayant goûté, a exigé qu'il fit le voyage de Suède.

Il y est depuis dix-huit mois, Monsieur le duc, sans que Sa Majesté Suédoise ait encore voulu lui permettre d'en partir. Ce prince, qui a en lui-même le sentiment des grandes choses qu'il fait et qu'il fera par la suite, veut avoir un chantre digne de lui. M. l'abbé Michelessi est fait pour remplir cette vue, et il s'y porte avec zèle. Sa plume élégante a étendu la célébrité du roi de Suède en Italie, et quelques petits poèmes, qu'il a composés en italien et qui ont été traduits en français, font le plus grand honneur à son nom et à son esprit. Ils sont dignes du jeune héros qu'il a célébré.

Il vient de s'illustrer encore par une lettre sur la révolution arrivée au mois d'août de l'année dernière. Le politique peut y apercevoir des vues fines et lumineuses; le philosophe, un profond discernement de l'enchaînement des causes et des effets; l'homme érudit y trouvera le dédommagement de son travail et de sa peine dans l'heureuse application des anciens exemples aux temps modernes.

Je ne m'étendrai pas davantage, Monsieur le duc, sur le mérite d'un ouvrage que le roi de Suède se propose de vous envoyer. Le prince vous en recommande l'auteur: je ne fais ici que la fonction de l'écho.

Le roi fait bien des heureux et ses bienfaits ne s'étendent pas seulement sur des Français. M. l'abbé Michelessi mérite, par ses rares talents, par son mérite et par son honnêteté peu communes, d'être admis dans cette classe fortunée d'étrangers que Sa Majesté daigne distinguer. L'amour des fleurs de lis est gravée au fond de son cœur; ce sentiment perce dans tous ses ouvrages.

Je suis, etc.

Det var en lysande framtid, som sålunda öppnade sig för Michelessi. Ännu blott ett år, och hans vän Vergennes skulle själv sitta som Frankrikes styrande minister. Men hans avresa fick plötsligt inställas, liksom den turistfärd han för april 1773 planerat till Göteborg och Götaland.[1] Och på den långfärd han i stället måste anträda var han blott alltför litet hjälpt med sådana rekommendationer. Efter ett besök hos Höpken i mars 1773 förkylde sig Michelessi på hemvägen och blev liggande sjuk. Förkylningen före-

[1] Jfr ovan s. 108, not 1.

Digitized by Google

föll till en början helt ofarlig, och Michelessi underhöll sig i det sista helt muntert med sina vänner. Så plötsligt tog sjukdomen en allvarlig vändning, och Michelessi avled efter endast tre dagars sjukdom natten till d. 1 april, 38 år gammal. Läkarnas oskicklighet skall ha varit skulden till hans död, påstår Höpken; han sköttes dock av själve Acrel.[1] Några dagar senare begrovs han i all stillhet på Jakobs kyrkogård, den tiden avlidne katolikers fristad i Stockholm. Jordfästningen förrättades av franske legationsprästen, abbé Hanquet. Sjukhjälpen och begravningskostnaderna försträcktes av Vergennes, och som dessa utgifter i förening med ett kvartals obetald hyra och andra småskulder ingalunda täcktes av tillgångarna i boet, fingo Michelessis gamla föräldrar i Ascoli, som uppgåvos ännu leva, ingenting att hämta i arv efter sin son. Tidningarna innehålla efter hans död en överväldigande rik blomsterskörd av sorgekväden, från Nicanders och abbé Hanquets mer eller mindre pompösa latinska hexametrar till den enkla tår, som i ett Hwad Nytt?-nummer göts av en skaldinna med den anspråkslösa signaturen "Mamsell från landet".

Simmingsköld, som synes ha särskilt tagit sig för att exploatera Michelessis minne, tänkte sig att samla dessa till en minnesskrift och lät offentliggöra ett upprop därom i tidningarna; emellertid kom den aldrig ut. Ännu några år framåt innehålla tidningarna då och då kortfattade, men alltid panegyriskt hållna notiser om Michelessi eller något av hans arbeten. Och fyra år senare restes på föranstaltande av Höpken och C. F. Scheffer den vackra minnesvård över Michelessi, som nu står bortglömd i ett hörn av Jakobs kyrkogård. Simmingsköld höll en parentation i Utile Dulci vid samma tillfälle, och Bellman hedrade också han sin väns minne med en liten dikt.

Att han ännu en tid ihågkoms även i sitt hemland, därom vittnar det förhållande att år 1784 ett urval av hans dikter trycktes i

[1] Om Michelessis sista stunder jfr utom Höpkens *Skrifter*, 1890, I, s. 347 o. 404, även Simmingsköldz notis i *Hwad Nytt?* 8 april 1773 och abbé Hanquets latinska ode över honom i ett följande nr av samma tidning.

Digitized by Google

Fermo.[1] Om uppriktig tillgivenhet och beundran vittnar också det företal, som en hans vän — Gasparo Gozzi? — fogade till hans 1775 i Venedig tryckta översättning av Höpkens äreminne över C. G. Tessin, genom vilken Michelessi ännu efter sin död fullföljde sitt nobla värv att sprida det svenska namnets heder i främmande land.

* * *

Riktningen av de nya idéer, som Michelessi sökte propagera i vårt land, är strängt taget angiven redan med namnen på de män, ur vilkas kretsar han utgått, Gasparo Gozzis i Venedig och Sulzers i Berlin. Utan att på något vis vara litterära revolutionärer, representera båda en avgjord brytning såväl mot den preciösa rokokon som mot klassicismen i dess exklusivt franska form. Sulzers stora huvudarbete, Theorie der schönen Künste, förelåg visserligen icke avslutat förrän efter det Michelessi redan lämnat Berlin, men med dess ledande idéer var han säkerligen fullt förtrogen — verket hörde till dem som äro mera aktuella och diskuteras livligare före sitt offentliggörande än efter. För en senare generation av svenska skalder kom Sulzer ju dock som bekant att betyda oerhört mycket, och det har onekligen sitt intresse att redan vid denna tidpunkt finna en vän och aktiv beundrare av honom i våra vittra kretsar.

För Michelessi själv har dock med all sannolikhet det tidigare umgänget med den långt genialare Gozzi varit av ännu mer avgörande betydelse. Gasparo Gozzi var i mångt och mycket en ren upplysningsman och stod i starkt beroende av den engelska rationalismen. Men han var också liksom brodern utrustad med ett fint poetiskt gehör och en entusiast för allt som var vackert och rent i form eller uppfinning. Cesarotti, Ossians och Iliadens berömde översättare, säges bland hans många litterära vänner ha varit den som stått honom allra närmast. Själv har han bl. a. genom sin Difesa di Dante, riktad mot en anonym belackare av den store florentinaren (Bettinelli), givit parollen till en ny Dantekult i Italien. Ekot av denna celebra strid förnimmes f. ö. även hos Michelessi i hans

[1] Denna samling har jag tyvärr ej haft tillfälle att se.

Digitized by Google

Algarottibiografi, och de synpunkter han där anlägger äro alltför karakteristiska för honom själv för att icke anföras. Han skriver bl. a.:

— — — non tocca ad alcune antiche locuzione di Dante di adattarsi alle delicate orecchie del nostro seculo, ma tocca a noi di trasferirci con critico giudizio a que' tempi - - - - adoperando quelle forti, nobili, e metaforiche [voci], colle quali quel vivissimo imaginatore, e pittore artefizioso della natura, e motore efficace dello sdegno, della compassione, e di tutti gli affetti del cuore umano, lirico sublime nelle descrizioni, e, nelle lodi, e potente tragico nell orrore, e flebile elegiaco ne' dolori, colorò agli occhi i luoghi, i tempi, le persone, e le passioni degli uomini in guisa, che Michelangelo pittore divino potè trarre disegni di pittura . . . dalle immagini contenute nel libro di Dante, e delinearvi a penna nel margine un numero di nudi bellissimi, e in attitudine maravigliose, *ch'è il più bello elogio, che far si possa dello stilo d'un poema da chi intende l'operazione della poesia.*

Men närmast var det emellertid för en strängare och linjerenare klassicism, som Gasparo Gozzi och hans vänner arbetade; efter vanligheten i Italien voro de sammanslutna till en akademi, I Granelleschi, vilken bildar en av de många upptakterna till nyklassicismen i mera egentlig mening. De direktiv, som här angåvos, hade Michelessi alla förutsättningar att fullfölja; hans enastående språkbegåvning gjorde inträngandet i de gamla texterna till en lek för honom, och hans livliga fantasi gav omedelbar konkretion åt vad han läste. Någon doktrinär utformning fingo visserligen aldrig dessa idéer för honom, han var alldeles ingen systembyggare till sin läggning. De antika skalderna ha helt enkelt gått honom i blodet, och vad han lärt av dem tillämpar han praktiskt och långtifrån med någon genomförd konsekvens i sina egna dikter, med många återfall i manierism och barock. Som sådant skulle man kanske vilja rubricera hans alltför rikliga bruk av mytologiska och allegoriska figurer, ett drag som dock även den senare nyklassicismen har gemensamt med barocken; därvidlag måste man ihågkomma att det i stilhänseende avgörande icke är själva den allegoriska apparaten i och för sig, utan skapnaden av de visuella bilder den avser att suggerera hos läsaren, något som icke alltid historiskt kan gripas endast genom textläsning. Vad som däremot är mera avgjort störande, är den alltför tydligt personliga syftning panegyriken ofta

Digitized by Google

får hos honom, liksom det nu överhuvud taget medfört ett konstnärligt minus att han så gott som alltid diktat mer eller mindre på beställning och för furstegunst. Men så som han fattade sin uppgift betydde det sist och slutligen icke så mycket, *vem* som skulle passera genom de äreportar han reste och prydde efter sin fantasis gottfinnande. Alltför mycket avseende torde han f. ö. inte heller själv ha fäst vid denna sida av sin verksamhet.

Kompositionssättet i alla hans större dikter är det vedertaget pindariska, med löst på varandra följande episoder eller rättare bilder. För innehållet vore det fruktlöst att söka redogöra. Ty allt hos honom tar glidande plastisk form, blir poetisk relief av sällsynt intensitet. Detta att dikta i bild — i direkt anti-lessingsk anda — är ju ett drag, som han i högsta grad har gemensamt med sin vän Bellman. Men medan Bellman ytterst bygger på verklighetsiakttagelser, är impressionist, laborerar Michelessi med rena fantasibilder, som avlösa varandra utan episkt sammanhang. Det har redan framhållits, hur den italienska konsten mättat hans inbillning med färg och form i en grad, som fullkomligt spränger sönder det klassiska schemat. Resultatet blir en klassicism, som om den brister i absolut stilrenhet dock utgör en levande kontrast mot den rationalistiska franska odestilen med dess många abstrakta sentenser och utläggningar. Även där både tanke och metaforer äro gamla och ganska nötta, lyckas Michelessi oftast presentera dem så, att de få nytt liv för stunden — och därutöver syftar ju knappast festdikten. Den rent språkliga formen är i regel snarast åtstramad, nästan en smula kärv. Michelessi använder så gott som uteslutande endecasillabi sciolti, detta — som man förstår av hans uttalanden i Algarottibiografien — i avsiktlig reaktion mot den ofta tomma om också ganska förföriska Metastasio-melodiken i det mesta av italiensk rokokolyrik.

Minst lyckad av hans större dikter är väl odet över Adolf Fredrik. Men så var också föremålet föga poetiskt inspirerande. Däremot har han över sin dikt Per l'ordine reale di Vasa, en hymn till de fredliga bragderna, fått en ljus och leende festivitas, och hans poem ger ett vackert uttryck för den strävan, som ligger bakom alla

Digitized by Google

dessa icke alltid så uppmuntrande dikter till olika näringsgrenar varav tiden överflödar — att med poesiens konstfullt sammanflätade blomster bekransa även de mest alldagliga ting.

Vieni di spiche, e fior cinta la chioma
Agricoltura, Dea, venga Abbondanza
Venga Pace al tuo fianco. — — —
— — — Tu della terra il volto
Rendesti bello; per te ride il prato;
Per te i fioretti all' aure lusinghiere
Aprono lieti l'odoroso grembo.
Per te de' pomi al peso i rami inchina
L'arbor fecondo sulla bionda messe,
Ch'ondeggia, come il mar . . .

Vanne felice, tillropar han längre ner den svenska kofferdisten —

Va d'Oriente agli odorati lidi;
Là del giorno vedrai, là della notte
I confini da presso, e di Titone
Il talamo, e i destrier, che di celeste
Nettare di sua man l'Aurora abbereva,
E il carro d'or, 've fra le rose, e i gigli
Baciò il labbro immortal Cefalo biondo.
— — — — — —
Va, torna, vinci l'Ocean fremente
Col rostro audace, e le gonfiate vele,
Nave felice, in fin che il sentier nuovo
Wenerno t'apra, e del Weternio amico
Ti ponga in sen . . .

Och här följer en poetisk skildring av arbetet på Trollhätte kanal.

Så särdeles originellt är ju detta icke. Men originalitet var nu aldrig vad klassicismen åsyftade, och de talrika reminiscenserna från antikens skalder fylla här tvärtom fullt avsiktligt en dekorativ uppgift, alldeles som citaten i prosaskrifterna. Även om sedan ytterligare en del måste frånräknas Michelessi som allmängods i italiensk odediktning, verkar dock denna rika bildvärld, infälld i den fattiga svenska lyriken från Utile Dulci's tidigare år, som en uppenbarelse från soligare och mera benådade luftstreck.

Digitized by Google

I den några år äldre dikten vid Niccolo Foscarinis och Adrianna Barbaros bröllop (1766),[1] omtryckt med tysk översättning i diktsamlingen från 1770 och därigenom gjord tillgänglig även för nordisk publik, slår därtill emot oss en sensuell skönhetsglädje, som verkar rent renässansartad. Med färger, som kunde varit Catullus' eller Pontanos, skildrar han för bruden den jordiska kärleken:

Oh! indovinasse ancor quanto Natura
Fece men dolce il solitario letto
Del talamo compagno, e quanto cede
Il semplice abbracciar di madre a quello
Di fervido amator, che cinge al collo
Robusto braccio, e qual pieghevol vite
Stretto si tien ne' desiati amplessi!
— — — — — —
Diman non sia chi Vergine ti chiami . . .
— — — — — —
O come bella gli parrai Tu allora
Colla tenera gota, in ch'or si sparge
Virgineo foco, e ch'alla nuova luce
D'ostro più grato avran suoi labbri tinta;
Quando a lui di piacer dolce tremanti
Volgerai gli occhi, ch'or modestia inchina,
Nuda il petto d'avorio delicato
Cui torto or face troppo avaro velo;
Ma il vel sia sciolto, e più non sia, che stanchi
Quel soave respir, che ad ora ad ora
Solleva il sen, come piacevol aura,
Per cui vengono, e vanno al lido l'onde:
Libero il sen respirerà fra poco,
Che già ogni vel ti va cadendo intorno,
E le Grazie la ricca aurata veste,
Peso importuno, discogliendo vanno;
La veste sol; che dal virgineo cinto
Il venerabil' Nodo altri non puote
Scior, che lo Sposo . . .

[1] Dateringen gjord efter en uppgift i Soranzo, *Bibliografia Veneziana*, Ven. 1885. Citatet härrör från Berlinuppl. 1770; den äldre har ej varit mig tillgänglig.

Digitized by Google

För den med italiensk dikt förtrogne klingar ju även här ett och annat rätt så bekant, men för svenska öron var dylikt den gången nya toner — den sensualism, som finner sådana uttryck, är lika väsensskild från våra karolinska bröllopsdikters trohjärtade rättframhet som från den franska rokokons frivola galanteri, den är framsprungen ur rent hedniska inspirationskällor, och om ett visst mått av paganism skall anses relevant för nyklassicismen, måste man erkänna att vår abbé i det avseendet fyller måttet.

Som en episod i svensk litteraturhistoria är det nu överhuvud taget dessa Michelessis originaldikter få sitt intresse mer än genom sitt eget poetiska värde, vilket ju kan diskuteras. En mera påtaglig och betydelsefull insats däri har han emellertid gjort med sina konstnärligt sett av naturliga skäl långt mindre fulländade svenska översättningar av Musaios' och Ovidius' Hero och Leander-dikter.

För att få det rätta greppet på dessa är det nödvändigt att se dem i samband med det ovan omnämnda inträdestalet i Vetenskapsakademien, vilket ju tjänar som ett slags introduktion till dem. Med dessa översättningar har han nämligen endast velat exemplifiera sina där framlagda åsikter om språkets natur. Varifrån Michelessi i sin tur hämtat dessa åsikter, därom kan enligt min mening icke råda någon tvekan — det är Herders idéer som här gå igen. Detta är så mycket otvivelaktigare som dessa säkerligen livligt diskuterats i de tyska kretsar, dem Michelessi nyss lämnat. Berlinakademien hade nämligen som prisfråga utsatt det aktuella spörsmålet om språkets gudomliga eller mänskliga ursprung, och när prisskrifterna år 1771 granskades, var Herder den som hembar första priset med sin berömda avhandling Über den Ursprung der Sprache. Till yttermera visso var det just Michelessis nära vän Mérian, som det tillkom att på franska framlägga och analysera Herders åsikter och resultat i Akademiens handlingar,[1] ett värv varifrån han f. ö. skilde sig på ett förträffligt sätt.

När nu Michelessi strax därefter fick anledning att studera det

[1] Mérians 40 stora kvartsidor starka referat, som upplästes vid sammanträde 6 juni 1771, trycktes först i akademiens *Mémoires* för år 1781.

Digitized by Google

svenska språket, blev det ut ifrån herderska synpunkter han kom att betrakta det, d. v. s. som ett av dessa primitiva, av konventionalism och filosofisk tvångsdränering ofördärvade språk, vilkas charm ligger i uttryckets styrka och åskådlighet, i bildernas poesi och rikedom. Denna i vårt språks eget väsen grundade egenskap att kunna "så lifligen afskildra sakerna, at, lika som hörslen wore passif, det tyckes att idéerne, närwarande och sedde, gå genom ögonen till sinnet", dess naturliga frihet "från den didactiska sammansättningens ok" har sedermera, då "Wetenskaper inkommit uti Norden tillika med Latinska språket, hwilket war ett werktyg dertil, ehuru den tiden wanskapadt", förädlats genom detta språk, — även det i likhet med grekiskan ett "poetiskt språk" — och därigenom kommit fram till "den starka och dristiga gestalt, den lifaktiga och målande metaphoren, den Grekiska sammansättning af många ord ihop med få sammanbindningstecken, och den beqwämliga phrasernas omsättning (la commoda inversione delle frasi), hwilken . . . är tienligast at upröra sinnet".[1]

Det självständiga och nya hos Michelessis översättningar kommer emellertid bäst fram vid en jämförelse med andra samtida svenska tolkningar av antika dikter. Närmast till hands ligger det att tänka på Manderström, dels därför att denne trots sin karaktär av efter-dalinsk hovpoet — i sina obetydliga pièces fugitives är nu verkligen Michelessi själv föga annat — var en fint bildad klassiker och t. o. m. gjort flera översättningar ur grekisk poesi, redan det märkligt nog för sin tid hos oss, dels därför att han direkt lagt fram sina översättningsprinciper, i ett tal i Vitterhetsakademien (hållet 1768 och tryckt i Handlingarna, Del 2, 1776). Redan Manderström har tagit ett steg framom flertalet av samtida översättare genom att kraftigt opponera mot den ännu allmänt gängse vidlyftiga parafraseringsteknik, som kom översättningarna att svälla till ett

[1] Det har sitt intresse att jämföra dessa Michelessis idéer med de i viss mån besläktade synpunkter, som Rudenschöld framlagt i sitt några månader tidigare hållna præsidietal i Vet.-akad. »Om Svenska språkets art och närvarande bruk». R. och Michelessi voro umgängesvänner (jfr ovan s. 104), och säkerligen ha de tillsammans avhandlat spörsmål av denna art.

Digitized by Google

omfång långt utöver originalens. Själv har han i sina översättningar strävat att få versantalet att exakt stämma med originalets. De visa sig också vid en närmare granskning relativt trogna. Det förtjänar dessutom anmärkas, att han inte heller drog sig för att överflytta dikter, som i ämnesval voro nog så stötande mot dåtida begrepp om bienséance (så har han t. ex. vågat sig på Propertii O me felicem! o nox mihi candida..., El. lib. III: 7 [II: 15]; Mina poet. arb. 1787, s. 203).

Men trots denna sin relativa modernism och trots den ojämförligt större behärskning av det språkliga instrumentet de vittna om, verka Manderströms versifierade översättningar påfallande tama och intetsägande jämförda med Michelessis prosatolkningar. Förklaringen är den, att för att undgå risken av att svälla ut över originalet, har Manderström i stället avsiktligt förtunnat det; eller som han själv öppet erkänner: "när öfversättaren ser sig icke komma ut med alla dessa orden inom en vers i sit språk, har han ju frihet, at utesluta hvad som ju egentligen icke hör till saken, tils han för det återstående kan finna tillräckligt utrymme." Med andra ord: det skenbart överflödiga biverket i antik diktion, som med en realistisk detalj ger ögonblicklig konkretion åt en fantasibild eller genom ett kanske helt konventionellt poetiskt epitet infogar det alldagliga i ett mytiskt oändlighetsperspektiv, det hör ännu för rationalisten Manderström "icke till saken". För Michelessi står det tvärtom redan som det poetiskt väsentliga. Det är två radikalt skilda åskådningar som bryta sig mot varandra.

Ännu mer framträdande blir det nya i Michelessis betraktelsesätt, om vi jämföra hans båda översättningar inbördes. Det är nämligen ganska otvetydigt, att Michelessi velat markera en bestämd stilskillnad även dem emellan. Bäst lyckad är hans tolkning av Ovidius; här har han ansett sig oförhindrad att använda det gängse poetiska skriftspråket, sådant han kunnat läsa sig till det i äldre och samtida svensk dikt — Ovidius var ju även han ett sena tiders barn, en högt kultiverad ordkonstnär. Helt annorlunda har han fattat sin uppgift, när det gällde Musaios, i vilken han, visserligen med stor orätt, sett den mytiske skalden, en representant

Digitized by Google

för den primitiva och naiva dikten, i analogi med den nya uppfattning om Homeros, som nu begynte tränga igenom. Själv förklarar han tolkningen av "Musæi Skalde-dikt" ha varit "så mycket svårare, som dess wärde består uti ett naturligt och okonstladt uttryck". För att nu ernå en sådan verkan har han uppenbarligen gjort sig underrättad om vilket svenskt uttryck som i varje särskilt fall var det starkaste och mest realistiska. Företaget fordrade helt andra kvalifikationer än dem Michelessi besatt, om icke på samma gång poesiens råmärken skulle överskridas; det mest synbara resultatet har också blivit en rad plumpar i texten, som då νυμφίος ἀσθμαίνων upprepade gånger blir "den flåsande älskaren" eller ἀναπτομένοιο δὲ λύχνου θυμὸν Ἔρως ἔφλεξεν ἐπειγομένοιο Λεάνδρου översätts "när lampan war uptänd ilfänades Leander, och kärleken satte honom i låga". Michelessi kan naturligt nog icke skilja på det okonstlade och det vulgära i det främmande språket. Det vore emellertid orätt att förneka, att översättningen vid sidan därav även äger verkliga förtjänster. Å andra sidan är det icke minst tack vare sina brister som den får sitt litteraturhistoriska intresse. Tydligare än något annat tala de i sin fåfänga strävan efter primitiv kraft om sin upphovsmans intentioner och utgöra ett av de allra första vittnesbörden i vår vitterhet om en åskådning, som i den grekiska dikten såg något annat, något ursprungligare och mera patetiskt än i den latinska. Att det var över senantiken, som 1700-talet skulle söka sig fram till de stora grekerna, var ju blott fullt naturligt.

Det var sålunda en rik poetisk värld Michelessi öppnade för den som ville och kunde följa honom. Att hans verksamhet bar så ringa omedelbar frukt i svensk lyrik, får väl framför allt tillskrivas den personliga obetydligheten av den poetiska generation han råkat in i under sin korta vistelse här. Hos Rothmänner och Simmingsköldar förmår den heligaste eld icke att slå några gnistor. Men det förberedelsearbete han utförde både genom sin egen diktning och framför allt genom sin personliga propaganda har nog därför icke varit utan sin stora betydelse; när åtskilliga år senare besläktade idéer ånyo börja göra sig hörda, är det icke uteslutet

Digitized by Google

att ett och annat spirat ur de frön, som Michelessi nedmyllat i jorden. Deras inneboende groddkraft var stor.

Inom ett begränsat område har emellertid Michelessi mera positivt ingripit i utvecklingen och formulerat ett för framtiden bestämmande estetiskt program, därtill föranledd och säkerligen även delvis inspirerad av konungen själv. Klarare än någon annan har han nämligen angivit de ideala riktlinjerna för den nya dramatik, som kungen hoppades få se spira upp kring den nyöppnade svenska skådeplatsen. Detta program framlägger han i slutet av sitt inträdestal i Vetenskapsakademien. Han säger där:

Tragedien skall lära de Swenske de uttal, som mäst röra hiertat.... Edert manliga och genomträngande omdöme tilkommer at rycka ifrån Tragedien de öfwerflödiga mirten-krantsar, hwarmed wårt wekliga tidehwarf utprålat henne, och återgifwa henne sit rätta utspråk och sin förskräckliga dolk, lastens bestraffare, wid hwilkens påseende den tappre Atheniensen ofta kände sit mod upeldas, och omgiordade sin segrande strids-wärja emot fäderneslandets fiender. Sophoclis och Euripidis konst har blifwit upfunnen at skildra den rörande målning af hieltars stora bedrifter och swåra belägenhet, at upwäcka skräck, ömhet och medlidande, at lära människorna med beständighet tåla lyckans omskiften, och det oöfwerwinnerliga ödets lag...

Den Musicaliske harmonien, till hwilken Edert tungomål så wäl låter binda sig, skall förena sina behageligheter med skalde-konsten. I de nya Academierne, som nu anläggas i denna wackra hufwudstaden, biuder Musiken de Swenska snillen, at med starka, uttryckande, och wäl afpassade liud föreställa glädiens upmuntrande röst, sorgens diupa suckar, hotelsers, wredens och förtwiflans afbrutna skrän.

I sorge- och hielte-dikter behöfwer Swensken icke at låna ämnen af ålderdomens fabler. Han gånge endast til sina egna tideböckers sanfärdighet. Edra tappra Konungars glorwördiga åminnelse wäntar allenast på pennor, styrde af Edra underwisningar. Upwäcken Edra Förfäders aska. De hafwa sedt tyranner förjagade, fäderneslandet uphielpt, Ädlingar förde till Thronen genom tapperhetens och dygdens hand, Swenska Fruntimmer med manligt mod förswara städer, stora Riken skakade, odödeliga lagrar förwärfwade under en kort lefnads tid, tilfrusne haf tiena til läger för den härdade Swensken, Tysklands lugn bero på en Eder Drottnings wink, Riken öfwerwundna och bortskänkta, samt Marathons storwärck förnyade. Swenska Historiens sanning är otroligare än andre folks Romaner...

Digitized by Google

Det är Gustav III:s drömmar om en patriotisk nationell dramatik, som vi här finna förenade med krav på tragediens förnyelse efter andra ideal än de snävt fransk-klassiska, tendenser, som vid denna tid började göra sig allt starkare gällande ute i Europa.[1] Namn som Shakespeare och Sophokles börja åberopas allt oftare, även av dem som eljest icke kände mer av dem än endast namnet — de ha blivit symboler för en större och mera patetisk stil. Michelessi har hedern av att vara den förste som gett klart uttryck åt dessa idéer hos oss, och när t. ex. Höpken 1773 — i samma brev där han förut prisat Michelessis goda omdöme — gör utfall mot den frivola efter-dalinska smaken inom Vitterhetsakademien och jämte de största fransmännen uppställer Shakespeare och Milton som förebildliga,[2] så är denna tidiga och sannolikt platonska kärlek till de stora engelsmännen säkerligen en frukt av Michelessis upplysningsarbete.

Det betydelsefulla med denna opposition mot den konventionella tidssmaken är emellertid framför allt att den sätter in vid en tidpunkt, då det allvarliga svenska dramat av delvis rent praktiska

[1] Jfr företalet till konungens eget Gustav Vasa-utkast i Gust. Saml. (UUB., F 412; stavningen korrigerad): »Voici une entreprise peut-être de hasarder un opéra sans amour, sans toutes ces maximes de morale lubriques ... que [oläsl. ord] rechauffa du feu de sa musique et qui ont été adoptées dans la suite du temps comme une règle qui forme la base de tout opéra. Il est vrai que comme spectacle l'opéra est fait pour enchanter les yeux, les oreilles et pour toucher le cœur. L'expression de cette passion paraît être nécessaire, mais ne pourroit on pas aussi se servir de tous ses plaisirs pour relever l'âme, pour célébrer les Héros de la Nation et faire pour ainsi dire réveiller un nouvell enthousiasme pour eux en les faisant de nouveau reparoître aux yeux du Peuple?...

C'est cet objet qu'on s'est proposé dans cet ouvrage, et on n'a pu choisir un sujet plus noble, plus analogue à ces intentions et qui doit être en général plus goûté de la nation que celui du liberateur de la Suède. On sent bien que dans un pareil sujet, où il s'agit d'aussi grands objets que de renverser du throne un Roi qui possedait 3 couronnes, que de délivrer la Suède du joug étranger ou de la voir à jamais accablée, une passion telle que l'amour seroit très deplacée, car il en aurait fallu faire, ou un épisode qui n'eut fait que refroidir ou retarder l'action, ou bien en faire le principal mobile, et alors on se seroit écarté du but, qui est d'élever l'âme par cet amour, cet enthousiasme pour la Patrie, peu ou point connu aujourd'hui et qui fit faire tant de grandes choses aux anciens Romains et Grecs.»

[2] Höpken, *Skrifter*, 1890. Del 1, s. 348.

Digitized by Google

skäl stod i begrepp att ingå allians med en annan kostform, operan, som erbjöd även den eljest tveksamme större frihet från regeltvång, och där andra och utomlitterära uttrycksmöjligheter kunde ersätta, vad som möjligen brast i poetisk nydaningskraft. Operadiktningen, som på andra håll fastnat i slentrian och dilettantism, kom hos oss från början in på självständiga vägar, uppfattades över huvud taget som en allvarlig konst, och redan nu läggs grunden till den gustavianska nationella operan, litteraturhistoriskt sett en långt mera originell skapelse än vad man i allmänhet har klart för sig.

Men Michelessi arbetade även praktiskt för samma mål. Det första han gör blir att anknyta vår teater till det enda verkligt livskraftiga inom tidens operalitteratur — den Calsabigi-Gluckska operan. Det är han som infört Orfeus och Eurydike på svensk scen, och detta långt före det att dess uppförande på Parisoperan gjort det Gluckska namnet känt och omstritt i Europa.[1] Den smakuppfostrande betydelsen härav kan knappast överskattas. Ett stockholmsbrev i Hwad Nytt?[2] uppger, att Michelessi själv skulle lagt hand vid översättningen, varav två akter voro färdiga vid hans död. Rothman, som slutligen på ett mycket klent sätt fullbordade översättningen, nämner ingenting om den saken, men väl att det är Michelessi som satt den italienska texten i hans händer. Sannolikt ha de samarbetat; det finns t. o. m. en uppgift att Rothman även annars skulle varit hans ordinarie översättningshjälp.[3] Det märkliga är emellertid det grepp Michelessi gjorde, och att detta icke skedde av en tillfällighet, därom vittnar bl. a. hans fördomsfria syn på Metastasio, ännu så länge den store diktatorn inom operan och en av tidens halvgudar. Den kritik han i ett brev riktar mot Metastasios balett I Cinesi lämnar intet övrigt att önska ifråga om skärpa och respektlöshet; den är f. ö. briljant gjord och erbjuder en slående parallell till Calsabigis kritik av L'Eroe Cinese i hans

[1] För tidigare, i regel fragmentariska framföranden av Orfeo utom Wien jfr R. Engländer, *Zu den Münchener Orfeo-Aufführungen 1773 u. 1775. Gluck-Jahrbuch*, II, 1915.

[2] 1773, d. 28 april.

[3] I Cantzler, *Nachrichten zur genauen Kenntnis der Geschichte ... des Königreich Schwedens*, Dresden 1778. I, s. 187.

Digitized by Google

genmäle till Arteaga (1790).[1] Visserligen visar sig Michelessi icke alldeles konsekvent, i det han vid ett annat tillfälle hjälper sin vän Rothman till en översättning av Metastasios Alcide al Bivio[2] — doktrinär var han nu inte i något avseende. Men redan det sätt, varpå han i sitt ovan citerade inträdestal talar om musiken som ett lidelsernas språk, är karakteristiskt nog för hans musikpolitiska ståndpunkt och innebär ett bestämt partitagande — det är som om vi hörde ett preludium till Kellgrens Gluckartiklar i Stockholmsposten.

Michelessi har emellertid gjort en ännu mera direkt insats i det svenska dramats historia. Därom meddelar Nordin i sin Dagbok efter en muntlig uppgift av Kellgren följande:[3] "Operan Gustaf Wasa, som upfördes den 19 Jan. 1786, var påtänkt straxt efter Revolutionen. Abboten Michelessi gaf upp plan till densamma och då varande Hof-Predikanten, sedan Dom-Probsten, Joh. M. Fant skulle utföra arbetet. Han skref ock en hel act, den jag 1773 hörde honom i Upsala upläsa. Fant lär sedan ej ha skrifvit vidare i detta ämne. Hvad Konungen nytiat eller förkastat af Michelessis plan, vet jag intet; men för första acten finner jag henne i det närmaste lika med den Fant följde."

Nu finns det verkligen i Kungl. bibliotekets handskriftsamling en enstaka första akt till ett Gustav Vasa-drama, som icke alltför illa synes passa på denna beskrivning. Fragmentet är anonymt, och om dess proveniens kan ingenting med säkerhet sägas mer än att det härrör från Svenska akademiens depot i Kungl. biblioteket. Om det är av Fants hand eller icke kan alltså icke avgöras, och något friskare tillskott i sin vissnade lager skulle i varje fall poeten Fant därmed icke heller vinna. Ty det visar sig att denna första akt replik för replik endast följer ett annat i bibliotekets handskriftsamling befintligt Gustav Vasa-drama, daterat 1772 och tillägnat

[1] Till »Monsieur le Comte»; brevet finnes en smula oegentligt bland Bref till Gustaf III från främmande personer, Gust. saml. i UUB. Calsabigis stridsskrift publ. i *Gluck-Jahrbuch*, II o. III (1915 o. 1917).

[2] Jfr Levertin, *Teater och drama under Gustaf III*, 1889, s. 9. Alcide är ingen melodram i egentlig mening, endast en kort dramatiserad allegori över det kända motivet. Karakteristiskt nog slutar den med fru Dygds och fru Lustas fullständiga försoning i Ärans tempel.

[3] Cit. efter *Skrifter utg. af Svenska litt.-sällskapet i Finland* 27, s. XXIII (*Kellgrens bref till Clewberg-Edelcrantz*, utg. av H. Schück).

Digitized by Google

Gustav III av *Moritz von Brahm*.[1] Skillnaden är endast den, att den förra versionen i motsats till den senare är alltigenom rimmad och därtill stilistiskt om möjligt ännu svagare.

Detta M. v. Brahms Gustav Vasa-drama har icke varit forskningen alldeles obekant. Av en not i Teater och drama under Gustaf III (s. 9) framgår, att Levertin haft det i hand och väl även något tagit del av dess innehåll. Egendomligt nog har han däremot i den ingående litteraturhistoriska analysen av Gustav III — Kellgrens Gustaf Vasa (i Gustaf III som dram. förf.) alldeles försummat att omnämna detsamma. Även Klemming har varit det på spåren; han meddelar i Sveriges dramatiska litteratur s. 554 (Främmande om Sverige), att ett sådant drama "omtalas från 1770-talet såsom förenande snille, uppfinning och smak med höga tankar och ädla uttryck."[2] Om de svenska översättningarna därav i hans eget bibliotek nämner han dock ingenting.

[1] Moritz von Brahm var liksom Michelessi en litteratör och lycksökare av internationell typ — endast på ett lägre plan — som ödet i början av 1770-talet fört till Stockholm. Han var född i Ehrenbreitstein vid Coblenz år 1744, praktiserade till en början som adjunkt i Königgrätz och blev 1770 sekreterare vid Nationaltheater i Wien under en för denna institution betydelsefull reformperiod. Redan något år senare åtföljde han emellertid den kejserlige gesandten Baron Wiedman till Stockholm som dennes sekreterare. Här blev han bl. a. medlem av Utile Dulci. Senare skall han ha vistats i Görz och slutade sin bana som Polizeidirektor i Innsbruck.

Han hade redan före sin ankomst hit en icke obetydlig dramatisk produktion bakom sig, både som originalförfattare och bearbetare av utländska stycken (se Goedecke, *Grundriss zur Gesch. d. deutschen Dichtung* 5: 2 s. 313). Mest lycka skall hans »Emilie, oder die Glückliche Reue» ha gjort — dess karaktär av efter-lessingskt Rührstück är angiven redan med titeln. Inom samma genre föllo även hans andra pjeser. Ingen av dem synes ha funnit vägen till svenska bibliotek. O. Teuber, författaren till *Das Hofburgtheater*, Th. II av det stora arbetet *Die Theater Wiens* (Wien 1897), finner dem, sannolikt med rätta, ganska medelmåttiga. Mindre skonsam är en annan av hans recensenter — Wolfgang Goethe, som ägnat hans »Ungegrundete Verdacht» och hela genren en mördande kritik i Frankfurter Gel. Anzeigen (*Werke*, Weimar 1887 ff., T. 37, s. 227).

Av hans senare produktion kan framhållas en liten brevroman av ett visst intresse för oss: »Die Schwedische Heloise» (Berlin 1777), vars hjälte fingeras vara student i Uppsala. Därtill inskränker sig visserligen också hela lokalfärgen.

[2] Med all säkerhet har Klemming sin uppgift från en stockholmskorrespondens i *Hwad Nytt?* för den 28 april 1773, där ordagrant samma uttryck användas.

Digitized by Google

Att nu von Brahm och icke Fant står som författare till vårt Gustav Vasa-drama snarare ökar än minskar sannolikheten för att Michelessi haft sin hand med däri. Michelessi synes nämligen ha varit en av v. Brahms allra närmaste förtrogna under Stockholmstiden; vid hans död ägnar v. Brahm hans minne en lång tysk dikt,[1] vars överdrivna fraseologi visserligen något får skrivas på den gängse överhettade vänskapskultens konto, men likväl ovedersägligen tyder på ett synnerligen intimt förhållande dem emellan. Litterärt hade de redan förut samarbetat, i det v. Brahm är den som verkställt den tyska översättningen av La Bontà. Att nu v. Brahm utan att konferera med sin vän skulle på alldeles egen hand utarbetat sitt Gustav Vasa-drama förefaller ganska osannolikt, i synnerhet som detta med all sin brist på realism dock förutsätter en rätt detaljerad kännedom om de historiska förhållandena. Härtill kommer att själva ämnesvalet i och för sig faller utom v. Brahms naturliga intressesfär: det borgerligt-sentimentala.

Mest avgörande äro emellertid de många överensstämmelser i plan och uppfinning v. Brahms pjes har med Kellgrens. När nu just detta skulle varit ett karakteristiskt drag hos den förlorade Michelessi-Fantska pjesen, har man en viss sannolikhetsrätt att sluta sig till ett samband även emellan Michelessis utkast och von Brahms pjes.

En kort redogörelse för innehållet i v. Brahms libretto skall närmare visa, hur långt likheten sträcker sig.

---

[1] *Auf den Tod des Herrn Abts Michelessi, Nya Alm. Tid.* 1777, s. 530. Här skriver v. Brahm bl. a.:

Auf meiner Leyer schwachen Saiten
In ungeübtem Klang begränzt,
Ruht nicht dein Ruhm für künftige Zeiten,
Der stets in deinen Schriften glänzt.
Ich kann kein Denkmal Dir erheben,
Das theure Kunst aus Marmor bricht;
Du wirst in meinem Herze leben:
Dies ist der Freundschaft Denkmal, Pflicht.

o. s. v.

Digitized by Google

Första akten inledes med en scen, som icke har någon direkt motsvarighet i den slutliga versionen. Skådeplatsen föreställer ingången till det kungliga slottet. Gustav (klädd som bonde) och hans mor uppträda. Cecilia söker förgäves beveka sin son att avstå från sina upprorsplaner. Sedermera tillkommer Roos, höfvitsmannen för dalkarlarna, och slutligen dennes trolovade, Christina, även hon uppbjudande all sin öfvertalningsförmåga för att förmå dem att avstå från företaget. Men deras frihetsglöd låter sig ej längre förkväva.

»Det är Swenskar. Frukta ej!
Man segrar ej igenom mängden
Men genom mod.
Skall jag för köpta trälar frukta
Som för tyrannens raseri
Såväl som vi en fasa bära?
Nej — de för denna lilla tropp
Af Sweriges söner skola bäfwa.
Wår frihets bild,
Som vi på våra sköldar föra,
Skall deras svaga mod förstöra.»

Cecilia och Christina låta sig slutligen ryckas med av deras hänförelse, och den förra förklarar för sonen att hennes glädje skall bli

»Din blod-besprängda hjälm att af din hjässa taga
Och att ditt tappra swärd från trötta sidan draga.»

I nästa scen uppträda Christian och Norrby, den förre med svit och vakt. Christian hånar de svaga svenskarna, men bekänner sig på samma gång ansatt av en oförklarlig ångestkänsla. Ända in i sömnen förfölja honom svarta bilder:

»Jag såg en mördad tropp
Af Swerjes barn
Ur grafwen stiga opp.
Deras slutne ögon
Öpna sig
Uppå mig att se.
Åt himlen opp
De sina armar sträckte.
Jag då från denna hop

Digitized by Google

Ett blandadt mummel hörde:
Om hämd de himlen tiggde
Öfwer mig.

Strax jag såg
Stjärnorna blekna
Och månan sig göma
För en så gruflig syn.
Då allting blef
Med tjocka mörkret hölgdt.
En yngling trädde fram
Med majestätisk glans
Som mörkret i en hast förskingrar,
Med wärjan i sin hand
Han så till dessa skuggor talte:
Er död skall hämnad bli.»

I det följande invecklas situationen genom en episod, som sedermera utrensats: Christians kärlek till Christina, som han tror vara Gustavs älskarinna (möjligen en rest från Pirons Gustave, men f. ö. en kombination av alltför konventionell art för att behöva någon direkt förebild). Varken böner eller hot förmå dock bringa hennes ståndaktighet att vackla, med Cecilia söker hon sin vederkvickelse i tanken att

»När annan räddning felar oss
Wi skola dock den trösten äga
Att som hjeltinnor dö.»

Christian har emellertid beslutat att ställa Gustav i valet mellan att sträcka vapen eller förorsaka sin moders död, och den som tvingas att frambära budet härom blir Christina själv.

Härmed ha vi kommit in på andra akten, som till en början spelar i dalkarlarnas läger. »Tält, soldater, canoner och krigstyg» uppfylla scenen. »På något afstånd därifrån ser man Stockholm.» En folkligt hållen lägerscen inleder akten. Gustav slits mellan kärleken till modern och sin »medborgarplikt» — visserligen utan att ett ögonblick tveka om det rätta. Med upprepade frihetsdeklamationer dövar han sin smärta.

Ett scenombyte äger rum, och vi förflyttas till »en präktig sal i Kongl. Slottet». Norrby hyllar å konungens vägnar med rika skänker Christina som drottning. Christina avvisar emellertid harmset varje tanke på eftergift, och när nu kungen kommer in, upprepas de häftiga scenerna från förra

Digitized by Google

akten. De avbrytas dock snart av en budbärare, som förkunnar Gustavs annalkande i spetsen för sina trogna. Han följes inom kort av en annan, som förskräckt meddelar att striden tagit en för kungens trupper olycklig vändning. Denne skyndar då själv ut i striden, följd av sin livvakt.

Tredje och sista akten för oss till Stockholms hamn och uppfylles av livliga exhortationes omväxlande med ännu livligare stridsscener, som avslutas med danskarnas fullständiga nederlag och Gustavs triumf, med segerprocession och jubel och allt vad till en riktig opera hör. Gustav ådagalägger sitt ädelmod med Norrbys frigivande och belönas till sist genom att återförenas med sin moder, liksom även Roos återfinner sin Christina.

Som vi se ha vi här in nuce hela den blivande stora operan, med den skarpa pliktkollisionen mellan fosterlandskärlek och sonlig tillgivenhet som springande punkt och framför allt med den varma underströmmen av trotsigt frihetspatos som livgivande kraftkälla. Också sceneriet är i huvudsak detsamma, härvidlag en omständighet av största betydelse. Väsentligt av vad som fattas, sedan en del störande biverk skurits bort, är blott ett — den poetiska charmen. Kellgrens kungliga skrud av praktfull och strålande retorik är här ersatt med en tarvlig vadmalströja av urmodigt och klumpigt snitt, som lätt kan komma oss att förbise, att det pulserar nytt blod därunder. Mer än väl förstår man, att Levertin efter ett flyktigt påseende kom att lägga pjesen åsido som ett ointressant maschverk.

Dramat är emellertid vackrare tänkt än det blivit utfört, och hedern därutav bör väl åtminstone i någon mån kunna tillskrivas Michelessi. Att närmare angiva vad som kommit på vars och ens lott vid pjesens utformning torde väl numera vara omöjligt. Jämte Michelessi har säkerligen Gustav själv tagit del i planens uppgörande, ansvaret för den klena versifikationen faller på de okända svenska översättarna — visserligen nämner v. Brahm icke ett ord om någon sådan i sin dedikation till kungen, men att han själv skulle hunnit lära sig så mycket svenska är uteslutet. Dialogen lär väl däremot vara hans, och likaså måste vi tro, att han med sina antecedentia inom den larmoyanta komedien har skuld i att de känslofulla partierna dragits ut oproportionerligt långt, något

Digitized by Google

som är särskilt störande i sista aktens återföreningsscener, men för övrigt är ett genomgående fel.

En detalj av ett visst specialintresse är den ovan refererade scen, där Christian berättar om sina hemsökelser i drömmen och hur han "såg en mördad tropp af Sveriges barn ur grafven stiga opp". Det är ju uppenbart, att vi här ha första ursprunget till den berömda drömscen i Kellgrens Gustaf Vasa, som brukar gälla för den första Shakespeareinfluensen i svensk dramatik. Som källa för denna anges nu i allmänhet Letourneurs franska översättning av Richard III, vilken emellertid utkom först 1780. I denna sin första form är nu visserligen scenen alls icke tillräckligt märklig för att man skall behöva förutsätta så förnäma anor — den är ju icke ens agerad, utan blott refererad. Vill man det icke desto mindre, så föreligga emellertid inga direkta hinder, även om ingen av de medarbetande vid dramats tillkomst kunnat ett ord engelska. Dels hade ju både Michelessi och v. Brahm som tyskkunniga Wielands översättning att tillgå, dels förelåg just den scen det här gäller på mycket närmare håll i fransk tolkning, nämligen i den första av de många discours préliminaires, varmed Baculard d'Arnaud försåg sin Le Comte de Comminge, uppförd privat vid svenska hovet under prins Henrik av Preussens besök hösten 1770[1] och även mycket gouterad vid hovet i Berlin. Ynglingen-hämnaren, som uppträder i slutet, skulle i så fall kunna finna sin motsvarighet i en liknande symbolisk gestalt hos d'Arnaud, varmed denne i sin översättning "kompletterat" Shakespeare.

Detta är emellertid oväsentligheter, och därtill mycket ovissa sådana. Det betydelsefulla är att vi med "Gustaf Eriksson Wasa" äro inne på vägar, som beteckna ett radikalt avsteg från den rådande konventionen inom operadiktningen. Operans egentliga ämnessfärer hade från början varit den mytologiska och den pastorala, vartill genom den franska operan kommit ett tillskott från riddarromanen. Den italienska melodramatiken började visserligen rätt snart laborera även med historiska ämnen — enligt samtida uppgift därför att dessa besparade direktörerna utgifter för den kostsamma

[1] Se kronprins Gustavs brev till hertig Carl från denna tid (i RA.).

Digitized by Google

apparat "le merveilleux" drog med sig vid iscensättningen — men den som tagit del av några "historiska" libretton av italienskt ursprung,[1] förstår mer än väl den franska opinion, som bestämt mot-

[1] Bland dessa förekommer t. o. m. en »Gustavo primo, dramma per musica», förf. av ingen mindre än Carlo Goldoni och uppförd med musik av Galuppi vid karnevalen i Venedig 1740. Då den dels erbjuder en slående illustration till vad som ovan sagts, dels har sitt intresse i och för sig som ett suecanum, må här ges en kort redogörelse för innehållet. (I tidigare litteraturhistoriska behandlingen av Gustav Vasa-motivet har den lämnats helt ur räkningen, väl av den orsak att libretton är ytterst svåranskafflig; mitt referat är gjort efter ett ex. i Bibl. Nationale.)

I guvernörspalatset i Edmora, Dalarnes residens, lever utom guvernören Ernesto och hans dotter Ergilda Gustavs syster Clotilde, som han lyckats rädda undan Christian och uppfostrar under namnet Dorisbe. Även Gustav, som rymt ur fängelset i Danmark, vistas okänd på samma ort under namnet Learco. Han är älskad både av Ergilda och Dorisbe (som han ej igenkänt) och vad värre är, han älskar dem båda lidelsefullt tillbaka. Däri ligger det tragiskt uppfattade huvudmotivet till detta Gustav Vasa-drama. Det kompliceras ytterligare genom en figur Argeno, Ernestos son och Gustavs föga honnette rival om Dorisbes gunst.

Emellertid skall nu Gustav-Learco taga befälet över den här, som går att möta Christians utsända trupper, och ett avgörande är nödvändigt. Gustav tar förtvivlad ett bryskt avsked av Ergilda, en viljestark kvinna, som besviken på de ömhetsbetygelser hon väntat tvingar sin bror att genast följa efter Gustav och som en nåd erbjuda denne ringa främling hennes hand; tvekar han, må han dö.

Scenväxling: Piazza principale di Edmora. Efter en kort folkscen med stridsbuller infinner sig Argeno och framför sitt uppdrag till Gustav, som dock icke kan förmå sig att lämna Dorisbe i sticket. Duell är oundviklig och hindras endast genom Dorisbes mellankomst. Även Ergilda stöter till, och de båda hjältinnorna, som finna sig vara rivaler, rasa som furier mot varandra. Förgäves söker Gustav lugna dem med att han älskar dem båda, fast på olika sätt:

Ecco, Ergilda, Dorisbe, il stato mio:
ad Erg. Se il tue bel volte miro
D'amor ardo, e sospiro.
ad Dor. Se a te rivolgo il quardo
D'amor sospiro, ad ardo, etc.

I nästa akt hyllas Gustav-Learco som segrare, och när också Dorisbe gör honom sin komplimang, tränger sig Argeno emellan och förklarar energiskt att även han varit mycket tapper. Grälet mellan älskarinnorna bryter ånyo ut.

Så byts det dekorationer, och vi förflyttas till ett rokokoromantiskt trädgårdsscenerі, med fontäner, marmorstatyer och hemlighetsfulla bosqueter. Det är natt, Gustav monologiserar ensam och olycklig. Han har av folket ut-

Digitized by Google

satte sig andra motiv inom operan än de rent fantastiska, de enda som icke ansågos strida mot le vraisemblable. Ty även fabeln hade sina anspråk på sannolikhet, medan den italienska operalibretton länge sedan lämnat alla sådana bakom sig. Med Apostolo Zeno och Metastasio lyfts visserligen den italienska operan upp på ett högre plan, men detta dock knappast i riktning mot fördjupad historisk eller psykologisk sanning; tvärtom har det metastasianska dramat sitt värde och sin charm just som en poetisk sublimering av det mest essentiella i det romaneska. Först med Calsabigi—Gluck tas det avgörande steget i riktning mot djupare psykologisk sanning, eller kanske snarare mot det rent mänskligt gripande. Och här i detta lilla till synes så obetydliga "heroiska sångspel" kunna vi se en av de första trevande ansatserna till den stora romantiska opera, inom vilken visserligen icke heller den historiska sanningen, men väl den patriotiskt-historiska *stämningen* är ett bärande moment. Hjälten i Gustav Vasa vågar framträda på operascenen utan en enda kärleksaria på sina läppar, vilket före honom ingen dristat. Han är buren av en enda tanke, en enda lidelse:

---

korats till kung, men endast på ett villkor: han måste samtidigt välja drottning, antingen Dorisbe eller Ergilda. Endast en natts betänketid har man givit honom. Trött av bekymmer insomnar han slutligen i parken.

Då inkomma i tur och ordning Dorisbe och Ergilda, sjunga var sin visa och försvinna bland buskarna. Slutligen infinner sig också Argeno, följd av en bågskytt, i den älskvärda avsikten att lönnmörda sin rival. Endast tanken på vad Dorisbe skulle säga hindrar honom att utföra dådet med egen hand. När bågskytten så lagt an, rusa emellertid de båda kvinnorna fram och avväpna honom. Gustav vaknar, och *båda* kräva nu som vederlag för sin räddningsbragd hans hand. Häftiga kärleksarior ansätta honom från två håll, och han finner ingen ända på sina kval.

I nästa akt har Ernesto beslutat sig för att avgöra saken genom lottdragning, då Gustav visat sig oförmögen att fatta ett beslut. Men när Sveriges frihetshjälte skall närma sig urnan med lottsedlarna, förlorar han av sinnesrörelse fattningen och sjunker vanmäktig ned i en stol. Det beslutas att Ernesto skall dra i hans ställe, och det blir Dorisbe. Ergilda far ut i okvädinsord mot henne, vilka hon i sitt kvinnliga ädelmod vedergäller med idel ljuva miner.

Slutscenen för oss till kröningssalen, med Gustav likblek vid Dorisbes sida. Nu följa slag i slag, såsom var att vänta, avslöjandena om deras börd, Ergilda byter plats med Dorisbe, och allt slutar i glädje och försoning. T. o. m. Argeno, som hela tiden burit sig åt som en äkta teaterbov, förenas med sin Dorisbe och blir svåger med kungen.

Digitized by Google

sin fosterlandskärlek. Det är en omkastning i den lyriska tragediens patos som här ägt rum. De "owärdiga mirten-krantsar, hwarmed wårt wekliga tidehwarf utprålat henne", hava med djärv hand ånyo blivit henne undanryckta.

Även om Michelessi icke skulle haft något att göra med just detta Gustav Vasa-drama, ha vi ju dock i Nordins anteckning ett dokumentariskt belägg på att han genom den plan han utkastat ändock på sitt sätt haft sin del i den gustavianska teaterns största gloire. Med rena förmodanden måste vi däremot tyvärr röra oss i fråga om ett annat drama, där åtminstone förf. till dessa anteckningar icke desto mindre gärna vill spåra hans inflytande — i fråga om Adlerbeths Iphigenie, uppförd 1777, men fullbordad redan hösten 1773.

Denna Iphigenie, som Adlerbeth till en början tänkt som en ren översättning efter Racine, men sedermera omarbetat till ett halvt lyriskt tre-aktsdrama med inlagda körer, har länge ansetts som en nyklassicismens första svala i vår litteratur. Egentligen måste det nu erkännas, att det första intryck det inger en modern läsare ingalunda är det av grekisk tragedi. Tvärtom ha de rätt operamässiga körerna gett hans Iphigenie en ny prägel av rokokodivertissemang, som ju Racines tragedi icke kan beskyllas för. Uttinis musik bör icke heller ha förtagit denna prägel — tyvärr är den förkommen, men till stilen avveko de icke alltför mycket från de ganska lättvindiga girlander av melodiösa och smeksamma sexter och terser, som han virat kring körerna i Athalie[1] — och ännu starkare skulle intrycket bli för oss, om vi finge se den uppförd som den verkligen spelades, i pudrade peruker och pösande styvkjolar — porträttet av fru Olin som Clytemnestra[2] (ur operans kostymböcker; ofta repr.) har ju blivit nästan klassiskt i sitt bisarreri. Vad som icke desto mindre skulle dröjt kvar av högtidlig stämning hos oss hade nog hastigt förflyktigats, när strax därpå i efterpjesen Dårskapen med sin bjällra stormade fram över scenen,

[1] Uppf. år 1776; handskrivet partitur i K. Teatern.
[2] I Glucks Iphigenie uti Auliden, uppf. året efter Adlerbeths.

Digitized by Google

följd av masker ur den italienska komedien och slungande ut glada kupletter av Manderström i den festklädda salongen.[1]

Emellertid är det icke desto mindre höjt över allt tvivel att Adlerbeths *intentioner* gått i riktning mot starkare antikimitation, och att han därvid icke heller förfelade sin verkan på sina egna samtida, därom vittnar tydligt nog hans äldre vän Gyllenborg, som vid läsningen av dessa körer hänförd »tyckte sig förflyttas till Athens teater».[2] Själv åberopar han också i sitt företal som auktoritet för sin djärva korrigering av Racine framför allt Euripides, men därjämte ännu ett namn — Francesco Algarotti.

Denne hade nämligen till sin Saggio sopra l'opera fogat en liten dramatisk skiss över Iphigenia-motivet, där han bl. a. starkt förenklat handlingen, reducerat akternas antal till tre och inlagt körer emellan dem. Det hela är en liten bagatell, som minst av allt för tanken till de stora tragöderna, men icke desto mindre bär vittne om att dess upphovsman sett på antiken med nya och friska ögon. Det är icke Melpomenes skrämmande mask han vänder mot åskådaren. Han har också liksom Racine gått förbi det hos Euripides, som mer än allt annat ställer dennes Iphigenia i en klass för sig: den underbara scen, där Iphigenia vid första underrättelsen om det öde som väntar henne instinktivt och med all den lidelse, varav hennes unga blod är mäktigt, gör revolt mot tanken på att dö. Däri såg ännu den begynnande nyklassicismen blott en den tragiska scenen ovärdig svaghet. Att det frivilliga offret först så får sin

[1] En ganska slående parallell till Iphigenieföreställningen i Bollhuset d. 7 april 1777 erbjuder f. ö. den Iphigenieföreställning i Wrangelska palatset d. 7 jan. 1684, varmed den fransk-klassiska tragedien introducerades i vårt land. Den gången var det hovets unga damer som spelade pjesen, och även då utfylldes mellanakterna med »entréer», en gång av elva amazoner, en annan gång av fyra nymfer — säkerligen i oklanderliga hovdräkter — en tredje gång av — figurer ur den italienska komedien (Arlequin och Scaramouche)! Man får verkligen ett starkt intryck av vad utvärtes apparat och tradition betytt inom ancien régimes teater. — Föreställningen inleddes med en mytologisk prolog, som jämte fullständig och högadlig rollförteckning förvaras i RA. Denna prolog är identisk med en av Klemming till 1680 års förmälningshögtider förlagd tryckt Prologue. Redan av dess innehåll framgår dock med all tydlighet att den skrivits för Iphigenieföreställningen 1684.

[2] *Mitt lefverne*, s. 130.

Digitized by Google

rätta bakgrund förstod man ej, lika litet som en senare tid förstod samma drag i Kleists Prinz von Homburg. Men Algarotti har till ersättning i sin stil vackert lyckats träffa något av de grekiska idyllikernas kharis, av den svårdefinierbara poesien hos "det enkla och okonstlade", som sedan Michelessi förgäves sökte åtkomma i sin Musaiosöversättning.

I de flesta körer och även i åtskilligt annat[1] har Adlerbeth mycket nära följt Algarotti, visserligen utan att samtidigt alldeles lyckas befria sin diktion från dess snörda rokoko-allure. Men redan det att han sökt sådana inspirationskällor är något för svenska förhållanden ganska förvånande, och det är väl icke alltför djärvt att därbakom misstänka Michelessis inflytande.

Hur nära Michelessi stod Algarottis tankevärld är i det föregående framhållet. Att den föga mer än tjugo-årige kanslisten Adlerbeth på egen hand skulle funnit vägen till dennes studie över operan är däremot mer än osannolikt, allra helst som den icke förelåg på franska förrän i den av Michelessi redigerade Berlinupplagan 1772; italienska lärde sig Adlerbeth först på resan 1783—84. Vi veta ingenting närmare om Adlerbeths och Michelessis inbördes förhållande, men att de icke skulle känt varandra måste anses så gott som uteslutet, då båda voro synnerligen aktiva medlemmar av Utile Dulci och Adlerbeth dessutom sekreterare i Musikaliska akademien, för vilken Michelessi livligt intresserade sig.[2] I varje fall ger ett antagande, att Michelessi direkt eller indirekt inspirerat Adlerbeth till hans Algarotti-imitation, en mycket naturlig förklaring åt ett eljest svårförklarat historiskt faktum. Är det riktigt, skulle sålunda Musaios' översättare varit den som gav den blivande Virgilius-tolkaren den första impulsen till en vidare syn på begreppet

[1] Så har han med Algarotti uteslutit Eriphile-episoden, som f. ö. redan tidigare väckt kritik, exempelvis i Brumoys Introduction till sina övers. efter de grekiska tragöderna.

[2] Häremot synes visserligen strida Gyllenborgs uppgift (a. a., s. 130) att Adlerbeth först »under de senare månaderna av 1773» anlänt till Stockholm. Denne hade dock redan i juni 1771 lämnat akademien och omedelbart blivit inskriven i konungens kansli (se hans självbiogr. ant., hdskr. i UUB.). Gyllenborg åsyftar möjligen återkomsten från en tillfällig sommarvistelse på landet, om icke ett rent minnesfel föreligger.

Digitized by Google

klassicism. Adlerbeth var med alla sina liberala åsikter en konservativ natur; han bevarade länge och troget de intryck han fått som ung.

Det är emellertid icke enbart Euripides och Algarotti som utom Racine fått släppa till stoff för hans Iphigenie. Där förekomma även ett par scener, som ha en avgjort mera modern prägel och i sitt abrupta staccatomaner nästan giva en förklang av Lidnerska tongångar. Jag syftar på en scen i sista akten, som icke har motsvarighet i något av originalen. Under en högtidlig Marche föres Iphigenie till offret, som försiggår utom scenen. Clytemnestra och Arcas inkomma, den förra har med våld hindrats att beträda offerplatsen. Gripen av vild förtvivlan förlorar hon plötsligt herraväldet över sina sinnen och börjar yra som en febersjuk. Först tror hon sig i sorgmarschen höra jublet från Iphigenies bröllopståg, och hennes måttlösa glädjeyttringar bilda en skärande kontrast emot körens klagosånger, som ännu tona "bakom Theatren":

Hvad sken omkring mig lyser!
Min dotter! är det dig som jag i famnen hyser? . . .
Ack sälla stund! jag faklan redan bär.
Achilles dig en evig trohet svär.
Af frögde-eldars lius jag templet ser förgyllas . . .
O kärlek! det din seger är.
Jag luften hör af muntra samliud fyllas.
Min dotter skynda dig . . . Din glada högtidsdag
Sin prydnad får af alla nöjens slag . . .

Men lika plötsligt kastar hennes glädje om i djup nedslagenhet:

Hvad plågo-ande mig i sina bojor drar! . . .
Et moln sig för mit öga breder.
Jag här i öknen vilse far,
At i en afgrund störta neder.
Hvad kediors gny! . . . En bister flock dig leder,
Iphigenie! Jag ser din bleka hamn,
Med blod bestänkt . . . Hvad skri! Hvad grymma skuggor rasa! . . .
Men himmel! andelös hon kastas i min famn!
Gör en gång ända på min fasa! . . .

Digitized by Google

Dylika makabra uttryck för det hysteriskt subjektiva tillhöra icke den äkta klassiska tragedien, varken den franska eller den antika, där även vansinnet har en religiöst sublim karaktär. Även om man däremot kan finna paralleller till dem i det nya pseudo-shakespeariska dramat i Frankrike — jag tänker närmast på delvis även i ordval överensstämmande scen i Lemierres Hypermnestre, f. ö. under flera år spelad i Stockholm av Adolf Fredriks franska trupp[1] — visa de dock, att svensk litteratur redan begynt länkas in på nya banor. Att denna gång antaga Michelessis inflytande föreligger ingen yttre anledning till. Men det är onekligen handlat i hans anda, då Adlerbeth här med ett grepp från "le genre sombre" sökt "återgiva tragedien sitt rätta utspråk och sin förskräckliga dolk".

Dessa litteraturhistoriska spetsfundigheter ha emellertid fört oss ett stycke ifrån Michelessi själv, dock i den som jag hoppas lovliga avsikten att framhålla, vad han betytt som stimulerande och väckande ande under några eljest — på Bellman och den frånvarande Oxenstierna när — rätt ofruktbara år i den svenska diktens historia.

Skulle vi nu sammanfatta de intryck allt detta gett oss om Michelessi, bleve det väl att han först och främst är ett barn av sin egen tid, den vittra abbén helt enkelt, som vi känna honom från otaliga rokokoskildringar i ord och bild, som sådan både kvick och klartänkt, ofta en smula preciös och med en viss svaghet för

---

[1] Acte III, sc. 6. Hypermnestre fruktar för sin makes liv, och gripen av yrsel tycker hon sig redan se honom under Danaus' svärd:

Mais quels accents au loin semblent se faire entendre?
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
Mes yeux sont obscurcis ... mes pas sont enchaînés ...
Tous mes sens sont glacés. Où suis-je ...? Un glaive brille:
Arrête, roi cruel ...! prends pitié de ta fille!
Mes cris hâtent le coup ... Dieux! qu'est-ce que je voi?
Cher époux, ton song coule, il rejaillit sur moi.
Je me meurs! (Elle tombe évanouie.)

Ännu långt senare synes Adlerbeth ha erinrat sig Lemierres pjes; dess femte akt företer nämligen frapperande likheter med hans egen Ingjald Illråda.

Digitized by Google

att lysa och vara en figur i le beau monde, men på samma gång ovanligt intagande och fri från all syrlighet. Till deras klass hör han även såtillvida som hans begåvning i stort sett var endast en formell sådan, utan egen och självständig alstringskraft i djupare mening.

Men i sin entusiastiska kärlek till de gamle och den skönhetsvärld de öppna är han också ett stycke renässanshumanist, en återuppväckare av oförgängliga värden och en ropandes röst i öknen. Här har han något positivt, något som gör att han under sina långa irrfärder kring Europas länder aldrig löper risk att förlora sig själv — hans rätta fädernesland är med honom var han kommer.

Slutligen finns det drag hos honom, som föra våra tankar ännu några århundraden tillbaka, till medeltidens clerici vagantes. Vagantlynnet var kanske det, som låg djupast hos honom och som försonar de många motsatserna i hans väsen, idealisten och hovsmickraren, den lärde och poeten. Han tog livet som det kom och gladde sig under tiden bekymmerslöst åt allt, vad Guds gröna jord stod den fattige vandringsmannen till buds med, eller som Bellman i den redan flera gånger citerade dikten till honom epigrammatiskt sammanfattat vagantens lära:

Låt en karg din kista bära,
Juden sig försvära:
Sjung du glad Monarkens ära —
Gör som jag och drick!

Digitized by Google

CORREGGIOS SAN SEBASTIAN OCH ÄNGLAKÖREN I STAGNELII DRAMA RIDDARTORNET

AV

SVEN CEDERBLAD

"Blott att *nämna* Riddartornet", säger Böttiger pretiöst, "kommer blygsamheten att slå ner ögat." Trots risken måste jag dock i korthet referera dramats innehåll för att ge en bakgrund åt dess höjdpunkt och slutpunkt: änglakören.

Handlingen utspelas på von Rheinfels' borg under en tid, som blott bestämmes så till vida, att medeltiden, "den gamla, ädla, gyldne riddartiden", anges som förgången. Av det samtal, Rheinfels' dotter Mathilda för med sin väninna, dramats confidente, framgår, att hon hemsökes av onda aningar och har en oförklarlig men överväldigande stark skräck för Riddartornet.

Hennes oro visar sig blott allför väl grundad. Tjänaren Herman omtalar, huru hennes moder en gång svikit sin tro mot Rheinfels och till straff spärrats inne i Riddartornet, där hon måst sedan femton år "andas ett qvalfullt lif, en långsam död". I sin förtvivlan ber Mathilda Rheinfels om nåd för sin moder. Rheinfels har emellertid onda avsikter mot sin dotter. Han älskar henne, då han i henne ser en avbild av sin maka — ett psykologiskt riktigt drag, som nog träffar något väsentligt i faderskärleken, den naturliga såväl som den onaturliga. Då han vill, att hans dotter

Digitized by Google

skall gälda, vad hans maka brutit, ställer han henne inför valet att ge sig hän åt honom eller att låta modern dö av hunger i fängelset. Det är ett vanligt dramatiskt motiv detta, att en kvinna tvingas att välja mellan sin ära och en älskad människas liv, det finnes redan i medeltidsmoraliteten och i Shaksperes Lika för lika, och i skräckdramatiken anlitas det ofta för de grellaste knalleffekterna,[1] men ingen har givit det en så ohyggligt skärande tillspetsning som Stagnelius.

Efter en lång och smärtsam själsstrid ger Mathilda vika för sin fader. Men hon kan ej överleva förlusten av sin oskuld utan tager sitt liv.

Detta är huvudhandlingen i Riddartornet, ett drama, byggt på våldsamma, onaturliga konflikter och överfullt av bjärta motsättningar mellan svart och vitt, last och dygd. Det är ett verk av en själssjuk, som för att förjaga inre tomhet och leda fyllde sin fantasi med skräckbilder, i vilka han fann en hemlig njutning.

"Sorgspelet", såsom Stagnelius själv kallar Riddartornet, har tydliga beröringspunkter med den föregående riddar- och rövardramatiken. Motivvalet pekar åt detta håll, om också de enskilda motivens komposition är Stagnelii egen. Den onyanserade, grella karaktärsteckningen, det stundom falskt teatraliska i gester och attityder men också det dramatiskt kraftiga och verkningsfulla i vissa scener är släkt med denna art av drama.

Riddartornet har också drag från de s. k. Schicksalstragedierna. Dessas ödestro behärskar alla personerna i Stagnelii drama, och till Riddartornet är förbannelsen knuten liksom till den ödesdigra talismanen i ödestragedierna. Men till dessas karikatyrartade överdrifter har Stagnelius ej förfallit. Ett belysande exempel! Mathilda säger i sin monolog, innan hon går för att begära nåd av Rheinfels:

> Mitt öde fylles. Snart min lefnadsklocka
> Den hemska timma slår, som afgör allt.

---

[1] Om detta motiv se H. Schück: *Shakspere,* Sthm 1916, II, s. 74 och O. Brahm: *Das deutsche Ritterdrama*, Strassb. 1880, s. 133 ff. Om dramat för övrigt, se Böös *E. J. Stagnelius*, Sthm 1919 (s. 403—421) och hans kommentar (s. 400—418).

Digitized by Google

Det är ödestragediernas föreställning om den skickelsedigra stunden, men hur olika är dock ej framställningssättet här och i t. ex. Müllners Die Schuld (översatt till svenska 1818 i Kalender för Damer och oerhört överskattat av kritiken), med vilket drama Riddartornet visar en ej alltför avlägsen släktskap. I Müllners s. k.

Madonnan med den helige Sebastian.
Målning av Correggio, Dresdengalleriet.

tragedi sitta offren med ögonen fästade på väggklockan och vänta på förbannelsens upphörande på givet klockslag (naturligtvis tolvslaget!) Klockan visar sig gå rätt.

Men Stagnelii drama reser sig också i övrigt högt över de romantikens låga utmarker, som riddar- och ödesdramerna utgöra, och detta icke blott genom sin yppigt blommande lyrik. Här och var skymtar fram, att Riddartornet är ett idédrama. Böök har i

Digitized by Google

kommentaren till sin Stagneliusupplaga (V: s. 413) och sin stora Stagneliusmonografi[1] fördjupat tolkningen av dramat genom att visa, att förhållandet mellan Mathilda och Rheinfels till sin innebörd är identiskt med Animas till Världsfursten. Mathilda är ej blott en av riddar- och rövarromantikens dygdiga hjältinnor, vilkas oskuld är lika snövit som otrolig, hon är också en representant för människosjälens ursprungsrenhet, som på jorden fläckas men efter döden skall återställas. Hennes öde är Animas, som måste ge sig hän åt Världsfursten. Ej heller är Rheinfels blott den traditionella nattsvarta teaterboven, han är också en representant för "fenomenmänniskans dåraktiga sträfvande att blifva Gud". I den sinnliga kärlekens skapelseakt ser Rheinfels liksom Stagnelius ett försök att eftergöra Guds skapande, detta i överensstämmelse med Stagnelii Schellinginspirerade uppfattning, att världen framgått ur föreningen mellan gudomens manliga och kvinnliga princip. Mathilda och Rheinfels äro symboliska typer.

Sorgespelets karaktär av idédrama träder ohöljd fram i slutscenerna, där man finner grundtanken uttryckt i orden:

Hvar jordisk mistning är en himmelsk vinning.

Och när Mathilda fallit för egen hand, "af dolken genomborrad", vidgar sig perspektivet mot evigheten och oändligheten, scenen är ej längre Rheinfels' borg utan omfattar jord och himmel. Mathilda blir människosjälen, som efter prövningarna på jorden får vända åter till sitt ursprungsrike. Man hör "luftmusik", och en kör av nedsvävande änglar förklarar henne salig.

Denna änglakör (IV: s. 206[2]) intar en ganska egenartad ställning i den stagneliska lyriken. Den skald, som kanske mer än någon annan når sina stora verkningar genom färgernas rikedom och prakt och genom orkestreringens fulla och starka klang, har här visat sig behärska även det enkla. Kören lyder:

---

[1] *E. J. Stagnelius*, Sthm 1919, s. 413, 414.

[2] Stagneliuscitaten äro hämtade från Böös upplaga, *Svenska förf. utg. av Svenska vitterhetssamfundet*, III, Sthm 1911—1919.

Digitized by Google

Olyckliga Mathilda!
Lär nu att hemta tröst.
Kom, slumra in vid milda
Väninnors syskonbröst.

Din prövningstid försvunnit
Ett renadt guld du är.
Du lifvet öfvervunnit,
Dess krona nu du bär.

Till yttersta minuten
Din oskuld lefde qvar.
Om blomman än vardt bruten
Hon likväl blomma var.

I mullen ämnet hvilar,
Men, löst ur sina band,
Den fria formen ilar
Till ljusets fosterland.

Gud sjelf ifrån det höga
På dig med kärlek ser.
Marias hulda öga
I tårar mot dig ler.

Olyckliga Mathilda!
Lär nu att hemta tröst.
Kom, slumra in vid milda
Väninnors syskonbröst.

Skymtar det icke fram i denna dikt som konturerna av en tavla från medeltiden eller renässansen med Maria, himladrottningen, tronande i det höga, och änglar svävande ned för att hämta den döda martyrens själ till himmelen?

Som jag i min uppsats Lidner och Stagnelius (Samlaren 1916, s. 60 ff.) framhållit, kan man se slutscenerna i Riddartornet förebådade av Lidners apokalyptiska skildringar och av Goethes Faust, det världsomspännande drama, vars första del också slutar med att ett "Gerettet" från ovan förklarar Margaretha vara salig. Även påminner sceneriet om slutet av Schillers Die Jungfrau von Orleans och om vissa partier av Chateaubriands Les Martyrs, ett verk, som

Digitized by Google

att döma av Stagnelii elegi 1815 var ett föremål för hans varma beundran. Chateaubriand har av kristen legend inspirerats till liknande målningar i Les Martyrs. De himmelska stå i detta verk i nära förbindelse med de utvalda på jorden och följa med deltagande martyrernas öden, ofta får man se himmelen öppen, där Kristus, Maria och helgonen bereda en plats för det ståndaktiga trosvittnet.

Det är tillräckligt att hänvisa på en enda sådan skildring av de många i Les Martyrs. I tredje boken omtalas, huru i den högstes rådslag Eudore och Cymodocée utväljas till trosvittnen, och huru de himmelska härskarorna bereda sig att trösta och stödja de förföljda:

Le Christ lui-même soutiendra le confesseur dévoué au salut de tous, et Marie prendra sous sa protection la vierge timide qui doit accroître les douleurs, les joies et la gloire du martyr.

Härpå höjes korsets fana, men innan änglarna draga bort, kasta de en blick mot jorden:

Tout le ciel abaisse aussitôt les yeux vers la terre; Marie, du haut du firmament, laisse tomber un premier regard d'amour sur la tendre victime confiée à ses soins.

En katolsk medeltida vision som denna står Stagnelii mycket nära.

Men Stagnelii viktigaste inspirationskälla kommer man nog närmare på en annan väg, som slutligen leder till Correggios tavla Madonnan med den helige Sebastian.

Intrycket, att en bildframställning ligger till grund för det katolska sceneriet i änglakören, har även Böök haft. Han yttrar i sin kommentar (V: s. 417): "Mathildas himmelsfärd är gifvetvis influerad af taflor, föreställande madonnans himmelsfärd."

Emellertid torde ej Stagnelii änglakör ha påverkats av något omedelbart synintryck. Man har intet, som tyder på att Stagnelius haft något utpräglat sinne för målarkonst (ej heller för skulptur), vilket är så mycket egendomligare, som hans dikt har så stor rikedom på färger och konturer. Om en annan av nyromantikens älskade konstarter, musiken, talar han ofta med hän-

Digitized by Google

förelse, om målarkonsten aldrig.[1] Häri är han olik icke blott de tyska nyromantikerna utan också de svenska. Om Hammarskölds livliga konstintresse vittna hans Utkast till de bildande konsternas historia och många tidningsrecensioner, och Atterbom fäste ju uppmärksamheten på Per Hörberg samt tolkade liksom A. W. Schlegel konstverk i sonettens form. Stagnelius har översatt en del av A. W. Schlegels Der Bund der Kirche mit den Künsten, men dikten synes ej ha betytt något för hans konstsinne, varemot den kan ha varit honom en maning att ställa sin dikt i den kristna trons tjänst.

Av det nyromantiska programmet att låta de sköna konsterna ömsesidigt befrukta varandra märker man nästan inga spår hos honom, varken i fråga om teori eller praxis. Han vågar t. ex. ej försöket att som Geijer i Brages harpa och Atterbom i Allegro och adagio översätta musik i ord, vilket alltid i högre eller lägre grad måste innebära, att hörselintryck förvandlas till visuella. En psykologisk förklaringsgrund härtill är, att Stagnelius överhuvud ej synes ha haft något sinne för sinnesanalogier; han använder aldrig som så många andra nyromantiker — Tieck och Almqvist i synnerhet — färgbetecknande ord för att karakterisera toner eller ljud i allmänhet, ej heller ljudbetecknande för färger. Lika litet som musik har Stagnelius försökt att direkt förvandla måleri till dikt (om också hans diktning i annan mening är målande), såvida nu ej Böös hypotes vore riktig, att skildringen av Mathildas himmelsfärd vore omedelbart influerad av tavlor föreställande madonnans himmelsfärd.

Men Stagnelii änglakör bär enligt min mening ej några tydliga spår av att skalden stått direkt inför en tavla. Det finnes ej ett enda färgbetecknande ord, ej en skarpt dragen kontur, det hela är hållet i ett obestämt, idealt ljusdunkel. Har dikten stått i förbindelse med något konstverk, är det säkerligen genom ett litterärt medium. Ett mera ingående studium visar också, att den står i samband med den tyska nyromantiska diktning, som sökte

[1] Ett undantag kan man finna i Suckan ur stoftet (II, s. 132), där Stagnelius omskriver månens återspegling av solen på sitt egendomliga bildspråk:

På nattens altartafla målar
Han den fördolda Gudens bild.

Digitized by Google

tolka tavlor i ord. Närmast inspirerad är den av A. W. Schlegels dikt Auf der Richtstätte der Jungfrau von Orleans, zu Rouen (Sämmtl. Werke, Leipzig 1846, I, s. 259).

Ingen tysk nyromantiker har stått Stagnelii hjärta närmare än August Wilhelm Schlegel. Stagnelii varma beundran för Schlegel är väl betygad av hans hyllningsord i elegien 1815 och av den bekanta anekdoten om Rosensteins bjudning, där Stagnelius gav "morbror" Rosenstein svar på tal efter dennes förklenande ord om Schlegel och därpå fortsatte med att "svängande knifven i ena och gaffeln i andra handen utveckla Schlegels odödliga förtjänster".

Hur nära förtrogen med Schlegels diktning Stagnelius varit, framgår också av att han ej översatt någon författare så flitigt som Schlegel.

Stagnelii beundran för Schlegel förefaller vid första ögonkastet ganska egendomlig. Schlegels lyrik verkar nu ljum, liksom hans temperament var ljumt — det är, som om i hans själ och i hans dikt alltid rådde normaltemperatur — varemot Stagnelii lyrik är fylld av värme och hetta. Den romantiska elevationen har heller aldrig samma extatiska karaktär hos Schlegel som hos Stagnelius. Men dels bars Stagnelii beundran för Schlegel upp av den allmänna opinionens våg i det dåtida litterära Sverige, dels var han säkerligen imponerad av Schlegels formella mästerskap, och slutligen föreföll honom nog värmegraden i den tyske nyromantikerns lyrik betydligt högre, än den gör vår tid, för vilken själva de nu något slitna romantiska orden förlorat ej så litet av den nyhetens glans och den mystiskt stämningsväckande innebörd, som de hade för Stagnelius och hans samtid.

A. W. Schlegels brist på utpräglad egenart var emellertid ej blott hans svaghet utan också hans styrka. Om han haft ett starkare och mera exklusivt personligt själsliv, så hade han sannolikt ej heller haft den stora förmåga av "Einfühlung", av uppgående i andras verk och personlighet, som i förening med hans formella smidighet och säkerhet gjort honom till världslitteraturens kanske största översättaregeni. Men inte blott då det gällde att tolka genom trogen översättning, utan även då han sökte giva

Digitized by Google

dikt- och konstförklaring i analysens form, är han mästerlig genom sitt finkänsliga formsinne, sin stora förmåga av kongenialitet och sin vidsynta smak.

Detta gäller icke minst om Schlegels tolkningar i vers av tavlor. Hans Geistliche Gemälde söka och lyckas ej sällan att i sonettens knappa form ge själen i de tolkade mästerverken, och hans förtrogenhet med målarkonst tyckes ofta nog ha gett hans diktning en konkretion och en färgstyrka, som den i annat fall knappast skulle ha fått. Hans egna fantasibilder, där han ej stöder sig på den bildande konstens framställningar, verka ganska matta. Dock kan man, om man jämför hans Geistliche Gemälde och även de dikter, som tolka profan konst, med hans prosaanalyser av konstverk, iakttaga en bestämd olikhet i hans framställning: hans sonetter söka framför allt återge det poetiska värde och den livssyn, som han ser uppenbarad i verken, varemot i hans skildringar på prosa de rent artistiska egenskaperna skjutas mera i förgrunden. Några exempel lämnas i det följande.

Med sina Geistliche Gemälde, som naturligtvis ge bilder ur den heliga historien — titlar som Ave Maria, Christi Geburt, Die Mutter Gottes in der Herrlichkeit äro ju belysande — sökte Schlegel efterkomma Schleiermachers önskan, att diktarne skulle förhärliga religionen, dock icke fullt till dennes belåtenhet. Schleiermacher genomskådade, att bakom ämnesvalet låg mindre fromhet än en prédilection d'artiste för katolsk konst, vilket Schlegel som bekant senare öppenhjärtigt erkänt. Betecknande äro hans ord om Wackenroders krav i dennes Herzensergiessungen (Berlin 1797, s. 192), att man borde *tro* på konstverkens legender. Schlegel yttrar i sin recension (Jen. allgem. Literaturzeit. 1797 nr 46; Sämmtl. Werke, X, s. 365, 366):

> Wenn wir, der Forderung gemäss, dass der Betrachter sich in die Welt des Dichters oder Künstlers versetzen soll, sogar den mythologischen Träumen des Alterthums gern ihr luftiges Dasein gönnen, warum sollten wir nicht, einem Kunstwerke gegenüber, an christlichen Sagen und Gebräuchen einen näheren Antheil nehmen, die sonst unsrer Denkart fremd sind?

Digitized by Google

I denna mening borde man förstå Wackenroders ord "glauben", fortsätter Schlegel. Det framgår av sammanhanget, att Schlegel här vill försvara författaren och sig själv mot beskyllningen för tendenser mot katolicism, men likafullt kan man i hans ord spåra avståndet mellan den uppriktigt katolskt tänkande och kännande "klosterbrodern" Wackenroder, som nog ej skulle ha underskrivit denna uppfattning om tron, och den smidige esteten Schlegel, som alltid var beredd att förstående tränga in i olika livsåskådningar, utan att tillägna sig dem som egen övertygelse. Schlegel gick heller icke så många andra nyromantikers väg från den katolska konsten till den katolska tron, om han också ivrade för ett "konsternas förbund med kyrkan".[1]

Det kan dock ej nekas, att man just på grund av frånvaron av personlig religiös känsla finner denna Schlegels kristligt färgade diktning väl konstlat naiv och sötaktig.

Då saken ofta och utförligt behandlats av forskningen, är det också överflödigt att uppehålla sig vid den litteraturhistoriska bakgrunden till Schlegels Geistliche Gemälde och klargöra deras samband med det sinne för äldre kristen konst och fromhet, som väckts till liv särskilt av Tieck och Wackenroder, i vilken senares Herzensergiessungen också finnas två "Gemäldeschilderungen" på vers, som i djupt kända men lågmälta tonfall skildra den ena en tavla föreställande Madonnan med Jesusbarnet och Johannes, den andra de vise männens tillbedjan. Det må dock framhållas, att Stagnelii

[1] Intressant är att i detta fall jämföra Aug. Wilhelm Schlegel med brodern Friedrich. Hos denne går förskjutningen i hans konstnärliga sympatier parallellt med hans utveckling mot katolicismen. Han vände sig småningom bort från de antikiserande cinquecentomålarne (även Rafael) till Rafaels föregångare, detta icke på grund av förändrad stiluppfattning utan därför, att han i de äldre målarnes verk fann sin katolska tro renast uttryckt. Betraktelsesättet är vida skilt från August Wilhelms prédilection d'artiste för katolicismen. Friedrich Schlegels utveckling från en mera estetisk konstkritik till en värdesättning av konstverken efter det religiösa innehållets halt tecknas av Sulger-Gebing i dennes *Die Brüder A. W. und F. Schlegel in ihrem Verhältnisse zur bildenden Kunst (Forschungen zur neueren Litteraturgesch.* III, München 1897). Ett av huvudproblemen, själva konstens betydelse för Fr. Schlegels utveckling, är dock försummat, varjämte omöjligheten att någon enstaka gång ge bröderna Schlegel (eller någon annan) rätt mot Goethe nog ej verkat till avhandlingens fördel.

Digitized by Google

änglakör genom Schlegels dikt står i förbindelse med hela denna katolskt kristliga och katolskt konstnärliga riktning i litteraturen, som i bildande konst har sitt motstycke hos nazarenerna, vilka i sina verk sökte återge bilder ur den heliga historien med medeltida naivitet och innerlighet.

För Schlegel gällde det ej blott att tolka religiös känsla, om han också hade blicken öppen för att i den gamla kristna konsten dolde sig ett rikt och alltför länge förbisett själsliv, som väntade sin förstående tolk. Han sökte också förverkliga den nyromantiska teorien, att de sköna konsterna borde närma sig och befrukta varandra. För att använda hans egna ord i Atheneumuppsatsen Gespräch über die Gemälde (Sämmtl. Werke IX, s. 13):

> Gemälde würden zu Gedichten, Gedichte zu Musiken; und wer weiss? so eine feierliche Kirchenmusik stiege auf einmal wieder als ein Tempel in die Luft.

Det är mig omöjligt att här närmare ingå på vad denna teori kan ha betytt för diktningen, huru mycket umgänget med målarkonst kan ha inverkat på nyromantikernas sätt att se och på deras stil. Deras stil är färgrik och åskådlig, men icke realistisk. Själva hade de ju klargjort för sig, att deras poesi var pittoresk, icke som den antika plastisk. Romantikens naturskildring är exempelvis rikare på färgord än den föregående tidens, den rör sig med en mera högt uppdriven färgskala än man finner i naturen, dess färger som guld, purpur, azur äro vanligare i målning än i natur. Härvid får man dock minnas, att det både förr och senare varit ett rent konstnärligt effektmedel att, som det heter, "höja" stilen genom att i ord måla med dessa färger liksom också med ädelstensfärger, varvid ju alltid en viss sensation av något dyrbart exotiskt åstadkommits. Även nyromantikernas symboliskt omgestaltande, icke realistiskt omedelbara naturuppfattnig har säkerligen ett samband med den bildande konstens framställningar. Må vara, att nyromantikerna härvid haft ett stort litterärt arv att lyfta, men deras betraktelsesätt är säkerligen djupt influerat av att de lärt sig se världen med målarögon.

Digitized by Google

Det övergår min kompetens att närmare ingå på dessa intressanta problem, vilket också skulle föra till det begränsade ämnets utkanter, men i fråga om A. W. Schlegels förhållande till Correggios och andras konst kommer jag att gå mera i detalj. Att analysen blir minutiöst petig, beror dels på att föreliggande lilla studie kan vara ett litet bidrag till större undersökningar om det mera vidrörda än utredda problemet om konsternas växelverkan, dels på att jag rör mig på metodiskt nästan obearbetad mark.

Hela Schlegels diktning röjer vida mindre natursinne än konstsinne. Enligt hans egen uppfattning om bildande konsterna "legen sie der herschweifenden Einbildungskraft bestimmte Erscheinungen unter", och man kan finna många bekräftande bevis härpå i hans dikter. Det är ej blott hans Geistliche Gemälde, som bygga på konkreta intryck från måleriet, även i hans övriga poesi formar sig skildringen ofta liksom till en tavla.

Detta är också fallet med den dikt, som särskilt har verkat impulsgivande på Stagnelii änglakör genom överförande av stämning och bild: Auf der Richtstätte der Jungfrau von Orleans zu Rouen. Då Schlegel år 1806 besökte Rouen, upplevde han i sin fantasi den Orleanska jungfruns martyrdöd. Han har i sin dikt försökt se den med en äldre och frommare tids ögon, och det är tydligen någon gammal bildframställning, som för honom gjort visionen åskådligt levande. Så skildrar han Jeanne d'Arcs himmelsfärd:

Mit göttlichem Erbarmen
Und liebend offnen Armen
Lehnt sich Maria hin,
Und Engelsflügel schlagen
Zu ihr empor zu tragen
Die holde Dulderin.

Sceneriet med Maria, som full av medlidande blickar ned från himmelen, och änglarna, som komma ned för att hämta den döda martyren, påminner i hög grad om Riddartornets änglakör. Versschemat är icke fullt identiskt, men rytmen är dock synnerligen likartad med sina dämpade tonfall och växlande manliga och kvinn-

Digitized by Google

liga rim. Tager man bort den andra och femte versraden, har man fullkomligt samma strofbyggnad som i Stagnelii dikt, vars versslag är den s. k. Hildebrandston. Även i övrigt stå dikterna varandra mycket nära. Grundtemat är detsamma: motsättningen mellan detta livets kval och den överjordiska ron. Hur besläktad är ej änglarnas fridshälsning till Mathilda med Schlegels ord till den Orleanska jungfrun, i vilka också den dödas jungfruliga renhet framhålles:

Hier schlugen dir die Flammen
Hoch überm Haupt zusammen.
Du heilges Heldenweib!
Doch ihrer Lohe Qualmen
Durchwehten Himmelspalmen,
Kühlend den reinen Leib.

Kein Wahn war das Gesichte
Das einst in innerm Lichte
Dich machte Glaubensstark:
Wie's dich zum Sieg erlesen,
Sollt du im Tod genesen,
Edle Johanna d'Arc!

— — — — — — — —

— — — — — — — —

O falscher Lohn der Erde!
Wer strebt dass der ihm werde,
Wie trügt ihn seine Wahl!
Die Frankreich hat errettet
Seht hier sie festgekettet
Am schnöden Marterpfahl.

I Riddartornets änglakör finner man samma hos Stagnelius så sällsynta strävan efter förinnerligad enkelhet som i Schlegels dikt, vilkens grundtanke kan uttryckas i Stagnelii ord: "Af tidens plågor födes evigt väl" (IV: s. 209). Likheten mellan dikterna är slående, om också verbala överensstämmelser saknas, vilket senare sammanhänger med Stagnelii formella självständighet under hans konstnärliga mognadstid: han talar i hög grad med egna ord.

Digitized by Google

Man kan fråga sig, om det är någon bestämd tavla, som stått för Schlegels syn, då han diktade stroferna om den medlidsamma Maria, de nedsvävande änglarna och den vid pålen bundna martyren. Vad som pekar åt detta håll är, att hans Geistliche Gemälde i allmänhet återgå på bestämda konstverk.[1] Visserligen förklarar han i sin Atheneumuppsats (Sämmtl. Werke, IX, s. 93), att han valt till ämne för sina sonetter icke just "einzelne Gemälde" utan "hergebrachte Gegenstände", men i fortsättningen identifierar han en stor del av dem med bestämda tavlor. Så har han t. ex. i sonetten Himmelfahrt der Jungfrau sökt återge Guido Renis tavla med samma namn, i Christi Geburt Correggios Natten, i Magdalena samme mästares tavla Den botgörande Magdalena, ehuru härvid också intryck från Batonis Magdalena kunna ha spelat in.[2]

Visserligen hade Schlegel år 1806, då han författade sin dikt om den Orleanska jungfruns martyrdöd, sett mycket av konst både i Tyskland, Italien och Frankrike, men det är dock huvudsakligen från Dresdengalleriet, som Schlegel mottagit sina friskaste och varaktigaste intryck av målarkonst. Av de många konstverk från denna rika tavelsamling, som Schlegel talar om i sitt Gespräch über die Gemälde, är det blott ett, som återger visionen från Auf der Richtstätte der Jungfrau von Orleans: Correggios San Sebastian.

Schlegels lediga och uddiga dialog Die Gemälde är väl det främsta, han författat av konst- och litteraturkritik.[3] Ännu efter de mer än hundra år, som förflutit efter dess tillkomst, verkar den lika omedelbart frisk och tankeväckande, lärd och lärorik, som den är, men utan tyngd. Schlegel har lika skarpt öga för färgernas

---

[1] Se härom Sulger-Gebings ovan anförda avhandling. På någon djupare analys av vad målarkonsten betytt för Schlegels poesi inlåter han sig dock inte. Av mindre betydelse är, att han ej upptäckt, att Correggios San Sebastian, som nedan skall visas, inspirerat Schlegels dikt om Jeanne d'Arc.

[2] Jag bortser härvid från, att den tavla, Den botgörande Magdalena, som förr tillskrevs Correggio, av senare forskare visats vara en kopia efter ett förkommet Correggios original. Schlegel ansåg med sin samtid, att den stammade från Correggios hand.

[3] O. Walzel ser i dialogen "die reifste Leistung der Romantik auf dem Gebiete der Kunstkritik" (Inledn. till hans upplaga av *Friedrich Schlegels Briefe an seinen Bruder*, Berl. 1890, s. XV).

Digitized by Google

samstämdhet som för linjernas spel, och främst är han kanske i sin förmåga att av färg och linje sluta sig till konstnärernas avsikt.

I ett fall är dock Schlegels smak ej så förvånande modern. Mycket högt sätter han Correggio, vars rykte under 1800-talet sjunkit, sjunkit kanske för mycket. Det synes, som om man alltför mycket stirrat på hans fel, och som han alltför mycket fått stå till svars för sina efterföljares försyndelser: dessa drevo det överdrivet teatraliska och oroliga i vissa av hans verk till karikatyr, men naturligtvis kunde de ej lika lätt tillägna sig sin mästares stora sidor: det oefterhärmliga kan ju ej efterhärmas.

Schlegels motivering för sin beundran för Correggio torde dock stå sig, då han med den träffat något väsentligt. Han fäster sig särskilt vid harmonien mellan Correggios konstnärliga avsikt och dess uttrycksmedel och lyckas på så sätt säga något nytt om Correggios berömda ljusdunkel. Schlegel låter Louise säga (Sämmtl. Werke, IX, s. 54):

Bei einem ächten Kunstwerke kann ich es mir nicht anders denken, als dass die ganze Darstellung nach ihrem Hauptgegenstande bestimmt wird, dass also Farbengebung und Helldunkel durch innige Beziehungen mit der Handlung, dem Charakter der Zeichnung und dem Ausdrucke zusammenhängt. Und vielleicht war nie ein Künstler harmonischer als Correggio.

Denna synpunkt genomför Schlegel lyckligt i fråga om de verk av Correggio, som finnas på Dresdengalleriet: Madonnan med den helige Georg, Magdalena och Christi födelse, vilka båda sistnämnda direkt inspirerat hans sonetter med samma namn. I detta sammanhang talar han också om San Sebastian:

In dem Bilde, welches als Gelübde für die Errettung von einer Pest aufgestellt sein soll, wo der heilige Rochus krank und ermattet schläft, und der schöne Jüngling Sebastian von dem Baume, wo er angebunden ist, um von Pfeilen durchbohrt zu werden, zur Madonna hinauf fleht, taucht sich die brennende Glorie um sie her, und mit ihr die herabschwebenden Engel in schwärzere Wolken und dichter geworfene Schatten hinunter.[1]

[1] Även i fråga om denna tavla döma moderna konstdomare hårdare än Schlegel med undantag av Thode. Georg Gronau förbigår i sin inledning till Correggiodelen av sammelverket *Klassiker der Kunst* fullkomligt detta verk,

Digitized by Google

Det ligger ju i öppen dag, att Schlegel här givit en pendang på prosa till sin skildring i bunden form av madonnan, änglarna och martyren i dikten om den Orleanska jungfruns död och himmelsfärd. Tänkbart är ju, att även andra liknande framställningar (varom se nedan!) liksom medeltida legend i ord, ej blott i bild, kunnat spela in. Motivet med martyrens död och Marias och änglarnas uppenbarelse i skyn är ej så ovanligt om också ej bland de oftast förekommande i renässansens konst. Rafael har t. ex. framställt något liknande i sin Madonna Folengino och Tizian har behandlat det i flera verk. Hur väl förtrogen Schlegel varit med målarkonst föreställande madonnan och helgonen (dock icke nödvändigtvis med just denna utformning av motivet), framgår tydligt av ett uttalande i hans Berliner-Vorlesungen (Deutsche Litt.-Denkmale 17, s. 228), som nedan (s. 162) citeras. Men det är ett psykologiskt faktum, att fantasien, sedan den svävat mellan vaga allmänföreställningar, ofta anknyter till en bestämd minnesbild, som i sin tur är bunden vid en bestämd bildframställning. Och just därför, att Schlegel ägnat ett vetenskapligt noggrant studium åt Correggios San Sebastian, kan man med hög grad av visshet antaga, att särskilt denna målning stått levande för hans syn, då han undfick visionen om Johanna d'Arcs upptagande i himmelen. Jag har heller ej funnit någon tavla, som står Schlegels dikt så nära som Correggios.

Att Schlegel fäste sig vid det underbara ljusdunklet i Correggios tavla, var kanske ej så betydelselöst för hans dikt. Det är ett inre kriterium på sambandet mellan hans dikt och Correggios tavla, att det faller samma halvdager utan skarpa konturer över båda. Liksom på Correggios tavla avtecknar sig i Schlegels dikt

---

och André Michel anser i sin stora *Histoire de l'art* (IV: 1, s. 400), att Correggio i sina helgon och änglar kastat sig i armarna på "la fantaisie la plus désordonnée et riducule", och samma uppfattning finner man fastän uttryckt i andra ord hos Josef Strzygowski, *Das Werden des Baroch bei Raphael und Correggio.* Strassb. 1898, s. 108. Om dessa brister i kompositionen kunna uppvägas av koloritens skönhet, är mig omöjligt att avgöra, då jag tyvärr ej sett originalet. Får man tro Schlegel och reproduktioner, synes detta ej så otroligt.

Digitized by Google

Jungfru Maria tydligare än de nedsvävande änglarna, av vilka han ger en oplastisk bild:

Und Engelsflügel schlagen
Zu ihr empor zu tragen
Die holde Dulderin.

Dock kan ju icke Correggios kolorit ha inverkat så starkt, då Schlegel diktade efter sin givetvis något bleknade minnesbild, som då han under det omedelbara intrycket av en Correggios målning direkt omsatte färgens språk i ordets. Intressant är att från denna synpunkt jämföra synen från Auf der Richtstätte der Jungfrau von Orleans med sonetten Christi Geburt, där Schlegel söker återge ljuseffekten i Correggios tavla Natten och dess innerliga samband med ämnet. Om ljusdunklets roll i detta verk yttrar han i Die Gemälde:

Eben so scheint mir in seiner Nacht das Licht ganz einzig gemacht, um die Armut und Einfalt der umgebenden Gegenstände wunderbar zu erleuchten.

Schlegel har i sin sonett Christi Geburt (Sämmtl. Werke, IX, s. 94) uttryckt denna sin uppfattning av tavlans såväl inre som yttre karaktär i följande ord:

»Mein süsses Kindlein wüsst' ich dein zu pflegen!
Ich bin noch matt, doch ruh am Busen warm;
Die Nacht ist dunkel, klein die Hütt' und arm:
Sie mussten dich in diese Krippe legen.«
So sprach Maria; draussen rief's dagegen:
»Lasst uns hinein, wir wollen keinen Harm!
Uns wies hieher der Engel froher Schwarm,
Verkündigend den neugebornen Segen.«
Das Dach empfängt sie, und ein göttlich Licht,
Wie um ihn her die frommen Hirten treten,
Entstrahlt des kleinen Heilands Angesicht.
Sie stehn, sie schaun, sie jubeln, preisen, beten;
Der Jungfrau mütterliche Seel' erfüllt
Sich mit dem Gotte, den ihr Schoss enthüllt.

Denna sonett, en av Schlegels skönaste Geistliche Gemälde, där särskilt skildringen av Maria som en på en gång himmelsk

Digitized by Google

och jordisk moder så väl stämmer med Correggios framställning, är ett lyckligt försök att med största möjliga trohet återge Correggios tavla i ord utan några förändringar. I dikten Auf der Richtstätte der Jungfrau von Orleans måste Schlegel däremot omsmälta och modifiera sina intryck av Correggios San Sebastian efter det besläktade men ej fullt identiska ämnet, varvid naturligtvis bipersonerna den helige Rochus och den helige Geminianus föllo bort. Schlegels skildring av Marias medlidande:

Mit göttlichem Erbarmen
Und liebend offnen Armen
Lehnt sich Maria hin

överensstämmer nära med Correggios framställning, fastän Marias medlidande hos Schlegel uttryckes med en starkare gest.

Här kan för övrigt Schlegel genom en mycket nära till hands liggande idéassociation ha kommit att tänka på en annan Correggiotavla på Dresdengalleriet: Madonnan med den helige Franciscus (reproducerad i Klassiker der Kunst, X, s. 13).[1] Den påminner i fråga om komposition, ämnesval och personernas ansiktsuttryck om San Sebastian, och madonnan, omgiven av änglaputtis, sträcker välsignande sin högra hand mot det knäfallande helgonet. I övrigt står dock denna tavla Schlegels dikt mera fjärran än San Sebastian.

Lätt inställer sig frågan: kan Correggios tavla San Sebastian ha betytt något för Schlegels dikt icke blott genom att den bidrog att giva hans fantasibild konkret form utan även därigenom, att den påverkade hans stämningsliv i de ögonblick, dikten kom till, och i så fall: vad har den betytt? Det är som alltid lättare att fråga än att svara.

Grundstämningen i Schlegels dikt bottnar naturligtvis i de medeltida intryck och minnen, som trängde sig på honom, då han stod på platsen för den Orleanska jungfruns bål. Med tanken på hennes död och hädanfärd har Correggios målning, före-

[1] Tavlan, "das göttliche Kirchenbild", omnämnes bl. a. i Friedrich Schlegels Correggiostudie i *Europa* (1803, I, s. 131) efter beskrivningen av San Sebastian.

Digitized by Google

ställande en annan martyrs likartade öden, auktualiserats för diktaren och därvid också det själsliv, som för honom var förknippat med den.

För Schlegel betecknade en tavla aldrig enbart form och färg. Särskilt gäller detta, såsom ovan framhållits, om Correggio, hos vilken han fann en nästan fullkomlig harmoni mellan verkens själ och motiv samt de yttre uttrycksmedlen. Då Schlegel stod inför ett konstverk, sökte han tränga genom den yttre formen till det själsliv, som i den funnit sitt uttryck. Eftersom vidare "att tro" för Schlegel enligt hans ovan citerade ord var liktydigt med att sätta sig in i konstnärens känslo- och föreställningsvärld, måste man för att utröna, hur en målning som Correggios San Sebastian kunnat inspirera honom, söka få klarhet om hans och nyromantikens Correggiouppfattning.

För A. W. Schlegel och nyromantikerna, vilka liksom även Goethe skattade Correggio mycket högt, stod denne som en i hög grad spiritualistisk, mot det ovanefter är strävande målare. Även Oehlenschläger, som dock stått inför Correggios verk i Dresden och Parma, var i sin syn på Correggio ganska nyromantiskt traditionell och låter i sin konstnärstragedi Correggio huvudpersonen kalla sig "en Aand, som ej var jordisk".

Något av denna uppfattning ligger redan i bröderna Schlegels föreställning om Correggio som den musikaliske målaren. Det heter i ett Atheneumfragment (I: 2, s. 113), som troligen härrör från Friedrich Schlegel:[1]

In den Werken der grössten Dichter athmet nicht selten der Geist einer andern Kunst. Sollte diess nicht auch bey Mahlern der Fall seyn; mahlt nicht Michelangelo in gewissem Sinn wie ein Bildhauer, Rafael wie ein Architekt, Correggio wie ein Musiker? Und gewiss würden sie darum nicht weniger Mahler seyn als Tizian, weil dieser bloss Mahler war.

Vad Michelangelo, Rafael och Tizian beträffar, innehåller ju uttalandet intet som helst gåtfullt, och liknande omdömen träffar man ju ännu den dag, som i dag är. Men karakteristiken av Correggio som musiker bör kanske förtydligas.

[1] Om det omstridda auktorskapet se Sulger-Gebing, a. a. sid. 41.

Digitized by Google

Friedrich Schlegel jämställer i sin lovordande Correggiostudie (Europa 1803 I: 1, s. 127) Correggios gestalter med tonerna hos en musiker, vilken med blott några få toner förstår att framlocka en värld av känslor, men tydligen har han i sitt Atheneumfragment ej närmast tänkt härpå. Vill man trycka på den speciellt nyromantiska betydelsen av ordet musikalisk, framstår Correggio som den konstnär, som i färger kunde uttrycka detsamma som musikern i tonerna: själens innersta.[1] Musikens språk var ju för en nyromantiker själens, det språk, som ensamt kunde säga det outsägliga. Men epitetet har också en mera inskränkt betydelse: Correggio väckte med sitt konturlösa målningssätt, sina mjuka, förtonande färgövergångar, sitt ljusdunkel med ett ord, samma vaga, aningsfulla, romantiska stämningar som musiken.

I denna sistnämnda betydelse träffar man ordet hos A. W. Schlegel. Han förklarar i sin recension Schreiben an Goethe (Jen. allg. Litt.-zeitung 1805, nr 120, 121; Sämmtl. Werke, IX, s. 250) kolorit och ljusdunkel för "das musikalische in der Malerei" och talar i samma sammanhang om Correggio.[2] Kanske är det denna Correggiointryckens tendens att slå över i musikaliska stämningar, som förklarar, att Schlegel sökt förvandla särskilt Correggios målningar till ordmusik. Ingen annan målare har skänkt hans dikt så många motiv — till de redan nämnda exemplen kan läggas hans sonett Io von Correggio.

I huru hög grad Correggio för A. W. Schlegel var den målare, som sökte och kunde framställa det översinnliga i sinnlig form, framgår också av ett egendomligt uttalande i hans Berliner-Vorlesungen (Deutsche Litteraturdenkmale, T. 17, Heilbronn 1884, s. 191, 192). Schlegel, som dock i övrigt hade mera av empiriker än de övriga nyromantikerna, har här tagit upp Schellings naturfilosofiska ljusteorier och anser ljuset vara något immateriellt. Det heter fullständigt i Schellings anda:

---

[1] Denna mera vida betydelse träffar man också i fortsättningen av Fr. Schlegels essä.

[2] Utförligare men med alldeles samma uppfattning yttrar sig Friedrich Schlegel härom i *Europa*, II, 1, s. 98, 99.

Digitized by Google

Das Licht ist ein ewiges Selbsterkennen der Natur, die uns dadurch gleichsam schon in der Sinnenwelt den Wink zum Idealismus, zur Einsicht in ihre durchgängige Geistigkeit, giebt; so kommt es, durchaus nicht träge Materie, sondern rein activ, vom Himmel zu uns herab, als der Ausdruck eines alles umfassenden Verhältnisses.

Blott små medel hade konstnären enligt Schlegel i sin makt, då det gällde att återgiva ljuset. I fråga om konstens största triumfer i detta fall måste Schlegel tillgripa en mystisk förklaring:

Es haben Mahler gewagt, die Quelle des Lichtes in dem Bilde selbst anzunehmen und nicht etwa wie die Sonne hinter Wolken und das Feuer hinter dem aufsteigenden Rauch zu verbergen, sondern sie sichtbar seyn zu lassen, und ihre Ausstrahlungen nach allen Seiten mit einem entzückend lebendigen Schein zu verbreiten, wie es Correggio in seiner weltberühmten Nacht gethan. Die Bewerkstellung von so etwas zu lehren sind alle Regeln ganz unvermögend; die Hauptsache dabey muss die zarteste, reinste Empfänglichkeit des Schorgans für die Licht- und Farbenerscheinungen, und die liebevolle Aufbewahrung derselben in der Fantasie thun: es wird immer schlecht ausfallen, wenn jemand auch mit den gründlichsten Berechnungen dergleichen unternimmt, ohne in seinem Innern davon entzündet zu seyn.

En mera nästan förbluffande bokstavlig tillämpning av Schellings tes, att ett konstverk är det oändliga, framställt i ändlig form, kan knappast tänkas än denna Schlegels utläggning av hur ljuset, tillvarons andliga princip, i färg fångas av Correggio, som för att lyckas måste ha varit i sitt inre "upptänd" av ljuset. Och sedd från den nyromantiska estetikens synpunkt framstår Correggio som den typiskt romantiske konstnären, som söker en yttre form för en översinnlig realitet. Från denna synpunkt är det också, som Friedrich Schlegel kallar Correggios alla målningar allegoriska (Europa, I: 1, s. 127).

Med sin måleriska teknik, sin översvinnelighet kom alltså Correggio nyromantikerna till mötes, och dessa, som älskade färg mera än konturer, måleri mera än skulptur, det vaga mera än det bestämda, religiös oändlighetskänsla mera än rationalistisk, koncentrerad tanke, tolkade honom också i sin anda. Och huru

Digitized by Google

"poetisk" måste ej ljusdunklets "musikaliske" målare synas dem, som sökte tolka poesiens väsen i följande ord (Athen. I: 2, s. 45):

Die Poesie ist Musik für das innere Ohr, und Mahlerey für das innere Auge; aber gedämpte Musik, aber verschwebende Mahlerey.

Det är också lätt att förstå, att Friedrich Schlegel, då han ville klargöra skillnaden mellan begreppen romantiskt och modernt, förklarade, att det romantiska skilde sig lika mycket från det moderna, som Rafaels och Correggios tavlor från de kopparstick, som då voro på modet (Athen. III, s. 122).

Det viktigaste är dock, att A. W. Schlegel liksom sin broder och Wackenroder och Tieck ansåg renässanskonsten med kristligt ämnesval besjälad av varm religiositet, detta även i sådana fall, där en senare tid ser något hedniskt sensuellt, hörande till denna världen, varvid man nog stundom förbiser, att under renässansen mera av medeltida själsliv fortlevde, än man vanligen föreställer sig. För övrigt behöver nog ej det religiösa och det sensuella utesluta varandra. Hos Correggio finner man nu för tiden mer av världslighet än Schlegel gjorde på sin tid. Schlegels alla Geistliche Gemälde vittna om att han ansåg renässanskonsten vara fylld av gammaldags fromhet. Skulle man ha något att invända mot Schlegels tolkning av Correggios Natten, vore det, att Schlegel återger den med alltför mycket av medeltida naivitet. Rafaels och Correggios helgontavlor hörde i Schlegels tanke till det ärorikaste, som den kristna religionen i förbund med konsten åstadkommit. Det sammanhang, vari denna förklaring förekommer, är från flera synpunkter belysande för ämnet, varför Schlegels ord i sin helhet citeras (Berliner-Vorlesungen, Deutsche Litt.-Denkmale T. 17, s. 228):

Sehr verkehrt hat man nach dramatischen Gesichtspunkten jene Compositionen von Heiligen um die Mutter Gottes getadelt, die so häufig nach andächtigen Bestellungen von den grössten Meistern verfertigt worden sind: erstlich weil die Chronologie verletzt sey, und dann weil keine gemeinschaftliche Handlung vorgenommen werde. Der erste Grund ist leicht zu widerlegen: schon Mengs hat bemerkt, dass die Personen ja nicht in ihrem irdischen Leben zusammengebracht seyn sollen, sondern in einer Vision der himmlischen Seligkeit; und diese, und Andacht und Anbetung ist auch die

Digitized by Google

ewige Handlung, welche bald unter ernsten bald unter fröhlichen heitern Bildern vorgestellt wird. Mir scheinen diese Compositionen vielmehr zu dem glorreichsten zu gehören, wozu die christliche Religion der Kunst die Hand geboten hat, sey es nun, dass die Heiligen einfach ohne Anmassung unter den Thron der Jungfrau neben einander gestellt sind, wie die alten Meister gethan, oder in den anmuthigsten Wendungen verschlungen, wie beym Correggio; oder mit architektonischer Symmetrie gross geordnet, wie wohl Raphael. — — —

När Schlegel här talar om Correggios helgonframställningar, är det egentligen blott tre, som han kan ha haft i tankarna, de tre Madonnatavlorna i Dresden, Madonnan med Sanct Georg, med Sanct Franciscus och med Sanct Sebastian.

Man märker här, vilka känslor i Schlegels inre böra ha väckts vid tanken på Correggios San Sebastian, då Schlegel skildrade den Orleanska jungfruns död. En sådan framställning av Maria och helgonen var för honom en "Vision der himmlischen Seligkeit", und diese und Andacht und Anbetung ist auch die ewige Handlung", som ett sådant verk sökte framställa. Det ger sig härvid osökt, att den medeltida, katolskt färgade fromhet och den milda stämning, som hos Schlegel väckts vid platsen för Jeanne d'Arcs bål, och som talar ur hans ord till henne, förstärkts och fått vingar, då för hans syn bilden framträdde av Correggios San Sebastian, som likt Schlegels dikt bygger på motsättningen mellan denna världens hårdhet och "det gudomliga förbarmandet", mellan "jordens falska lön" och den oförgängliga skatt i himmelen, som väntar den ståndaktige bekännaren.[1]

Det är säkerligen mången, som nu för tiden reagerar mot den översvinneliga mildhet, som präglar Correggios San Sebastian och

[1] Det kan vara av intresse att jämföra Friedrich Schlegels tolkning av verket, som han satte mycket högt. Han anser, att ljus och mörker i Correggios konst symboliserade gott och ont, vilken motsats han fann särskilt starkt framträdande i Sebastian, »worin übrigens die Mutter Gottes, wie sich aus der Vergleichung der sie hier umgebenden Glorie mit der gewöhnlichen ergiebt, vermuthlich als Sonne dargestellt seyn soll, und warum wollten wir zweifeln, dass der Mahler, der Licht und Finsterniss als das Göttliche und das Böse gedacht hat, nicht auch das Wesen des Ersten in jener dem Lichte verwandten Gestalt erkannt und sich selbst ausgedrückt hat? (*Europa* 1803, I: 1, s. 130).

Digitized by Google

där spårar en något för sötaktig sentimentalitet och förkonstling; för Schlegel däremot innebar den något vida mer och något äkta, han såg i tavlan uttrycket för "ein göttliches Erbarmen" och en äldre tids fromhet. För hans formgivning i Auf der Richtstätte der Jungfrau von Orleans har det säkert ej varit betydelselöst, att han, som av orden i hans Berlinerföreläsningar framgår, fann samma andakt och tillbedjan hos Correggio som i äldre medeltida konst: just därför att Correggio för honom företrädde medeltida naivt trosliv, har han i dikten eftersträvat en medvetet arkaiserande form (märk en sådan äldre form som sollt i stället för sollst!) och en gammaltyskt trohjärtad ton. Motsatsen mellan det enkla i Schlegels framställning och det teatraliska i Correggios målning, vilket André Michel och Strzygowski så hårt klandrat, är härmed förklarad.[1]

För att nu sammanfatta undersökningen av vad Correggios San Sebastian betytt för tillblivelsen och utformningen av Schlegels dikt: den har gjort synen av den Orleanska jungfruns himmelsfärd konkret för hans fantasi, den har såsom stammande från musikern bland målarna försatt honom i en musikalisk stämning, som lätt kunde taga form av sjungande rytmer, och den har kommit de romantiska strängarna hos denne till sin karaktär minst romantiske av de tyska nyromantikerna att vibrera. Vid tanken på verket av Correggio, det gudomliga ljusets målare, har hans nyromantiska elevation tagit flykt, och han har fyllts av den nyromantiska andakten inför den kristna konsten, en andakt, där estetisk njutning och religiös kontemplation ingått en oupplöslig förening. Och den stämning av from medeltid, som fyllde honom på platsen för den Orleanska jungfruns martyrdöd, har förstärkts, liksom ock formen har fått den något konstlade förenkling och arkaiserande färg, som nyromantikerna gärna sökte giva vid behandlingen av medeltida stoff.

[1] Även Friedrich Schlegel, som i *Europa* så skoningslöst dömde det patetiskt teatraliska i den samtida franska konsten, hos David och andra, har egendomligt nog aldrig ett hårt ord om Correggios svaghet för överdrivna teatereffekter.

Digitized by Google

Ehuru de här vidrörda stroferna i Schlegels dikt icke höra till den stora lyriken, synas de mig dock intuitivt diktade. Och själva den intuitiva diktningsprocessen är oåtkomlig för vetenskaplig framställning, då den analytiska behandlingen givetvis måste såsom här bli diskursiv. Detta må gälla som *en* av förklaringsgrunderna till det otillfredsställande i detta försök att i ett givet fall komma en konstarts befruktande inverkan på en annan närmare in på livet.

Återstår alltså blott att knyta tillsammans utgångspunkten med de övriga partierna i undersökningen. Till Stagnelii änglakör har över Schlegels dikt Auf der Richtstätte der Jungfrau von Orleans, som den vida överträffar i lyrisk skönhet, överförts något av den underbara obestämda dagern och framför allt det katolska sceneriet från Correggios Madonna med den helige Sebastian. Särskilt för den konkretion, han lyckats giva visionen i Riddartornets slutscener, står han till den italienske mästaren från 1500-talets första hälft i en tacksamhetsskuld, varom han själv ej kunde ha en aning. Och ytterst är det i viss mån Correggios målning, som satt hans apokalyptiskt religiösa fantasiliv i rörelse. Dock ha ju, som ovan framhållits, även besläktade influenser från Chateaubriand och andra spelat in.

Ett fall som detta är ej enastående i Stagnelii diktning. Hans sonett Venus (I, s. 388), där kärleksgudinnan skildras som en medeltida botgörerska, som fått se Jesus och sedan i ödemarken ångrar och begråter sina synder, är, som Böök uppmärksammat (Kommentaren, s. 94), en originell variant av motivet i en av Schlegels Geistliche Gemälde Magdalena, en sonett, som enligt Böök (ibidem) "troligen", enligt min mening säkerligen återgår på den förr Correggio tillskrivna tavlan Magdalena.[1] Här ligger sam-

[1] I sitt Gespräch über die Gemälde, där sonetten Magdalena också förekommer, beskriver Schlegel (*Athen.* II, s. 88—97, *Sämmtl. Werke* IX, s. 48—56) utförligt fyra framställningar av den botgörande Magdalena: Francescinis, Batonis, Correggios och Mengs' (den sistnämnda med lugnt ironisk överlägsenhet). Man behöver blott jämföra sonetten med de fyra tavlorna och Schlegels karakteristiker för att finna, att det är Correggios målning, Schlegel

Digitized by Google

manhanget i öppen dag. I dikten Maria i Liljor i Saron (II, s. 280) skildrar Stagnelius bebådelsen, och dikten har ett visst om också avlägset släkttycke med Schlegels Der Englische Gruss eller Ave Maria (Sämmtl. Werke IX, s. 93), i vilken sonett Schlegel i ord sökt måla, vad så många målat i färg. Över huvud har nog Schlegels teknik att forma dikter till tavlor ej varit utan betydelse för Stagnelii kompositionssätt. Många av de symboliska dikterna från hans teosofiska period verka som Geistliche Gemälde med bildframställning i sluten komposition.

---

huvudsakligen följt, om också några drag förskriva sig från Batoni. Sulger-Gebing har samma uppfattning (a. a. s. 56). Även Oehlenschlägers Correggio (Tragødier, X, Khvn 1849, s. 14, 15) innehåller en tolkning i ord av Correggios Magdalena, som är mera färgrik än Schlegels. Intet tyder dock bestämt på att Stagnelius influerats av hans framställning.

Digitized by Google

EN OKÄND STRINDBERGSÖVERSÄTTNING FRÅN H. C. ANDERSEN

AV

ANTON BLANCK

Till Andersen-jubileet 1905 skrev Strindberg på uppmaning av "Politiken" en artikel om sagodiktaren, vilken han undertecknade "August Strindberg, elev af H. C. Andersen" (Politiken 2 april 1905; Saml. Skr., Efterslåtter, s. 443). Han gav där en ypperlig skildring av Andersens betydelse för honom ända från barndomens förtjusta studium av de små träsnittsillustrerade kvarthäftena, "Så skildes våra vägar", fortsätter Strindberg. "Men vid tjugofem års ålder skulle jag en dag åt en förläggare översätta 'Andersens sista sagor'. Jag märkte nog att tiden gått fram över både honom och mig. Utilismen och nationalekonomien hade då sin tid, och det var inget ondt i det, men Pegasus hade blivit spänd för plogen. Dessa sagor voro litet prosaiska, men en av dem var rolig; den hette 'Den stora sjöormen' och handlade om telegrafkabeln i Atlanten och om fiskarnas grubblande över denna nya fisk, 'som det inte var något slut på'. Det var bra påhittat, och det minns jag ännu."

Efter vad jag kan se finnes icke i Strindbergslitteraturen några uppgifter om hans Andersen-översättning. Någon särskilt utgiven volym med titeln "Andersens sista sagor" existerar icke. Däremot har Strindberg tydligen medarbetat i en av tidens fullständiga översättningar av sagorna, nämligen Karl Johan Backmans, välkänd för alla senare generationer genom Carl Larssons geniala teckningar. Backman, Dickens kunnige och älskvärde översättare, hade, när han på sommaren 1874 avled, icke hunnit sluta

Digitized by Google

sin Andersen-översättning. Förläggaren, Hjalmar Linnström, har då tydligen vänt sig till Strindberg, som just var tjugufem år gammal. I andra delen insatte Linnström en liten not, där det heter: "Den af doktor K. J. Backman i handskrift lämnade öfversättningen af detta verks första och en afdelning af andra delen — från hvars fortsättande och slutliga genomseende öfversättaren hindrades af sitt år 1874 inträffade frånfälle — har blifvit fullbordad af annan hand samt derjemte ord för ord granskad och jemförd med originalet ...". Undersöker man häftesomslagen, finnes där Backmans namn på dem alla utom det sista, som omslöt sidorna 545 ff. Den tydligen ytterst noggranne förläggaren har genom detta markerat det parti, som översatts av "annan hand". Att Strindberg därmed åsyftas blir ännu vissare, då man finner att just "Den stora sjöormen" ingår i detta häfte, som dessutom omfattar: "Dansa, dansa, dockan min", "Spörj amagermor", "Trädgårdsmästaren och herrskapet", "Loppan och professorn", "Hvad gamla Johanna berättade", "Portnyckeln", "Krymplingen", "Tant Tanvärk".

Översättningen visar föga av Strindbergs klo. Språket frapperar icke. Likväl har den fortsatta och intima bekantskapen med Andersen nog varit av en viss betydelse för honom redan på 70-talet. Det har slagit mig, att han här och där i "Från Fjärdingen till Svartbäcken" faller in i sagotonen. Så till exempel i "En snobb", berättelsen om den flitige, elegante studenten som till sina barbariska kamraters förtret ägde en käpp med silverskålla, vilken fick utstå så många öden: "Den sparkades och pinades och kastades i alla källartamburer; plåten blef bucklig, fernissan skamfilades, men käppen höll, *ty det var en god käpp, och det var hans olycka*".

Strindberg och Andersen är säkerligen ett rikt ämne. Blott en detalj till sist. Strindberg hade ännu 1905 ett livligt minne av "Den stora hafsormen" med dess akvarie-syn på havets hemligheter. Månne icke denna verklighetsromantik uppträder i en ny metamorfos, när intendenten Borg i "Hafsbandet" med vattenkikaren beskådar samma rika värld?

Digitized by Google

SVENSK LITTERATURHISTORISK BIBLIOGRAFI

38.

1919.

Upprättad av JONAS L:SON SAMZELIUS.

---

1. Bibliografier.

Bokkatalog, Svensk, för åren 1911—1915. På uppdrag af Svenska bokförläggareföreningen utarb. af A. Nelson. Sthm. 4:o. vj, 707 s. 125 kr.

Broberg, S. Grén. [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1917 (Arkiv f. nord. filol, Bd 35, s. 343—384).

— — Bibliografi över de under 1918 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen (Årsskrift för modersmålslärarnas förening, 1918—19, s. 7—28).

Brodén, N. Förteckning över Emil Sjögrens tryckta kompositioner (Sv. tidskr. f. musikforskning, Årg. 1, s. 90—141).

Carlquist, G. Lundalitteratur. Några anteckningar till universitetets tvåhundrafemtioårsjubileum (Biblioteksbladet, Årg. 4, s. 16—23).

Geete, R. Fornsvensk bibliografi. Supplement. Förteckning öfver Sveriges medeltida bokskatt på modersmålet 1901—1917 samt därtill hörande litterära hjälpmedel jämte bihang: Kalendarium svecicum. Sthm. 8:o. xij, 323 s. 7 kr.

Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. H. 155.

Anm. av I. Collijn (Nord. tidskr. f. bok- och biblioteksväsen, Årg. 6., s. 109—113, L. Fr. Läffler (Stockh. dagbl. 21 juli).

Hazelius, F. [Nordisk konstvetenskaplig] Bibliografi [1918—1919] med biträde af Svend Dahl, Leonard Dal och W. P. Sommerfeldt (Tidskr. f. konstvetenskap, Årg. 4, s. 36—43, 84—91, 122—130, 166—176).

Hennerberg, C. F. Förteckning över Gunnar Wennerbergs tonverk. Sthm. 16:o. 42 s. 3 kr.

Anm. av T. N[orlin]d (Sv. tidskr. f. musikforskning, Årg 1, s. 162).

Holmberg, A. Svenska arbeten om Ryssland och Polen (Biblioteksbladet, Årg. 4, s. 65—83).

Digitized by Google

Lewenhaupt, E. Litteratur om Örebro län (Biblioteksbladet, Årg. 4, s. 106—119).

Lundberg, O. Nordisk ortnamnslitteratur 1918. Bibliografisk förteckning (Namn och bygd, Årg. 7, s. 188—202).

Melander, S. E. Horatius i svenska öfversättningar, imitationer och efterbildningar. 1918.

Anm. av A. Holmberg (Nord. tidskr. f. bok- och biblioteksväsen, Årg. 6, s. 121—122).

Rudbeck, G. Skrifter till Sveriges historia tryckta före år 1600. Med en inledande redogörelse. Akad. afh. Uppsala. 8:o. xv, 93, 270 s. 15 kr.

Rudbeck, J. Bibliotheca Rudbeckiana. 1918.

Anm. av E. C[olliander] (Personhist. tidskr., Årg. 20, s. 193—194).

Samzelius, J. L:son. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 37 (1918). 49 s. Bil. till Samlaren, Årg. 40.

Settervall, K. [Svensk historisk] Bibliografi. 39 (1918). S. 547—584. Bil. till Historisk tidskr., Årg. 39.

Sylwan, O. O. P. Sturzen-Beckers författarskap. En bibliografisk översikt. 2. Göteborg. 8:o. xij, (1) s., s. 25—53.

Göteborgs högskolas årsskrift. Inbjudningsskrift.

Årskatalog för svenska bokhandeln. Utg. af Svenska bokförläggareföreningen genom Carl Efvergren. Årg. 47 (1918). Sthm. 8:o. 184 s. 3 kr.

2. Lärdomshistoria. Universitets och skolhistoria.

Aall, A. Filosofien i Norden. Til oplysning om den nyere tænknings og videnskaps historie i Sverige og Finland, Danmark og Norge. Kristiania 1919. 8:o. vj, 378 s. 12 kr.

Videnskapsselskapets skrifter. 2. Hist. filos. klasse 1918: 1.

Anm. av A. Ahlberg (Göteb. handelstidn. 13 nov.), J. Landquist (Litteraturen, År. 2, s. 506—509), O. Rosén (Dagens nyh. 30 sept.), E. Rubin (Tilskueren, Aarg. 36: 2, s. 266—267, Nord. tidskr., 1919, s. 353—355).

Ahlén, A. Ladugårdslands elementarläroverk. Ett femtioårsminne. Sthm. 8:o. 20 s., 1 pl. 2,50.

Almquist, S. Karl Petter Nordlund. Minnesteckning. Sthm. 8:o. 52 s. 1,50.

Arcadius, C. O. Några minnen från Högre elementarläroverket i Kristianstad åren 1861—1869 (Till Bengt J:son Bergqvist, s. 21—29).

Bring, S. E. Till den svenska slavistikens äldsta historia (Nord. tidskr. för bok- och biblioteksväsen, Årg. 6, s. 186—194).

C[arl]g[re]n, [W.] Forna historielektorer i Gävle (Meddelanden från Gestriklands kulturhistoriska förening, 1919, s. 16—27).

Carlsson, W. Skolordningsförslaget av år 1760 (Svenskt arkiv f. pedagogik, Bd 7, s. 137—188).

Digitized by Google

Cederberg, A. R. Pehr Wargentin als Statistiker. Untersuchungen in der Geschichte der Bevölkerungsstatistik während der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Helsinki. 8:o. v, (1), 185 s.

F[orsstrand], C. John Hedenborg, läkaren, naturvetenskapsmannen och etnografen (Sv. dagbl. 16 febr.).

Geijer, H. Oscar Norén och Västgöta landsmålsförening (En västgötabok, s. 7—19).

Hall, B. R. Johannes Rudbeckii katekesutveckling och dess samband med tidigare andakts- och läroböcker (Kyrkohistorisk årsskrift, Årg. 20, s. 1—64).

— — Den kyrkliga folkuppfostran i Joh. Rudbeckii stift. Studier rörande det lutherska folkbildningsarbetet före 1686. Inledande öfversikt och allmänna delen (Kyrkohistorisk årsskrift, Årg. 20, s. 65—236).

Herrlin, A. Sven Gudmund Strömwall. En svensk 1700-talsdidaktiker av Lockes skola (Till Bengt J:son Bergqvist, s. 144—158).

Holm, P. Doktorstiteln (Ord och bild, Årg. 28, s. 635—639).

Holmberg, A. Elementarister. Några bilder från Nya elementarskolan i Stockholm på 1850-talet. Sthm. 8:o. (3), 238 s., 15 pl. 25 kr.
Anm. av E. Staaff (Dagens nyh. 30 dec.).

Holmdahl, O. S. Karl IX:s förmenta kalvinism (Kyrkohistorisk årsskrift, Årg. 20, s. 237—314).

Hult, O. Vilhelmus Lemnius och Benedictus Olai. 1918.
Anm. av C. F[orsstrand] (Sv. dagbl. 5 jan.), B. Schnittger (Aftonbl. 23 febr., Nord. tidskr., 1919, sid. 150—152), N. Östman (Stockh. dagbl. 12 jan.).

Hylén, J. E. Nyköpings rektorsgård (Högre Allm. lärov. i Nyköping 1918—19. Inbjudning till årsexamina, s. 1—76).

Laurin, C. G. »Lagårslande» (Vängåvan till Hjalmar Söderberg, s. 119—130).

Lefnad, Samuel Klingenstiernas, och verk. Biografisk skildring utg. av K. Svenska Vetenskapsakademien. 1. Levnadsteckning av H. Hildebrand Hildebrandsson. Sthm. 8:o. 88 s.

Linders, F. J. Stipendie- och understödsfonder för studerande vid högre undervisningsanstalter i Sverige (Svenskt arkiv f. pedagogik, Bd 7, s. 91—110).

Montelius, O. Minnen. 1—9 (Aftonbl. 12, 19 jan., 16 febr., 16 mars, 6, 27 april, 18, 24 maj, 22 juni).

Ohlin, B. Kvantitetsteorien i den svenska litteraturen (Ekonomisk tidskrift, Årg. 21: 2, s. 99—146).

Sahlgren, J. Svenska ortnamn och svensk bebyggelsehistoria. 1. Historik (Namn och bygd, Årg. 7, s. 81—95).

Schück, H. Rostock och Sverige. 1—2 (Sv. dagbl. 2, 3 okt.).

Sjöfors, O. T. Kanslärgillet och 1807 års skolordning. Akad. avh. [Lund] Karlskrona. 8:o. xvj, 220 s.
Anm. av H. L[arsso]n (Hist. tidskr., Årg. 39, s 66—71).

Digitized by Google

Tigerstedt, R. Brev från Evert Julius Bonsdorff till Anders Retzius. Hfors. 8:o. 70 s.
Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, H. 78: 6.

Westling, K. A. C. A. Agardh, F. F. Carlson och undervisningens frihet (Till Bengt J:son Bergqvist, s. 311—341).

Wijkmark, H. Ett ortodoxiens fäste: Rostocks universitet och svenska teologer (Dagens nyh. 24 nov.).

Wollmer, L. Om Pehr Eklund som dogmatiker. 1918.
Anm. av F. Alin (Bibelforskaren, Årg. 36, s. 176—191, genmäle s. 356—365), E. Lehmann (Kristendomen o. vår tid, Årg. 14, s. 93—96).

Wrangel, E. Östersjöländernas äldsta universitet. Ett femhundraårsminne i Rostock (Sydsv. dagbl. 12 nov.).

Lund.

Carlquist, G. Lundalitteratur. Se avd. 1.

Falck, G. Nogle Unika og sjældne Blade i Lunds Universitets Kobberstiksamling (Tidskr. f. konstvetenskap, Årg. 4, s. 93—95).

Norelius, Ch. Sveriges äldsta ännu existerande bokhandel (Liber librariorum, D. 1, s. 255—272).

Sommarin, E. Den klassiska nationalekonomien och dess motståndare vid Lunds universitet för 100 år sedan. 1—2 (Sydsv. dagbl. 12, 19 nov.).

Welin, M. Edmund Gosse i Lund för fyrtiofem år sedan (Sydsv. dagbl. 9 mars).

Wrangel, E. Lund genom nio sekler (Sv. turistföreningens årsskr., 1919, s. 131—165).

Uppsala.

Anderson, W. Uppsaladocenten som blev guldmakare (Stockh. dagbl. 6 juli).
Om A. G. Ekeberg.

Blomqvist, Th. De nordiska regeringarna och studentmötet 1843 (Hist. tidskr., Årg. 39, s. 189—196).

E. C. Första maj i Uppsala för 50 år sedan (Nya dagl. alleh. 27 april).

Hofrén, M. Ur en Uppsalastudents liv på 1730-talet (Ups. nya tidn. 22 dec.).

Matrikel, Uppsala universitets. 6. 1700—1710. På uppdrag af universitetets rektor utg. af A. B. Carlsson. Upps. 8:o. (2), 72 s. 2,50.
Uppsala universitets årsskrift. Program. 1.

Nonnen, Emily E. En julresa 1821. Vad Edvard Nonnens dagboksanteckningar förtälja (Göteb. handelstidn. 20 dec.).

Nordlander, J. Ericus Nicodemi, studiosus Upsaliæ (Personhist. tidskr., Årg. 20, s. 140—157).

Digitized by Google

Nordlander, J. Om »saxeskottet» till Uppsala skola (Hist. tidskr., Årg. 39, s. 103—104).

Sernander, R. Linnés botaniska trädgård (Ups. nya tidn. 22 dec.).

Finland.

A[hnlund], N. Den gamla högskolan i Åbo, en utpost för svensk bildning (Sv. dagbl. 5 okt.).

Boldt, R. Hembygdsforskningen i Lojo under dess första 25-årsperiod 1894—1919 jämte en blick på övrig Lojoforskning (Hem och hembygd, 1919, s. 15—70).

Clason, S. Åbo och dess pånyttfödda akademi (Sv. tidskr., Årg. 9, s. 418—433).

Hackman, A. Johannes Reinhold Aspelin. Hfors. 8:o. 39 s.
Finska fornminnesföreningens tidskr., 30: 1.

Nordmann, P. Högre elementarskolan i Borgå 1843—1873. Borgå 1918. 8:o. 87 s. Ej i bokh.

Schybergson, C. M. De s. k. Braheska konstitutionerna av år 1661 för Åbo akademi. Hfors. 8:o. v, 220 s. Fmk 5,60.
Acta societatis scient. fennicæ, 61: B. 1.

Tallgren, A. M. Hembygdsforskningen i Finland år 1918 (Hem och hembygd, 1919, s. 147—163).

Tigerstedt, R. Åbo gymnasium 1828—1872. Hfors. 8:o. viij, 322 s. 15 fmk.
Skrifter utg. av Svenska litt.-sällsk. i Finland, 143.
Anm. av [H. E. Larsson] -pt- (Sydsv. dagbl. 7 okt.), V. T. R[osenqvist] (Tidskr. utg. af Pedagog. fören. i Finland, 56, s. 293—296).

Törne, P. O. v. Åbo akademi (Det nya Sverige, Årg 13, s. 405—417).

Årsskrift utg. av Åbo akademi. 3 (1919). Åbo. 8:o. 284 s.
Inneh. bl. a: C. M. Schybergson, Per Brahes konstitutioner av 1661 för Åbo akademi. — R. Törngren, Åbo akademis siste svenske kansler. — C. G. Bremer, Om läget av Åbo akademis botaniska trädgård på 1600-talet.

3. Svensk litteraturhistoria.

A. Allmänt.

Edda. Nordisk tidskrift för litteraturforskning. Red. G. Gran; red.-sekr. F. Bull. Bd 11—12. Kra. 8:o. 344, 332 s. 20 kr.

Förhandlingar och uppsatser. 32. 1918. Hfors. 8:o. xcvj, 230 s. 11 fmk.
Skrifter utg. av Svenska litt.-sällsk. i Finland, 142.

Litteraturen. Nordens kritiske Revue. Red. C. Gad, Danmark — R. Fangen, Norge — J. Landquist, Sverige — W. Söderhjelm, Finland. Årg. 2 (1919). Sthm (tr. i Kbhvn). 4:o. (6), 778 s. 15 kr.

Digitized by Google

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. Under medverkan af O. Kolsrud, V. Madsen, G. Schauman utg. af I. Collijn. Årg. 6 (1919). Upps. 4:o. viij, 277 s. 20 kr.

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 40 (1919). Upps. 8:o. vij, 233, 49, (4) s. 15 kr.

— — Årg. 39 (1918).

Anm. av A. N[ilsson] (Göteb. handelstidn. 8 sept.), O. Wieselgren (Göteb. dagbl. 13 sept.).

Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Sthm. 8:o. Medl.-avg. 5 kr. för år.

H. 155. Geete, R., Fornsvensk bibliografi. Supplement.

Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet. 1: 40, 7: 11. Upps. 8:o. Medl.-avg. 10 kr. för år.

1: 40. Samlaren. Årg. 40. — 7: 11. 1500—1600-talens visböcker. 11. Forsius visbok.

Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 142—147. Hfors. 8:o. Medl.-avg. 40 fmk för år.

142. Förhandlingar och uppsatser. 32. 1918. — 143. Tigerstedt, R., Åbo gymnasium 1828—1872. — 144. Äldre Västgötalagen i diplomatiskt avtryck och normaliserad text jämte inledning och kommentar utg. av B. Sjöros. — 145. Studier i nordisk filologi utg. genom H. Pipping. 10. — 146. C. G. Estlander, Skrifter. 2: 2. — 147. Finlands svenska folkdiktning. 7: 1.

Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. Del 30 (1918). Sthm. 8:o. (3), 77, (1), 564, 35 s. 24 kr.

Svenska författare. Utg. af Svenska vitterhetssamfundet. 1: 6, 3: 5: 3, 6: 4—5. Sthm. 8:o. Medl.-afg. 15 kr. för år.

1. Then swänska Argus. H. 6. — 3. Samlade skrifter af E. J. Stagnelius. D 5: 3. — Samlade skrifter af Anna Maria Lenngren. H. 4—5. Anm. av O. Wieselgren (Stockh. dagbl. 7 dec.).

Ahlberg, A. Värdefri litteraturforskning (Litteraturen, Årg. 2, s. 121—131).

Argus, Then Swänska. Utg. af B. Hesselmann och M. Lamm. H. 6. 17, clxxj, (1) s., s. 267—272, 11 pl. 17 kr.

Svenska förf. utg. af Sv. vitterh.-samf., 1: 6.

Beckman, N. Studier i outgivna fornsvenska handskrifter. 1917.

Anm. av R. Geete (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, Årg. 6, s. 117—119).

Benson, A. A. The English element in Swedish romanticism (Scandinavian studies and notes, Vol. 5, s. 47—71.)

— — American ideals among women writers of Sweden (Scandinavian studies and notes, Vol. 5, s. 157—168).

Berg, R. G:son. Litteraturbilder. Andra samlingen. Sthm. 8:o. 297 s. 10 kr.

Inneh. bl. a.: Svenska autografer utomlands. — Karl XII:s-minnet och hundraårsfesten 1818.

Anm. av G. Lindblad (Sv. dagbl. 31 dec.), I. Simonsson (Aftonbl. 31 dec.).

— — Skaldeöden och docenter (Sv. dagbl. 20 mars).

Digitized by Google

Bergman, J. Svecia latina. 1918.

Anm. av H. Armini (Sv. humanist. tidskr., Årg. 3, sp. 12—14), J. Samuelsson (Pedagog. tidskr., Årg. 56, s. 109—111).

Brate, E. Rökstenstolkning (Sv. humanist. tidskr., Årg. 3, sp. 33—38).

Brev, Gustavianska. Utg. av H. Schück. 1918.

Anm. av F. Böök (Stockh. dagbl. 12 jan.), [H. E. Larsson] -pt- (Sydsv. dagbl. 20 jan.), S[onja] R[oland] O[hlon] (Göteb. handelstidn. 15 maj), S—e (Aftonbl. 9 febr.), E. N. S[öderberg] (Tidn. Upsala 3 febr.). R. F. v. Willebrand (Finsk tidskr., T. 87, s. 396-411).

Bååth-Holmberg, Cecilia. Vid slott och sund. Intryck och livsbilder [från Kalmar]. Uppsala (tr. i Sthm). 8:o. 414 s. 16 kr.

Inneh. bl. a.: Skandinavismen i Kalmar. — De fyra lektorerna. — Pressmän och bokmän.

Böök, F. Essayer och kritiker 1917—1918. Sthm. 8:o. (5), 384 s. 12 kr.

Anm. av C. A. B[olander] (Dagens nyh. 2 juni), A. B[ergstra]nd (Socialdem. 9 juli), [N.] E[rdma]nn (Nya dagl. alleh. 22 aug.), O. Holmberg (Stockh. dagbl. 13 juni), O. Wieselgren (Göteb. dagbl. 28 maj, Sv. tidskr., Årg. 9, s. 271—272).

—— Den romantiska tidsåldern. 1918.

Anm. av N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 21, 23 o. 24 mars), E. Kihlman (Nya Argus, Årg. 12, s. 129—130), [H. E. Larsson] -pt- (Sydsv. dagbl. 15 juni), G. Lindblad (Sv. dagbl. 15 febr., Köbenhavn 20, 21 dec.), E. Norling (Idun, Årg. 32, s. 95—96), K. R. G. Strömberg (Stockh.-tidn. 19 jan.), E. N. S[öderberg] (Tidn. Upsala 4 mars), O. Rosén (Dagens nyh. 13 jan.), A. Werin (Göteb. handelstidn. 10 jan.), F. Vetterlund (Aftonbl. 26 sept.).

Castrén, G. Finländsk litteraturhistorisk litteratur 1915—1918 (Edda, Bd 11, s. 334—344).

—— Studier och kritiker. 1918.

Anm. av N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 9 mars), S[onja] R[oland] O[hlon] (Göteb. handelstidn. 13 juni), Kj. R. G. Strömberg (Stockh.-tidn. 23 mars).

Estlander, C. G. Skrifter. 2. Uppsatser i litteratur och konst samt allmänna ämnen. 2. Åren 1882—93. Hfors. 8:o. (4), 376 s. 14 fmk.

Skrifter utg. av Svenska litt.-sällsk. i Finland, 146.
Inneh. bl. a.: Fennomanska studier, Det estetiska och moraliska intresset i skaldekonsten.

Flom, G. T. Thorgny the Lawman (Scandinavian studies and notes, Vol. 4, s. 240—246).

Friesen, O. v. Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge. 1916.

Anm. av E. Brate (Arkiv f. nord. filol., Bd 35, s. 184—194, 342).

Götlind, J. En västgötsk bröllopsdikt från 1700-talet (Svenska landsmål, H. 145, s. 5—37).

Hagen, Ellen. Emancipationen och Sveriges första litterära salong (Stockh. dagbl. 9 nov.).

Hasselblatt, E. Dikt och diktare. 1918.

Anm. av S. Ek (Göteb. handelstidn. 3 juni), G. Lindblad (Sv. dagbl. 31 dec.), E. Norling (Idun, Årg. 32, s. 363), R. S[jöber]g (Aftonbl. 4 maj).

Digitized by Google

Hederström, T. Fornsagor och eddakväden i geografisk belysning. Med inledande namnundersökningar. Utdrag ur ett efterlämnat arbete. D. 2. Sthm 8:o. x, 136 s. 9,50.

Anm. av N. Beckman (Nord. tidskr., 1919, s. 501—504), G. Cederschiöld (Göteb. handelstidn. 10 okt.), J. V. Eriksson (Ymer, Årg. 39, s. 70—72), F. K[lei]n (Aftontidn. 16 sept.), Hj. Lindroth (Göteb. dagbl. 8 nov.), Hanna Rydh (Sv. dagbl. 14 sept.), E. S[vensé]n (Aftonbl. 2 okt.), B. Schnittger (Stockh. dagbl. 31 aug.).

Historia, Svenska litteraturens. Av F. Böök, G. Castrén, R. Steffen, O. Sylwan. Under red. av O. Sylwan. Sthm. 8:o.

D. 1. Forntiden, medeltiden, reformationstiden av R. Steffen, stormaktstiden av G. Castrén, sjuttonhundratalet av O. Sylwan. x, 525 s., 52 pl. 27 kr.

D. 2. Den romantiska tidsåldern av F. Böök, liberalismens tidsålder av O. Sylwan. vij, 523 s., 36 pl. 27 kr.

Lamm, M. Upplysningstidens romantik. 1. 1918.

Anm. av E. Kihlman (Nya Argus, Årg. 12, s. 135—137).

Leijonhufvud, S. A. Presidenten S. A. Leijonhufvuds minnesanteckningar. Utg. af H. L. von Dardel. Sthm 8:o. vj, 390 s., 1 pl. 16 kr.

Berör bl. a. Tegnér.

Lundell, B. Svenska bokförläggare i forna tider (Sv. dagbl. 21 dec.).

Montgomery-Cederhielm, R. Mathilda Orozco, söderländskan i Norden. En lifsbild. Sthm. 8:o. 182 s. 12 kr.

Berör bl. a. Brinkman, Böttiger och Tegnér.

Anm. av F. Böök (Stockh. dagbl. 14 dec.), Maria Cederschiöld (Aftonbl. 12 dec.), [N.] E[rdma]nn (Nya dagl. alleh. 11 dec.), E[ri]k H[edé]n (Social-dem. 19 dec.), A. N[ilsson] (Göteb. handelstidn. 31 dec.), [E.] R[inman] (Stockh.-tidn. 20 dec.).

Mortensen, J. Stockholmsliv på 1820-talet (Liber librariorum, D. 1, s. 178—192).

Berör bl. a. Cederborgh, Becker, Livijn och Dahlgren.

— — Från Röda rummet till sekelskiftet. Strömningar i svensk litteratur under adertonhundraåttio- och nittio-talen. 2. Symbolismen. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (2), 440 s. 21 kr.

Anm. av T. Fogelqvist (Dagens nyh. 19 okt.), N. Hansson (Forum, Årg. 6, s. 472—474), G. Johansson (Aftontidn. 12 nov.), J. Landquist (Litteraturen, Årg. 2, s. 522—524), G. Nordensvan (Stockh. dagbl. 1 nov.), Kj. R. G. Strömberg (Stockh.-tidn. 26 okt.), F. V[etterlund] (Aftonbl. 29 okt.), O. Wieselgren (Göteb. dagbl. 15 nov.), A. Österling (Sv. dagbl. 2 nov.).

— — D. 1. 1918.

Anm. av A (Socialdem. 15 febr.), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 19 febr.), N. Hansson (Nord. tidskr., 1919, s. 212—215), G. Johansson (Forum, Årg. 6, s. 150—152), O. O[lsso]n (Bokstugan, Årg. 3, s. 14—16), A. Österling (Sv. dagbl. 22 febr.).

Neuman, E. Några mer eller mindre västgötska bröllopsdikter (En västgötabok, s. 50—67).

Digitized by Google

Norling, E. Skisser och skuggspel. Några bidrag till den litterära krönikan. Sthm. 8:o. (8), 302 s. 9:50.

Anm. av G. Lindblad (Sv. dagbl. 31 dec.), O. Rabenius (Stockh. dagbl. 27 april), A. Randel (Saisonen, Årg. 4, s. 779—781), R. S[jöber]g (Aftonbl. 6 april), Kj. R. G. Strömberg (Stockh.-tidn. 23 mars), G. Ullman (Göteb. dagbl. 29 mars).

Oldevill, M. Brottet och litteraturen. En studie i detektivnovellens historia (Tiden, Årg. 11, s. 77—82).

O[lsso]n, O. Litteraturhistorisk kritik (Bokstugan, Årg. 3, s. 43—45).

Pipping, H. Om runinskriften på Rökstenen. Hfors. 4:o. 50 s. Fmk 2:50.

Acta societatis scientiarum fennicæ. T. 49: 1.

Rosenqvist, V. T. Vår svenska psalmbok. Hfors. 8:o. 80 s. Fmk 2,25.

Religiösa och kyrkliga folkskrifter N:o 2.
Anm. av G. Moliis-Mellberg (Teol. tidskr., Årg. 24, s. 224—227).

Ruuth, M. Romantiikka ja herännäisyys [Romantiken och pietismen] (Juhlajulkaisu E. G. Palménin 70-vuotispäiväksi, s. 164—178).

Bidrag till 1820- och 30-talens finländska litteraturhistoria. Svenska brevbilagor.

Schück, H. Den sista gustavianska hovdamen. Ur Marianne Ehrenströms minnen. Sthm. 8:o. 201 s. 13,50

Bl. a. om Madame de Staël och om De sista gustavianerna.

Schück, H., & Warburg, K. Huvuddragen av Sveriges litteratur. 1—3. 1917—1918.

Anm. av S. Belfrage (Sydsv. dagbl. 30 mars), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 25 jan.), O. O[lsso]n (Bokstugan, Årg. 3, s. 68—70), O. Sylwan (Nord. tidskr., 1919, s. 70—71), O. Wieselgren (Göteb. dagbl. 1 mars).

Sjögren, A. Reformationen och boktryckarekonstens utveckling. En studie. Sthm (tr. i Upp.). 4:o. (2), 61 s., 1 faks. 50 kr.

Strömberg, Kj. R. G. Litteraturhistoriska metoder (Litteraturen, Årg. 2, s. 320—330).

Söderhjelm, W. Svenskt och finskt i Finlands litteratur (Litteraturen, Årg. 2, s. 85—89).

Tieghem, P. van. La mythologie et l'ancienne poésie scandinaves dans la littérature européenne au 18e siècle (Edda, Bd 11, s. 185—207, Bd 12, s. 122—137, 290—306, Bd 13, s. 38—65).

Warburg, K. Essayer. 1918.

Anm. av R. S[jöber]g (Aftonbl. 6 jan.), A. Werin (Göteb. handelstidn. 2 maj), O. Wieselgren (Göteb. dagbl. 6 april).

Visböcker, 1500- och 1600-talens. Utg. af A. Noreen och A. Grape. 11. Forsius visbok. Upps. 8:o. 34 s. 2 kr.

Skrifter utg. af Svenska litteratursällsk. 7: 11.

Wright, H. G. Studies in Anglo-Scandinavian literary relations. Bangor 1919.

Anm. av G. Langenfelt (Nord. tidskr., 1919, s. 543—549).

Digitized by Google

B. Särskilda författare.

ADLERBETH, J.

Se avd. 3 B: Bellman (Böök).

ADLERSPARRE, G.

Sjövall, B. Georg Adlersparre och tronfrågan 1809. 1917.
Anm. av A. Grade (Personhist. tidskr., Årg. 20, s. 87—90).

AFZELIUS, A. A.

Samuelsson, Wilhelmina. Arvid August Afzelius och de svenska folkvisorna (Läsning för svenska folket, N. F., Bd 30, s. 317—320).

ALMQUIST, C. J. L.

Berg, R. G:son. Svangrottan på Ipsara (förf:ns Litteraturbilder, Saml. 2, s. 69—77).

Bolger, E. Hur C. J. L. Almquist bedömdes i Finland (Edda, Bd 11, s. 267—280).

Böök, F. Ångbåten Yngve Frey i »Det går an» (Stockh. dagbl. 2 mars).

Ekholm, R. Folksaga och folkvisa i Almquists diktning (Samlaren, Årg. 40, s. 1—34).

Holmberg, O. En Almquistfigur i verkligheten (Sv. dagbl. 28 mars).

— — Kronologien i Törnrosens Bok (Samlaren, Årg. 40, s. 173—209).

Olsson, H. C. J. L. Almquist, Drottningens Juvelsmycke. En diktmonografi och en orientering (Samlaren, Årg. 40, s. 85—172).

Simonsson, I. C. J. L. Almquists afhandling om »Europeiska missnöjets grunder». Bidrag till dess proveniens (Samlaren, Årg. 40, s. 35—84).

ASKELÖF, J. K.

Hallendorff, C. Askelöf, Livijn och Schwerin (Sv. dagbl. 3 juli).

— — Svenska Minerva och Karl Johans omgivning. (Sv. dagbl. 18 o. 19 aug.).

ATTERBOM, P. D. A.

Wallén, E. Mytologien i Atterboms sagospel Lycksalighetens ö. Några bidrag och synpunkter (Samlaren, Årg. 40, s. 204—233).

Vetterlund, F. Nordamerika och en svensk romantiker (Idun, Årg. 32, s. 342—343).

— — Sagospelet »Lycksalighetens ö» och tidningen Argus (Aftonbl. 27 april, 4, 7, 9 o. 11 maj).

— — Atterboms »hyperboreiska republik» (Edda, Bd 12, s. 37—67).

BECKER, P. A.

Se avd. 3 A: Mortensen, Stockholmsliv.

Digitized by Google

BELLMAN, C. M.

Berg, R. G:son. Bellmans språk (förf:ns Litteraturbilder, Saml. 2, s. 33—42).

— — Bellman och brackan (Vängåvan till Hjalmar Söderberg, s. 81—100).

Bolin, G. En hittills okänd Bellmansdikt (Hela världen, 1919, s. 385—388).

Böök, F. Källaren Freden, Swedenborg, Stagnelius och Jacob Adlerbeth (Stockh. dagbl. 14 april).

Forsstrand, C. Med Bellman hos professor Palmstedts (Sv. dagbl. 23 mars, förf:ns Malmgårdar och sommarnöjen, s. 100—122).

— — Bellmaniana i K. biblioteket (Sv. dagbl. 6 april).

— — Källaren Freden och andra värdshus i gamla Stockholm (Sv. dagbl. 6 april).

Kjellberg, S. T. Tvänne Djurgårdshus med Bellmanska anor (Sv. dagbl. 6 april).

Kuylenstierna, O. Kungsträdgården på Bellmans tid (Hela världen, 1919, s. 647—652).

N. S. L. C. M. Bellman i annonsspalterna (Sv. dagbl. 19 okt.).

Stenbäck, E. Ett Fredmansur och dess mästare (Sv. dagbl. 30 nov.).

Strömberg, Kj. Bellmansforskning (Stockh.-tidn. 6 april).

Stålhane, A. Våra Bellmansreliker och deras öden (Sv. dagbl. 6 april).

— — Bellmans morfar (Stockh.-tidn. 6 april).

— — Till några Bellmansbilder (Veckojournalen, 1919, s. 451—453).

S. S., Carl-Michael Bellmans Mowitzår (Hela världen, 1919, s. 35—39).

Se afd. 3 B: Tegnér (Böök).

BENEDICTSSON, VIKTORIA.

Böök, F. Ernst Ahlgren (Stockh. dagbl. 2 sept.).

— — Fru Marianne (Stockh. dagbl. 28 sept.).

— — Ernst Ahlgrens folklivsskildringar (Stockh. dagbl. 6 okt.).

Sandberg, Svea. Ernst Ahlgren (Saisonen, Årg. 4, s. 609—612, 719—726).

BERGMAN, B.

Femtioårsdagen. Artiklar av H. Berger (Idun, Årg. 32, s. 563—564), A. Fjelner (Sydsv. dagbl. 5 okt.), T. Hedberg (Dagens nyh. 6 okt.), J. Landquist (Dagens nyh. 5 okt.), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 4 okt.), Kj. R. G. Strömberg (Stockh.-tidn. 5 okt., Litteraturen, Årg. 2, s. 401—406), [N. P. Svensson] Quidam Quidamsson (Politiken 30 dec.), S. Söderman (Stockh. dagbl. 5 okt.), [E.] Th[yseliu]s (Aftontidn. 5 okt.), F. V[etterlund] (Aftonbl. 4 okt.), A. Österling (Sv. dagbl. 5 okt.).

Lundgren, Hj. Bo Bergman och Anders Österling (Biblioteksbladet, Årg. 4, s. 209—214).
Med bibliografi över deras arbeten.

Nerman, T. Bo Bergman som social lyriker (Zimmerwald, 1919, s. 557—561).

Digitized by Google

BERZELIUS, J. J.

Jac. Berzelius. Bref. Utg. af K. Svenska Vetenskapsakademien genom H. G. Söderbaum. 6. [På omslaget 3: 1.] Brefväxling mellan Berzelius och Thomas Thomson. (1813—1825.) Upps. 1918. 8:o. 69 s., 1 pl. 2,25.

BIRGITTA.

Fogelklou, Emilia. Birgitta. Sthm. 8:o. 253 s, 7 pl. 15 kr.
Anm. av N. Algård (Sv. dagbl. 21 dec.), N. Hansson (Göteb. handelstidn. 24 dec.).

Helm, M. Deutsche Birgittentexte aus Hss. des 15. Jahrhunderts (Münchener Museum, 3: 3).

Lindblom, A. De nyfunna Birgittamålningarna i Tensta (Ord och bild, Årg. 28, s. 493—501).

Quennerstedt, A. Birgitta Birgersdotter (förf:ns Strödda skrifter, D. 2, s. 309—335).

BLANCHE, A.

Blanche, Th. Där Blanche-monumentet står (Stockholms-Gillet 1914—1919, s. 69—72).

Forsstrand, C. Ladugårdslandet på 1860-talet (Stockholms-Gillet 1914—1919, s. 51—61).

BREMER, FREDRIKA.

Fredrika Bremers brev. Samlade och utg. av Klara Johansson och Ellen Kleman. D. 3. 1917.
Anm. av Hilma Borelius (Personhist. tidskr., Årg. 20, s. 187—189).

Wall, Anna. Fredrika Bremer och några av samtidens stormän (Aftonbl. 29 juni, 12 o. 31 aug.).

— — Fredrika Bremer och »Fru Stina» på Tomb (Aftonbl. 21 sept.).

— — »Ma chère mère» och majorskan på Ekeby (Aftonbl. 26 okt.).

BRINKMAN, C. G. v.

Borelius, Hilma, Carl Gustaf von Brinkman. 1—2. 1916—1918.
Anm. av A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 14 april).

Se avd. 3 A: Montgomery-Cederhjelm.

BÖTTIGER, C. W.

Böök, F. Boggianos begrafning (förf:ns Essayer och kritiker 1917—1918, s. 179—193).

Se avd. 3 A: Montgomery-Cederhjelm.

CEDERBORGH, F.

Se avd. 3 A: Mortensen, Stockholmsliv.

COLUMBUS, S.

Ekholm, R. Ännu en dikt af Samuel Columbus (Samlaren, Årg. 40, sid. 210—213).

Digitized by Google

CREUTZ, G. F.

Ahnlund, M. Benjamin Franklin och Gustav Filip Creutz (Sv. dagbl. 18 maj).

Böök, F. Gustav Philip Creutz (förf:ns Essayer och kritiker 1917—1918, s. 1—30).

Castrén, G. Gustaf Philip Creutz. 1917.
Anm. av G. Iverus (Hist. tidskr., Årg. 29, öfvers. s. 1—6).

CYGNÆUS, F.

Estlander, C. G. Fredr. Cygnæus' Samlade arbeten (förf:ns Skrifter, 2:2, s. 347—376).
Förut i Finsk tidskr. 1893.

DAHLGREN, F. A.

Se avd. 3 A: Mortensen, Stockholmsliv.

EHRENSVÄRD, C. A.

Anderson, W. C. A. Ehrensvärd och Chapmans Skärva (Aftonbl. 21 april).

Bergh, Gunhild. C. A. Ehrensvärd som Skåneskildrare (Sv. turistföreningens årsskr., 1919, s. 166—179).

EKELUND, V.

Fangen, R. Vilhelm Ekelund (Litteraturen, Årg. 2, s. 351—358).

ENGSTRÖM, A.

Rabenius, O. Albert Engström-författaren (Stockh. dagbl. 11 maj).

FLYGARE-CARLÉN, EMILIE.

Holmström, Maria. Emiliæ Flygare-Carlén. 1918.
Anm. av [N.] E[rdman]n (Nya dagl. alleh. 23 febr.), Ellen Key (Ord o. bild, Årg. 28, s. 163—166), Hj. Lundgren (Forum, Årg. 6, s. 175), O. Sylwan (Nord. tidskr., 1919, s. 287—288), O. Wieselgren (Göteb. dagbl., 31 maj).

FRÖDING, G.

Samlade skrifter. [Red. av R. G:son Berg.] 1—4. 1918.
Anm. av S. Ek (Ord och bild, Årg. 28, s. 501—503).

—— 5. Nytt och gammalt. Gralstänk. Översättningar. Sthlm. 8:o. xliij, 231 s. 4,50.

Posthuma skrifter. 1—3. 1918.
Anm. av S. Ek (Ord och bild, Årg. 28, s. 503—507), E. Hedén (Bokstugan, Årg. 3, s. 188—192), Ruth Hedvall (Finsk tidskr., T. 87, s. 422—425), C. C. Lassen (Tilskueren, Aarg. 36: 1, s. 365—367), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 4, 10 o. 15 febr.), W. S[öderhjelm] (Nya Argus, Årg. 12, s. 3—4), O. Wieselgren (Sv. tidskr., Årg. 9, s. 53—54).

—— 3. Brev. 1918.
Anm. av K. Barr (Stockh.-tidn. 12 jan.), J. Mortensen (Forum, Årg. 6, s. 79—81), O. Rabenius (Stockh. dagbl. 27 jan., 9 och 11 febr., Det nya Sverige, Årg. 13, s. 59—64), [N. P. Svensson] Quidam Quidamsson (Politiken 18 aug., Hela världen, 1919, s. 1153—1158).

Bing, J. Et motiv hos Fröding (Litteraturen, Årg. 2, s. 694—703).

Ek, S. Frödings konstform (Liber librariorum, Del 1, s. 193—212).

Digitized by Google

Ek, S. Frödings Balen (Festskrift tillägn. Söderhjelm, s. 86—119).

Landquist, J. Skalden och Lucifer. En meditation över Gustaf Fröding (förf:ns Det levande förflutna, s. 173—195).

Larsson, H. En idealist (Göteb. handelstidn. 9 juli).

Nyblom, Helena & Bjerre, P. Frödings vårdarinna (Idun, Årg. 32, s. 374—375).

GEIJER, E. G.

Björck, Amalia. En romantisk Geijerdikt (Göteb. handelstidn. 15 febr.).
Om Fridslängtan.

Blanck, A. Geijers götiska diktning. 1918.
Anm. av N. Erdmann (Nord. tidskr., 1919, s. 111—125), G. Montelin (Aftonbl. 6 april), E. Kihlman (Nya Argus, Årg. 12, s. 134—135), O. Sylwan (Sv. humanistisk tidskr., Årg. 3, sp. 128—130), Lydia Wahlström (Sv. dagbl. 2 april), V. Vedel (Göteb. handelstidn. 3 jan.).

Bæk, H. Erik Gustaf Geijer. Et livsbillede. Köbenhavn. 8:o. 116 s. 4,50.
Anm. av A. S. (Sydsv. dagbl. 21 dec.).

Norlind, T. Erik Gustaf Geijer som musiker. Sthm. 8:o. 286 s. 8,50.
Anm. av A. H[allé]n (Nya dagl. alleh. 18 dec.), [E.] R[inman] (Stockh.-tidn. 13 dec.), W. Lundgren (Ups. nya tidn. 18 dec.), E. S[undström] (Sv. tidskr. f. musikforskning, Årg. 1, s. 163—164).

Se avd. 3 B: Tegnér (Böök).

GROTENFELT, E.

Hemmer, J. Erik Grotenfelt. Några minnesblad (Litteraturen, Årg. 2, s. 745—751).

GUSTAF III.

Gustaf III:s och Lovisa Ulrikas brevväxling. Utg. av Henrik Schück. D. 2. Sthlm. 8:o. (4), 564 s. 21 kr.
Även i Svenska akademiens handlingar, D. 30 (1918).
Anm. av S. E. Bring (Stockh.-tidn. 28 dec.), [N.] E[rdma]nn (Nya dagl. alleh. 14 sept.).

GÖTREK, P.

Anderson, W. Pär Götrek under Karlskronatiden (Stockh. dagbl. 19 april).

Böök, F. Kommunisten Pär Götrek (Stockh. dagbl. 9 febr.).

— — Pär Götrek, utopisten och praktikern (Stockh. dagbl. 9 mars).

Se avd. 3 B: Sjöberg (Böök).

HALLENDER, N. L.

Götlind, J. Folkmålsdiktaren N. L. Hallender (En västgötabok, s. 68—73).

HANSSON, O.

Samlade skrifter. Sthm. 8:o. D. 1. Dikter och Notturno. 208 s. 4,50.
D. 3. Sensitiva amorosa och Parias. 141 s. 3,25.
Anm. av C.-A. Bolander (Dagens nyh. 10 dec.), E[ri]k H[edé]n (Socialdem. 27 nov.), J. Mortensen (Sydsv. dagbl. 21 dec.), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 18 dec.), Kj. R. G. Strömberg (Stockh.-tidn. 7 dec.), A. Österling (Sv. dagbl. 9 dec.).

Digitized by Google

Hart, J. Lebenserinnerungen (Velhagen und Klasings Monatshefte, 33: 6).
Bl. a. om Ola Hansson o. Strindberg.

Hedén, E. Ola Hansson. En bortglömd diktare (Julfacklan, 1919, s. 3—9).

HEIDENSTAM, V. von.

Sextioårsdagen. Artiklar av W. Anderson (Veckojournalen, 1919, s. 435), B. B[ergma]n (Dagens nyh. 4 juli), J. D[anielsso]n (Socialdem. 5 juli), T. F[ogelqvis]t (Aftontidn. 3 juli), O. Holmberg (Ord och bild, Årg. 28, s. 289—298), G. Lindblad (Sv. dagbl. 4 juli), S. N. (Aftonbl. 8 juli), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 4 juli), Fernanda Nissen (Dagbladet [Kristiania] 5 juli), O. Rabenius (Idun, Årg. 32, s. 422—424), Kj. R. G. Strömberg (Stockh.-tidn. 4 juli), S. Söderman (Stockh. dagbl. 7 juli), F. Vetterlund (Hvar 8 dag, Årg 20, s. 616).

Berg, R. G:son. Före Vallfart och vandringsår. Ur Verner von Heidenstams ungdomsdiktning. Sthm. 8:o (7), 155 s. 8,50.
Anm. av Gunhild Carlström (Forum, Årg. 6, s. 365), G. C[astrén] (Nya Argus, Årg. 12, s. 145—146), J. D[anielsso]n (Socialdem. 10 juli), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 6 aug.), E. H[edé]n (Socialdem. 1 dec.), O. Holmberg (Aftontidn. 5 okt.), G. Lindblad (Sv. dagbl. 22 sept.), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 1 sept.), R. S[jöber]g (Aftonbl. 14 juli), Kj. R. G. Strömberg (Stockh.-tidn. 20 juli), W. Söderhjelm (Litteraturen, Årg. 2, s. 394—396), S. Söderman (Stockh. dagbl. 26 sept.).

—— Verner von Heidenstam. 1. Hans Alienus tjugufem år. 2. Nya dikter (förf:ns Litteraturbilder, Saml. 2, s. 225—263).

Hedin, S. Heidenstam som svensk (Det nya Sverige, Årg. 13, s. 319—334).

Nordenstreng, R. Heidenstam som språkkonstnär (Aftonbl. 24 juli, 2 aug.).

Rabenius, O. Verner von Heidenstams lyrik (Litteraturen, Årg. 2, s. 137—152).

HIERTA, L. J.

Berg, R. G:son. Ett okänt blad i L. J. Hiertas levnadsteckning (förf:ns Litteraturbilder, Saml. 2, s. 79—90).

Sylwan, O. En artikel av L. J. Hierta (Festskrift tillägn. Söderhjelm, s. 299—306).

HIÄRNE, U.

Grip, E. Urban Hjärne. Sthm. 8:o. 36 s. 1,25.
Förf:ns Svenska märkesmän. 2.

HUMMEL, A. D.

Söderstéen, H. Släkten Hummel 1600—1918. Askersund 1918. 8:o. 60 s., 1 stamtavla.

JANSON, G.

Berg, R. G:son. Gustaf Janson (förf:ns Litteraturbilder, Saml. 2, s. 265—297).

JOLIN, J.

Personne, N. Johan Jolin. Några ord till hundraårsminnet (Ord och bild, Årg. 28, s. 145—159).

Digitized by Google

KARLFELDT, E. A.

Mortensen, J. Erik Axel Karlfeldt (Sydsv. dagbl. 21 sept.).

KELLGREN, J. H.

Schoultz, Ingrid von. En tillfällighetsdikt av Johan Henrik Kellgren (Förhandl. och uppsatser, 32, s. 224—229).

KEY, ELLEN.

Sjuttioårsdagen. Artiklar av V. Almquist (Vår tid, Årg. 4, s. 96—98), Elin Brandell (Dagens nyh. 7 dec.), Nulle Finsen (Politiken 11 dec.), Emilia Fogelklou (Ord och bild, Årg. 28, s. 561—575), T. Fogelqvist (Dagens nyh. 11 dec.), E. Hedén (Socialdem. 11 dec.), Elisabeth Kuylenstierna-Wenster (Sydsv. dagbl. 11 dec.), J. Landquist (Stockh.-tidn. 10 dec.), H. Larsson (Göteb. handelstidn. 9 dec.), Mia Leche (Dagens nyh. 11 dec.), Gurli Linder m. fl. (Idun, Årg. 32, nr 50), Fernanda Nissen (Dagbladet [Kristiania] 11 dec.), Plesner, K. F. (Litteraturen, Årg. 2, s. 529—540), O. R[abeniu]s (Stockh. dagbl. 10 dec.), E. Thyselius (Aftontidn. 10 dec.), C. R. af Ugglas (Göteb. dagbl. 10 dec.), F. Vetterlund (Aftonbl. 9 dec.), Annie Åkerhielm (Nya dagl. alleh. 11 dec.), A. Österling (Sv. dagbl. 10 dec.).

En bok om Ellen Key. Sthm. 8:o 217 s., 11 pl. 12 kr.

Inneh. bl. a. G. Brandes, Ellen Key. — Ada Rydström, Minnen från Ellen Keys ungdomstid. — Hj. Söderberg, Ett par skuggbilder. — H. Ellis, Ellen Key och hennes inflytande i England. — W. Söderhjelm, »Människor».

Anm. av C.-A. B[olander] (Dagens nyh. 11 dec.), A. N[ilsson] (Göteb. handelstidn. 22 dec.). C. D. Marcus (Göteb. dagbl. 23 dec.).

Busland, H. K. Ellen Key og skolen (Skolebladet, 1919, s. 873—876).

Linder, Gurli. Emil och Ellen Key. Far och dotter (Ord och bild, Årg. 28, s. 577—587).

Stjernstedt, Marika. Ellen Key. Föredrag på Birgittadagen 1919. Sthm. 8:o. 39 s. 1,50.

KLEMMING, G. E.

Se avd. 3 B: Snoilsky.

KOCH, M.

Cederblad, S. Martin Koch (Forum, Årg. 6, s. 420—424, 434—436).

LAGERLÖF, SELMA.

Marcus, C. D. Selma Lagerlöf, ihre Dichtung und Weltanschauung (Die Tat, 10, s. 280—288).

— — Gösta Berling som svensk folktyp (Nya dagl. alleh. 19 april).

Olander, Valborg. Handbok till Nils Holgerssons underbara resa. 1918.

Anm. av Gurli Linder (Sv. dagbl. 2 mars).

Se avd. 3 B: Bremer (Wall).

LAURENTIUS ANDREÆ.

Se avd. 5: Lindqvist.

Digitized by Google

LENNGREN, ANNA MARIA.

Samlade skrifter. Utg. af Th. Hjelmqvist och K. Warburg. H. 4—5. Sthm. 8:o. S. 321—475, x j, 160 s. 12+12 kr.
Svenska författare. 3: 4–5.

LEOPOLD, C. G. AF.

Blanck, A. Leopold och Anjalaförräderiet (Ord och bild, Årg. 28, s. 72—80).

LEVERTIN, O.

Laurin, C. G. Oscar Levertin (förf:ns Människor, s. 63—78).

Norling, E. Några hågkomster av Oscar Levertin (förf:ns Skisser och skuggspel, s. 196—207).

LINDEBERG, A.

Lindeberg, H. Anders Lindeberg. 1918.
Anm. av O. Wieselgren (Göteb. dagbl. 8 febr.).

LINDEROT, L.

Böök, F. Lars Linderot, väckelsepredikanten (Stockh. dagbl. 25 maj).

— — Lars Linderots Andelige sånger (Stockh. dagbl. 1 juni).

LING, C. A.

Westerblad, C. A. Ling. Tidshistoriska undersökningar. 3: 1. Outgivna dramatiska fragment. Herraud och Bosi, med inledning och kommentar. Sthm. 8:o. xj, 53 s. 3 kr.

LINNÉ, C. VON.

Linnæus im Auslande. Linnés gesammelte Jugendschriften autobiographischen Inhaltes aus den Jahren 1732—1738. Hrsg. von F. Bryk. Sthm. 8:o. 301 s., 6 pl. 60 kr.

Linnæi minnesbok. [Utg. av F. Bryk.] Sthm. 8:o. (4), 20 s. (110 s. faks.) 35 kr.
Anm. av R. L[arsson] (Sydsv. dagbl. 1 sept), A. E (Aftonbl. 21 maj).

Svenska Linné-Sällskapets årsskrift, Årg. 2. Upps. 8:o. (6) 182 s. Medl.-avgift 10 kr. för år.
Inneh. bl. a. T. Tullberg, Familjetraditioner om Linné. — E. Müller, Linné och Uppsala. — E. Lönnberg, Linné och Artedi. — M. Floderus, Några traditioner från det Linnéska huset. — R. E. Fries, Linné i Holland.

Bryk, F. Linnés Lundavistelse (Saisonen, Årg. 4, s. 134—135).

— — Linnés disputationer (Nya dagl. alleh. 22 maj).

— — Ett okänt Linnébrev (Stockh. dagbl. 23 maj).
Till L. Salvius.

Gertz, O. Linnéfyndet i Malmö. Pehr Osbecks anteckningar efter Linnés föreläsningar (Sydsv. dagbl. 16 febr.).

Ribbing, Elsa. Carl von Linné. 1918.
Anm. av F. Bryk (Personhist. tidskr., Årg. 20, s. 190—191), S. S[vensson] (Göteb. handelstidn. 22 maj).

Digitized by Google

LIVIJN, C.

Se avd. 3 B: Askelöf (Hallendorff).

Se avd. 3 A: Mortensen, Stockholmsliv.

LOVÉN, N.

Böök, F. Nicolovius' akademiska memoarer (förf:ns Essayer och kritiker 1917—1918, s. 131—167).

— — Nicolovius som lyriker (förf:ns Essayer och kritiker 1917—1918, s. 169—178).

MECHELIN, L.

Ottelin, O. En finländsk vältalare (Ord och bild, Årg. 28, s. 225—236)

MELIN, K. A.

Sjuttioårsdagen. Artiklar av A. Fjelner (Sydsv. dagbl. 11 mars), O. R[abeniu]s (Stockh. dagbl. 10 mars), R. S[jöber]g (Aftonbl. 9 mars), C. R. af Ugglas (Göteb. dagbl. 10 mars).

Österling, A. K. A. Melin (Sv. dagbl. 21 dec.).

MENGEL, F.

Kerfve, A. Humor som aldrig dör. Ett rart apropå ur svenska skämtpressens historia (Aftonbl. 9 mars).

MESSENIUS, J.

H[ierta], P. En gantzke kort Extract 1611 (Nord. tidskr. för bok- och biblioteksväsen, Årg. 6, s. 103—105).

Larsson, L. Skulle Gunnar Gröpe vara ett påfund av Messenius? Ett jenmäle (Arkiv f. nord. filol., Bd 35, s. 53—54).

MOLIN, P.

Pelle Molins vandring över till Norge (Jämten, Årg. 13, s. 88—93).

MÖRNE, A.

Kihlman, E. Arvid Mörne. En finlandssvensk diktare (Litteraturen, Årg. 2, s. 564—582).

NICANDER, C. A.

Hylén, J. E. Skalden Nicanders syster. En bortglömd vitter dam. Ett liv i bittraste armod (Sv. dagbl. 9 nov.).

NICOLAUS HERMANNI.

Carlsson, G. När skedde Nicolaus Hermannis skrinläggning (Kyrkohist. årsskr., Årg. 20, s. 339—343)?

Anmärkning av K. B. Westman samma tidskr. s. 348.

NORSTRÖM, V.

Tal och tankar. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. xij, 463 s. 12 kr.

Anm. av A. Ahlberg (Det nya Sverige, Årg. 13, s. 296—300), J. Gustavson (Forum, Årg. 6, s. 523—526), Hj. Haralds (Göteb. dagbl. 10 maj), E. Åkesson (Sv. dagbl. 14 juni; replik av E. Liljedahl 17 juni).

Digitized by Google

Gustavsson, J. Vitalis Norströms kultursyn (Det nya Sverige, Årg. 13, s. 283—296).

Liljeblad, R. Naturvetenskap och filosofi (Sv. dagbl. 12 dec.).
Repliker av E. Åkesson (23 dec.) och T. V. Norström (29 dec.).

Liljedahl, E. Vitalis Norström, hans liv och verk. D. 2. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. 573 s., 3 pl. 18 kr.
Anm. av N. Algård (Sv. dagbl. 16 mars), K. Barr (Stockh.-tidn. 25 aug.), T. Bohlin (Vår lösen, Årg. 10, s. 198—199), J. Gustavsson (Litteraturen, Årg. 2, s. 183—189 med försvar av förf. s. 460—462), Hj. Haralds (Göteb. dagbl. 8 mars), V. Hedqvist (Sydsv. dagbl. 6 mars), O. E. Lindberg (Kristendomen o. vår tid, Årg. 14, s. 102—103), L. L[junglun]d (Nya dagl. alleh. 22 april).

— — Vitalis Norström. U. h. Zweedsch (Wetenschappelijke bladen, 1919: 2, s. 89—114).

Åkesson, E. Vitalis Norström. U. h. Noorsch (Wetenschappelijke bladen, 1918: 1, s. 99—109).

Se avd. 3 B: Söderberg (Liljedahl).

OLAUS MAGNUS.

Schybergson, M. G. Olaus Magnus (Hem och hembygd, 1919, s. 7—10).

OLAUS PETRI.

Se avd. 5: Lindqvist.

OSSIANNILSSON, K. G.

Anderson, C. A. K. G. Ossiannilsson (Årsbok utg. av Svenska litterära föreningen de nio, Upsala College, Årg. 2, s. 68—78).

OXENSTIERNA, J.

Tankar. I urval översatta och utgivna av F. U. Wrangel. Sthlm. 8:o. 282 s. 90 kr.
Anm. av T. F[ogelqvis]t (Dagens nyh. 21 dec.), A. Ö[sterling] (Svenska dagbl. 24 dec.).

OXENSTIERNA, J. G.

Lewenhauptska arkivet på Sjöholm. Bref och handlingar utg. af A. Lewenhaupt. D. 1. Bref från Johan Gabriel Oxenstierna till grefve Nils Philip Gyldenstolpe 1780—1796. viij 128 s. Sthlm. 8:o. 25 kr.
Anm. av N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 2 nov.), E. N[auman]n (Hist. tidskr., Årg. 39, s. 203—204), A. S. (Sydsv. dagbl. 17 nov.), [A.] Å[hma]n (Göteb. handelstidn. 5 nov.).

PROCOPÉ, HJ.

Homén, O. Hjalmar Procopé (Litteraturen, Årg. 2, s. 170—179).

RUDBECK, O.

Grip, E. Olof Rudbeck d. ä. Sthlm. 8:o. 43 s. 1,25.
Förf:ns Svenska märkesmän, 1.

RUNEBERG, J. L.

Aspling, E. Runebergs religiösa livsåskådning (Hemmets kalender, Årg. 23, s. 105—117).

Digitized by Google

Castrén, G. Den gamles hemkomst (Festskrift tillägn. Söderhjelm, s. 62—85).

Homén, O. När skrevs Soldatgossen (Festskrift tillägn. Söderhjelm, s. 185—190).

V. L—m. Den osminkade sanningen om Runebergs Sven Dufva. Sockenskomakaren och nyodlaren Zackarias Bångs — den sannolika modellen — liv och leverne (Aftontidn. 21 okt.).

Söderstéen, H. Bidrag till Johan Ludvig Runebergs ättartal (Genealogiska samfundets i Finland årsskr., 2, s. 1—9).

RUNIUS, J.

Åkerblom, A. Runii svenska rim. 1915.
Anm. av E. Hellqvist (Arkiv f. nord. filol., Bd 35, s. 195—206).

RYDBERG, V.

Fyra otryckta brev från Viktor Rydberg, Carl Snoilsky och Pontus Wikner (Stockh. dagbl. 28 dec.).
Till redaktör Montan.

C[ederblo]m, G[erda]. Viktor Rydbergs arbetsrum (Fataburen 1919, s. 152—155).

Elg, E. Viktor Rydbergs religionsuppfattning. 1. 1918.
Anm. av Emilia Fogelklou (Bokstugan, Årg. 3, s. 126—128).

Hansen, A. G. Viktor Rydberg i dagens strid (Klassekampen, julnummer, s. 5—9).

Holm, P. Viktor Rydberg som språkrensare. 1918.
Anm. av E. Olson (Sv. dagbl. 23 april), J. Palmér (Pedagog. tidskr., Årg. 56, s. 160—163).

Holm, R. Viktor Rydbergs religiösa tankevärld (Vår lösen, Årg. 28, s. 167—171).

Langenskjöld, Agnes. Lenau-toner i Viktor Rydbergs diktning (Nord. tidskr., 1919, s. 297—323).

Lundh, Lisa. Viktor Rydberg. Sthlm. 8:o. 177 s., 4 pl. 5 kr.
Svenskar, 12.

Nelson, J. E. Symboliken i Singoalla (Årsbok utg. av Svenska litterära sällsk. de nio, Upsala College, Årg. 2, s. 20—29).

Widbeck, G. Förklaringar till »Vapensmeden». Lund. 8:o. 26 s., 2 pl., 1 karta. 75 öre.
Skrifter utg. av Modersmålslärarnas förening.
Anm. av A. Forsström (Göteb. handelstidn. 28 nov.).

Zilliacus, E. Anabasis och »Ur Anabasis» (Festskrift tillägn. Söderhjelm, s. 321—329).

RÅÅF, L. F.

Böök, F. Leonard Fredrik Rääf (förf:ns Essayer och kritiker 1917—1918, s. 79—114).

SAXON, J. L.

En tidningsmans minnen. Sthlm 1918. 8:o. 304 s. 6 kr.

Digitized by Google

SJÖBERG, E. (VITALIS).

Böök, F. Vitalis i Mariefred (Stockh. dagbl. 26 jan.).

— — Vitalis liberalism och Per Götrek (Stockh. dagbl. 2 febr.)

SNOILSKY, C.

Carl Snoilsky och hans vänner. D. 1—2. 1917—1918.

Anm. av E. Hedén (Litteraturen, Årg. 2, s. 44—59), A. Randel (Saisonen, Årg. 4, s. 175—177), O. Wieselgren (Göteb. dagbl. 6 april), R. F. v. Willebrand (Finsk tidskr., T. 87, s. 180—198), [N. P. Svensson] Quidam Quidamsson (Ukens revy, Årg 5, s. 411—413).

— — D. 2. 1918.

Anm. av [H. E. Larsson] -pt- (Sydsv. dagbl. 6 april), J. Mortensen (Forum, Årg. 6, s. 18—20), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 7 jan.), O. Rabenius (Det nya Sverige, Årg. 13, s. 56—59), W. S[öderhjelm] (Nya Argus, Årg. 12, s. 21—22).

Carl Snoilskys och G. E. Klemmings brefväxling. [Utg. af Ruben G:son Berg med bibliografiska upplysningar af H. E. Lagerqvist.] Sthlm. 8:o. 340 s. Ej i bokh.

Föreningen för bokhandtverk.

Estlander, C. G. Snoilskys nya dikter (förf:ns Skrifter, 2: 2, s. 85—108).

Förut i Finsk tidskr. 1884.

— — Snoilskys senaste diktsamling (förf:ns Skrifter, 2: 2, s. 175—194).

Förut i Finsk tidskr. 1888.

Se avd. 3 B: Rydberg.

STAGNELIUS, E. J.

Samlade skrifter. Utg. af F. Böök. D. 5. Kommentar. H. 3. 8:o. 383—498, (4) s. 17 kr.

Svenska författare, 6: 5: 3.

Böök, F. Erik Johan Stagnelius. Sthm. 8:o. (11), 558 s., 6 pl. 36 kr.

Anm. av C.-A. B[olander] (Dagens nyh. 8 juni), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 23 o. 25 juni), Ruth Hedvall (Finsk tidskr., T. 87, s. 121—126), E. Kihlman (Nya Argus, Årg. 12, s. 131—132), [H. E. Larsson] -pt- (Sydsv. dagbl. 29 dec.), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 28 aug.), R. Sjöberg (Det nya Sverige, Årg. 13, s. 358—360). Kj. R. G. Strömberg (Stockh.-tidn. 15 juni), A. Österling (Sv. dagbl. 1 juli), S. Cederblad (Nord. tidskr., 1919, s. 343—351).

F[ogelqvis]t, T. Amanda. En tvist om dikt och verklighet (Dagens nyh. 31 okt.).

Nilsson, A. Till tolkningen av några Stagneliusdikter (Litteraturen, Årg. 2, s. 432—449).

Se avd. 3 B: Bellman (Böök).

STAGNELL, J.

Bååth-Holmberg, Cecilia. En frondör från 1700-talet (förf:ns Vid slott och sund, s. 146—154).

Digitized by Google

STRANDBERG, C. V. A. (TALIS QUALIS.)

Berg, R. G:son. Talis Qualis. 1. På Talis Qualis hundraårsdag. 2. Talis Qualis som stilkonstnär. 3. Teaterkritikern (förf:ns Litteraturbilder, Saml. 2, s. 91—157).

Blanck, A. En poetisk plan av Talis Qualis och dess öde (Festskrift tillägn. Söderhjelm, s. 27—39).

STRIDSBERG, G.

Laurin, C. G. Gustaf Stridsberg (förf:ns Människor, s. 90—114).

STRINDBERG, J. A.

Samlade otryckta skrifter. D. 2. Berättelser och dikter. Sthm. 8:o. 280 s. 15 kr.

Anm. av F. Böök (Stockh. dagbl. 28 dec.), [N.] E[rdma]nn (Nya dagl. alleh. 24 dec.), J. Landquist (Stockh.-tidn. 21 dec.), [N. P. Svensson] Quidam Quidamsson (Scenen, Årg. 5, s. 42—44), A. Österling (Sv. dagbl. 14 dec.).

Samlade otryckta skrifter. D. 1. 1918.

Anm. av J. Mortensen (Forum, Årg. 6, s. 7—9), [N. P. Svensson] Quidam Quidamsson (Scenen, Årg. 5, s. 42—44), O. Wieselgren (Sv. tidskr., Årg. 9, s. 51—53).

Han och hon. (En själs utvecklingshistoria 1875—76.) Sthm. 8:o. 239 s. 5 kr.; inb. 8 kr.

Samlade skrifter. D. 55.

Anm. av F. Böök (Stockh. dagbl. 7 dec.), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 11 dec.), J. Mortensen (Sydsv. dagbl. 29 dec.), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 10 dec.), [E.] Th[yseliu]s (Stockh.-tidn. 21 dec.), A. Österling (Sv. dagbl. 14 dec.).

Strindberg och teater. Bref till medlemmar af gamla Intima teatern från August Strindberg. 13 taflor i färg af August Strindberg. Med en inledning samt kommentarer af August Falck. Sthm 1918. 4:o. (4), 129 s., 14 pl. 260 kr.

Anm. av O. Borchsenius (Nationaltidende 30 april), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 16, 19 o. 20 jan.), P. Lagerkvist (Sv. dagbl. 27 jan.), [N. P. Svensson] Quidam Quidamsson (Politiken 29 april).

Andersen-Nexö, M. Besuch bei Strindberg (Inselschiff, 1919, s. 143—150).

Anderson, W. Dikt och verklighet i Strindbergs Tschandala (Sv. dagbl. 24 dec.).

Berg, R. G:son. Strindberg. 1. August Strindberg. 2. Strindberg första roman. 3. »Dygdens lön» (förf:ns Litteraturbilder, Saml. 2, s. 159—224).

Collijn, I. Stockholms Storkyrkas återfunna reliker jämte några arkivaliska bidrag till S:t Göransstatyns datering (Fornvännen, 1919, s. 21—42).

— — Stockholms Storkyrkas reliker och August Strindberg (Sv. dagbl. 2 april).

Cyprian, M. T. Das Drama Strindbergs (Hochland, 16: 2).

Engström om Strindberg. Ett föredrag i Lund.

Ref. av C. T. H[olmström] (Göteb. handelstidn. 9 maj).

Digitized by Google

Estlander, C. G. August Strindbergs nyare skrifter (förf:ns Skrifter, 2: 2, s. 47—74).
Förut i Finsk tidskr. 1883.

Fischl, H. Auf Strindbergs Spuren in Oberösterreich (Donauland, Jahrg. 3:1, s. 307—311).

Geete, R. Till August Strindbergs ungdomshistoria. Personliga minnen upptecknade (Ord och Bild, Årg. 28, s. 465—481).

Hagfors, J. F. Två gånger till tals med Aug. Strindberg (Aftonbl. 28 dec.).

Jaarsma, D. Th. August Strindberg (Gulden Winckel, 1918, s. 177—180).

Johansson, G. Två fabler av August Strindberg. Meddelade (Ord och bild, Årg. 28, s. 141—144).

Jönsson, G. Strindberg och präster. Ett par paralleller (Sv. dagbl. 30 okt.).

Kilian, E. Strindberg-Dramaturgie (Allgem. Zeitung, München, 111, s. 48 ff.).

Krogvig, A. August Strindberg og Björnstjerne Björnson (förf:ns Böker og mennesker, s. 150—174).

Lux, J. A. Briefe an eine Dame über den Dichter und Mystiker Strindberg (Kunst- und Kulturrat, Jahrg. 1, s. 21—23, 54—55, 80—82).

— — Strindberg als Okkultist (Prana, 9, s. 309 ff.).

Mahrholz, W. Strindbergs Religiosität (Die Propyläen, 1919, s. 193, 203).

Marcus, C. D. August Strindbergs Dramatik. 1918.
Anm. av C. A. Bolander (Dagens nyh. 26 nov.).

Meyer, G. Strindbergs »Gamaliel» (Hela världen, 1919, s. 522—525).

Molenbroek, P. Strindberg (Tijdspiegel, 1919: 1, s. 78—92, 140—149).

Mortensen, J. Strindbergs personlighet (Sydsv. dagbl. 22 juni).

Möller, A. Strindberg och Gauguin (Veckojournalen, 1919, s. 660—661).

Pirk, R. Strindberg als Dramatiker (Baltische Blätter f. Theater und Kunst, Jahrg. 1, s. 59—62).

Röttger, K. Strindberg's Frauenhass (Illustrierte Zeitung, Nr 3952).
Delvis övers. i Zimmerwald, 1919, s. 245—246.

Schering, E. »Homunculus» och »Anden i flaskan» (Sv. dagbl. 15 jan.).

Schulze, T. Strindberg und die Frauen (Deutsche Internierten-Zeitung, Nr 109, s. 20—22).

Stümcke, H. Strindberg und die Frauen (Zeitschrift für Sexualwissenschaft, 6, s. 367—375).

Sv., Strindberg och kampen för tillvaron. En synpunkt (Göteb. handelstidn. 28 mars).

Taub, H. Strindberg und Schopenhauer (Jahrbuch der Schopenhauergesellschaft, Bd 7, s. 250 ff.).

Digitized by Google

Th[yseliu]s, [E.] Strindbergsstriden sommaren 1910. Ett apropå till Aftontidningens tioårsjubileum (Aftontidn. 22 dec.).

Weininger, O. Taschenbuch und Briefe an einen Freund. Hrsg. von A. Gerber. Wien. 8:o. 102 s. 5,50 Mk.

Brev från S. till utgivaren. Avtryckta i Stockh. dagbl. 20 aug.

Wiese, L. v. Strindberg. 1918.

Anm. av L. Andreas-Salomé (Das literarische Echo, Jahrg. 21, sp. 692—693).

Wolfram, E. Der Mensch Strindberg im Spiegel seiner Werke und das Problem seines Lebens als Zeitproblem (Das Reich, 1919, s. 177—196).

Wright, H. G. Rupert Brooke och Strindberg (Forum, Årg. 6. s. 164—166).

— — Strindberg och England (Forum, Årg. 6, s. 222—224).

Zetterlund, R. Strindbergs första försök som publicist. I Aftonbladet för femtio år sedan (Aftonbl. 12 okt.).

— — Förbundet Runa. Strindbergs litterära Uppsalakrets (Aftonbl. 2 nov.).

— — Strindbergs första honorar (Stockh. dagbl. 2 nov.).

— — En prolog till Den fredlöse. Ett otryckt dokument från Strindbergs genombrottsår (Stockh. dagbl. 16 nov.).

— — Dikten som krävde tretton år för att bli färdig. En okänd version av Strindbergs »På Nikolai ruin» (Stockh. dagbl. 28 dec.).

— — Kring några Strindbergska diktförsök från ungdomsåren (Hela världen, 1919, s. 1414—1420).

— — Ett Strindbergsdokument (Veckojournalen, 1919, s. 636).

Ett brev till grossh. Rossander 1871.

Se avd. 3 B: Hansson (Hart).

STURZEN-BECKER, O. P.

Rabenius, O., 50-årsminnet av Orvar Odds död (Stockh. dagbl. 16 febr.).

Sylwan, O. Oscar Patrik Sturzen-Becker, hans levnad och författarskap. Sthm. 8:o. 249 s. 7,50.

Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs högskola, Ny följd, 16.

Anm. av G. C[astrén] (Nya Argus, Årg. 12, s. 110—111), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 12 april), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 30 april), R. Sjöberg (Aftonbl. 13 april), A. Österling (Sv. dagbl. 17 mars).

— — O. P. Sturzen-Beckers författarskap. En bibliografisk översikt. 2. Se avd. 1.

SWEDBERG, J.

Johnsson, P. Biskop Swedberg och pietisterna (Ansgarius, Årg. 14, s. 150—154).

SWEDENBORG, E.

Ahlberg, A. Kant och Swedenborg (Nord. tidskr., 1919, s. 386—398).

Digitized by Google

Stroh, A. H. Swedenborg and Upsala (New-church mag., Vol. 38, s. 208—217).

Se avd. 3 B: Bellman (Böök).

SÖDERBERG, E. N.

Femtioårsdagen. Artiklar av K. B[arr] (Stockh.-tidn. 15 april), G. Bjurman (Sv. dagbl. 15 april), A. Fjelner (Sydsv. dagbl. 15 april), I. Norberg (Idun, Årg. 32, sid. 251, 255), S. S[öderma]n (Stockh. dagbl. 14 april), F. Vetterlund (Aftonbl. 13 april).

SÖDERBERG, HJ.

Femtioårsdagen. Artiklar av K. B[arr] (Stockh.-tidn. 29 juni), B. Bergman (Ord och bild, Årg. 28, s. 299—307, Dagens nyh. 1 juli), G. Brandes (Litteraturen, Årg. 2, s. 291—294), J. D[anielsso]n (Socialdem. 2 juli), T. F[ogelqvis]t (Aftontidn. 30 juni), O. Holmberg (Sv. dagbl. 29 juni), A. Nilsson (Göteb. handelstidn. 1 juli), E. Norling (Idun, Årg. 32, s. 407—408), J. Sandvad (Litteraturen, Årg. 1, s. 855—860), [N. P. Svensson] Quidam Quidamsson (Politiken 21 juli), S. Söderman (Stockh. dagbl. 1 juli), Anna-Maria Tallgren (Helsingin Sanomat 2 juli), C. R. af Ugglas (Göteb. dagbl. 2 juli).

Vängåvan till Hjalmar Söderbergs 50-årsdag den 2 juli 1919. Sthm. 4:o. (4), 163 s., 14 pl. 400 kr.

Inneh. bl. a.: H. Schück, Den talangfulla draken. — G. Brandes, Til Söderberg. — G. Heiberg, Dramatikeren Söderberg. — W. Söderhjelm, Hjärtats oro. — Ellen Key, Minnen av Hjalmar Söderberg.

Anm. av K. Barr (Stockh.-tidn. 18 maj), B. Bergman (Dagens nyh. 17 maj), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 18 maj), G. Stridsberg (Sv. dagbl. 28 maj), O. Wieselgren (Stockh. dagbl. 28 maj).

Laurin, C. G. Hjalmar Söderberg (förf:ns Människor, s. 42—62).

Liljedahl, E. Hjalmar Söderberg och Vitalis Norström (Aftonbl. 31 maj).

SÖDERHJELM, W.

Sextioårsdagen. Artiklar av J. Landquist (Litteraturen, Årg. 2, s. 295—297), I. N[orberg] (Dagens nyh. 25 juli), S—m (Stockh. dagbl. 25 juli), V. Vedel (Ord och bild, Årg. 28, s. 337—342), R. S[jöber]g (Aftonbl. 26 juli).

Festskrift tillägnad Werner Söderhjelm den 26 juli 1919. Sthm (tr. i Helsingfors), 8:o. (3), 329 s., 1 portr. 20 kr.

Inneh. bl. a.: G. Brandes, Lykönskning. — Ellen Key, Till Werner Söderhjelm.

Anm. av J. L[andquist] (Litteraturen, Årg. 2, s. 396—397), A. N[ilsson] (Göteb. handelstidn. 9 sept.), R. G:son Berg (Aftonbl. 26 juli), R. Sjöberg (Nord. tidskr. 1919, s. 358—359), P. O. v. Törne (Hist. tidskr. f. Finl., Årg. 4, s. 169—171).

TAVASTSTJERNA, K. A.

Hedvall, Ruth. Tavaststjernas »Skuggornas ö» (Finsk tidskr., T. 86, s. 350—356).

— — Tavaststjernas förhållande till naturalismen (Festskrift tillägn. Söderhjelm, s. 160—184).

Digitized by Google

TEGNÉR, E.

Samlade skrifter. Ny kritisk upplaga kronologiskt ordnad. Utg. af E. Wrangel och F. Böök. D. 2. 1808—1816. Sthm. 8:o. (5), 551 s., 1 pl. 11 kr.

— — D. 1. 1918.
Anm. av H. Olsson (Forum, Årg. 6, s. 55—56).

Almqvist-Brogren, Gertrud. En Smålandpräst och hans biskop på 1830-talet. Omkring ett nyupptäckt brev av Esaias Tegnér (Hela världen, 1919, s. 641—646).

Björkman, C. Till frågan om »Metalliteten» (Språk och stil, Årg. 19, s. 115—116).

Böök, F. Tegnérs Bellmanskaraktäristik (Essayer och kritiker 1917—1918, s. 115—130).

— — Tegnér i stridshumör (Stockh. dagbl. 8 juni).

— — Tegnérs första skoltal (Stockh. dagbl. 15 juni).

— — Jonas Palm, Tegnér och Geijer (Stockh. dagbl. 29 juni).

Ekelund, Th. Två Tegnérsminnen (Karlstads stifts julbok, 1919, s. 105—108).
Ur Rämens arkiv.

Hjelmqvist, T. Skidbladners begynnelsevers (Språk och stil, Årg. 19, s. 119).

Risberg, B. Förhärligar Tegnér i »Svea» storhetstidens svenskar (Edda, Bd 11, s. 309—323)?

Sturtevant, A. M. Romantic elements in Tegnérs religious philosophy (Scandinavian studies and notes, Vol. 5, s. 213—245).

Wrangel, E. »Oppositionstalarne». En skämtdikt av Tegnér med förspel och efterspel (Liber librariorum, D. 1, s. 89—151).

Se avd. 3 A: Leijonhufvud.

Se avd. 3 A: Montgomery-Cederhjelm.

TESSIN, C. G.

Leijonhufvud, Sigrid. Omkring Carl Gustaf Tessin. 2. 1919.
Anm. av C. Hallendorff (Sv. tidskr., Årg. 9, s. 130—132), O. Montelius (Nord tidskr., 1919, s. 71—75).

— — Carl Gustaf Tessin som brevkonstnär (Vår tid, Årg. 4, s. 150—160).

THOMAS AV STRÄNGNÄS.

Hjärne, E. Biskop Thomas' av Strängnäs visa om striden för Sveriges frihet. Några bidrag till dess belysning (Hist. tidskr. f. Finl., Årg. 4, s. 96—134).

TOPELIUS, Z.

Dagböcker. Bd 1. 1918.

Digitized by Google

Anm. av K. B[arr] (Stockh.-tidn. 4 maj), C.-A. B[olander] (Dagens nyh. 28 maj), [N.] [Erdma]nn (Nya dagl. alleh. 18 aug.), V. T. R[osenqvist] (Tidskr. utg. av Pedagog. fören. i Finl., 56, s. 210—216), S[onja] R[oland]-O[hlon] (Göteb. handelstidn. 13 sept.), C. R. af Ugglas (Göteb. dagbl. 23 aug.), A. Österling (Sv. dagbl. 1 juni).

Belfrage, S. »Vintergatans» genesis (Festskrift tillägn. Söderhjelm, s. 9—17).

Vasenius, V. Zacharias Topelius. 1—3. 1912—1918.
Anm. av O. Sylwan (Nord. tidskr., 1919, s. 79—80).

Öller, R. En tragedi ur verkligheten och dess behandling i dikt och drama (Nya Argus, Årg. 12, s. 142—145).
Berör Z. Topelius, F. Berndtson, N. Tallgren, A. G. Ingelius. Tillägg i samme förf:s Ännu ett ord om Karttulabruden (samma tidskr. s. 180—181).

WALLIN, J. O.

Fåhræus, F. Till minne af Johan Olof Wallin (Julbok för Västerås stift, Årg. 14, s. 72—87).

Grip, E. Johan Olof Wallin. En livsbild. Uppsala (tr. i Sthm). 8:o. 92 s., 1 pl. 2,25.

Montan, G. Till svenska psalmbokens hundraårsjubileum: en erinran om J. O. Wallin och hans verk (Stockh. dagbl. 29 jan.)

—— Från Johan Olof Wallins ärkebiskopstid (Stockh. dagbl. 2, 9 o. 16 mars).

W., Ärkebiskop J. O. Wallins hälsingeresor (Julhälsning till församlingarna i ärkestiftet, s. 62—80).

WARBURG, K.

Lamm, O. Karl Warburg som litteraturhistoriker. Några minnesord (Ord och bild, Årg. 28, s. 81—90).

WECKSELL, J. J.

C[astrén], G. Wecksells »Svenskan och finskan» (Nya Argus, Årg. 12, s. 149—153).

WENNERBERG, G.

Taube f. Wennerberg, Signe. Några bref från landshöfdingen Gunnar Wennerberg till landshöfdingen Curry Treffenberg (Personhist. tidskr., Årg. 20, s. 135—141).

Se avd. 1: Hennerberg.

WIKNER, P.

Bohlin, T. Pontus Wikner och Sören Kierkegaard. Några jämförande synpunkter. Sthm. 8:o. 92 s. 2,50.
Sveriges kristliga studentrörelses skriftserie. 103.

Eklund, J. A. Pontus Wikner. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. 62 s. 1,75.
Sveriges kristliga studentrörelses skriftserie. 99.

Hjelmqvist, Th. En rättelse till en dikt av Pontus Wikner (Språk och stil, Årg. 19, s. 229).

Digitized by Google

Montan, G. Pontus Wikner och hans förhållande till Schartau och Rosenius (Bibelforskaren, Årg. 36, s. 154—175).

Se avd. 3: Rydberg.

WIRSÉN, C. D. AF.

Estlander, C. G. C. D. af Wirsén och idealismen (förf:ns Skrifter, 2: 2, s. 109—134).

Förut i Finsk tidskr. 1886.

Vetterlund, F. Ragnhild och Olof. Ett motiv i C. D. af Wirséns diktning (Festkrift tillägn. Söderhjelm, s. 307—320).

— — Några minnen av Wirsén (Hela världen, 1919, s. 257—262).

WIVALLIUS, L.

Ahnlund, N. Vivallius och Gyllenstiernorna. Riksadel och emigrantadel under de svenska och polska Vasarnas kamp (Sv. tidskr., Årg. 9, s. 32—45).

Schück, H. En äventyrare. 1918.

Anm. av A. Randel (Saisonen, Årg. 4, s. 177), W. S[öderhjelm] (Nya Argus, Årg. 12, s. 9—10), O. Wieselgren (Göteb. dagbl. 12 april).

WÅHLIN, CHR.

Böök, F. Domprosten Christian Wåhlin (förf:ns Essayer och kritiker 1917—1918, s. 31—64).

ÖDMAN, N. S.

Grip, E. Samuel Ödmann. Sthm. 8:o. 37 s. 1,25.

Förf:ns Svenska märkesmän. 5.

ÖSTERLING, A.

Se avd. 3 B: Bergman (Lundgren).

4. Teater- och musikhistoria.

Svensk tidskrift för musikforskning utg. av. T. Norlind under medverkan av C. F. Hennerberg, E. Sundström, J. Rabe. Årg. 1. Sthm. 8:o. 198 s. 15 kr.

Ahlbom, E. Minnen och anteckningar från en trettiofemårig teaterbana. Hfors. 8:o. 178 s. Fmk 25: —.

Bolin, G. Carl Fredrik Scheffer och Stockholms teaterförhållanden (Holmia, Årg. 1, s. 65—66).

Brodén, N. Förteckning över Emil Sjögrens tryckta kompositioner. Se avd. 1.

Dahlgren, Lotten. »Värmlänningarnas» 500-gångsjubileum (Stockh. dagbl. 2 febr.).

Dorph, S. Jenny Lindiana. Till hundraårsminnet. Uppsala (tr. i Sthm). 8:o. 351 s., 8 pl. 14,50.

Digitized by Google

Dorph, S. Jenny Linds triumftåg. 1918.
Anm. av T. Norlind (Sv. humanist. tidskr., Årg. 3, sp. 57—59).

Fryklund, D. Brev från Bernhard Crusell. Sundsvall 1918. 8:o. 44 s. (Ej i bokh.)

Hebbe, Signe. Signe Hebbes minnen saml. och efter muntlig berättelse nedskrivna av Hildur Dixelius-Brettner. Med företal av Ellen Key. Sthm. 8:o. 442 s., 13 pl. 18 kr.
Bl. a. om Almquist och Tegnér.
Anm. av. K. Fåhræus (Ord och bild, Årg. 28, s. 621—624), J. L[andquist] (Litteraturen, Årg. 2, s. 719—720), E. Smith (Sv. dagbl. 14 dec.).

— — Signe Hebbes memoarer. Efterskörd (Idun, Årg. 32, nr, 5 o ff.).

Hennerberg, C. F. Förteckning över Gunnar Wennerbergs tonverk. Se avd. 1.

Homén, O. Från Helsingfors teatrar. 1—2. 1917—1918.
Anm. av A. Brunius (Scenen, Årg. 4, s. 98), G. Nordensvan (Ord och bild, Årg. 28, s. 665, Stockh. dagbl. 11 juni), E. Smith (Sv. dagbl. 14 juli).

Hyltén-Cavallius, R. Studentspex i Uppsala (Studentbladet, Årg. 7, s. 62—64).

Jeanson, G. Vår första opera och den Rosidorska teatertruppen i Sverige (Svensk tidskr. för musikforskning, Årg. 1, s. 4—39).

Laurin, C. G. Ros och ris. 2. 1918.
Anm. av O. Wieselgren (Göteb. dagbl. 15 febr.).

Löfström, K. »Hamlet» 100 år på Stockholmsscenen (Stockh. dagbl. 30 mars).

— — Från Gustaf Vasas hovkapell till tredje Gustafs opera (Aftonbl. 29 juni).

— — Hur släktbanden binda samman Thalias folk (Stockh.-tidn. 28 dec.).

Niemann, W. Die nordische Klaviermusik. Lpz. 1918. 8:o. 72 s. 4 Mk.

Norlind, T. Jenny Lind. En minnesbok till hundraårsdagen. Sthm. 8:o. 251 s., 1 pl. 10 kr.
Anm. av H. G[limsted]t (Sv. dagbl. 24 dec.), [E.] R[inman] (Stockh.-tidn. 13 dec.), E. S[undström] (Sv. tidskr. för musikforskning Årg. 1, s. 164—165).

— — Geijer som musiker. Se avd. 3 B: Geijer.

— — Svensk musikhistoria. 1918.
Anm. av E. S[undström] (Sv. tidskr. f. musikforskning, Årg. 1, s. 163), H. G[limsted]t (Stockh. dagbl. 10 mars) med förf:ns replik (13 mars).

Personne, N. Svenska teatern. 5. Under Karl Johanstiden 1827—1832. Några anteckningar. Sthm. 8:o. 230 s. 8 kr.
Anm. av B. B—m (Göteb. handelstidn. 30 aug.), E. Smith (Sv. dagbl. 25 juli).

Rodhe, E. Studier i den svenska reformationstidens liturgiska tradition. 1917.
Anm. av T. N[orlin]d (Sv. tidskr. f. musikforskning, Årg. 1, s. 158—159).

S[imonsso]n, I. Den italienska maskkomedien i Stockholm (Holmia, Årg. 1, s. 64—65).

Digitized by Google

S[trömber]g, Kj. Fransk teater och franska skådespelare i Sverige (Stockh.-tidn. 11 maj).

Svanberg, J. Kungl. teatrarne under ett halft sekel 1860—1910. Personhistoriska anteckningar. D. 2. Sthm. 8:o. 211, iv s. 10 kr.

Söderman, S. Melpomene och Thalia. Från Stockholms teatrar. Studier och kritiker. Sthm. 8:o. 312 s., 27 pl. 14 kr.

Anm. av R. G:son Berg (Aftonbl. 9 dec.), B. B[ergma]n (Dagens nyh. 7 dec.), A. B[runiu]s (Göteb. handelstidn. 11 dec.), J. D[anielsso]n (Socialdem. 22 dec.), [E.]Th[yseliu]s (Aftontidn. 19 dec.), H. Seldener (Nya dagl. alleh. 11 dec.).

Valentin, G. Hamlet vid dess första framförande i Stockholm (Hela världen, 1919, s. 395—399).

Vretblad, P. Konsertlivet i Stockholm. 1918.

Anm. av T. Norlind (Sv. humanist. tidskr., Årg. 3, sp. 130—134, Sv. tidskr. f. musikforskning, Årg. 1, s. 159—160).

Åkerlund, A. Musiklivet inom Göta P. B. 1801—1912. Göteborg 1918. 8:o. 479 s. 12 kr.

5. Metrik och stilistik.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av R. G:son Berg, B. Hesselman, O. Östergren. Årg. 19 (1919). Upps. 8:o. (4), 236 s. För årg. 6 kr.

Bergroth, H. Finlandssvenska. 1918.

Anm. av G. Cederschiöld (Stockh.-tidn. 29, 30 mars), R. G:son Berg (Sv. dagbl. 21 aug.).

Cederschiöld, G. Framtidssvenska. 1917.

Anm. av H. Bergroth (Sv. humanist. tidskr., Årg. 3, sp. 125—128, B. Stenhös (Bokstugan, Årg. 3, s. 96—97).

— — Den nya bibelsvenskan (Språk och stil, Årg. 19, s. 1—27).

Gjerdman, O. Aktiva och passiva versifikatörer emellan (Språk och stil, Årg. 19, s. 73—109, 184—228).

— — Versläsning. Några rön. (Dagens nyh. 22 juni).

Hedén, E. Småprat om svensk prosastil (Socialdem:s julnummer).

Lindqvist, N. Studier över reformationstidens bibelsvenska. 1918.

Anm. av I. Collijn (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, Årg. 6, s. 113—115).

— — Vem har skapat vårt nysvenska skriftspråk (Dagens nyh. 2 juni)?

Lindroth, Hj. Djävulen i svenska språket (Ord och bild, Årg. 28, s. 207—215).

Nordenstreng, R. Den folkliga föreläsningens konst (Sv. dagbl. 16 jan.).

— — Talspråksformer i skriftspråket (Sv. dagbl. 20 sept.).

Ottelin, O. Den folkliga föreläsningen. 1—2. 1918.

Anm. av J. Feuk (Biblioteksbladet, Årg. 4, s. 92—94).

Rabenius, O. Vad är stil (Hela världen, 1919, s. 1410—1413)?

Digitized by Google

Sievers, E. Metrische Studien. 4. Die altschwedischen Upplandslagh nebst Proben formverwandter gemanischer Sagdichtung. T. 2: Texte. Lpz. 8:o. iv, s. 263—620. M. 14:—
Abh. d. sächs. Gesellsch. d. Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., Bd 35: 2.

Sylwan, O. Metriska spörsmål (Språk och stil, Årg. 19, s. 58—72).

Vedel, V. Meningsrytme (Edda, Bd 12, s. 268—289).

6. Folklore, mytologi o. d.

Svenska landsmål och svenskt folkliv. Tidskr. utg. genom J. A. Lundell. H. 143—145 = 1919: 1—3. Sthm. 8:o. Pr. för år 5,25.

Ahnlund, N. Sankt Olof och trollet (Sv. tidskr., Årg. 9, s. 328—337).

Andersson, A. De underjordiske (Jämten, Årg. 13, s. 125—132).

Anderson, W. Helgonkult i Blekinge. Sthm. 8:o. 26 s.
Antikvarisk tidskrift för Sverige, D. 22: 3.

Feist, S. Runen und Zauberwesen im germanischen Altertum (Arkiv f. nord. filol., Bd 35, s. 243—287).

Folkdiktning, Finlands svenska. 7. Folktro och trolldom. 1. Övernaturliga väsen. Utg. av G. Landtman. Hfors. 8:o. lvij, 860 s. 35 fmk.
Skrifter utg. av Svenska litt.-sällsk. i Finland, 147.

Friesen, O. v. Tors kamp med midgårdsormen. Den kända fornisländska myten funnen i bild på svensk runsten (Dagens nyh. 14 sept.).

Holmström, H. Studier över svanjungfrumotivet i Volundarkvida och annorstädes. (Ak. avh. Lund) Malmö (tr. i Lund). 8:o. vij, 221 s. 12 kr.
Anm. av H. Ellekilde (Danske Studier, Bd 16, s. 166—171).

Johnsson, P. »Noens hunna». Gammalt skrock i juletid från Göinge (Sydsv. dagbl. 28 dec.).

— — Landtmätaren i folksägnen (Hela världen, 1919, s. 1137—1140).

Keyland, N. Julbröd, julbockar och staffanssång. Dokument rörande den svenska allmogens julfirande saml. och utg. Sthm. 4:o. 162 s. 25 kr. (Nordiska museet.)
Anm. av H. Celander (Göteb. handelstidn. 24 dec.), J. D[anielsso]n (Socialdem. 19 dec.), E. K[lei]n (Aftontidn. 20 dec.), R. Larsson (Sydsv. dagbl. 24 dec.).

Konster, Salomoniska magiska. Utdrag ur en Westboprest svartkonstböcker. (Utg. av P. Heurgren.) Örebro 1918. 8:o. xvj, 113 s. 4,50.
Även utg. som Meddelanden från Örebro läns museum, 7.
Anm. af B. Schnittger (Aftonbl. 23 mars).

Landtman, G. Om folksagans underbara daning (Finsk tidskr., T. 86, s. 130—151).

Landtmanson, S. Några sägner från Kålland (En västgötabok, s. 84—93).

Digitized by Google

Linderholm, E. Nordisk magi. Studier i nordisk religions- och kyrkohistoria. 1. Urnordisk magi. Sthm 1918. 8:o. 157 s. 4,50.

Svenska landsmål, h. 143 = 1919: 1.

Anm. av T. J. Arne (Aftontidn. 25 jan.), E. Louis Backman (Sv. dagbl. 23 febr.).

— — De stora häxprocesserna i Sverige. 1. 1918.

Anm. av C. O. Arcadius (Stockh. dagbl. 24 mars), E. Louis Backman (Sv. dagbl. 24 febr.), Hj. H[olmquis]t (Kyrkohist. årsskrift, Årg. 20, s. 361—363).

Lindroth, Hj. En nordisk gudagestalt i ny belysning genom ortnamnen. Sthm. 8:o. 76 s.

Antikvarisk tidskr. f. Sverige, D. 20, nr 4.

Norlind, T. Gamla bröllopsseder hos svenska allmogen. Sthm (tr. i Lund). 8:o. 152 s. 7,50.

Ridderstad, A. Östergötland. 3. Fornsägner och kulturbilder från Östergötland. H. 2—6. Sthm 8:o. S. 49—288. 12 kr.

Sydow, C. W. von. Våra folkminnen. En populär framställning. Lund. 8:o. 209 s. 3,50.

Anm. av D. Arill (Göteb. handelstidn. 8 sept.), K. Liestöl (Maal og minne, 1919, s. 149—154), B. Schnittger (Aftonbl. 17 dec.).

Tegengren, J. Sägner från Vörå (Finskt museum, 26, s. 56—64).

Unwerth, W. v. Eine schwedische Heldensage als deutsches Volksepos (Arkiv f. nord. filol., Bd 35, s. 113—137).

Östman, C. »Lax, lax, lerbak». En stockholmsk grundläggningssaga, som rör biskop Hans Brask (Stockholms-Gillet 1914—1919, s. 25—36).

Årets bibliografi avviker från de närmast föregående dels genom en förenklad typografisk anordning, dels därigenom att tvänne avdelningar nämligen biblioteks- och bokväsen samt kulturhistoria försvunnit. Då det av ekonomiska skäl var nödvändigt att icke blott göra tryckningen billigare utan även inskränka på omfånget, syntes kulturhistorien först böra ifrågakomma, emedan hithörande litteratur förtecknas i andra årsbibliografier t. ex. i Historisk tidskrift och Rig. Härtill kom att den här upptagna litteraturen hade mindre intresse för den egentliga litteraturhistorien eller i annat fall lätt kunde inordnas i andra avdelningar av bibliografien. Då biblioteks- och bokhistorien sedan några år tillbaka i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen fått ett eget organ, syntes det lämpligast att även motsvarande delar av bibliografien överfördes till denna tidskrift.

Digitized by Google

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS ÅRSMÖTE

hölls den 27 november, därvid följande ärenden förekommo:

1. ÅRSBERÄTTELSE FÖR ÅRET 1919.

Sällskapet har under året 1919 utgivit 40:de årgången av *Samlaren* med bidrag av R. Ekholm, I. Simonsson, H. Olsson, O. Holmberg, E. Wallén och J. L:son Samzelius. Som bilaga har utdelats *1500- och 1600-talens Visböcker*, utgivna av A. Noreen och A. Grape. XI. *Forsius Visbok.*

Uppsala den 27 nov. 1920.

Martin Lamm.

2. REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1919.

Undertecknade, utsedda att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1919, få efter verkställd granskning avgiva följande revisionsberättelse:

Behållning från föregående år:		
Obligationer	kr. 12,800: —	
Å bankräkningar	„ 1,700: —	
Kontant i kassan	„ 104: 85	14,604: 85
	Transport	14,604: 85

Digitized by Google

		Transport	14,604: 85
Inkomster:			
423 årsavgifter för år 1919 à 10 kr. . .	kr.	4,230: —	
1 „ „ „ 1919 à 5 kr. . .	„	5: —	
8 „ „ „ 1918 à 5 kr. . .	„	40: —	
2 ständiga ledamotsavgifter à 50 kr.	„	100: —	
1 „ „ à 125 kr.	„	125: —	
Statsanslag	„	1,200: —	
Svenska Akademiens anslag	„	1,000: —	
Räntor	„	786: 73	
Lagerförsäljning	„	1,013: 32	
Debiterade postporton	„	321: 05	
Kursvinst	„	18: 85	8,839: 95
		Summa kr.	23,444: 80
Utgifter:			
Honorar	kr.	1,040: 70	
Tryckeriräkningar	„	6,505: 23	
Post och frakt	„	488: 14	
Distribution	„	178: 65	
Diverse	„	50: 10	8,262: 82
Behållning:			
Obligationer	kr.	12,800: —	
Å bankräkningar	„	2,245: 96	
Kontant i kassan	„	136: 02	15,181: 98
		Summa kr.	23,444: 80

Det av Sällskapet uppburna statsanslaget har för år 1919 utgått med kr. 1,200: —, mot förutvarande kr. 800: — pr år. — Behållningen har ökats från *ingående* kr. 14,604: 85 till *utgående* kr. 15,181: 98.

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och med alla nödiga verifikationer försedda.

Digitized by Google

Revisorerna hemställa därför, att full och tacksam ansvarsfrihet beviljas Sällskapets skattmästare, fil. lic. J. L:son Samzelius, för hans förvaltning under den tid, revisionen omfattar.

Uppsala den 27 november 1920.

VILHELM SCHARP. SVEN CEDERBLAD.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för hans förvaltning.

4. Företogs den i stadgarna föreskriva utlottningen av en av arbetsutskottets medlemmar, varvid professor H. SCHÜCK utlottades.

5. Sedan undertecknad anhållit om befrielse från medlemskap av arbetsutskottet på grund av avflyttning från Uppsala och professor H. Schück av samma orsak undanbett sig återval, utsågos till nya ordinarie medlemmar av arbetsutskottet förste bibliotekarien A. NELSON och fil. lic. N. GOBOM. Utskottets övriga medlemmar äro docenten A. BLANCK, fil. lic. JONAS L:SON SAMZELIUS och förste bibliotekarien A. GRAPE. Till suppleant valdes fil. lic. J. NORDSTRÖM.

6. Valdes till revisorer 1920 förste bibliotekarierna O. WALDE och S. E. BRING samt till deras suppleanter fil. lic. S. CEDERBLAD och fil. kand. V. SCHARP.

7. Upplöstes sammanträdet.

Uppsala som ovan.

MARTIN LAMM.

Vid Arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde valdes till ordförande docenten A. BLANCK, till sekreterare undertecknad och till skattmästare fil. lic. J. L:SON SAMZELIUS.

NILS GOBOM.

Digitized by Google

Digitized by Google

AV SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET UTGIVNA SKRIFTER

1: 1—40. Samlaren. Årg. 1—40. 1880—1919. Pris kr. 195: — (1: 1. kr. 3: —, 1: 2. kr. 2: —, 2: 1. kr. 2: —, 2: 2. kr. 1: 50, 3: 1. kr. 2: —, 4: 1. kr. 2: —, 4: 2. kr. 2: 50, 5. kr. 3: —, 6: 1. kr. 2: —, 6: 2. kr. 2: —, 7. kr. 3: 25, 8—9. per st. kr. 4: —, 10. kr. 3: 25, 11. kr. 2: 50, 12. kr. 4: —, 13. kr. 3: 50, 14. kr. 3: —, Extrahäfte kr. 3: —, 15—16. per st. kr. 4: —, 17—18. per st. kr. 5: —, 19—23. per st. kr. 3: 50, 24. kr. 4: —, 25—26. per st. kr. 6: —, 27. kr. 3: 50, 28. kr. 6: —, 29—30. per st. kr. 4: 50, 31. kr. 6: —, 32. kr. 4: —, 33. kr. 6: —, 34. kr. 7: 50, 35—36. per st. kr. 6: 50, 37—38. per st. kr. 7: —, 39. kr. 10: —, 40. kr. 10: —). [H. 1: 1—2. 1880. Utsålda.]

1: N. f. Samlaren. Ny följd. Årg. 1. 1920. Kr. 7: 50.

2: 1—2. Dagboksanteckningar af Johan Gabriel Oxenstierna, Åren 1769—1771. Utg. genom G. Stjernström. 1881. Pris kr. 5: —.

3: 1—5. [G. E. Klemming.] Ur en antecknares samlingar. 1881—83. Pris kr. 6: —. [H. 1—2. utsålda.]

4. En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt af Samuel Columbus. Med inledning, anmärkningar och register utg. af G. Stjernström och A. Noreen. 1881. Pris kr. 2: —

5: 1—2. Skrifter af Karl Gustaf Tessin. Efter författarens på Åkerö befintliga handskrift utg. af G. Frunck. 1882—83. Pris kr. 2: 50.

6: 1—3. G. Benzelstjernas Censorsjournal 1737—1746. Utg. af L. Bygdén och E. Lewenhaupt. 1884—85. Pris kr. 5: —.

7: 1—4. 1500- och 1600-talens visböcker. Första bandet. Utg. af A. Noreen och H. Schück. 1884—94. Pris kr. 15: —. (1: 1—2. Harald Oluffsons visbok. H. 1—2. Per st. kr. 1: 25; 2: 1—3. Bröms Gyllenmärs visbok. H. 1—3. Per st. kr. 2: —; 3. Barbro Banérs visbok. Kr. 1: 50. 4. Pär Brahes visbok. Kr. 5: —.)

7: 5—7. 1500- och 1600-talens visböcker. Andra bandet. Utg. af A. Noreen och J. A. Lundell. 1900—15. Pris kr. 13: —. (5. K. Bibliotekets visbok i 16:o. Kr. 3: —; 6: 1—2. K. Bibliotekets visbok i 8:o. H. 1—2. Per st. kr. 2: —; 7: 1—3. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1—3. Per st. kr. 2: —.)

7: 8—11. 1500- och 1600-talens visböcker. Tredje bandet. Utg. af A. Noreen och A. Grape. H. 1—5. 1916—20. Fortsättes. (8. Drottning Sofias visbok. Kr. 3: —; 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor. Kr. 1: —; 10: 1—2. Samuel Älfs visbok. H. 1—2. Per st. kr. 3: —; 11. Forsius visbok. Kr. 3: —. 12: —.

8: 1—4. Johannes Messenius, Samlade dramer utg. af H. Schück. H. 1—4 1886—88. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

9: 1—6. Bref rörande Nya Skolans historia 1810—1811. Med anmärkningar utg. af G. Frunck. 1886—91. Pris kr. 5: 75.

10: 1—4. G. E. Klemming, Sveriges bibliografi 1481—1600. Redigerad och utg. af A. Andersson. H. 1—4. 1889—92. Fortsättes. Pris per häfte kr. 2: —.

Digitized by Google

11: 1—7. Skrifter från reformationstiden. I urval utg. af A. Andersson. 1889—98. Pris kr. 11.—. [Utsåld.]

12: 1—3. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1788—1792. Utg. af E. Lewenhaupt. 1891—94. Pris kr. 7:—.

13: 1—2. H. Schück, Lars Wivallius, hans lif och dikter. 1893—95. Pris kr. 8:—. [H. 1. Utsåld.]

14. Bref från Esaias Tegnér till Carl Fredr. af Wingård. Utg. af E. Tegnér. 1894. Pris kr. 2:—.

15: 1—2. O. Levertin, Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den gustavianska åldern. 1896—98. Pris kr. 3:75. [H. 2. Utsåld.]

16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Utg. med en inledning om dess utländska förebilder af O. Sylwan. 1895. Pris kr. 1:50.

17: 1—18. L. Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Band 1—2. 1898—1915. Pris kr. 32:—. (1. kr. 15:—, 2. kr. 17:—.) [H. 1. Utsåld.]

18: 1—2. Ur Hans Järtas literära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. v. Brinkman. Utg. af E. Lewenhaupt. H. 1—2. 1899—1900 Fortsättes. Pris per häfte kr. 1:50.

19: 1—3. Thomas Thorilds bref. Utg. af L. Weibull. H. 1—3. 1899—1902. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1:50.

20. Thorilds bref till C. F. Cramer. Med inledning och anmärkningar utg. af M. Lamm. 1907. Pris kr. 2:50.

21: 1—5. Lejonkulans dramer. Utg. af E. Ljunggren och C. Pollack. H. 1—5. 1908—12. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1:50.

22. O. Wieselgren, Studier öfver Lejonkulans dramer. 1909. Pris kr. 2:25.

23. F. Böök, Studier i Stagnelii ungdomslyrik. 1911. Pris kr. 3:50.

24. S. Ek, Studier i Wivalliusvisornas kronologi. 1921. Pris 4 kr.

Utsålda skrifter: Nr 1: 1: 1—2. Samlaren 1880 h. 1—2.; Nr 3: 1—2. Klemming, En antecknares samlingar, h. 1—2.; Nr 11: 1—7. Skrifter fr. Reformationstiden; Nr 13: 1. Schück, Wivallius, h. 1; Nr 15: 2. Levertin, Johan Wellander, h. 2; Nr 17: 1. Bygdén, Anonymlexikon, h. 1.

Omtryckta skrifter: Nr 1: 5. Samlaren 1884; Nr 7: 4. Pär Brahes Visbok.

Den årliga utgivningen av sällskapets skrifter har haft följande omfattning.

1880/81. 1: 1: 1—2, 2: 1, 3: 1. **1881/82.** 1: 2: 1—2, 2: 2, 3: 2—3, 4. **1882/83.** 1: 3: 1, 3: 4—5, 5: 1—2. **1883/84.** 1: 4: 1—2, 6: 1. 7: 1: 1. **1884/85.** 1: 5, 6: 2—3, 7: 1: 2, 7: 2: 1. **1885/86.** 1: 6: 1—2, 7: 2: 2, 8: 1, 9: 1. **1886.** 1: 7, 8: 2, 9: 2. **1887.** 1: 8, 7: 2: 3, 8: 3. **1888.** 1: 9. 8: 4, 9: 3. **1889.** 1: 10, 7: 3, 10: 1, 11: 1—2. **1890.** 1: 11, 9: 4, 10: 2, 12: 1. **1891.** 1: 12, 9: 5, 10: 3. **1892.** 1: 13, 9: 6, 10: 4, 12: 2. **1893.** 1: 14, 1: extrahäfte, 11: 3—4, 13: 1. **1894.** 1: 15, 12: 3, **14**. **1895.** 1: 16, 13: 2. **1896.** 1: 17, 15: 1. **1897.** 1: 18, 7: 4, 16. **1898.** 1: 19, 11: 5—7, 15: 2, 17: 1. **1899.** 1: 20, 17: 2, 18: 1, 19: 1. **1900.** 1: 21, 17: 3, 18: 2, 19: 2. **1901.** 1: 22, 7: 5, 17: 4. **1902.** 1: 23, 17: 5, 19: 3. **1903.** 1: 24, 7: 6: 1, 17: 6. **1904.** 1: 25, 17: 7. **1905.**

Digitized by Google

1: 26, 17: 8. **1906.** 1: 27, 7: 6: 2, 17: 9, 20. **1907.** 1: 28, 17: 10, 21: 1. **1908.** 1: 29, 17: 11, 21: 2. **1909.** 1: 30, 17: 12, 22. **1910.** 1: 31, 17: 13, 21: 3. **1911.** 1: 32, 17: 14, 21: 4, 23. **1912.** 1: 33, 7: 7: 1, 17: 15, 21: 5. **1913.** 1: 34, 7: 7: 2, 17: 16. **1914.** 1: 35, 7: 7: 3, 17: 17. **1915.** 1: 36, 7: 8, 17: 18. **1916.** 1: 37, 7: 9. **1917.** 1: 38, 7: 10: 1. **1918.** 1: 39, 7: 10: 2. **1919,** 1: 40, 7: 11. **1920.** 1: N. F. 1, 7: 12: 1, 24.

Samlaren har under de sista fem åren innehållit följande uppsatser.

1916.

M. Lamm: Försoningstanken i Tegnérs Frithiofs Saga. G. Carlquist: Några återfunna Daliniana. S. Cederblad: Lidner och Stagnelius. H. Olsson: Tegnérs episka och dramatiska planer under Frithiofsåren. G. Lindstén: Några okända dikter af Kellgren, Leopold och Bellman. F. Böök: Tegnér och Ossian. J. Nordström: De olika Hercules-versionerna. G. Lindstén: Några brefutdrag rörande Utile Dulci i början af 1700-talet. G. Bergh: Kellgrens första recension. A. Korlén: Wallins psalm 481 och Goethes dikt »Nähe des Geliebten». H. Schück: Ur gamla anteckningar. 7. Tungomålsgilllet. A. Silow: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1915.

1917.

C. Santesson: Mot »Lycksalighetens ö». S. Ek: Karin Ulfsparres visor. J. Flodmark: Något om Bellman och hans anhöriga. S. Cederblad: Stagnelii panteistiska Kristusuppfattning. K. Strömberg: Leopolds Virginia. J. Paludan: Ole Svendsen Lemvig. J. Nordström: Till frågan om Skogekär Bärgbo. G. Lindstén: Visan om Konung Gustaf och Dalkarlarna. G. Lindstén: En oration af Kellgren från Åbotiden. F. Böök: Bidrag till de Almquistska skrifternas kronologi. H. Schück: Ur gamla anteckningar. 8. Franska trupper i Sverige 1743—1753. N. Gobom: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1916.

1918.

S. Ek: Våra första psalmböcker. H. Schück: Ur gamla anteckningar. 9. Stadfästelsebrefven till Uplands- och Södermannalagarna. 10. De spinea corona. I. Simonsson: Biografiska bidrag om Lars Wivallius (efter fängelsetiden). R. G:son Berg: Atterboms bref till Schelling. J. Svensson: Ett par nyfunna dikter af Henricus Tidemanni. J. Nordström: Strödda bidrag. A. Grandien: Atterbom och Afzelius. G. Bergh: Ehrensvärds idealuppfattning i förhållande till Winckelmanns. Henrik Cornell: En birgittinsk revelation och dess litterära förebilder. N. Gobom: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1917.

1919.

Ragnar Ekholm: Folksaga och folkvisa i Almquists diktning. Ivar Simonsson: C. J. L. Almquists afhandling om »Europeiska missnöjets grunder». Henry Olsson: C. J. L. Almquists Drottningens Juvelsmycke. Olle Holmberg: Kronologien i Törnrosens Bok. Ragnar Ekholm: Ännu en dikt av Samuel Columbus. Erik Wallén: Mytologien i Atterboms sagospel Lycksalighetens ö. Jonas L:son Samzelius: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1918.

Digitized by Google

1920.

ANTON BLANCK: Om allvaret i Fru Lenngrens diktning. OLLE HOLMBERG: Några motiv i Amorina. AGNE BEIJER: Abbé Domenico Michelessi. SVEN CEDERBLAD: Correggios San Sebastian och änglakören i Stagnelii drama Riddartornet. ANTON BLANCK: En okänd Strindbergsöversättning från H. C. Andersen. JONAS L:SON SAMZELIUS: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1919.

Meddelande.

Anmälan om inträde i **Svenska Litteratursällskapet i Uppsala** sker till sällskapets *skattmästare,* adr. Uppsala.

Avgiften är för *årligt betalande* medlem 10 kr. årligen, för *ständig* medlem 125 kr. en gång för alla. Årsavgiften och kostnaderna för distribueringen av skrifterna uttagas genom postförskott vid skrifternas utsändande.

Medlem av sällskapet erhåller ett exemplar av alla av sällskapet utgivna skrifter från och med det år, då han inträder i sällskapet. Därförut utgivna skrifter säljas genom *skattmästaren* till *medlemmar* av sällskapet med 25 % rabatt å bokhandelspriset. Hel årgång av skrifter för tiden 1880—1918 säljes för 5 kr. och vid försäljning av minst fem årgångar lämnas 25 % även å årgångspriset. Nytillträdande medlemmar erhålla samtliga i lager kvarvarande äldre skrifter av den äldre serien för kr. 120: —. Vid alla försäljningar uttagas försändningskostnaderna av köparen. Av andra häftesvis utgivna skrifter än Samlaren och Visböckerna säljas i regel ej lösa häften.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets övriga publikationer hänvände man sig till Biblioteksamanuensen NILS GOBOM, Uppsala.

Med **Svenska Litteratursällskapet i Finland** har överenskommelse träffats på grund varav medlemmar av vårt sällskap mot erläggande av endast halv avgift kunna bliva medlemmar av det finlandssvenska sällskapet. Avgifterna äro sålunda för medlem av grupp A Fmk 50: — och av grupp B Fmk 12: 50 (i st. för resp. Fmk 100: — och 25: —). Dessutom äga medlemmarna av bägge litteratursällskapen rätt att för halva priset tillösa sig de båda sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgiver. Anmälan göres till *Svenska litteratursällskapets skattmästare, Uppsala.*

Med **Universitetsjubilæets Danske Samfund** och med redaktionen av **Danske Studier** äro överenskommelser träffade, på grund av vilka medlemmar av vårt sällskap kunna bliva medlemmar av Samfundet för kr. 6: 50 (i st. för 10 kr.) eller utan att ingå som medlemmar av Samfundet kunna prenumerera på Danske Studier för kr. 2: 50 om året (i st. för 4 kr.). Anmälan göres till *Svenska litteratursällskapets skattmästare, Uppsala.*

Uppsala i maj 1921.

Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott.

Uppsala 1921. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B. 21100

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 04847 1711

Digitized by Google

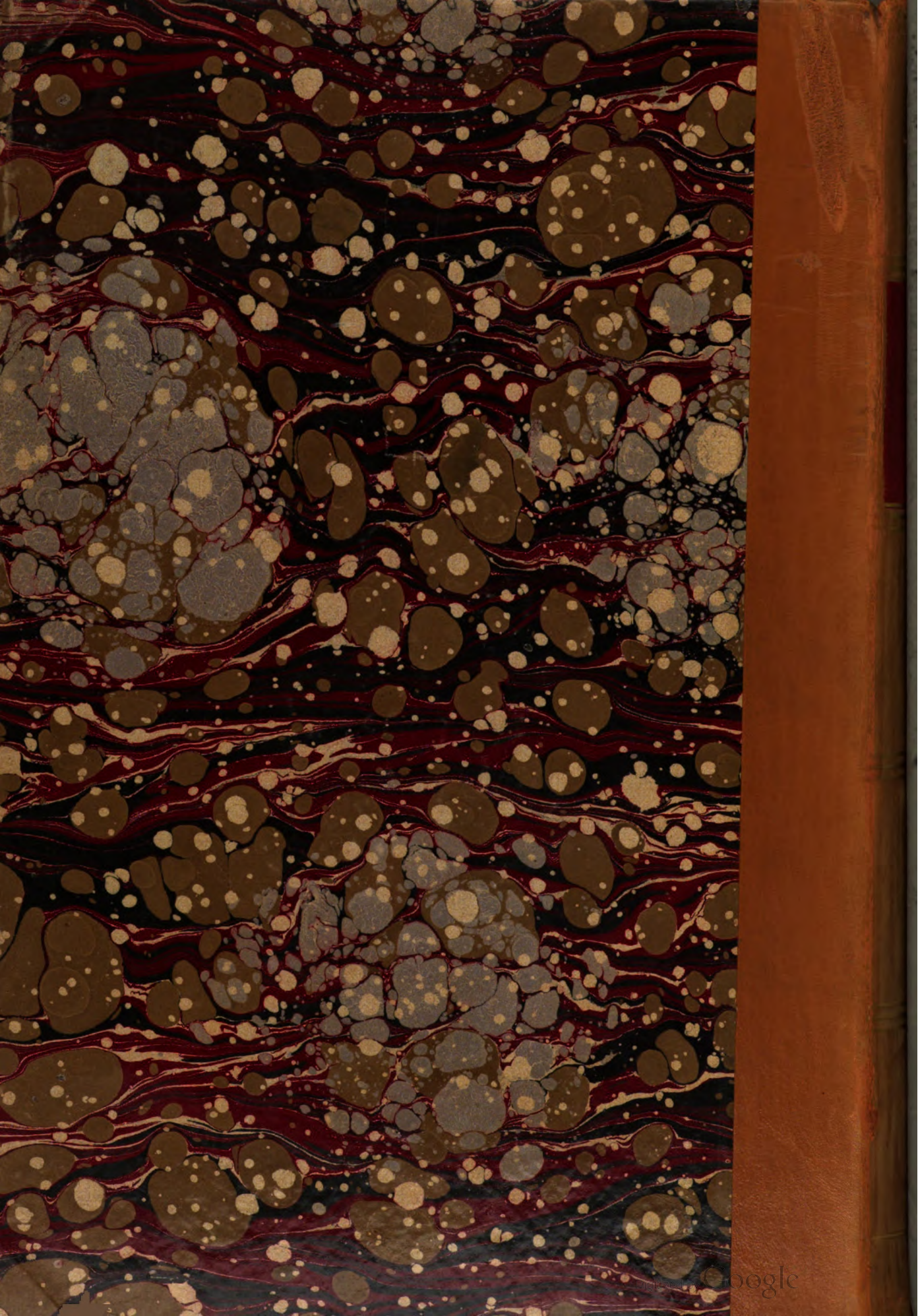
Digitized by Google